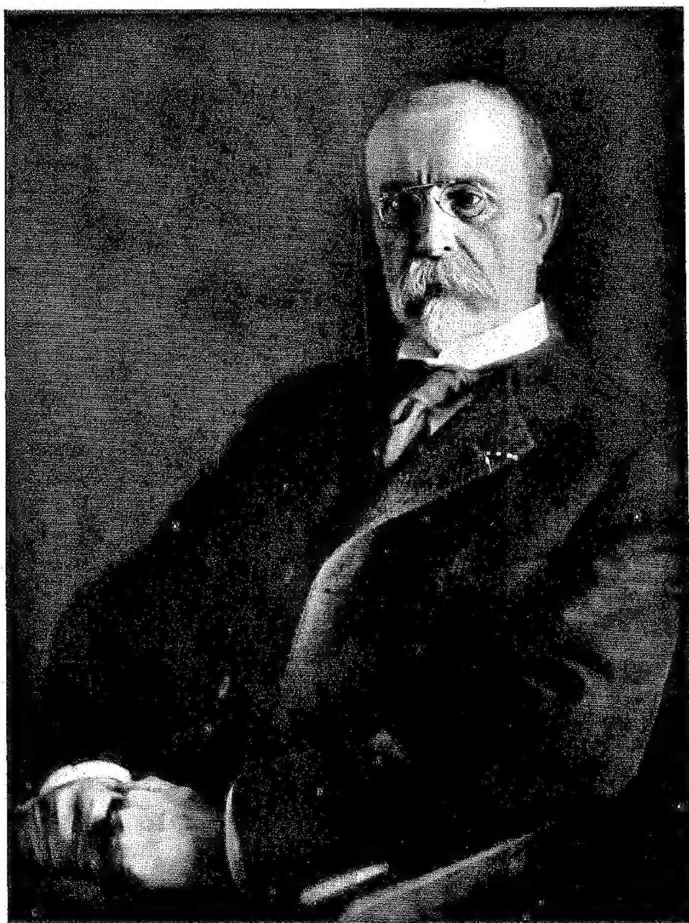
HUSTOPEČSKO

1928





T. G. MASARYK

první president Československé republiky

HUSTOPEČSKO

DOMOVOPISNÝ SBORNÍK

NA OSLAVU DESÁTÉHO VÝROČÍ
PROHLÁŠENÍ SAMOSTATNOSTI
ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY
VYPRACOVALO
UČITELSTVO OKRESU
HUSTOPEČSKÉHO ZA PODPORY
OKRESNÍHO ŠKOLNÍHO VÝBORU
V HUSTOPEČÍCH.

S MAPKOU OKRESU A VYOBRAZENÍMI.

---

1 9 2 8

NÁKLADEM UČITELSTVA OKRESU HUSTOPEČSKÉHO ZA PŘISPĚNÍ
MÍSTNÍCH ŠKOLNÍCH RAD A OBCÍ OKRESU.

VYTISKLA KNIHTISKÁRNA F. OBZINY VE VYŠKOVĚ NA MORAVĚ.

Úvodem.

DESET LET PRÁCE V OSVOBOZENÉ VLASTI leží za námi. Deset let... Film událostí před očima letí. Co tu snímků horoucích nadějí a truchlivých zklamání, kolik tu pevných kroků a co tápání, kolik požehnaných rukou, které jistě vedly, a kolik těch, jež z neporozumění mraky a bolesti hromadily. Kolik tu povah, které šly za ideálem, a kolik těch, které se hnaly za bochníkem chleba a teplým hnízdem. — A v tom vanu našeho života, denním shonu, v slunci i mračnu je československá škola jako studánka, z níž vyvěrá porozumění pro právo, pravdu a lásku, pro očistu života. Naše učitelstvo je si vědomo toho, že jen všestranným prohloubením školní práce své poslání dobře vyplní. Proto vydává tento Domovopisný sborník, aby tak své úsilí vyjádřilo. Kromě toho chce jím v desátém výročí trvání republiky pověděti svému občanstvu, čím je náš okres, čím přispěl k hmotné i duchové kultuře našeho národa a tím také k jeho svobodě. Posíláme své dílko do světa s vroucím přáním, aby splnilo své poslání, které mu dáváme do vínku.

Antonín Gryc:

Poloha a hranice okresu.

Jižní cíp Moravy je rozlehlá rovina, kterou se hadovitě plouží pohraniční tok Dyje. Tam, kde přijímá Svratku sdruženou s Jihlavkou, zrcadlí ve svých chladných vodách pět sbratřených vrchů. Jsou to kopce Pavlovské, které poskytují překrásný pohled na požehnaný kraj mezi Brnem a Břeclaví. Částí tohoto kraje jest též politický okres hustopečský, jehož jihozápadní hranice dotýká se paty šedivých vrchů; Pavlovské kopce jsou již na půdě politického okresu mikulovského.

S temene nejvyššího vrchu (550 m) lze přehlédnouti velikou část Hustopečska. Z okresního města Hustopeč zahrozí na nás varovně jen dva obrovité prsty věží, celé ostatní město je schouleno v klínu pahorků. Ostatní kraj však prostírá se před divákem jako ohromná plastická mapa, protkaná stříbrnými pásy řek a potoků, šachovitě rozdělená lány polí, vyzdobená svěže zelenými koberci rozsáhlých lučin s temnějšími odstíny zeleně listnatých hájů, vinic a ovocných sadů, mírně zvlněná posledními výběžky vysočiny Českomoravské a Chřibů. Bílé domečky četných vesnic zvědavě vykukují z bujné zeleně sadů, nad červenavými střechami větších osad pyšně k modrému nebi vypínají se štíhlé komíny cukrovarů, v dálce plazí se vlak jako černavý had zelenou travou.

Pod ochranou rozložitého vrchu Výhonu do široka pohodlně se rozkládá obilím a cukrovkou bohaté, skoro hanácké Židlochovsko, z klínu malebných vršků až k pomalému proudu Dyje vybíhá vínorodé slovácké a německé vlastní Hustopečsko, za kloboučkem majíc bílý kosárek, kostelík na Vrbici, skromně se skrývá v klínu pahorků, v zeleni hájů a sadů odedávna ryze české a proto snad ostatním světem vždy

tak odstrkované Kloboucko. Celý kraj hustopečský široce rozpíná svou náruč vstříc slunnému jihu, vzdorně však nastavuje šíji chladnému severu a východu.

Nejdále na sever uchýlil se Újezd, který by nejraději se přidružil k blízkému již Brnu, nejjižněji spočinuly německé Přítluky, nejvíce k východu poskočil si slovácký Krumvíř, na nejzazším západě uvízly hanácké Mělčany.

Od Brna přímo k jihu vine se modravá stuha Svratky, k ní druží se říčka Bobrava. Na stoku těchto vod začínají se hranice politického okresu hustopečského. Pohraniční čára běží odtud na západ k hoře Tikovské, tam obrací se k jihu a k jihovýchodu podle Mělčanského potoka a Bratčic k Ledcům. Pokračuje dále přímo k jihu, kolem Přibic k Ivani, až ke stoku Jihlavky a Svratky. Velikou oklikou k severu vyhýbá se pak hranice Pouzdřanům proti proudu Svratky, až u Vranovic obrací se zase na jih a dostihnuvši pod Strachotínem mohutnou Dyji, dává se jejím proudem v oblouku unášeti až po Přítluky. Odtud stoupá znenáhla kolem Rakvic k výběžkům Ždánského Lesa až na Vrbici. Vine se pak dále k severu kolem Krumvíře k Bošovicím, aby se za nimi obracela četnými oklikami hned k západu, hned zase k severu. Za Újezdem směrem západním vrací se k Svratce.

Celé Hustopečsko dalo by se vkresliti do nepravidelného čtyřúhelníka, šikmo položeného, jehož kratší strany byly by obráceny k severu a k jihovýchodu.

Na severu od Mělčan až za Újezd sousedí s Hustopečskem politický okres brněnský, na východě až po Bošovice vyškovský, odtud ke Krumvíři kyjovský, na jihovýchodě až po Rakvice hodonský, na západě mikulovský.

Zeměpisná poloha politického okresu hustopečského jest vymezena 16° 28′ až 16° 58′ v. d. g. a 48° 50′ až 49° 7′ s. š. Délka okresu jest tedy 30′, t. j. asi 37 km, šířka 17′, t. j. asi 32 km. Osada Křepice jest položena právě na 49. rovnoběžce. Mají-li v Krumvíři podle místního času slunečního poledne, je v Mělčanech 11 hodin 58 minut před polednem.

Politický okres hustopečský měří 647·78 km² a žije v něm 72.871 obyvatel (7/8 Čechů a 1/8 Němců). Má 68 osad, z nichž je 67 politických obcí; mezi nimi jsou dvě města (Hustopeče a Židlochovice), pak 13 městysů (Blučina, Měnín, Němčice, Nosislav, Rajhrad, Újezd a Vranovice na Židlochovsku — Velké Pavlovice, Strachotín a Uherčice na vlastním Hustopečsku — Boleradice, Bošovice a Klobouky na Kloboucku). Rozdělen je na tři okresy soudní a to: židlochovský (270·27 km²) s 36 obcemi (37 osadami), hustopečský (230·84 km²) s 18 obcemi a kloboucký (146·67 km²) s 13 obcemi.

K soudnímu okresu židlochovskému patřilo až do konce ledna 1903 devět obcí nynějšího soudního okresu pohořel-

ského (Cvrčovice, Kupařovice, Malešovice, Medlov, Němčičky, Odrovice, Pohořelice, Pravlov a Smolín). Nyní je Pohořelsko částí politického okresu mikulovského. Po převratu byly v Pohořelicích zřízeny veřejné školy české a přiděleny do pravomoci okresního školního úřadu v Hustopečích. (Osm českých státních škol menšinových na Pohořelsku je podřízeno inspektorátu v Brně.) Soudní okres pohořelský (189·92 km^2) má 18 obcí, z nichž jest jedno město (Pohořelice) a 5 městysů (Medlov, Pouzdřany, Pravlov, Troskotovice a Vlasatice). Všeho obyvatelstva bylo v roce 1921 napočteno 16.115, v tom jen 3.665 Čechů. (Českou většinu mají pouze Pohořelice.)

Hustopečsko jest jen jednotka politická, není celkem přírodním, nikdy nebylo celkem národopisným, ani ne dějinným. Již lidnatost (na 1 km^2 112 lidí — na Moravě 119 osob na 1 km^2) svědčí o tom, že je to kraj význačně rolnický, tvořící zemědělskou kolonii průmyslového Brněnska. Po stránce hospodářské vynikalo Hustopečsko odedávna. Protíná je první moravská železnice. U Vranovic po prvé na Moravě byla pěstována cukrovka, již v roce 1848 byla regulována Svratka u Rajhradu.

Kraj tento patří k oblastem Moravy, které nejdříve byly osídleny. Proto také byl často navštěvován zhoubnými vpády nepřátelskými. Odedávna bylo Hustopečsko průchodním krajem mezi Uhrami a Brnem.

Záhy usadili se tu Němci z Rakous, počet jejich vzrostl zejména po válce třicetileté. Před světovou válkou se zdálo, že podaří se jim vytvořiti souvislý most mezi Vídní a Brnem. Teprve převratem zlepšily se poměry ve prospěch českého živlu.

České obyvatelstvo rozlišuje se dosud jen nářečím (hanáckým a slováckým) a zbytky krojů. Život lidu, tak věrně a mistrovsky zachycený v knihách Herbenových a bratří Mrštíků, bude zanedlouho patřiti pouze historii.

„Šel tímto krajem" je nadpis jednoho historického obrázku v Herbenově knize o horské vesničce Hostišovu v kraji táborském. I naším krajem šel. Nikoli však mučedník kostnický, ale sám veliký obnovitel československého státu a jeho první president T. G. Masaryk. Hustopeče, Klobouky, Hrušovany a Židlochovice jsou místa významná na jeho cestě životem. A krásné vzpomínky na jeho návštěvu našeho kraje v r. 1924 a 1928 jsou dosud svěží v paměti obyvatelstva.*



* Literatura: Macháč A., Popis okresního hejtmanství hustopečského, Brno 1887. Kryčer Rudolf, Jihomoravští hraničáři, Brno 1925. Boček Bohumil, Všeobecný přehled Hustopečska, rukopis.

František Kopřiva:

Útvar povrchu.

(Vodorovná a kolmá členitost.)*

A) Nížina.

Severovýchodní a východní část okresu hustopečského vyplňují výběžky Ždánského lesa, do s., sz. a z. části zasahují poslední výběžky vysočiny Českomoravské. Obě vrchoviny jsou od sebe odděleny

nížinou Dyjsko-svrateckou,

která postupuje do okresu hustopečského od jihu a lze ji rozděliti v nížinu Lednickou, Trkmanskou, Hustopečskou, Jihlavskou, Svrateckou a Litavskou.

1. Nížina Lednická vysílá sem výběžek, jenž jde od Lednice k Přítlukám a Novým Mlýnům a podél Dyje k Strachotínu. V nejjižnějším svém cípu u Pulgár je porostlá částečně lesem a prostoupena „jalovými" rameny řeky Dyje (Jezero 161 m, nejnižší), ostatně je pokryta lukami, které k severu směrem k Přítlukám a vypnulině Zaječské přecházejí v role a vinice.

Za povodní vystupuje Dyje z břehů, rozlévá se široko po okolí, a když opadne, zanechává tu jezírka a močály, ve kterých se v létě líhnou miliony komárů a kde vodní ptactvo v bujném porostu nachází útulek i potravu.

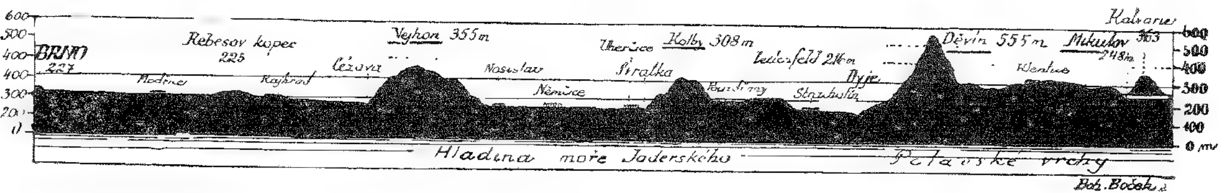
2. Nížina Trkmanská šíří se mezi Rakvicemi a Trkmancem, běží k severu přes Velké Pavlovice a Bořetice, zužuje se u Bořetic v údolí asi $1^1/_2$ km široké, které postupuje k sv., a za Kobylím rozšiřuje se v Brumovskou kotlinu. V ní se rozkládalo Kobylské jezero.

V nížině Trkmanské táhla se před lety od Trkmance až po Terezín řada rybníků. Ty jsou dnes odvodněny, vysušeny a proměněny z veliké části v úrodná pole. Toliko tu a tam zůstala menší močálovitá a vlhká místa, kde v mokrých letech bují doposud rákos.

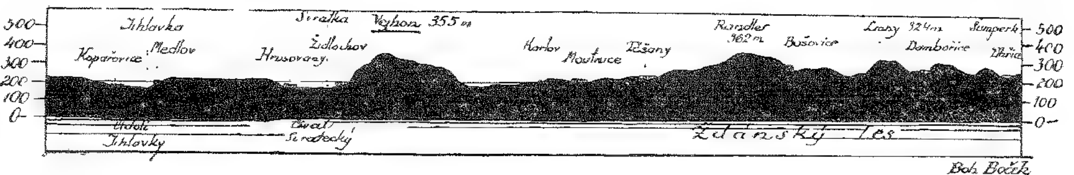
3. Mezi vypnulinou Zaječskou a návrším Ostrovce u Velkých Pavlovic přechází Trkmanská nížina v Hustopečskou.

---

* Prameny: Vlastivěda moravská: Dr. Fr. Dvorský a Josef Hladík, Přírodní poměry Moravy. Bukovanský, Klobucký okres. Aug. Kratochvíl, Židlochovský okres. Ladislav Hosák, Hustopečský okres. Aug. Kratochvíl, Pohořelský okres.



Průřez povrchem půdy okresu hustopečského (od severu k jihu).



Profil Hustopečska (od západu k východu).

Ta vystupuje u Šakvic nad 200 m (Vinohrad 204 m), táhne se na z. k Popicím a Pouzdřanům, od nichž jižně mírně se zdvihá nad 200 m. (Leitenfeld čili Zámecké pole 216 m.)

4. Od Mušova na sz. podél Jihlavky k Pohořelicím a Pravlovu se rozkládá nížina Jihlavská 1 až 5 km široká. Při klikatém korytě řeky, hlavně při dolním toku jejím u Ivaně, Přibic, též u Pohořelic a Medlova jest porostlá lesy, jinak je pokryta lukami a poli. U Pravlova má nadmořskou výšku 192 m, u vtoku do Svratky 171 m.

5. Od stoku Jihlavky a Svratky k s. až k Brnu sahá nížina Svratecká. Jižně od Vranovic mezi vypnulinou Popickou a výběžky vysočiny Českomoravské se zužuje na 2 km, nad Vranovicemi k Němčicím se rozšiřuje na 7 km, u Židlochovic, Hrušovan a Vojkovic je opět zúžena, načež se prostírá na s. k Rajhradu. K západu přechází velmi pozvolna v pahorkatinu Českomoravskou.

Pod Židlochovicemi řeka Svratka a její přítok Říčka plynou k jihu nížinou tokem klikatým a pomalým.

Za jarního tání nebo po hojnějších deštích vylévají se ze svých koryt a zaplavují okolní pozemky. Protože by v těch místech působily na lukách a polích velké škody, jsou jejich břehy zalesněny. Rovněž zalesněny jsou břehy v kraji od Blučiny k Rajhradu a dále na s. až do území mezi Rebešovicemi a Popovicemi, kde se nížina úží až na $1^1/_2$ km.

Tam, kde břehy zalesněny nejsou, řeka je za povodní podemílá, trhá, vyhledává si nová koryta, tvoří na nižších místech bažiny, které zvolna vysychají, těžko se odvodňují a obdělávají.

Nížina Svratecká bývala v dřívějších dobách močálovitá a nezdravá. Následkem vlhka řádila tu zimnice a jiné nemoci. Teprve když se bažiny zavezly a odvodnily, rybníky zrušily a lesy zřídly, nabyla velikého významu pro polní hospodářství, zvláště když nyní jest Svratka od Rajhradu až pod Židlochovice zregulována.

6. Nížina Litavská se rozkládá podél řeky Litavy (Cezavy) od Blučiny k Měnínu, Žatčanům a Újezdu; šíří se na jv. až k Novému Dvoru, Moutnicům a Nesvačilce a odtud k jv. přechází v mírně zvlněnou pahorkatinu, která se zdvihá k hřbetu Borkovanskému. — Celý tento rozsáhlý kraj pokrývají úrodná pole, při potocích jsou částečně lučiny, toliko u Měnína a u Karlova dvora jz. od Moutnic se rozkládají nevelké lesíky (bažantnice).

B) Vysočina.

I. Ždánský les

vstupuje na půdu okresu v sv. cípu, tvoří táhlý rozsochatý hřbet, který směřuje na jz. k Hustopečím. K němu druží se hřbety poboční, jež jsou opět hojně rozvětveny.

Ždánský les lze rozděliti v tyto části:

1. Borkovanský hřbet

přichází do okresu v sv. cípu Písečnou horou 373 m, postupuje na jz. k Bošovicím (Novosady 350 m, Randle 362 m), k Borkovanům (Veselá hora 339 m, Nové hory 335 m) a Šitbořicím (Svatojánek 328 m a Lichý vrch). Čím dále tím více se úží a snižuje a tvoří rozvodí mezi přítoky Litavy a Kobylského potoka.

Se Svatojánku a ostatních kopců šitbořických je nádherný rozhled. Za jasného dne spatříme na v. vrchy u Buchlova, na s. Pozořice. Přes Strážky přenese se zrak k Brnu a daleko za Rajhrad. Tu se nám do cesty postaví Výhon (v Šitbořicích mu říkají Blučiňák) a Kolby. Mezi těmito vrchy rozšiřuje se obzor až k Leskounu. Na jih lze dohlédnouti pouze k Diváckému lesu a k Liščí hoře u Nikolčic.

2. Hřbet Kloboucký

je nejvyšší v jižní své části sv. od Boleradic vrchem Nedánovem (368 m), od něho táhne se na s. k Ochůzkám (341 m), k Šibenici, ke kotě 326 mezi rozcestím dvou silnic, k Časkovci, odtud se ohýbá na v. k Homoli (318 m) a Staré hoře (278 m) u Bohumilic.

Od Ochůzek k jv. jsou Sumperky (338 m), k nimž se připojují na j. Nové hory (259 m), na jv. Harasky (278 m).

Od koty 326 běží k východu rozsocha Kašnická, po jejímž hřbetě běží silnice Borkovany-Klobouky-Kašnice.

Jižně od Šitbořic snižuje se Borkovanský hřbet pod 300 m a vystupuje opět, oddělen jsa částečně potůčkem Diváckým, pod jménem

3. Nikolčický hřbet,

který se rozkládá od Hor. Bojanovic na sz. ke Křepicím v délce asi 8 km a dosahuje nejvýše Boleradickým kopcem (409 m) a Holým vrchem (401 m).

a) K jihu vysílá odnož Kurdějovskou, která je na svazích pokryta dílem poli, dílem vinicemi a ovocným stromovím.

b) Na s. běží **odnož Nikolčická**, jejímiž příkrými úbočími je sevřena ves Nikolčice. Pěkný rozhled k Brnu je s kopce Štukyně, který příchozímu kyne svým zalesněným vrcholem. Jest tu akátový háj, prorostlý břízami, lipami a duby. Podobným lesíkem jsou i Rozdíly. Na s. od Nikolčic je krajina rovinatá s půdou úrodnou, ale dosud neodvodněnou. Slín, který je v ní, znesnadňuje obdělávání. Vinic bývalo dříve hojně; nyní jsou již úplně zrušeny a „vytahány". Luk tu není.

c) Na z. vybíhá **větev Křepická** s Liščími horami (374 m); s kopce Čertová jest krásný pohled na údolí Svratky na s. až za Brno, na z. až za Krumlov. Půda je zde až na 15 ha lesa ornicí.

d) K větvi Křepické připojuje se na j. **větev Růžová** (Růžová 340 m), která směřuje k Hustopečím a sz. od nich přechází v hmotu Popickou.

K j. se táhne údolí:

a) **Hustopečské**, mezi větví Růžovou a Kurdějovskou; jím protéká Hustopečský potok; a

b) **Kurdějovské**, mezi větví Kurdějovskou a H. Bojanovskou; v něm hluboko mezi příkrými stráněmi je položena německá vesnice Kurdějov.

Obě údolí, k j. otevřená, na s. chráněná proti studeným severním větrům, jsou vhodná pro pěstování révy a ovocného stromoví.

Větev Křepická snižuje se k sz. ve vlnitou planinu, jež za Nosislaví se úží, opět vystupuje nad 300 m a tvoří

4. hmotu Blučinskou.

S nejvyššího bodu Výhonu (355 m) nad Židlochovicemi od „kříže u lesa" a Hájku je zvláště v době žní a na podzim rozkošný pohled daleko široko na všechny strany; lze odtud shlédnouti téměř $^1/_4$ Moravy.

Na svazích výhonu jsou pole. Na kopci je rybník, ze kterého se vede pitná voda vodovodem do Židlochovic.

Od Hustopeč na z. k Popicím, Pouzdřanům a Uherčicím vystupuje

5. hmota Popická.

Z ní vyčnívá jižně nad Hustopečemi Kreuzberg (Křížový kopec) 253 m, západně Peffler 292 m, od něho sz. nejvyšší vrch této pahorkatiny Altenberg 315 m a konečně nad Pouzdřany nejzápadnější vrch Kolby 308 m.

Pokračováním Nikolčického hřbetu od Horních Bojanovic na v. jest

6. hmota Morkůvská

mezi údolím Bořeticko-Kobylským, nížinou Brumovskou a nížinným paprskem Boleradickým. Na několika místech vystupuje nad 300 m, nejvýše Panský les (355 m) a Kuntinov s. od Bořetic. Hřbet je zalesněn, na jižních svazích daří se vinná réva a ovoce, ostatek zabírají role. Lesů a vinic ubývá a proměňují se v ornou půdu.

Od Horních Bojanovic k jihu přes Němčičky k Velkým Pavlovicím šíří se

7. hmota Němčická.

Vystupuje jižně od Němčiček nad 300 m (Nové hory 302 m), postupuje jednak k jz. přes Tabulku (298 m), Soudné (293 m) směrem k Starovičkám na sz. k Hustopečím a k Velkým Pavlovicím, kde vystupují Išperky 239 m, Staré hory 231 m, Ostrovce 226 m. — Stráně se zelenají skupinami třešní, ořechů, švestek a jiným ovocným stromovím, vinice dávají hojný užitek a nové se zakládají.

Od východu sahá do okresu

8. hmota Vrbická.

která v této části se nazývá Kobylí hlava, s vrchy Stráž (288 m), na němž se rozkládá osada Vrbice, Kobylí vrch (344 m), Babí hora (281 m) a Zimárky (262 m). Svažuje se ke Kobylí a pozvolna na jz. k Trkmanci.

S vrbické Stráže, na které je postaven zdaleka viditelný kostel s věží 35 m vysokou, jest pěkný rozhled až ke Kloboukám, Buchlovu, pohraničním Karpatům, Pavlovským a Klentnickým kopcům, na jihu viděti jest širou nížinu Moravského pole a za jasného dne dohlédneme téměř až k Vídni. Vrch Floriánek (225 m), který vystupuje východně od Velkých Pavlovic z nížiny Trkmanské, tvoří jakési předhoří hmoty Vrbické. Povrch její jest vzdělán v pole, stromoví poměrně málo, něco vinic, lesů není.

9. Vypnulina Zaječská

vystupuje z nížiny Lednické, dosahuje Přítluckou kupou výšky 292 m, Wundsbergem 266 m; na jižním a východním svahu bujejí četné vinice, na s. úrodná pole, na hřbetě pak rozkládá se německá obec Zaječí.

zasahuje do hustopečského okresu třemi směry:

1. Od sz. jsou to nejjižnější svahy Hlínské vyduliny, která vstupuje do sz. cípu horou Štikovskou (334 m).

a) Od ní běží k východu k vrchu Nad Lejtnami (274 m), ke kotě 261 a 279 u Syrovic a k Rajhradu do nížiny Svratecké, zvlněna několika mělkými údolími, zvláště u Bratčic a Syrovic. — Se Štikovské hory a s vrchu Nad Lejtnami je malebný pohled do nížiny Jihlavské, ve které vystupují ze zeleně stromů Pohořelice a četné osady až k Pavlovským kopcům, jež brání dalšímu rozhledu k jihu.



Mohyla míru.

Na západ viděti až po Leskoun a Krumlovský les, rozhledu na sz. brání kopec nad Hlínou, na v. uzavírá obzor Výhon nad Židlochovicemi.

b) Na jv. svažuje se Štikovská hora k Mělčanům. V obvodu této obce jest půda rozryta četnými výmoly se sráznými stěnami, které byly vytvořeny přívaly dešťových vod a jsou na některých místech až 8 m hluboké. Je zde většinou úrodná půda, jen svahy některých výmolů jsou pokryty akátovým porostem. Na kopcích Šeslice a Šesličky bývaly v dřívějších dobách vinice; ty však v posledních letech peronosporou vyhynuly a byly přeměněny v role.

Dále k jv. zdvíhá se půda ke kotě 273 a ku Pravlovskému vrchu (259 m). Od Pravlova a Ledců tvoří protáhlý úzký jazyk,

který se níží k Přibicím a k Vranovicím. Jeho mírně zvlněný povrch pokrývají role a něco málo vinic; toliko mezi Unkovicemi a Medlovem jsou 2 neveliké lesíky. Nedaleko silnice Žabčice-Pohořelice vystupuje nízké návrší, zvané Kulatý kopec, na kterém byla ve středověku tvrz. Na kopci byly nalezeny popelnice a mince.

2. Od západu přichází několik výběžků vysočiny Miroslavské, Leskouna, Krumlovského lesa a klesají znenáhla v nížinu, z které vystupují ojedinělé vrchy nad 200 m: jv. od Troskovic Haidenberg 228 m, sv. od Pasohlávek Zeiselberg 222 m, známý archeologickými nálezy, jz. od Drnopole Zinsfeld 217 m, pak Šumická výšina 236 m a j.

3. Od s. zasahují sem poslední jižní výběžky vysočiny Drahanské. Její částí je kopec Babylon u Rebešovic, s vrcholu je pěkný pohled na Brno, a Pracké výšiny nad Újezdem, známé z bitvy u Slavkova. Pěkný rozhled jest se Staré hory (307 m) a Prackého kopce (324 m), kde uprostřed slavkovského bojiště jest postavena Mohyla míru, hojně turisty vyhledávaná.



Vodstvo.

Hustopečskem protéká nebo aspoň dotýká se jeho hranic téměř všechno vodstvo vysočiny Českomoravské svými hlavními toky Svratkou, Jihlavkou a Dyjí, jež sbírají téměř všechny vody, které se pramení na půdě okresu.

Nejbohatší na vodu je část západní, kde je vodní síť hustá, dík rovinaté povaze kraje v úvalu Dyjsko-svrateckém. Četná místa se tu za povodní mění v jezera, jejichž dnem bývají z největší části louky. Na mapě můžeme si najíti zatopovaný pás, který se táhne jižně od Hrušovan přes Vranovice až k Dyji. Dyje sama se rozlévá u Rakvic až k hrázi, vystavěné roku 1901. Na menších tocích jsou záplavy celkem malé. Čelí se jim regulacemi toků, z nichž u Přísnotic a Žabčic byly provedeny již v roce 1866 (za účelem pěstování rýže), u Rajhradu dokonce již v roce 1848. Většina regulačních prací byla provedena až za republiky (Horní Bojanovice, Bolera-



Most přes regulovanou Svratku u Rajhradu.

dice, Bošovice, Bratčice, Mělčany, Měnín, Moutnice, Nosislav, Rakvice, Sitbořice, Uherčice, Újezd, Žatčany a Židlochovice). Regulacemi změní se poměry vodopisné v celém okolí; nejen že se krajina stane jednotvárnější, a že se stává nemožným rybářství, ale v širokém okruhu sníží se i hladina spodních vod. Tím opět vyschnou močálovitá místa buď sama, nebo pomocí drenáží, jež při větším spádu mohou lépe vodu odváděti (Újezd). Odvodněná místa jsou proměněna v úrodná pole. Kde byl starý tok ponechán vedle nového (Rajhrad), vznikají časem slepá ramena.

Kromě zaplavovaných míst jest na Hustopečsku jen málo míst vlhkých, zvaných Bařina (Bošovice), Slatina (Nosislav), Brodidlo (Ledce), Na bahně (Bratčice), Jezera (Uherčice), ostatní jsou většinou vysušena.

Jezer není. I rybníků jest málo; buď jich nepotřebují pro blízkost velikého toku (Uherčice, Nosislav, Vranovice a j.), nebo jinde je opět vody tak málo, že rybníků míti nemohou. Ještě začátkem minulého století bylo rybníků více, tak u Žatčan a Měnína (známé z napoleonských válek), Bojanovic, Šakvic a jiné. Jako zvláštnost lze uvésti ponorný potok mezi Mělčany a Bratčicemi.*



* Podrobný výčet všech potoků neuvádíme, protože je obsažen při popisu jednotlivých obcí v místopise. Tam jsou uvedena i místa, jež byla dnem rybníků.

Karel Pilný:

Geologický obraz.

Tvářnost povrchu našeho okresu ustálila se v době, kterou zemězpytci (geologové) nazývají útvarem třetihorním. V době této sahalo Středozemní moře až do naší krajiny a zatopilo ji do výše asi 700 m. Na jeho dně usazovaly se většinou sypké horniny: jemné písky, slíny, jíly, které místy přecházejí v pevné pískovce, břidlice a vápence. Jsou tedy podkladem našich pozemků usazeniny mořské.

Doba ta trvala velmi dlouho a rozsah moře i hloubka vlivem pohybu kůry zemské se měnily. Proto doba třetihorní rozdělena jest na útvar starší — paleogen s oddíly eocenu a oligocenu a útvar mladší — neogen s oddíly miocenu a pliocenu.

Zjevně při povrchu zastoupen jest u nás paleogen ve východní části hejtmanství, a miocen — hlavně II. stupněm středomořským (mediterraním) i stupněm sarmatským — v části západní a jižní. Útvary tyto jeví se jako ostrovy mezi naplaveninami útvaru čtvrtohorního.

Prahorní útvar v okrese zastoupen není. Nejstarším horninným komplexem jest asi z prvohor brněnská vyvřelina u Mělčan na Tikovském kopci a u Bratčic „Pod lejtnami". Jsou to části břehu moře třetihorního, složené z vyvřelin, hlavně dioritu. V katastru obce mělčanské jsou ještě dva menší ostrůvky této balvanité horniny vyvřelé.

Z druhohor útvaru jurského vykopáno bylo několik velikých balvanů v katastru obce těšanské na Vahalově kopci a u samoty Hastrmánku. Jsou to patrně balvany ve krách odjinud splavené. Nalezeny v nich mnohé zkameněliny: Diceras, Valvata, Natica a j.

Útvar křídový zastoupen je moravskými slepenci na několika místech od Vrbice přes Kobylí vrch k Terezínu a snad i vápenitými pískovci s vrstvičkami rohovitých konkrecí u Zaječí a Příťluk.

Třetihory tvoří v kůře zemské našeho hejtmanství souvislý celek, který na povrch vystupuje ostrovy.

Paleogen šíří se k nám ze Ždánského lesa a jeví se nejseverněji v katastru městyse Újezda. Odtud se táhne jedno pásmo přes Nesvačilku, Moutnice k Vel. Němčicím. Vrstvy ornice tohoto pásma jsou promíšeny modrošedým slínem a u Nikolčic zeleným jílem; na povrchu obsahují bílé lupínky, které hlouběji prozrazují menilitovou břidlici. Jsou nazvány „vrstvy němčické."

Druhé pásmo — mohutnější — šíří se v katastru obcí Bošovic, Borkovan, Těšan, Šitbořic, Klobouk, Nikolčic, Boleradic k Husťopečím a dále na jih k Šakvicím, Pavlovicím a Rakvicím. Tvoří též ostrovy od Bořetic přes Kobylí vrch k železniční trati Brumovice-Čejč. Při povrchu se jeví jako písčité slíny, prostoupené vápenitými konkrecemi, a vyznačeny jsou na geologických mapách jako ždánské pískovce a hustopečské slíny. Zdánlivá mocnost těchto vrstev až dosud zjištěná tvoří u husťopečského nádraží 705 m.

Menilitové břidlice jsou hnědé, šedé i bílé, snadno štípatelné, složení převážně křemičitého; obsahují menilitové opály. Jest v nich množství otisků a zkamenělin živočišných i rostlinných.

Eocen v okrese kloboučkém skládá se hlavně z jemnozrnného pískovce, bohatého slídou s vložkami oligocenních vrstev menilitových v nadloží; pak z charakteristických hrubozrnných slepenců kloboučkých v lomech na Šumperkách i jinde a vrstev s penízkovitými kořenonožci (numulity) na kopci Nedánově a na Holém vrchu u Divák. U Šitbořic jsou nahromaděna ložiska valounů.

Jíly paleogenní obsahují sádrovec a hnízda dolomitového vápence, čímž vysvětlujeme vznik pramenů hořké vody, která v mnoha osadách způsobuje nouzi o dobrou vodu k vaření. V katastru újezdském a nesvačilském je voda zvlášť hořká a čerpá se zde ze zvláštních studní jako Šaratice a Šternovka. Obě zřídla této minerální vody mají plnírny a skladiště v Újezdě a rozesílají se do celého světa. Vody ty obsahují značnou částku síranu hořečnatého a sodného (hořké a Glauberovy soli). Při kopání zmíněných studní nalezeno množství krystalů sádrovce, některé až 12 cm dlouhé.

K paleogenu ještě náleží:

1. Svérázný, železitý squalidový pískovec od dvoru Zeleňáku u Nosislavě a z výšiny Špidláku u Moutnic; střídá se s modrošedými slíny a obsahuje žraločí zuby.

2. Zelené jíly a slíny od Nikolčic a Němčic, jež obsahují numulity, orbitoidee vedle jiných foraminifer.

3. Vápenité orbitoidové pískovce z Holého vrchu u Kurdějova a Kamenného vrchu u Husťopeč a slepencovité vápence u Divák. V nich význačnou zkamenělinou je Orthophragmina aspera a Dentalina herculea; též četné úlomky tlustoskořepaté ústřice, korály a mechovky v nich se nalézají.

4. Červené, většinou však zelené jíly bez zkamenělin, často s burelovými koulemi, které se vyskytují u Zaječí, Rakvic a Bořetic.

5. Pouzdřanské slíny s četnými skořápkami dírkonožců.

6. Vápenité pískovce barvy žlutošedé a zelenošedé s ve-

likými numulity, orbitoidy a korály v lomech u Bořetic a Vrbice střídají se s polohami slinitých břidlic.

7. Slinovité konglomeráty často z velikých valounů složené u Vel. Pavlovic s pěknými zkamenělinami — Pectunculus latiradiatus, Cytherea Beyrichi, Cardium Turritella quadric a mnoho jiných.

Zkamenělin v paleogenu hustopečském jest mnoho; nejhojnější bývají v břidlicích rybky druhu Meletfina, Lepidopides, Meletta, pak Merlucius, Barbus, Clupea a mnoho jiných. Krásné sbírky zkamenělin našeho okresu jsou v Zemském museu v Brně.

Z rostlin zkamenělých vyskytuje se vavřinovitá Cinnamomum lanceolatum, jehličnatá Sequoia Langsdorfi. U Nikolčic nalezen byl zkamenělý kmen stromu Pinus palaeostrobus. Zde je v některých vrstvách tolik zbytků rostlinných, že vedlo to k pokusům hledati uhlí. Také u Moutnic a Bošovic pátráno v letech devadesátých po uhlí. Též u bojanovského mlýna nalézají se částice hnědého uhlí.

Neogen tvoří ostrovy po pravém břehu Litavy a Svratky, po levém břehu Trkmanky a ostrovy u Moutnic, Blučiny a Židlochovic.

V neogenu se střídají vrstvy mořské, sladkovodní a smíšené, což svědčí o mocných horotvorných převratech v kůře zemské. V této době sahal záliv Středozemního moře přes Vídeň až do našeho kraje a do něho ústilo hojně vod sladkých, čímž vznikly blízko sebe tak různé usazeniny. Dobře jest to patrno na úseku Židlochovice-Nosislav-Němčice.

Z neogenu hustopečského okresu jest nejpestřejší Výhon u Židlochovic a Stará hora nad Újezdem. Výhon důkladně probadal a popsal geolog V. J. Procházka a v jeho horninách nalezl velmi mnoho zkamenělých živočichů.

Vrchol jeho složen je z vápence, který obsahuje řasy z rodu Lithothamnium. Podobný porosní vápenec litothamniový, který je rovnocenný vápenci při řece Litavě v Dol. Rakousích, a proto litavský nazván, jest na Staré hoře nad Újezdem. Vápenec tento přijetím křemence přechází ve vápenité pískovce, kterých se užívá i na práce kamenické. Pro okolí jest vápenec z lomů na Staré hoře důležitým kamenem stavebním i dlažebním. Mohyla míru na Prackém kopci jest postavena z otesaných balvanů této horniny. V lomech na Staré hoře ze zkamenělin byly nalezeny: hřebenatky (Chlamys, Pecten), kresozubky (Pectunculus), zaděnky (Venus umbonaria), věžule (Turritella), donky (Turbo), ústřice (Ostrea), uzlatice (Natica), homolice (Conus) pak Lucina, Trochus, Ancilaria a j.

Na svazích Staré hory usadily se z moře miocenního jemné, bílé i žluté písky a šedé jíly, zvané šlír. Jdou do značných hloubek a obsahují pecky sádrovce.

Jílové svahy na úpatí Výhonu a u Bošovic se za vlhkých let sesouvají i se stromy a stávají se nebezpečnými.

Zmíněné neogenní ostrůvky u Moutnic a Blučiny jsou tvořeny písky a pískovci s význačnými zkamenělinami svijonožců a hlavonožců.

V západní části okresu tvoří neogen ostrovy v rozsáhlejším útvaru čtvrtohorním u Mělčan, Syrovic a Sobotovic a pak souvislé pásmo od Smolína přes Přibice k Ivani.

V píscích oncophorových vrstev u Rebešovic nalezl J. V. Procházka mnoho zkamenělin a podrobně o nich pojednává ve spisku zvaném Miocen moravský.

Všechny výše uvedené vrstvy neogenní patří miocenním stupňům středomořským (mediteránu).

Písčité a jílovité vrstvy s četnými skořápkami Cerithií a Cardií šíří se do katastru Vel. Pavlovic, Bořetic, Vrbice od Podivína a náležejí stupni sarmatskému.

Ke konci miocenu ustoupilo moře z Moravy a na březích zbylých močálů utvořilo se z rostlin hnědé uhlí (Čejč). Podnebí bylo velmi teplé, takže rostly u nás volně palmy a myrty. Tehdy tvořil se nejmladší útvar třetihor — pliocen. K nám zasahuje po hranicích okresu jižně od Vrbice pontickým stupněm, bohatým na kongerie (mlže). Na povrchu jeví se prašnicemi neb slinitými písky a hlouběji obsahuje místy sloje hnědouhelné.

Svahy a nížiny potoků i řek jsou tvořeny útvarem čtvrtohorním, k němuž patří i dnes se tvořící usazeniny a uloženiny kůry zemské. Po zeměkouli usazena jest tato útvarní skupina charakteristická výskytem prvního člověka mnohem více nežli předešlá a jest vývojem člověčenstva neméně důležita jako předešlá vývojem ssavců. Sem náležejí převahou sypké horniny: jíly, hlíny, písky, štěrk, jež bývají nazývány naplaveninami.

Útvar čtvrtohorní dělí se na starší diluvium a mladší alluvium. Jsou oba pro zemědělství velmi důležité. Název diluvium vznikl ze starého názoru o záplavě či potopě světa. Doba tato vyznamenávala se velmi hojnými srážkami ovzduší, spojenými se zátopami vod tekoucích a mohutněním ledovců v krajích severních. Nordické ledovce sahaly až na pohraniční naše hory, a když později roztály, způsobily veliké přívaly vodní a ohromnou potopu. Do našich krajin zanesly veliké balvany (Kobylí, Újezd, Těšany) a nakupily spousty písku i štěrku v terasy. Mohutné terasy štěrkové byly velmi dobře patrny při regulaci Cezavy. Vrstvy písku a štěrku namnoze značně daleko a vysoko od hladiny řeky táhnou se po obou březích Cezavy a pak mezi Jihlavkou a Svratkou od Rajhradu a Ledců až k Ivani. Veliké ostrovy diluviálního písku jsou též mezi Pouzdřany a Strachotínem, dále u Šakvic a V. Pavlovic.

Mohutné severozápadní větry navály v závětří jemnou žlutou hlínu (spraš), jež se vodou změnila v cihlářskou žlutici. Hlíny této jest v okrese dostatek; mnohde vrstvy přes 30 m mocné. Chybí jen některým obcím při Svratce — Vranovicím, Šakvicím, Rakvicím a pak Moutnicím a Žatčanům. Jakost její není však všude stejná. Žlutice tato obsahuje diluviální hlemýždě suchozemské: zrnovku mechovou, jantarku podlouhlou a hlemýždě ježatého. Namnoze nalezeny v ní ohromné stoličky, kosti, klouby i parohy, zbytky to po tehdy žijících mamutech, nosorožcích a sobech. Známá jsou naleziště pozůstatků těchto zvířat u V. Pavlovic, Újezda, Klobouk, Židlochovic, Rajhradu, Měnína, Přísnotic, Bratčic, Krumvíře, Morkůvek, Bohumilic a Boleradic.

Nížiny při vodách tvoří žluté a černé hlíny, nanesené vodami v době aluviální, tedy z části v době současné. Ponejvíce jsou to dna mohutných jezer (Kobylí) a rybníků (Újezd, Žatčany, Měnín), které byly většinou v 19. stol. vysušeny a přeměněny v úrodná pole.



Literatura: Prof. A. Rzehak — Moravské třetihory. Prof. Dr. R. Kettner — Geologické poměry flyšového území mezi Čejčí a Klobouky. V. J. Procházka — Miocen moravský. Suess, Paul, Tausch — Geologické mapy speciální.

Antonín Coufalík:

Přírodní poměry.

A) Zvířena.

Naše zvířena jest hojná i zajímavá, protože její rozvoj znamenitě podporuje nízký, vodnatý a hojnými hájky i většími hvozdy prorostlý kraj. Lovné zvěře, srnců a zajíců, je dostatek. Místy, zvláště ve státních revírech, jsou pečlivě pěstováni pro pražský svět diplomatický, který si sem rád zajíždí pro své lovecké štěstí. Divoký králík se hojně množí přes to, že je pilně odstřelován. Menší lesní porosty navštíví občas zabloudilá zvěř srnčí a na Kobylsku bývají pozorováni přechodně i jeleni a černá. V lesích bořeckých není vzácným rezavě rudý kožíšek lišky, ani mrzutý samotář jezevec. Také u Kobylí, Divák a Blučiny je znají. Ještě častějším bývá houževnatý tchoř, šedohnědá kuna skalní a hnědá její jmenovkyně kuna lesní, štíhlá lasička a jí příbuzný hranostaj. Na větší vodě u Židlochovic, Vranovic, Přibic i jinde objeví se někdy na čas úhořovitě hbitá vydra, ale pusté regulované břehy už jí nesvědčí. Z hlodavců u nás žijí hnědá i černá odrůda veverky, sysel, žlutohnědý křeček, hraboš polní a lesní, myš rolní, domácí a potkan.

U řek shledáme se s hrabošem vodním, který se nám schová pod hladinu, a s krysou pižmovou, známou v obcích při Svratce pode jménem ondatra. V lesích kobylských a na Boleradsku byl pozorován plh lískový, který si na keřích staví hnízda ptačím podobná. Z netopýrů oživují večerní vzduch nejčastěji lesní, ušatý, řásnatý, vousatý, noční, pobřežní, vodní a také nejmenší náš letoun netopýr hvízdavý.

Z hmyzožravců jsou tu zastoupeni krtek obecný, ježek, a vzácněji rejsci vodní, polní, domácí a nejčastěji zakrslý, který je ze všech nejmenší.

Povaha půdy našeho jihomoravského kraje je zvláště příznivá čilým opeřencům všech rodů. Ve státních revírech, zvláště na Židlochovsku, ode dávna již se pěstuje značný počet bažantů obecných. Mezi nimi proběhne někdy houštinou jejich stříbrný soudruh s černě lesklou chocholkou, a jako zvláštnost bažantnice měnínské zjeví se nám někdy nádherný bažant královský s ocasem až dva metry dlouhým.

V nízkých lesních porostech a na polích žije hojnost

koroptví vedle nepatrného a stále se umenšujícího počtu stěhovavých křepelek.

Z dravců se často na okraji lesa nad kořistí v letu zastaví smělá poštolka rudonohá a někdy i vzácný luňák. Dosti hojný je krvežíznivý jestřáb a statná, poněkud nemotorná káně myšilov vedle pochopa, myslivci bez milosrdenství pronásledovaného. Někdy zalétnou do našeho okresu i vzácní představitelé rodu orlího. Největší z této skupiny, orel skalní, navštívil lesy u Divák, Přísnotic, Borkovan a Měnína. V Přibicích byl zastřelen chocholatý orel říční a na Žabčicku pomenší orel křiklavý.

Ze sov často sídlí na věžích pěkně zbarvená sova pálená, v lesích díry starých stromů obsadí hojná sova obecná. Neschází tu ani ušatý kalous a drobný sýc, jemuž věnuje lid odedávna největší pozornost.

Vysokou travou a rákosím porostlé břehy lesních tůní a močálů jsou vhodným útulkem ptactvu brodivému a vodnímu. V době tahu rád si nad krajinou zakrouží čáp obecný nebo plaché volavky, popelavá a červená. Občas zablýskne nad vodou bílým bříškem skřivanovitě zabarvený dytík chřástavý nebo svým temným houkáním se prozradí tmavý bukáč menší. Hladiny větších řek stále oživuje několik párů racků chechtavých a s jarní povodní se každoročně dostavuje lyska černá. Sluky ve svém tahu pokaždé se těší pozornosti lovců u Měnína, Divák a Blučiny. Zelenonohé slípky jsou dobře známy svým mistrovským šplháním po rákosí a kachna divoká, lžičák, hvízdák, kopřivka i s modrými čírkami, hoholy a vodouši neopomene ani jediného roku navštíviti Svratku i Cezavu. Za krutých mrazů zahlédneme na zátočinách ledu prostých vzácné severské hosty, potápky a potáplice, malou, severní i lední a v lesích houfce překrásných brkoslavů, kteří nám tu pějí tiché písně svého severního domova ve vzdáleném Finsku. Dvakráte do roka táhnou podle řek v řadách do úhlu lomených divoké husy růžonohé i rudokrké.

Z ptáků stěhovavých nejsou u nás vzácnými bíle kropenatý ořešník, krásný a výborný letoun mandelík, vlaštovce podobný rorýs, šedý šoupálek zední, jemně žíhaný krutihlav, obratný lelek kozodoj a zdobně si vykračující dudek.

Regulace toků více a více zatlačuje zeleněmodrého ledňáčka. Líbezným zpěvem slavíků, drozdů, kosů a švitořením různých pěnic hlaholí z jara křoviny celého okresu. Naše sady a zbytky bývalých vinohradů oživují hejna špačků obecných a někdy je navštíví i vzácný špaček růžový z jihozápadního Ruska. Kolem osad ozývá se v létě lahodný

flétnový hvizd žluvy. U Měnína byl jednou v zimě pozorován drop veliký.

Vedle domácích holubů a chechtavých hrdliček nechybí z holubovitých v našich lesích řivnáč, staré vykotlané stromy osazuje doupňák a nejčastěji se nám hlasem prozradí hrdlička divoká.

Datel černý žije ojediněle ve hlubších lesích se starými stromy, ale žluna zelená a šedá a strakapud veliký často zastupují svůj šplhavý rod v našich sadech i domovních zahrádkách.

Lze všeobecně říci, že pozorovateli ptačího světa dostaví se u nás na dohled během roku všechny ve střední Evropě známé druhy ptactva jako na příhodnou pozorovací stanici.

Z ještěrů žije v našem kraji na výsluní hojně ještěrka obecná i zelená a slepýš, z hadů často užovka obecná a v lesích u Divák, Bořetic, Klobouk a Borkovan žije ojediněle zmije.

Svůj obojživelný život zde vedou zelená rosnička, skokan obecný a hnědý, kuňka ohnivá, ropucha obecná a prašivá.

U Divák a Židlochovic byly nalezeny želvy ve volné přírodě žijící.

V bažinách, které místy zůstávají po jarních povodních, lze pozorovati život čolků hřebenatých i tečkovaných, u Ivaně, Přísnotic, Sobotovic, Rajhradu, Židlochovic a Vranovic byli chyceni mloci zemní.

Po bývalých rozsáhlých rybnících zůstaly na památku toliko protrhané hráze a nepatrné rybářství pěstuje se nyní jen v řekách, ač voda jejich znečištěná splašky továrními není pro ryby prostředím právě vhodným. Ve mnohých obcích je ryba tvorem neznámým. Na potocích jsou ryby zastoupeny jen ouklejem, tloušti, bělicí a mřenkou. V řekách uloví rybáři sumce, štiky, kapry, parmy, okouny, plotice, karasy, líny, jelce, pískoře a j.

Uměle se ryby nasazují jen poskrovnu v Časkovci u Borkovan, Divácích a Hrušovanech. Po povodních se objevují ryby značné velikosti i v nehlubokých tůních, kde by se jich nikdo nenadál.

Z plžů zde nejsnáze nalezneme hlemýždě obecného, žíhaného, hajního a zahradního, slimáka zahradního a polního, různé druhy vřetenatek, jemných skelnatek a drobných zrnovek a hladovek. Z mlžů tu žijí velevrubi a škeble říční i rybničná, vzácnější jsou okruženky a hrachovky.

K jihu otevřená a teplá poloha kraje je velice přízniva pro život nesčetných druhů hmyzu a sběratel bývá odměněn někdy i evropskou zvláštností nalezených živočichů.

Mimo obyčejného chrousta obecného nacházíme tu, sotva sníh sleze, v obilí chroustka jarního, později chroustka červenorohého, hnědého listočelce a černého mnohozubce chlupatého. Z čeledi roháčů žije u nás také kozlík rovnoběžný a listorožec střevlíkový. Z chrobákovitých najdeme v našem okrese lejnožrouta křivonohého a skvrnaře žlutého vedle nesčetných jiných. V zahnívajících odpadcích pil líhnou se nosorožíci kapucínkové. Ze skupiny střevlíkovitých žijí zde m. j. střevlíci měděný, fialový kožitý, krajník pižmový, a různé druhy svižníků.

Ve vodách stojatých vedle několika druhů vodomilův a potápníků vídáváme vzácnějšího vodníka střevlíkovitého a žlutonohého, vedle jedovatého puchýřníka obecného ještě chloupkatce červenočelého. Z majek u nás žijí obecná, černomodrá, štítokrová aj., mimo zubonosku zelenou najde se tu také zubonosec hedvábitý, jahodový a uherský. Z tesaříků se u nás vyskytují domácí, pižmový, veliký a různí kuželostehenníci. Z mandelinek je nejhojnější zlatolesklá úzká a zelená širopruhá. Ze slunéček tu žijí jedno-, dvoj-, šesti-, sedmi-, osmi-, desíti-, jedenácti-, a dvanáctitečné a trojskvrnné. Sběratelem Walterem z Rajhradu byl nalezen vzácný hrobařík zvláštní s krvavě červenými skvrnami na krovkách a Dr. Fleischer z Brna vedle nesčetných jiných nalezl u Šakvic brázdoštítce rýhočelého, lejnomila bronzokrového, hrubookáče hnědohlavého. Veliké škody v sadech dělá květopas jabloňový.

Z motýlů oživují naše lučiny otakárek ovocný i fenyklový, různé babočky, pestrokřídlec podražcový, běláskové, ovocný, zelný i řepkový, četní žluťáskové, ostruháčci, lyšajové, révový a svízelový, v bramboříštích se hojně nachází smrtihlav a stromy poškozují drvopleňové a přástevníci. Nechybějí tu ani bekyně, nesytky, dlouhozobka, okáči i perleťovci vedle celé řady jiných nejmenovaných.

Ve vlhkých nížinách rojí se celá hejna různých komárů a hladiny vodní zpestřují krásné barvy vážek a šídel vodních.

Na citlivějších druzích ovocných stromů působí veliké škody mšice krvavá a puklice švestková.

Poslední zbytky někdejších rozsáhlých vinohradů důsledně ničí révokaz.

Z užitečných hmyzů pěstují se hojně včely a začíná se v Židlochovicích s chovem bource morušového.

Z korýšů vedle známé berušky, kterou najdeme pod kaž-

dým kamenem, a berušky vodní, jež spolu s blešivci oživuje naše potůčky a strouhy, nalezneme po jarním tání u Újezda a Křepic v překvapujícím množství lupenonožku na místech, kde třeba léta před tím pozorována nebyla. Rak říční, dříve velice hojný, byl průmyslovými podniky zatlačen do několika menších potoků.

Z červů mimo dešťovky, pijavky koňské a lékařské a různé cizopasníky lidské i zvířecí lze v našich vodách najíti útlé strunovce a zdraví nebezpečné vlasovce.

Je třeba jen pozorovati a pilně sbírati, a v krátkém čase bylo by každému možno sestaviti z našeho domácího živočišstva velikou a vzácnou sbírku

B) Naše rostlinstvo.

Svým podnebím a povahou půdy jest náš okres jako část úvalu Dyjsko-svrateckého rostlinstvu velmi přízniv. Zimní spánek netrvá déle než 4—5 měsíců. Již koncem února probouzí se naše květena k novému životu. Řadíme ji k oblasti chřibské, jež je částí květeny baltské a je u nás hojně zastoupena rostlinami složnokvětými, růžokvětými, křížokvětými, motýlovitými a travami. Místy jsou do ní vtroušeny ostrůvky květeny východoevropské, které z nížiny dunajské pronikají až na Moravu. Jsou u nás také stanoviště teplomilné květeny pontické, které znamenitě svědčí vápenitá půda a teplé podnebí. Tyto podmínky vyhovují též rostlinstvu stepnímu zabloudivšímu k nám ze stepí maďarských a jihoruských. Jeho zástupce nalezneme na výslunných stráních a na křovitých úbočích polních cest.

Větší společenstva rostlinná tvoří rozsáhlé vlhké lesy podél Svratky u Němčic, Vranovic, Přibic, Ivaně a suché lesní porosty u Kobylí, Boleradic, Divák a Klobouk. Menší hájky a selské „Ochozy" jsou téměř u každé obce, ale co tuto uvedeno, nestačí na zásobení okresu dřevem. Do většiny obcí se palivové i stavební dříví dováží ze sousedních lesnatějších okresů nebo až ze Slovenska, jehož zásoby s našimi snadno konkurují svojí levnější cenou. Největší nedostatek dřeva se jeví v okolí Moutnic a Újezda.

V našich lesích rostou lípy, břízy, habry, duby, javory, kleny, babyky, jilmy, vrby, olše a topoly. Několik statných buků v lesích kloboučkých zůstalo nám na svědectví po bývalých hojných porostech horského rázu, po nichž se tu také ještě udrželo rostlinstvo horského rázu, jako je na př. mařinka vonná, strdivka jednokvětá, kyčelnice cibulkonosná a jiné.

Borovic, modřínů, smrků nebo jiných stromů jehličnatých

je v našem kraji už jen pořídku, a to jen mezi stromy listnatými. Z bývalých hojných porostů jehličnatých zůstaly jen nepatrné a ojedinělé zbytky.

Z keřů je nejčastější líska, hloh, kalina, krušina s ptačím zobem, brslenem a svídou.

Ze stepních květin tu roste pelyněk pontický, oman, oko Kristovo se žloutkovitými plátky korunními, velkokvětá sasanka lesní, vítod větší a j. v.

Orientálního původu jsou teplomilné rostliny, cizopasný ochmet, jedovatý posed černý, hadinec červený, koniklec velkokvětý, pipla osmahlá, vikev kašubská, hvězdnatec zubatý, řepíček, divizna brunátná (u Bohumilic), katrán východní, smldník alsaský a j.

Z pontických tu roste krásný modřenec hroznatý, kamejka modronachová, voskovka menší, bělozářka větvitá, lipnice tvrdá a m. j.

V parcích se vysazují širolisté platany, stepilé forsythie, kožolisté mahonie, tisy, čimišníky, zeravy, čilimník, v parku klobouckém i ojediněle růžová zanice, žlutoroh čínský a paulovnice vedle některých ještě jiných.

Okres náš chová mnoho rostlinných zvláštností, které rostou buď na více nalezištích nebo jen vzácně na určitých často velice omezených stanovištích, jež svým složením půdy jejich životní potřebě vyhovují. Je to na př. již jmenovaný katrán východní, jehož mladých výhonků se v Anglii požívá jako chřestu a nasládlých kořenů na salát. Daří se mu u Nikolčic a Klobouk a kořenářkám je znám jako léčivo pro koně. U Nikolčic, Krumvíře, Klobouk roste bařička obecná se zelenými kvítky v hroznech. Jako evropská zvláštnost vyskytuje se v Bošovicích na jediném stanovišti vesnovka širolistá, známá jinak jen ze západoevropského pobřeží, kde jí dříve hojně užívali v lékařství i kuchyni. V Hustopečích u starého kluziště upozorňuje na slanou půdu solnička Valerandova. Rovněž jen ve slané půdě roste kuřinka solná, nalezená u Kobylí, Otmarova, Hustopeč a Brumovic.

Z velikého bohatství rostlinných zvláštností u jednotlivých obcí lze tu uvésti jen malý výběr.

U Klobouk lze ještě uvésti bílojetel pětilistý, kavyl pernatý, oman mečolistý ze stepních; a z orientálních sinokvět měkký, hvězdnici chlumní, lociku dubolistou, trýzel rozkladitý, len žlutý, lněnku věťevnatou, zvonek sibiřský, bělotrn, kozinec vičencový a j. Z meridionálních tu najdeme sveřep přímý, bažanku polní, hořec brvitý, hvězdnici zlatovlásku, hořínku východní, prorostlík okrouhlolistý a vochlici.

Z teplomilných asijských a sibiřských rostlin jsou zde

i jinde po různu lilie zlatohlavá, vstavač vojenský, třemdava a srník. Z nejvzácnějších tu najdeme i hnědenec zvrhlý, korálici trojklannou a vstavačovitou, okrotici červenou, střevíčník a hruštík širolistý.

U Nikolčic je možno jmenovati na pohled nepatrnou vraní nožku, hrachor širolistý, škardu tuhou, kterou rád vyhledává dobytek na pastvě, a suchopýř mnohoklasý, jehož odvaru se užívávalo proti tasemnicím. Skřípina Micheliova je nápadná svými dlouhými listy podpírajícími strboule květů a nedaleko ní snadno přehlédneme nenápadný jitrocel slatinný. U Divák najdeme okrotici červenou s krásnými květy v klase a na sibiřském východě obecnou korálici vzrostlou. V kurdějovských stinných lesních zákoutích roste bradáček vejčitý, hořec prostřelenec známý výrobcům likérů a léků žaludečních. Na vápno bohatou půdu svojí přítomností označuje hořec brvitý, náš pohled na sebe upoutává mezi kameny rostoucí kosatec dvojbarevný a trávolistý, onde zase pryšec červenoplodý. U Měnína je dosti hojná šejdračka okřehkovitá a u Židlochovic lze nalézti růži žlutou a bedrníkolistou, brslen bradavičnatý, tolitu okoličnatou, plamének přímý a medovník vedle ještě mnoha jiných.

U Vranovic ve vlhkých příkopech lesních nalezneme rdest prorostlý, šípatku vodní a řebratku.

Pro sběratele rostlin je velmi zajímavým okolí Hustopeč. Vidíme tu nepatrný pryskyřníkovitý rohohlavec srpovitý a hlaváčky jarní i plamenné. Lze tu sbírati hořké kořeny smldníku alsaského pro potřebu zvěrolékařskou, vlnici huňatou asijského původu a užanku lékařskou, jejíž myšinou páchnoucí kořen býval užíván při neduzích prsních. Rostlinopisně je velice zajímavým okolí nádraží hustopečského. Jeho půda je nasycena draslem, solemi hořečnatými, kyselinami sírovou, solnou a uhličitou a v ní se dobře daří slanorožci bylinnému, jehož mladých listů používají na francouzských pobřežích na saláty a z vyzrálých rostlin dobývají sodu. Najdeme tu jitrocel slatinný a kuřičku solnou vedle okoličnatého prorostlíku nejtenšího, trávovitý zblochan rozkladitý a skrytěnku bodlinatou. Z motýlovitých tu rostou štírovníky tenkolistý a bažinný, tento s lodyhami rournatými vedle ledence luštinatého. Najdeme tu sítinu Gerardovu a komonici zubatou. Co je tu uvedeno, to jen naznačuje bohatství naší zajímavé květeny, která by jistě zasloužila, aby byla sbírána a soustavně popsána.*

---

* Poznámka: Latinských jmen rostlin pro úsporu místa neuvádíme, lze je nalézti u českých názvů v Čelakovského Květeně.

C) Z říše nerostné.

Veliká geologická jednotvárnost našeho kraje, vytvořená vrstvami nejmladších útvarů, má sice za následek i nerostnou chudobu zemních vrstev, ale přitom vykazuje náš okres po stránce mineralogické dosti zajímavého.

Většina obcí trpí nedostatkem stavebního kamene. Nejlépe jsou na tom ještě Bratčice se svými lomy žulového syenitu, z nichž se zásobují také obce Syrovice, Sobotovice, Mělčany a mimo jiné i všechny silnice okresu židlochovského. Z měkkého třetihorního pískovce se staví v Bošovicích, Kobylí, Boleradicích a na Vrbici. Křepice a částečně i Nikolčice budují své stavby z břidlic menilitových, jejichž některé vrstvy velice snadno větrají. V Židlochovicích, Blučině a v Nosislavi se staví z lasturnatého vápence z Výhonu, který na vzduchu dobře tvrdne. Ojedinělé pískovcové balvany dobyté na Výhoně vyznačují se pěkným zrnem a vhodnou tvrdostí, že jich před časem mohlo býti užíváno na práce sochařské.

Jemných sypkých třetihorních písků jsou zde bohatá ložiska, u Bratčic se jejich vrstvy odhadují na 10 m, u Sobotovic na 20 m a u Bohumilic až na 30 m, jinde různě. Někde užívá se hrubších těchto písků na beton do základů staveb, ale jen pokud nejsou znečištěny hlínou. Hlína cihlářská je ve všech obcích, ale jakosti nestejné. Dobré cihly se z ní vypalují mimo jiné v Bratčicích, Mělčanech, Rajhradě, Holasicích, Syrovicích, Sobotovicích, Bohumilicích, Brumovicích, Židlochovicích a v Kloboucích. V celé řadě obcí se zase naopak cihly vůbec nepálí. Štěrk před věky připlavený mnohem mocnějšími proudy Svratky dobývá se mimo jiné u obcí Rajhradu, Opatovic, Hrušovan, Unkovic a Přísnotic. Valouny nedosahují nikde té velikosti, že by se jich dalo použíti na stavbu nebo dláždění.

V nepatrných ostrůvcích vyvřelého prahorního massivu u Bratčic a Mělčan lze nalézti tmavozelený amfibol, narudlé tabulky prehnitu, magnetický kyz pyrrhotin, vláknitý, nažloutle bílý wavelit a známější augit.

Na nerosty chudé vrstvy třetihorní obsahují vedle jílů a slínů vápence a pískovce u Židlochovic a Blučiny i menilitové břidlice a v nich nažloutlé a nahnědlé menilitové opály u Křepic, Blučiny, Moutnic, Těšan a Nikolčic. U posledně jmenovaných lze v těchto břidlicích nalézti i asbolan vedle rhodochrositu, manganového uhličitanu barvy růžové, lesku perleťového. Sádrovec, uložený buď vrstevnatě nebo ve shlucích čočkovitých srostlic, nebo také v krásných srostlicích podoby mineralogům známých „vlaštovčích ocasů", je více nebo méně hojný v jílech mladších

třetihorních vrstev u Blučiny, Borkovan, Nikolčic, Křepic, Nosislavi, Moutnic, Těšan, Hustopeč a Zaječí. Vápenec složení stébelnatého nacházíme u Moutnic, smíšen s magnetitem vyskytuje se u němčického Zeleňáku jako dolomit, ve směsi s uhličitanem strontnatým jako aragonit u Těšan. V okolí Měnína jsou šedé nebo nahnědlé pazourky, u Blučiny celistvý křemen rohovec a žlutě červený karneol. Železo obsahuje matně lesklý a temně modrý jeho fosforečňan vivianit od Rajhradu a obyčejná železná ruda, limonit, nacházející se u Rakvic. Návštěvník okolí Moutnic, Těšan nebo Rakvic bývá za sucha překvapen jemným bílým popraškem na ornici. Pochází od sody. U Jaloviska byl nalezen coelestin, těživci podobný síran strontnatý, který ve velkém dobýván slouží k výrobě sloučenin strontia. U Těšan lze ještě uvésti červenavě zbarvený jaspis.

Vody máme v okrese jen pramenité a říční. Z hloubky a složení vod pramenitých dá se souditi na velikou rozmanitost a nepravidelnost spodních vrstev geologických. Snad polovice obcí našich postrádá vůbec dobré pitné vody. Dobře jsou opatřeny Bratčice se studnami 4—6 m hlubokými, Bohumilice se studnami 1 až do 10 m, Blučina s 12 m, Hrušovany s 8 až 15 m a Unkovice s vodou hned pod povrchem půdy. V Němčičkách hledají vodu až do 20 m a na Vrbici, kde je největší nedostatek, kopají studny až do 25 m. Nejhlubší studna je v Jalovisku u Měnína. Bylo tu vrtáno až do hloubky 157 m, než se přišlo na vodu. Ta pak v rouře vystoupila až po 13 m pod povrchem. Málo vody mají Žatčany v suchých létech a trvale Těšany, Rakvice, Starovičky a Uherčice. Rovněž Němčice mají veliký nedostatek vody a v Borkovanech mají dobrou vodu ze Štočku. Nahořklé nebo jinak nechutné vody jsou v Moutnicích, částečně v Újezdě a Boleradicích, v Brumovicích, Bojanovicích a Šakvicích. Klobouky mají jen vodu povrchovou. Židlochovice ve studních mají vodu částečně nahořklou, částečně dobrou. Ve starším gravitačním vodovodě s Výhonu je dobrá, poněkud tvrdá voda v omezeném množství. V novém strojovém vodovodě od Unkovic se vede výborná voda pitná, značně měkčí než výhonská, ze zdrojů nevyčerpatelných.

Hořkost některých pramenů v našem okrese dosahuje značného stupně. Na těšanských Dlouhých dílech je několik pramenů známé léčivé Saratice. Šternov rozváží vodu téže hodnoty pode jménem Šternovka. Tyto hořké vody obsahují 1—3% síranu sodnatého a totéž procento hořečnatého vedle malého zlomku soli kuchyňské a téměř 1% síranu vápenatého (sádry). Také v Jalovisku je ode dávna známý pramen hořké vody se 7‰ síranu hořečnatého. V Sitbořicích mají znamenitou pitnou vodu, říkají jí Štengar. Páchne

sírovodíkem, ale Šitbořák by se doma jiné vody nenapil.

Tyto hořké a sádrovité vody se vyznačují velikou tvrdostí, která se někde nedá odstraniti ani vařením, při němž se usadí na dně nádoby značná vrstva kamene. V blučinských „horách" mají prameny s takovým množstvím nerostných látek, že rostliny a větvičky do nich ponořené se pokrývají nerostným povlakem jako známé kytice karlovarské. Tyto tvrdé vody se na praní a zalévání nehodí. Bývají nahrazovány pečlivě chytanou dešťovkou. Největší stupně tvrdosti mají vody v severovýchodní části okresu, zvláště podél řeky Cezavy.

Pro zajímavost je třeba zmíniti se o pramenech slaných, jejichž přítomnost prozrazují solimilné květiny východně od Újezda, u hustopečské stanice a na březích bývalého jezera čejčského.

Geologické složení pobřežní půdy má patrný vliv i na vodu říční. Voda Svratky je pro svoji měkkost vyhledávána továrnami, prádelnami a jinými závody používajícími vody, kdežto Cezavě se podniky průmyslové vyhýbají pro tvrdost její vody.

Je třeba zmíniti se tu ještě, že před lety byly konány kutací pokusy, aby se u Moutnic a Boleradic našlo uhlí a u Hustopeč nafta. Práce tyto se nesetkaly se zdarem, ač známek pro možný úspěch nikde nechybí.



Bohatství kraje.

Jan Mátl:

ÚVODNÍ SLOVO.

Hospodářská vyspělost našeho kraje v produkci živočišné i rostlinné vzbuzuje oprávněné naděje nejen na soběstačnost, ale i vyhlídku na vývoz přebytečných surovin a tovarů. Tato okolnost je žádoucí pro rozvoj obchodu a uplatnění na světových trzích. Proto je nutno znáti přesně všechny složky hospodářského života z doby poválečné a vyjádřiti vzrůst či pokles produkce úměrnými veličinami číselnými.

Stať tato má zobraziti spolupráci stavu rolnického, sadařů, vinařů a ovšem i činitelů hospodářského průmyslu za účinné pomoci všech pracovníků národohospodářských v okrese, jak se krok za krokem vyvíjela již před převratem, jak zdolávala nesnáze výživy za války, až konečně dospěla dnes přes úskalí poválečných pohrom k metě — vyjádřené výstižně číslicemi statistických tabulek.

Toto sebepoznání může míti význam pro rozčlenění práce v jednotlivých oborech a povznésti vzájemnou doplňovací akci hospodářsko-průmyslovou nejen v tomto kraji, ale na celé Moravě. — Ovšem, bylo by třeba soustředěné činnosti vlastivědné ve všech okresích, aby vyniklo tempo hospodářského pokroku v různých oblastech. Jen tak může se správně vyklasifikovati a využíti mimořádná výkonnost toho kterého odvětví soudobé kultury národohospodářské.

Třeba kraje vínorodé, obilné, zelinářské, řepařské, pastvinné a j. nekryjí se s politickými okresy jednotlivých zemí, je přece nejvýhodnější přenésti zájem o statistiku hospodářskou do středisk politických obvodů, které mohou vzíti agendu pohodlně do ruky. Proto nemusí utrpěti celostátní centralisační systém sčítací. Naopak, veškeren materiál okresních statistik rázem upozorní na mimořádný vzrůst či slabiny různých oborů hospodářské výroby a tak velmi snadno a záhy zjednána může býti žádoucí rovnováha.

To jsou směrnice, jimiž řídili jsme se při sdělávání tohoto vlastivědného sborníku. Učitelstvo ochotně a se vzácným pochopením podjalo se práce a sneslo materiálu ze svých působišť tolik, že by stačil na objemnou krajskou publikaci. Užším rámcem příručné knížky vázání mohli jsme využíti důkladnosti mnohých jen omezeně.

Bylo hlavní snahou vyzvednouti uplatnění přírodních podmínek naší domoviny a upozorniti zejména na mimořádné přesuny osetých ploch a j. důležité momenty hospodářské



Starý selský dům z Otmarova. Foto Wirt, Újezd

i průmyslové produkce, jak jeví se dnes u přirovnání k nedaleké minulosti.

Do jaké míry se to zdařilo, nechť objektivně svým časem posoudí povolaní znalci domovopisu.

ZEMĚDĚLSTVÍ.

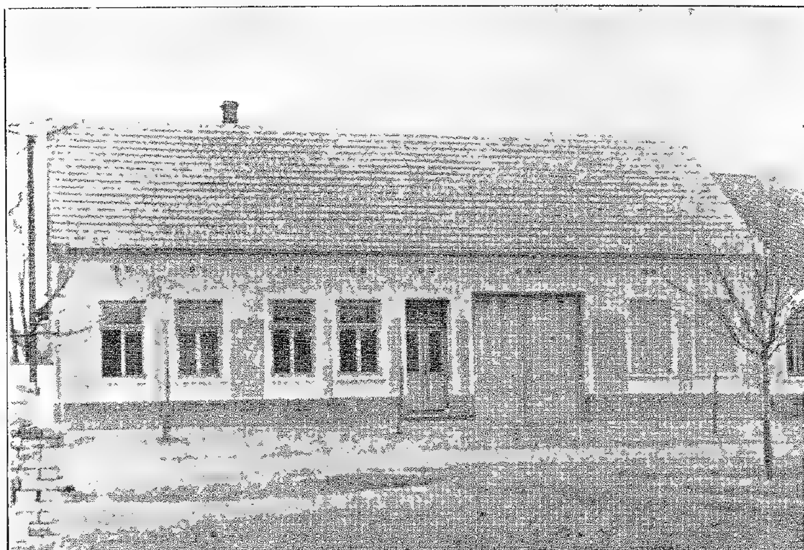
I. OBILINY A JEJICH PĚSTOVÁNÍ.

Hustopečsko je kraj většinou zemědělský a patří k nejúrodnějším krajům na Moravě. Má dle přesných katastrálních záznamů z roku 1927 77% polí, 4·2% luk, 2·9% pastvin, 1·3% zahrad a ovocných sadů, 9·1% lesů a hájů, 1·5% vinic, 0·1% rybníků, 0·9% zastavené plochy, 0·2% jiné daně prosté půdy a jen 2·8% půdy neplodné.

Již ze soupisů osevních, jež za války z úředního nařízení opatřovalo hlavně učitelstvo, je patrno, že úval Dyjsko-svratecký byl zásobárnou jižní Moravy pokud chlebovin a pícnin se týče, a osevní statistika z r. 1927 sestavená péčí škol to opět dokonale potvrzuje.

Pěstování ječmene se pozvedlo hlavně odběrem ječmene sladovnami, z nichž pozoruhodnou činnost vyvíjela zvláště Rol. akc. sladovna v Rajhradě, postavená v r. 1872*, pak sla-

* Po válce vyhořela a není dosud v provozu.



Nový selský dům z Měnína. Foto Wirt, Újezd

dovna v Újezdě a Židlochovicích. Dosud rozšířeny jsou zejména působením velkostatků velkozrnné druhy sladovnického ječmene (hanáckého „Proskovcova“), které dobře soutěží i při prodeji do cizozemska.

Ačkoliv složení půdy i podmínky podnebné jsou všem druhům obilním stejně příznivy, přece dosáhlo pěstování ječmene vrcholné míry. Třebaže zvýšená produkce cukrovky brzdí pěstování obilí měrou dosti povážlivou, zůstává přece zrno v každém rozumně vedeném hospodářství určitým regulativem.

V celku možno usuzovati, že zůstane pěstování ječmene v kraji na postupu dosavadním, a to hlavně přičiněním výzkumných stanic šlechtitelských (Velké Pavlovice), které dodávají osivo jednotného typu a vzácných vlastností pro průmysl sladařský i pro vývoz.

Osevná plocha ječmene v Československu činila v roce 1926 708.605 ha a sklizeň 1,143.000 tun. Vývoz u nás v témže roku odhadnut na 382.768 tun, takže zbylo pro domácí potřebu 760.292 tun. Spotřební množství na hlavu jest 52·9 kg (v Německu 66·8 kg). Neměli bychom tedy příčiny k intensivnějšímu vývozu ječmene za hranice. Domácí průmysl sladařský i pivovarský by jistě všechen hodnotný ječmen spotřeboval a lépe zpeněžil.

Škoda, že naše sladovny se nezařizují dosud na výrobu sladové náhražky do kávy, biosladu a moučky do pečiva, (po

způsobu Oetkerova prášku), za kteréž produkty se vydá velmi mnoho našich peněz do ciziny.

Z rozlohy osetých ploch po ječmeni nejvíce převládá pšenice. Daří se zejména v polohách rovinatých, kde z černé ornice kynou značné výnosy, takže 1 hl zrna váží i přes 80 kg. Semeno se téměř všude moří jíchou skalicovápennou, a tak snětivost uvedena je na míru velmi malou. Z ozimin k nejušlechtilejším náleží pšenice velkopavlovská. Pšenice jarky se seje poměrně málo. Nebylo by však na škodu zkoušeti vhodné odrůdy jarních pšenic, které jsou nabízeny družstevními šlechtitelskými podniky se zárukou pěkných sklizní. Pravda, že většina těchto jařin jest u nás napadána při trochu opožděném výsevu zelenuškou a následkem slabší slámy víc poléhá, ale rentabilita jest přece taková, že při snížení osevu řepy, o které se vážně usiluje, bude jarní přenice z nejvýnosnějších náhrad.

Žito pěstuje se hlavně pro potřebu v domácnosti. Rovněž i oves. Prosa je poskrovnu. Rolník i velkostatky raději zařazují do osevního pořadu cukrovku, jejíž výnos zaplatí velkou část hospodářské režie.

II. OKOPANINY.

Vlivem příznivé konjunktury zvelebilo se postupem času racionelní řepařství na Hustopečsku do té míry, že jest po stránce přípravy půdy, hnojení a ovšem i sklizně na výši doby.

Brambory selektivně upadají, ježto se nevěnuje výběru vhodných druhů, na trhu hledaných a také dobře placených, přiměřené pozornosti. Jen lihovarky tu a tam se ziskem se pěstují a odvádějí se do továren, jichž je na Hustopečsku 7, a to v soudním okrese židlochovském 1 (Syrovice s kontingentem 950 hl), hustopečském 1 (Bojanovice s kon. 150 hl), a klobouckém 5 (Bohumilice s kon. 206 hl, Bošovice s kon. 437 hl, Diváky s kon. 149 hl, Klobouky-Martinice s kon. 561 hl, Těšany s kon. 573 hl). V Syrovicích a Bošovicích jsou lihovary družstevní.

Každému lihovaru dle vzdělavatelné jeho plochy povoluje se každoročně výrobní oprávnění (kontingent).

Hospodáři těží za těchto okolností jednak z přiměřeně odstupňovaných cen brambor lihovarům odváděných a k tomu ještě mají právo na odběr výpalků, které jsou výborným krmivem. Zdá se však, že za nynější krise odbytu lihu jest tento počet továren na Hustopečsku číslem konečným a sotva se ještě nový kontingent pěstitelský povolí.

Značná rozloha brambořišť, zejména na Židlochovsku, zřejmě dokazuje, že je to plodina konkurence schopná a jako

krmivo při rostoucím dobytkářství kraje nepostrádatelná. Zasloužila by si energické péče šlechtitelských středisk.

Produkce kukuřičná, která již od války jeví tendenci vzestupnou, má význam hlavně pro výkrm bravu i hus takový, že by bylo na čase, aby výběrem vhodných semen (ranných slovenských odrůd kukuřičných, kterým v naplaveninách našich řek výborně se daří, čelilo se dovozu méně cenného zboží z ciziny.

III. LUKAŘSTVÍ.

Z pícnin převládá vytrvalá vojtěška (Medicago sativa). Mimo to pěstuje se jetel štyrský (Trifolium pratense) a vičenec (Hedysarum onobrychis), jehož dvojsečná odrůda porůznu se ujímá.

Z nížin řeky Jihlavky, svrateckých a podyjských, jež každoročně jsou zaplavovány, vyváží se mnoho lučního sena na trhy brněnské, židlochovské i hustopečské. Škoda, že toto luční hospodářství se neprovádí racionelně pomocí vhodných odvodňovacích opatření a určitých kombinací travného porostu, jakož i umělého přihnojování, ve kteréžto příčině pomáhá stát i země odbornými radami a subvencemi všude tam, kde jsou poměry půdy i podnebí lukařství příznivy a kde také jeví se o tyto věci určitý zájem.

Luštěniny (hrách, čočka, fazole, vikev a bob) vyskytují se jako plodiny polní v míře nepatrné, ačkoliv není sporu, že by strniskový hrách na příklad přinesl na zeleno i na sucho značný druhý užitek roční a obohacení půdy potřebným dusíkem.

IV. ZELINÁŘSTVÍ.

Polní zelinářství může se vykázati jen výsledky podřadnými. Počátkem tohoto století a zvláště ve válce pomýšlelo se založiti v kraji židlochovickém rolnickou továrnu na zpracování zelí. Celý úval Svratecký až k Dyji je nános, půda lehká, pro pěstování košťálových rostlin jako stvořená. Odborné kruhy dokazovaly, že zvučné jméno „Modřického zelí" zaručilo by odbyt zelinářských výrobků zcela jistě měrou aspoň uspokojivou. Myšlenka ztroskotala sice, ale nachází nejnověji ohlasu v rostoucích soukromých zelinářských podnicích poblíž Brna.

Velkostatky zavádějí do osevního turnu čas od času některé plodiny mimořádně. Jsou to zejména mák, hořčice a kmín. U Hustopeč odedávna pěstují anýz a kopr. Mělčanskému chřestu před válkou nemálo pomáhala ivančická odbytiště. Dnes však šparglovny upadají. Stihl je osud vinic. Pole opanovala cukrovka.

V. OVOCNÁŘSTVÍ.

Velikou kapitolu zaslouží si ovocnářství. V letech 80.—90. poznamenal autor vlastivědné příručky hustopečského okresu insp. Ant. Macháč ve stati ovocnářské toto: „V sadech a na vinicích zrají tu třešně, ořechy, broskve, meruňky. Švestky pěstují se místem a to jen pro slivovici. Jabloní a hrušek je ještě méně. Bohužel vytínají hospodáři silné a zdravé snětí, zvláště ořechové a vyvážejí na sta kmenů kamsi do Čech." Zprávu měl pravděpodobně od učitelstva v okrese. Byla snad pravdivá a zasloužila, aby si jí povolaní činitelé povšimli a přiložili ruce k dílu.

Na okrese, který opravdu slynul před lety ovocem, čehož důkazem jsou stoleté stařenky panenských a míšeňských jabloní, hrušní bergamotek, virgulí, poděbradek a j., nastala o jaderné ovoce nouze.

Rolník sadař byl bílou vranou. A těch starých horlivých sadařů, o nichž děje se zmínka ve zprávách z Kloboucka i Židlochovska, den ode dne ubývalo.

Musilo se tedy začíti znovu, — a to účinně a průbojně. Věci ujala se okresní hospodářská jednota, tehdy jediná pro celé hejtmanství hustopečské, a zřídila ve svém sídle v Rajhradě v roce 1888 ovocnou školku, jejíž opatrování a řízení měla na starosti škola rajhradská, která jí směla užívati k vyučovací potřebě.

Malá školka prospívala tou měrou, že za dobu 18ti let třikrát se musela zvětšiti, k čemuž obec rajhradská ochotně propůjčila pozemky až do výměry 4216 m^2.*

Tak zájem o ovocný strom rostl a v sídle hospodářského spolku povstalo časem několik velkých sadů. I zahrady u domů plnily se slibným dorostem. Ovocnářství klestilo si pomalu cestu dále do kraje.

Roku 1899 mohl již okresní hospodářský spolek uspořádati velikou krajinskou výstavu ovoce, která ušlechtilými druhy jadernými postavila rázem náš okres do popředí. Další nezadržitelný pokrok v tomto oboru dokázaly akce, jež v brzku následovaly: V Blučíně založena učitelstvem třešňovka a školka meruněk, na kopcích u Židlochovic vznikly rozsáhlé meruňkové sady. Vlivem Hustopečské jednoty hospodářské zřízena ve Velkých Pavlovicích roku 1919 státní ovocná školka ve výměře 4 ha. Ovocná školka kloboucká existuje již od roku 1896. Po převratu předána byla v opatrování tamní hospodářské škole. Nejnověji i Nosislav uvedla v život štěpařsko-vinařské závody zásluhou řídícího učitele Dostála, jehož jsou

* Dnes činí rozloha ovocných školek, zelnic a uměl. zahrad. závodů v Rajhradě několik ha půdy a živí 5 zahradnických rodin.

majetkem. Kromě toho existuje v okrese ještě 6 menších školkařských podniků udržovaných hlavně pro potřebu místní a výcvik školních dětí. Je tedy dnes po stránce produkce ovocné o kraj náležitě postaráno.

Statistika ovocných stromů z roku loňského ukazuje na povšechný vzestup sadařský. Dává tušiti, že je kraj nad průměr způsobilý pro pěstování tabulového ovoce. Nutno však doznati, že toho bohatství peněžně nevyužíváme, neboť obchod s ovocem je u nás v rukou překupníků. Chybí nám družstevní ovocnářská organisace jako velkonákupna tříděného výběru všeho ovocného materiálu a zprostředkování prodeje do měst.

Při vyvlastňování pozemků snažilo se uplatniti nově utvořené družstvo v Hrušovanech zřízením rozsáhlého vzorného sadu ovocného. Záležitost uvázla zatím na mrtvém bodu.

VI. VINAŘSTVÍ.

Viničné hospodářství celé jižní Moravy prodělalo v posledním padesátiletí několik krisí, z nichž nejhrozivější byla záplava zlým škůdcem vinic, fyloxerou, přivlečenou k nám odněkud z ciziny. Koncem XVIII. století zamořeny byly nejvíc vinice kol Hustopeč, jako frekventovaného středu hejtmanství.

Vinaři, většinou rolníci, nedbajíce výstrah a nařízení, roznášeli lehkomyslně nákazu révovými oblouky — tehdy jedinou rozmnožovací metodou. Prostředků ochranných málo se užívalo a sírouhlíková impregnace půdy byla téměř ignorována. Až v počátcích nynějšího století vlivem stálého nabádání úředního i spolků hospodářských a hlavně vinařské jednoty sousedního okresu hodonského (ve zdejším okresu jednoty vinařské nebylo) zasáhlo se účinně proti révokazu šlechtěním vinné révy na americkou podložku (vitis riparia, solonis, rupestris, Berlandieri, Kober), která fyloxeře vzdoruje. Tím docílilo se sadby naprosto imunní oproti nákaze. Staré, zamořené vinice mizely a nové, přešlechtěné zaujaly jejich místa. Dnes není téměř vinohradu, který by nebyl tímto zákrokem proti fyloxeře zajištěn. Tak zdá se, že sláva hustopečských vín bude pro budoucí časy zachráněna, neboť vinic už tak silně neubývá jako v letech 1890-1900 a zájem o moravské vinohradnictví nachází u našeho státu živějšího ohlasu.

Jinou, neméně katastrofální škodu utrpěly vinohrady vřetenatkou (peronospora viticola), plísní, jež zhubila v létě list tak rychle a neodvratně, že hrozny vůbec nedozrály. I proti této, dříve docela neznámé chorobě nalezen vydatný prostředek ve stříkání jíchou skalicovápennou. Jak obyčejně bývá v takových případech na našem venkově, musela i tu hmotná citelná škoda doháněti liknavé k použití ochranné stříkačky.

Až se nevěřící sami přesvědčili, že jícha bordeauxská — jak se emulsi říká — zabezpečí vinohrad od pohromy, teprve jali se hromadně své vinice řádně ošetřovati.

Dnešního dne patří stříkačka k nezbytným potřebám vinařovým, tak jako žabka a nůžky.

Ještě schází, aby se bojovalo stejnou měrou proti Tuckeri-ho kaziplodu, nepravému padlí (sírou, sulikolem nebo solbarem) a zavíječi (arsenovým přípravkem), abychom se tak trochu vyrovnali cizině (Němcům na Rýně), kde v poměrech daleko horších docilují úrody skvělé a trvalé.

Třetí fázi vinařství naše právě prodělává. Je to zvláštní, racionelní sklepní manipulace zákvasu pomocí čistých kvasinek za úplné isolace moštu od vnějšího vzduchu a cizích fermentů, které vniknutím do sudů způsobují nejen mnohé nemoci vín, octovatění, hnilobu, hořknutí („zlomení", jak vinaři říkají), ale mají podstatný vliv i na chuť, vůni a trvanlivost sudového vína. Je to jednoduchá, kvasicí zátka, která svým zařízením zabraňuje vstup okolního vzduchu do sudu, ale nebrání odcházení přebytečných plynů (kysl̆ič. uhlič.). I tomuto modernímu vedení sklepní obsluhy přivyknou ponenáhlu naši vinaři, až se přesvědčí, že nikoliv etiketa na láhvi, ale zaručená jakost se dnes ve vinařském světě platí, a že naše moravská vína na trzích mezinárodních mohla by po této stránce bez nadsazení s uherskými a rakouskými specialitami dobře konkurovati.

Kraje při dráze dodávaly za dřívějších dob mnoho hroznů na trhy brněnské i vídeňské, kdež se dobře zpeněžily. Dnes, kdy platí se za tento desert desateronásobné obnosy (ranné hrozny 1 kg až Kč 20·—) stálo by za pokus specialisovati se pro vývoz tohoto ušlechtilého tabulového zboží ve velkém nejen uvnitř republiky, ale i za hranice. Naše krásné, velkozrnné odrůdy (chrupka červená, bílá, frankovka, sylván, burgundské, portugalské) uplatnily by se zajisté tak, jako hrozny uherské a slovenské (Vel. Sevljuš),* jež živí tamní hospodáře líp než moštování. Hrozny jsou přece nejen lahůdkou, ale i lékem při chorobách ledvin, chudokrevnosti a v rekonvalescenci. Povolané kruhy, jimž účinek této léčby je znám, měly by se o propagaci domácí produkce více starati.

Připojená statistika ukazuje nápadný úbytek vinic v okrese (z 8% rozlohy v r. 1887 na 1·5%), což je jen následkem pohrom zde zmíněných. Jak před lety viničné hospodářství u nás zkvétalo a také vynášelo, o tom rozepisují se referenti ze Starovic, Popic, Zaječí i Hustopeč, uvádějíce, že zisk viniční v úrodných letech (1908, 1911, 1917) počítán býval do sta tisíců K. Dnes i při drahotě vína klesl téměř o $^{9}/_{10}$.

* U Berehova, známý vývoz desertních hroznů do Čech, Polska, Němec.

Dlužno ještě dodati, že o rozvoj a organisaci vinařství nevšední zásluhu má odborně vedený měsíčník „Vinařský obzor", jehož dlouholetý redaktor A. Horňanský, řídící učitel ve Velkých Pavlovicích, jest známý pracovník ovocnický a vinařský.

Zvláštní zmínky zasluhuje pěstování lékořice či sladkého dřeva (Glycyrrhiza glabra) v okolí města Hustopeč, kde na zpracování syrupovitého výtažku z oddenku rostliny zřízena byla i továrna. Velmi rozsáhlé plantáže byly zejména v Popicích. Jejich vznik klade se již do XIV. století.

V době zbudování železné dráhy z Brna do Vídně v celých vagonech vyváželo se sladké dřevo do Rakous, Brna, ba až do Krakova i do Němec. Při výnosu 30—40 q z ha po 60—80 K utržily se značné obnosy.

Ještě ve válce platilo se za tuto drogu 9 K za kg, kdežto dnes nabízí se sotva 1·50 Kč (následkem celních tarifů). Proto klesá pěstování lékořice den ze dne. V Popicích osazeno jest již jen 24 ha půdy sladkým dřevem. Odběratelé vytříděného zboží jsou hlavně lidé ze Slovenska, kteří se obchodem s lékořicí živí. V menší míře zpracuje se lékořice i doma. Oddenky se krájejí, suší a prodávají do drogerií a lékáren. Ještě před 20—30 lety vyráběla hustopečská továrna zahuštěný syrup lékořicový (succus liquiritiae), jenž v podobě válcovitých tyčinek černé barvy, obalených vavřínovými listy, uváděn byl do obchodu. V obecné mluvě říkalo se mu „pendrek" (dle něm. Bärendreck).

VII. VČELAŘSTVÍ.

V letech sedmdesátých minulého století, pokud sahají vzpomínky podepsaného, včelařilo se téměř všude na našem venkově jen v „klátech", tedy po staru s dílem nerozborným, jak je včely do vytesaného úlu v kládě stromové nepravidelně nastavěly. O metání medu, chovu královen, umělém rojení, příkrmu a jiných vymoženostech neměli tehdejší včelaři potuchy. Organisace Zemského včelařského spolku se sice snažila o zracionalisování chovu včel, ale šlo to velmi zvolna, neboť časopis včelařský málo kdo četl a schůze bývaly pořádány jen tam, kde o ně zájemníci žádali. Poněvadž vedení spolku bylo německo-české, nadržovalo se za německého vládního režimu hlavně krajům německým.

V těch letech dostal se na školu obecnou v Rajhradě Fr. Zavadil, na slovo vzatý včelařský praktik, jehož snahou zavedeny do rajhradských včelínů novoty. Kláty mizely a místo nich pořizovány spolkové stojany o jednotné míře s rámečky, jež snadno se daly vyjmouti i měniti, a tak se dostalo včelařství nejbližšího okolí Rajhradu do znamení rozborné metody „Dzierzonovy", v německých krajích už zdomácnělé. Že

si hleděl Zavadil vychovati zdatné včelaře — nositele nových nauk v tomto oboru — ze svých školních dětí, rozumí se samo sebou. Na kolik se mu toto dílo zdařilo, lze dnes viděti hlavně v Rajhradě a ovšem všude tam, kam jeho působnost jako pořadatele přednášek zasáhla.

Jeho vydatným pomocníkem byl tehdejší stavitel Frant. Mátl, který technickou znalostí přispěl k zlepšení úlů a úpravy včelínů. Třetí nadšenec pro včelařskou věc byl starosta městyse Rajhradu Leopold Štětka, jehož rozsáhlé včelíny (dnes majetek jeho syna) jsou známy po okolí jako zařízení účelná a také výnosná. Tato trojice brzo rozšířena na celou pracovní legii včelařů, kteří úspěšně dovedli uplatniti a místním poměrům přizpůsobiti všechny praktické novoty zaváděné k nám ze Švýcar, Německa a sousedních zemí uherských.

V letech osmdesátých stal se opatem kláštera rajhradského P. Benedikt Korčián, jehož zásluhou Zemský spolek včelařský v Brně postavil si dům a vzorný včelín opatrovaný mistrem praktikem (F. Ludvíkem), jenž měl v domě dílnu na výrobu úlů jednotného typu tak zv. „spolkových stojanů". Prelát Korčian dal si zbudovati krásný včelín o více než 20ti včelstvech v klášterní zahradě, přijal zahradníka odborně včelařsky vzdělaného a propagoval vydatně snahy Zavadilovy a později i jeho nástupců v úřadě učitelském.

Tak zkvétalo včelařství v okolí kláštera zejména proto, že velkostatek dal popud k hromadnému setí esparsety, jediného vhodného medonosného jetele, a chránil akátový les, jenž hojně podporoval včelí snůšku doplňovanou medonosnými lipami vroubícími dodnes státní silnici za Rajhradem.

V letech devadesátých stál již v zahradě školní ohromný včelín více než o stu včelstvech, který pořídil si nástupce Zavadilův Fr. Truhlář, jenž uchopil se i výnosného prodeje „rajhradského medu" a spolu se správcem klášterní kuchyně vyráběl medový likér. Na výstavních trzích předvánočních v Brně měla exposice rajhradského medu a medových výrobků skvělý úspěch.

Přičiněním odbor. organisací místních jednot, hlavně vedením a příkladem několika nadšených stoupenců novodobých vymožeností (z řad kněžstva a učitelstva) dostalo se včelařství v okrese rychle do popředí. Chov královen, racionelní přikrmování, medomety různých soustav od Hruškova ručního truhlíčku až k ideálnímu stroji z kameniny,* kde med nepřijde s kovem vůbec do styku (konstruoval učitel zdejšího okresu), slamáky s nástavou medníkovou, americké ležany vysouvací, originelní rojechyty (lesní velkostat. klášt. Soukal), vařáky na

* Odměněný na zemské výstavě včelařské v Brně r. 1891 státní stříbrnou medailí jako I. cenou.

vosk, krmidla a jiné věci v pokroku včelařském podávaly si ruce.

Stav včelařství v okrese dnešního dne jest však zdržován jednou nevýhodou, a to je nedostatek medonosných rostlin — špatná snůška. Kde jsou pastviska a lesy, ještě se roje uživí, ale v krajích bramborářských, obilních a řepných, kde i o tu esparsetu bývá nouze, jest chov rojů — zejména pozdních — odkázán na krmení umělé.

Zásluhou vládních činitelů zřízen byl v Židlochovicích roku 1926 Výzkumný ústav včelařský, tedy stanice, odkud vycházeti bude popud k potírání včelích chorob, racionelní plemenitbě a celkovému zvelebení tohoto odvětví hospodářského.

Ještě připomenouti sluší, že náš moravský beletrista, spisovatel A. Mrštík, řídící učitel v Divácích, zabýval se horlivě včelařstvím. Arch. Jurkovič postavil mu ve školní zahradě nádherně, stylově upravený včelín, kde mistr trávíval chvíle oddechu. Brzy přidružil se ke školnímu jiný „obchodní včelín" ve vlastním sídle Mrštíkově asi o 60ti stojanech, jenž byl pravou zásobárnou medu pro Prahu a kruhy literární. Diváky svými pastvinami a věncem okolních lesů byly ovšem a jsou jedinečným eldorádem včelařů, takže se mohl Alois Mrštík v medě opravdu utopiti, jak nás rád pošlehával, slyše naše stesky na ubohou snůšku a špatné vyhlídky do přezimování rojů.

VIII. HOSPODÁŘSKÉ SPOLKY.

Do života rolnického velmi účinně zasahovaly okresní spolky hospodářské. V roce 1872 založena byla na popud kanovníka Karla Kanduse Hospodářská jednota pro celý politický okres hustopečský. Koncem minulého století vznikly sesterské jednoty hospodářské ve Velkých Pavlovicích a Kloboukách rozdělením původního obvodu v obvody okresů soudních.

Je známo, že živel rolnický odjakživa byl velmi konservativní a k novotám ne zrovna náchylný. S pokrokem šlo to tedy velmi zvolna. Mnoho námahy stálo, nežli se dali staří rolníci přesvědčiti, že tak zv. tříhonné hospodářství (obilí, okopaniny a úhor) je nevýhodné, úhory že mohou nahraditi plodiny, jež nepotřebují zvláštního hnojení (pícniny, luštěniny). Husté ruční setby jen pomalu ustupovaly strojovým. Výběr osiva, moření proti snětivosti uplatňovalo se již více. Užívání umělých hnojiv, hluboká orba, vhodné střídání plodin, scelování pozemků, odvodnění a jiné meliorace šířily se působením stálého poučování a přitažlivostí vzorných podniků zejména při velkostatcích tou měrou, že dnes je rolnictví v okrese na výši doby.

Jediný pohled do stájí stačí, aby byl patrný pronikavý pokrok v chovu plemenného dobytka ať je to skot, brav, nebo zvířectvo drobné. Tohoto pokroku dosáhlo se pilnou, nezištnou a cílevědomou prací obětavých funkcionářů jednot hospodářských a osvícených předáků rolnictva okresu, z nichž 6 v době, o níž píšeme, zvoleno bylo za poslance do moravského zemského sněmu (Kornyšl — Rakvice, Hrůza — Rajhrad, Kelbl — Syrovice, Nosek — Šakvice, Krčka — Rakvice, Klein — Blučina).*

Z velikých podniků, které povstaly podnětem hospodářských spolků koncem devatenáctého století v okrese, označiti dlužno zejména Rolnickou akciovou sladovnu v Rajhradě, postavenou v roce 1872, která starala se o využitkování zušlechtěných krajových druhů ječmene pro domácí setbu velmi usilovně a opatřila pro své akcionáře a tím i rolnictvo celého kraje zaručené odrůdy výborného sladovnického ječmene od prvních šlechtitelů na Moravě (Proskowec, Nolč, Mackovík, velkopavlovský cukrovar). Tak povzneslo se pěstování ječmene měrou netušenou a získávalo na obilních výstavách čestná vyznamenání (Londýn, velká státní medaile).

Po převratu převzal stát habsburské statky a zřídil všude vzorná hospodářství pokusná. Tak zejména pracuje se v tomto směru na velkostatku velkopavlovském velmi intensivně. Theoretické poznatky vědecké uvádějí pěstování rostlin hospodářských do nových kolejí. Hledají se hlavně ochranné prostředky proti všem škůdcům rostlinným, zkoušejí se a kříží se uměle nové odrůdy obilné i jiných plodin. Výsledek těchto výzkumných a šlechtitelských zákroků jest již dnes patrný na výnosech a vzdornosti druhů obilných, luštěnin, cukrovky a jiných plodin všude tam, kde si hospodáři novot a vymožeností hledí a dle rad zkušených hospodářů svá hospodářství zařizují.

Ve Velkých Pavlovicích roku 1901 zřízena byla zemská révová školka ve výměře 1 ha. K ní přidružil se po válce státní vinohrad ve výměře 5 ha a státní ovocná školka v rozloze 4 ha. Tyto závody pracují k zdaru vinařství i ovocnictví a podobně jako výše uvedená stanice šlechtitelská razí novým směrům lepší a schůdnější cesty.

Na Kloboucku založen státní vinohrad již v roce 1896.** Vinice brumovické, krumvířské, morkůvecké, boleradické, bošovické, bohumilické, hostěrádské a ovšem i kloboucké zničeny byly révokazem a peronosporou téměř úplně a dodnes

---

* Rajhradský opat B. Korčián zasedal ve sněmu moravském za velkostatek, byl náměstkem zemského hejtmana a doživotním členem panské sněmovny.

** Vinařských školek je na okrese 6.

nejsou ještě nahrazeny sadbou novou, šlechtěnou na americké podložce. Příčina úpadku vinohradů kromě jmenovaných pohrom a neúrodných let jest lákavé pěstování cukrovky, které ovšem hojí svým výnosem rány fyloxerou i vřetenatkou způsobené mnohonásobně.

Pokusný statek brněnské vysoké školy zemědělské v Žabčicích jest instituce rovněž poválečná, zřízená za podobným účelem, jako stanice pavlovická.

Užitkovou kontrolu hospodářských zvířat provádí v Žatčanech a Třebomyslicích zemský výzkumní ústav zootechnický z Brna. V pravidelných obdobích zjišťuje se u skotu množství mléka v kg a jeho tučnost v procentech.

Mimo to přihlíží se současně i k spotřebě píce, aby mohly býti stanoveny směrnice pro chov a plemenitbu.

Roku 1923 postavena v Židlochovicích a roku 1920 otevřena v Kloboukách zimní rolnická škola, jimiž vyplněna dlouho pociťovaná mezera v odborném školství hospodářském.

Družstevnictví bralo se v okrese dvojí cestou: Živočišná produkce postrádala pevné linie ve výběru ušlechtilých plemen, poněvadž se neznaly rodokmeny plemenného dobytka. Proto zařízeno hospodářským spolkem rajhradským již v roce 1891 „Družstvo chovu dobytka hovězího s plemennou knihou". Všechen dobytek členů družstva byl zvláštní metodou měřen (crevatova míra), vhodné kusy asentovány pro plemenitbu a zapisovány do plemenných knih. Škoda, že celá akce uvázla a nepropracovala se k té dokonalosti, jako ve vzorných družstvech na Hané, která dodávají dodnes čistokrevný dobytek plemene siemenského i kříženého hanáckého do celé Moravy.

Za války vznikla nákupní a spotřební družstva hlavně ze svépomoci. Měla na starosti obilí, umělá hnojiva a všechny potřeby pro domácnost, jichž nákup získávala přídělem i z volné ruky.

Účelem družstevnictví je soustředění obchodu hospodářskými potřebami v rukou výrobců. Tím by zmizely trhy obilné a svízele malonákupu se všemi nevýhodami pro rolníka. Družstva mají na starosti nejen velkonákup produktů zemědělských, ale i všech potřeb, jako uhlí, krmiv, umělých hnojiv, vápna a j.

V okrese pracuje dnes 5 hospodářských družstev založených většinou po převratu. Že prospívají dobře, dokazuje jejich trvání. Společný odbyt zemědělských výrobků musí si teprve raziti cestu. Není dost vhodných skladišť. Nedaleká budoucnost ukáže potřebu takových zařízení, která se budou jistě vypláceti a uspoří rolnictvu dovoz na vzdálené trhy a nechutné smlouvání o cenu zboží.

IX. ŠKOLNÍ ZAHRADY.

Školní zahrada jako pomůcka vyučovací a místo, kde nynější činná škola intensivně se může uplatniti, zasluhuje zde zmínky potud, v jaké míře zasahuje do zájmů hospodářských. Ježto převážná většina obyvatelstva okresu jsou rolníci, mají na tom jistě zájem, aby výchovné ruční práce ve školách měly ráz zemědělský. Tomu lze téměř při všech školách snadno vyhověti zařazením vycházek do vzorných zahrad a pracemi ve školních zahradách.

Budou-li práci učitelskou podporovati i nadřízené úřady účinným a vlivným zákrokem, jakož i přiměřenou dotací, lze se nadíti, že úspěch činné školy i v tomto směru dočká se výsledků úměrných všem ostatním směrnicím ručních prací výchovných, a to ve prospěch zdraví mládeže i učitele.



VÝSLEDKY OVOCNICTVÍ V POLITICKÉM OKRESE HUSTOPEČSKÉM

(DLE STÁTNÍ STATISTIKY Z ROKU 1922 a 1927).

Soudní okresy	Rok	Počet ovoc. stromů a keřů	Výnos ovoce v q	Cena ovoce v Kč
Židlochovice	1922	83.605	39.869	4,114.660
	1927	83.605	3.994	935.850
Hustopeče	1922	56.699	18.753	2,796.210
	1927	56.699	1.662	506.040
Klobouky	1922	37.483	18.373	1,151.650
	1927	37.483	5.767	989.670
Úhrnem	1922	177.787	76.995	8,062.520
	1927	177.787	11.423	2,431.560
Průměr			44.209	5,247.040

Rok 1927 byl následkem jarních mrazů užitkově podprůměrný. Střední vyčíslení úrody ovocné a výnosu jest dle odhadu z r. 1922 (dobrá úroda) a 1927 okrouhle asi pateronásobek příslušných tabelárních cifer.

KATASTRÁLNÍ VÝMĚRA POLIT. OKRESU HUSTOPEČSKÉHO Z R. 1927 V HEKTAŘECH.

Soudní okres	Rozloha	Pole	Louky	Pastviny	Zahrady	Lesy	Vinice	Rybníky	Zastav. plochy	Neplod. půda	Jiné daně prosté pozemky
Hustopeče	23.083	17.341	1.538	970	207	1.349	711	58	229	47	633
Klobouky	14.668	10.924	258	296	176	2.371	114	2	122	45	360
Židlochovice	27.024	21.570	909	596	446	2.188	125	34	293	85	782
Úhrnem	64.775	49.835 77%	2.705 4·2%	1.862 2·9%	829 1·3%	5.908 9·1%	950 1·5%	94 0·1%	644 0·9%	177 0·2%	1775 2·8%

OSEVNÍ STATISTIKA POLITICKÉHO OKRESU HUSTOPEČSKÉHO DLE ODHADU ROKU 1927
(OSETÉ PLOCHY V HEKTARECH A ÁRECH).

Soudní okres	Žito	Pšenice	Ječmen	Oves	Proso	Hrách	Jiná luštěnina	Cukrovka	Pícniny	Kukuřice	Brambory	Chřest	Cibule	Zelí	Mák	Jiná plodina
Hustopeče	1863·59	2517·68	3551·43	398·38	2·36	113·45	85·36	1959·59	2716·54	1478·61	1771·92	—	7·16	2·56	8·26	Sladké dřevo 24·—
Klobouky	1392·—	1721·—	2812·—	229·—	—	49·40	76·78	1322·—	2027·—	498·—	1213·—	—	1·50	14·50	17·50	—
Židlochovice	2425·75	3327·74	4561·78	717·29	57·52	79·31	115·21	2830·14	3475·57	1482 84	2243·54	3·4	1·85	7·45	66·—	Rákos a jiné plodiny 104·05
Úhrnem	5681·34	7566·42	10925·21	1344·67	59·88	242·16	277·35	6111·73	8219·11	3459·45	5228·46	3·4	10·51	24·51	171·76	128·25

VÝSLEDKY OVOCNICTVÍ V SOUDNÍCH OKRESECH ŽIDLOCHOVICE, HUSTOPEČE A KLOBOUKY ROKU 1927.

Druh ovoce	Židlochovice					Hustopeče					Klobouky				
	Počet stromů a keřů ovoc.	Výnos ovoce v q		Cena ovoce v Kč		Počet stromů a keřů ovoc.	Výnos ovoce v q		Cena ovoce v Kč		Počet stromů a keřů ovoc.	Výnos ovoce v q		Cena ovoce v Kč	
		ze 100 stromů (keřů)	celkem	za 1 q	celkem		ze 100 stromů (keřů)	celkem	za 1 q	celkem		ze 100 stromů (keřů)	celkem	za 1 q	celkem
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Jablka	16618	8·—	1329	200	265.800	5604	5·—	280	180	50.400	5431	20·—	1086	200	217 200
Hrušky	7805	10·—	780	230	179.400	3541	5·—	177	200	35.400	2456	25·—	614	200	122.800
Třešně	5961	7·—	417	200	83.400	8451	2·—	169	230	38.870	5566	18·—	1002	200	200.400
Višně	2428	4·—	97	300	29.100	3134	1·—	31	330	10.230	299	20·—	60	250	15.000
Švestky	29174	2·—	583	200	116.600	17156	2·—	343	270	92.610	8725	9·—	785	200	157.000
Slívy	11796	3·—	354	230	81.420	4799	4·—	192	300	57.600	11555	15·—	1733	120	207.960
Meruňky	2264	3·—	68	500	34.000	2683	2·—	54	640	34.560	228	10·—	23	400	9.200
Broskve	430	4·—	17	670	11.390	1974	2·—	39	960	37.440	86	8·—	7	750	5.250
Vlašské ořechy	3127	10·—	312	400	124.800	4343	8·—	347	400	138.800	2234	20·—	447	340	151.980
Angrešt	713	1·—	7	220	1.540	224	—·5	1	270	270	189	1·—	2	240	480
Rybíz	3295	—·9	30	280	8.400	4790	—·6	29	340	9.860	714	1·1	8	300	2.400

VINAŘSTVÍ NA HUSTOPECSKU V ROCE 1914 A 1925.

Soudní okres	Rok	Rozloha vinic v hektarech		Sklizeň v hektolitrech		Úhrnem	Po hektaru průměr v hektolitrech
		všech	plodných	bílé	červené		
Hustopeče	1914	1.784·—	—	8.743	5.350	14.093	7·9
	1925	564·2	429·8	737	4.175	4.912	11·4
Klobouky	1914	185·—	—	333	222	555	3·—
	1925	86·—	63·9	219	512	731	11·4
Židlochovice	1914	296·—	—	1.185	295	1.480	5·—
	1925	54·—	38·4	104	242	346	9·—
Úhrnem	1914	2.265·—	—	10.261	5.867	16.128	5·3
	1925	704·2	532·1	1.060	4.929	5.989	10·6

VČELAŘSTVÍ NA HUSTOPEČSKU DLE STAVU V R. 1927.

Soudní okres	Počet včelařů	Počet včelstev	Počet organisov. včelařů ve včelař. spolcích
Hustopeče	140	890	41
Klobouky	103	984	61
Židlochovice	222	1662	173
Úhrnem	465	3536	275

ŠKOLNÍ ZAHRADY.

Soudní okres	Počet škol. zahrad	Rozloha (ary) škol. zahrad v okrese	Počet škol, které užívají školních zahrad k vyučovacím účelům	Příspěvek místní školní rady na školní zahrady
Hustopeče	17	194.23	15	1.950
Klobouky	11	118.05	10	420
Židlochovice	25	165.78	21	14.880
Úhrnem	53	478.06	46	17.250

Blažej Foretník:

Chov dobytka a drobného zvířectva.

Na okrese hustopečském chovají se koně, dobytek hovězí (skot), vepřový a kozy. Ovce, které byly dříve u každého selského statku v značném počtu, jsou dnes vzácností. (Stádo p. Volfa v Újezdě.) Z drobného zvířectva oživují hospodářství králíci, drůbež a včely.

1. KONĚ.

Zemědělský ráz okresu i povaha našeho hospodáře dává přednost koni teplokrevnému (arabskému). Patrno je to ve všech obcích okresu, kde chov koní dosud se udržuje příznivějšími podmínkami hospodářskými. Na Židlochovsku je to okolí Blučiny a Rajhradu, na Kloboucku Brumovice, Morkůvky a Klobouky. V ostatních částech okresu, kde není již větších hospodářských celků, neb ubývá jich hlavně dědickým dělením z pokolení na pokolení, ustupuje kůň kravám.

Avšak i kůň těžký, zavalitého těla, silných nohou a loudavého kroku není dnes u nás vzácností.

Vídáme ho u velkostatků, povozníků a průmyslových závodů. Je to kůň chladnokrevný. K nám přiveden byl z ciziny pod názvem koně štyrského (pinsgavského).

Vlastní chov koní okresu obráží se pěkně na koňských trzích a výstavách dobytka. Projděme koňský trh v Hustopečích, který se těší dobré pověsti nejen v našem, ale i ve vzdálenějších krajích Moravy, ba i Slovenska. Spatříme zde mnoho pěkných koní domácího chovu.

Krajinská výstava hospodářská, pořádaná v roce 1926 v Kloboukách, soustředila tolik dobrého chovného koňstva z okresu, že nezůstala bez povšimnutí odborných kruhů.

Referát o této výstavě uveřejněný v Lidových novinách uvádí: „V rodokmenech vystaveného materiálu byla zastoupena ponejvíce krev polokrevného koně anglického, arabského a oldenburského, méně již norfolk, anglonorman, lipicán a hanoverák. Jakostí vystavovaného materiálu patří výstava klobroucká mezi nejlepší výstavy koní, které byly letošního roku pořádány na Moravě.“

Stát ve vlastním zájmu podporuje dobrý chov koní zřizováním plemenných stanic (Rajhrad, Hustopeče), do kterých dodává chovné plemeníky. Každoroční přehlídkou, spojenou s udělováním odměn a zápisem do plemenné knihy, zvyšuje se rovněž úroveň chovu koní.

2. DOBYTEK HOVĚZÍ.

Úbytek koní nahrazuje hospodář zvýšeným chovem hovězího dobytka. Oblibě se těší na okrese domácí skot červeno-strakatý hanácký a slovácký i červený skot kravařský. Je zušlechťován pěkným užitkovým skotem cizím, zejména alpským, bernským, a dává velmi dobré druhy bernsko-hanácký, bernsko-slovácký a bernsko-kravařský. Druhy tyto poskytují hospodáři hojnost dobrého mléka a hodí se dobře k tahu. Roční průměr mléka od jedné krávy dosahuje na okrese 1950 l s 3·5% tuku.

Staly se pokusy s chovem jiných dobrých druhů cizích, zvláště holandského (velkostatky Židlochovice, Krumvíř), avšak neosvědčily se. Podléhají plicním chorobám (tuberkulose) a brzy hynou. Chovu hovězího dobytka věnují naši rolníci velkou pozornost a přizpůsobují jej dnešním moderním požadavkům chovatelským.

Navštivme hospodářství a vzorné stáje pana Demala v Blučině! Stáje jsou tu klenuté a čistě vybílené. Ventilační okna přivádějí množství vzduchu a světla. Stání jsou nepropustná s mírným svahem a končí se žlábky na odvádění močůvky. Žlaby (hranty) jsou cementové se samočinnými napajedly. Na zdi visí tabulky užitkové kontroly pro jednotlivé kusy dobytka a dávají možnost posouditi výnosnost i hospodářskou jeho cenu. Část dvora je ohrazena pro volný pohyb dobytka na čistém vzduchu. Hospodář jest si vědom pravdivosti přísloví: „Vzduch — boží duch".

Podobně zřízené stáje nejsou již vzácností, hlavně ve větších hospodářstvích, a nahrazují víc a více dřívější tmavé a dusné chlévy, které byly semeništěm četných dobytčích nákaz a nemocí.

V mnohých osadách jsou zřízeny společné výběhy dobytka (Blučina, Hrušovany, Újezd a j.).

Velikou péči věnují hospodáři plemenníkům, aby telátka vyrůstala v dobré dojnice. Ve všech osadách okresu zřízena jsou kravařská družstva, která opatřují vhodný výběr plemenníků a vydržují na každých 50 krav a jalovic jednoho plemenného býka. Na zakoupení jich nelitují družstva nákladu. Nejčastější nákup býků bývá na Hané (Skaštice, Týnec a j.) neb v přilehlém okresu břeclavském (Lanžhot, Tvrdonice).

V poslední době vzrůstá zájem o pastevnictví. Nemůže býti ovšem takového rozsahu jako v krajích horských, kde o vhodná přirozená pastviště není nouze. Hospodářské korporace okresní pomýšlejí zříditi pro pastvinářské účely společné pastviště, které by sloužilo celému kraji. Volné vypásání dobytka udržuje se již jen v obcích kolem řek.

Na okrese napočteno bylo v roce 1926 skotu 24.368 kusů,

z toho 14.580 krav. Průměrná produkce mléka byla 28,431.000 l, což při ceně 1·20 Kč za 1 l činí 34,117.000 Kč.

Mléko se prodává drobným sběratelům, neb se zpracuje doma na máslo, které se prodává na týdenních trzích v okresních městech, nebo četným překupníkům. Větší sběrny mléka jsou v Němčicích a Hustopečích. V Pohořelicích jsou dvě parní mlékárny. Menších mlékáren jest několik (Rakvice, Němčice, Vranovice, Žabčice).

Okres zásobuje mlékem Brno, jižní jeho část Břeclav a Vídeň.

3. VEPŘOVÝ DOBYTEK.

Kdo byl na týdenních trzích v Kloboukách (pondělí), Hustopečích (čtvrtek), neb Židlochovicích (sobota), toho pozornosti jistě neušla řada selských povozů, přikrytých v zadní části laťkovou brankou. Z vozů ozývá se pronikavý kvikot. To rolníci okolních vesnic vezou selata na trh. Kolem vozů kupí se vždy hojně kupců. Mimo domácí obyvatele spatříme zde i cizí tváře a kroje až od Strážnice a Hradiště. Až tam znám je náš chov vepřů. Je to domácí vepř moravský, křížený vepřem jorkschirským, bergschirským, neb prasetem velkouchým. Produkce selat je značná. Na uvedené týdenní trhy v roce 1926 bylo přivezeno 24.834 selat. Velmi dobrým chovem jsou známy obce jižního cípu okresu. Z obce Kobylí v roce 1926 vyvezlo se 7.180 selat, za něž se stržilo na 1 mil. Kč. Cena selat pohybuje se od 12—20 Kč za 1 kg živé váhy.

4. KOZY.

Jako ve všech krajích, tak i na okrese jest koza nepostrádatelnou pro chudší vrstvy obyvatel, jimž nahrazuje krávu. Původní koza domácí ustupuje víc a více bezrohé koze sánské, která je lepší dojkou a našemu kraji se dobře přizpůsobuje.

5. KRÁLÍCI.

Chov králíků rozšířil se u nás značně v době světové války, kdy o maso jiných domácích zvířat byla veliká nouze.

Pěstují se druhy králíka domácího, belgického, stříbrného, tříslového, modrého vídeňského a j., i četní kříženci těchto druhů. Nevhodný způsob chovu králíků pod žlaby v kravských chlévích zaniká a budují se králíkárny s kotci.

DRŮBEŽNICTVÍ.

Z drůbeže se chovají slepice, husy, kachny, holubi, řídčeji krocani a ve větších hospodářstvích pro ozdobu dvorů i perličky.

V chovu drůbeže nelze na okrese pozorovati zvláštního zájmu, ač produkce tohoto drobného zvířectva převyšuje jeho spotřebu. Volba plemen děje se spíše nahodile, bez určitého chovatelského stanoviska. Na dvorech spatřujeme dosud domácí druhy, ponejvíce však křížence všech možných plemen a druhů. Rázovité a čistokrevné druhy se těší jen zálibě jednotlivců (Žabčice — státní dvůr). Hospodářské spolky i spolky pro chov drůbeže (Diváky, Újezd) budí přednáškami a hlavně výstavkami zájem o lepší chovný výběr. Jejich zásluhou zavádí se chov výnosnějších plymutek, vlašek, wyandotek, lengšének, emdenských hus, pekinských kachen a j., které výnos drůbežnictví značně zvyšují.

V roce 1918 před převratem vyslalo Rakousko na návrh ministerstva orby do vídeňské farmy drůbežnické (Rohö) řadu učitelstva ze všech zemí,* kde v kursu pro racionelní chov drůbeže seznámili se účastníci s chovným výběrem, kontrolou nosnosti, výkrmem, umělým líhnutím, a mělo jich býti v domově použito jako instruktorů v této příčině. Nedošlo k tomu již a celá akce vyzněla na prázdno ke škodě pro nástupnické státy.

Obchod drůbeží i vejci jest v rukou četných překupníků. Svépomocné družstevní podniky pro odprodej drůbeže a vajec, které se jinde dobře osvědčují, jsou u nás doposud neznámé.

Cena vajec mění se dle roční doby od 50 h — 1·20 Kč.

Použité prameny: Výroční zprávy zvěrolékařské okresu hustopečského (Dr. Liška), Ing. A. Stach: „Chov hospodářského zvířectva".

Radou přispěl ochotně ing. Dr. Boleloucký, ředitel odborné hospodářské školy v Židlochovicích.

STATISTIKA.

Koncem roku 1926 napočteno bylo v okrese:

koní	4.471
skotu	24.368
vepřového dobytka	29.548
koz	10.241
králíků	14.102
slepic	113.924
hus	15.452
kachen	5.176

* Experti za Moravu byli z Hané. Z Hustopečska vyslán byl ředitel Jan Mátl z Rajhradu.

včelstev	2.608
psů	11.553
koček	15.394

Na okrese jsou 3 drůbežnické umělé líhně, 4 družstva chovu hovězího dobytka, 1 vepřového, 2 mlékařská.



Vratislav Dvořák:



Cukrovarnictví.

Snahy a námahy dlouholetých pokusů podporovaných hojnými zkušenostmi přinesly v plné míře ovoce v řepním hospodářství, takže možno říci, že pěstování cukrovky jak u drobných, tak i větších rolníků na Hustopečsku je v plném rozkvětu. Na tom mají veliký podíl velkostatky, neboť jsou rolníkům vzorem v racionelním hospodářství.

Chovu dobytka dobře prospívá hojné a rozmanité zužitkování cukrovky v řízkách, v řepních skrajkách a melasy, čímž se podporuje jmenovitě mlékařství.

Kartely cukrovarnického průmyslu jsou zjevem ochranným pro hospodářství a tedy i nutným, poněvadž hájí nejen zájmy průmyslu, ale i producentů. Dvě třetiny celkové výroby cukru se vyvážejí za hranice a bez kartelů utrpěly by se na světovém trhu citelné ztráty.

Pozemkovou reformou cukerní průmysl značně utrpěl, neboť cukrovarům nejen že nebyl přidělen žádný velkostatek, nýbrž téměř všecky cukrovary ztratily část zemědělských podniků. Parcelování půdy velkostatkářské prospělo částečně jen tam, kde větší příděly obdrželi rolníci, kteří se pěstováním řepy zabývají.

Řepné kontingenty jsou co do množství vhodně rozděleny, je však třeba náprav, pokud se týče přidělení rayonu pro každou jednotlivou surovárnu, aby se předešlo zbytečným ztrátám, které povstávají převážením řepy z rayonu jednoho cukrovaru do surovárny vzdálené.

Za 1 q cukrovky platí se 17 Kč. Za dodanou řepu obdrží rolník 60% řízků, aneb 3 Kč za 1 q řízků, jestli je továrně ponechá.

Dosavadní cukrovary i rafinerie stačí naprosto našemu kraji i při zvýšení produkce řepní a lze očekávati, jestli situace na světovém trhu se nezlepší, že slabší podniky budou nuceny provoz zastaviti, v kterémžto případě došlo by ke koncentraci cukrovky do surováren nejmoderněji vybavených.

Na Hustopečsku jsou tři surovárny a jedna rafinerie. Surovárny jsou v Židlochovicích, Pohořelicích a Velkých Pavlovicích. Rafinerie v Hrušovanech u Brna. Vranovická surovárna zanikla.

Nejstarší cukrovar je v Židlochovicích. Založen byl roku 1837* Florentinem Robertem, který nemálo přispěl k rozvoji

---

* Okolo r. 1840 založen byl cukrovar v Martinicích u Klobouk, avšak r. 1879 přestalo se v něm pracovati.

cukrovarnictví. Syn jeho Julius sestavil „Robertovy difuse“ a na krouhání řepy — „Robertovy nože“.

Nynější majitelkou je „Ředitelství státních lesů a statků v Praze“. Cukrovar pronajat jest „Akciové společnosti pro průmysl cukrovarnický“.

V období 1926/27 zpracovala továrna 959.000 q řepy, což činí denně 9.000 q. Vyrobeno bylo 163.314 q surového cukru; denní výroba činila 1.700 q. V podniku zaměstnáno je 13 úředníků a 54 stálých zaměstnanců. V kampani, která trvá od počátku října do druhé polovice prosince, je zaměstnáno 643 dělníků. Průměrná mzda dělníků je 25 Kč, dělnic 16 Kč denně. Továrna má zařízení na výrobu suchých řízků soustavy Imperial. Surový cukr odvádí cukrovar do rafinerie v Hrušovanech a Břeclavi.

Cukrovar ve Velkých Pavlovicích založen byl roku 1866 rodinou Kassnerů a Latzlů. Nynější majitelkou je „J. Latzel a spol., společnost s r. o.“. Zařízen byl na denní výrobu 1400-1600 vídeňských centů řepy. (Vídeňský cent = 56·006 kg.) Strouhaná řepa se lisovala a ze získané šťávy byl vyráběn surový cukr a z něho bílé zboží jako melis a homole. V kampani zpracovalo se 150.000—200.000 vídeňských centů cukrovky. Pracovalo se 6—7 měsíců. Roku 1875/76 pracovalo se již na Robertově difusi malých rozměrů; denní výroba zvýšena byla na 3.000 q. V roce 1901 byl cukrovar úplně zrekonstruován a veškeré práce přizpůsobeny byly moderní výrobě. Denní výroba zvýšena byla na 6.300 q. V roce 1925 zvýšena denní výroba na 8.500 q opětnou částečnou rekonstrukcí.

V kampani r. 1926/27 zpracovalo se denně 8.500 q, celkem 543.459 q řepy a vyrobeno bylo 97.331 q surového cukru, průměrně 1.500 q denně. Kampaň trvá obyčejně 50—60 dní a vyplatí se na mzdě 1—1½ milionu Kč. V podniku je zaměstnáno 14 úředníků a 120 stálých zaměstnanců. V kampani pracuje 400 dělníků. Cukrovar má zařízení na suché řízky soustavy Büttnerovy-Mayerovy a na výrobu melasového krmiva.

Pohořelický cukrovar postaven byl roku 1872 majitelkou panství dolno-kounického hraběnkou Terezií z Herbersteinu. První kampaň provedena byla r. 1873. Denně zpracovalo se 3.000 q cukrovky a za pomoci spodiové filtrace vyráběn byl bílý cukr. V roce 1892 zvýšena byla výroba na 5.000 q a vyráběn pouze cukr surový. V roce 1904 pronajal cukrovar Kürschner a spol., který zase přepustil podnik „Středomoravské cukerní společnosti v Brně“. Jelikož obě firmy pracovaly neekonomicky, převzal továrnu opět do vlastní správy roku 1919 Josef Herberstein a velikým nákladem upravil na denní výrobu 7.500 q. Roku 1924 koupila cukrovar společnost „Akciová rafinerie rolnických cukrovarů v Olomouci“. Vhodným zařízením zvýšeno zpracování řepy na 9.000 q denně.

V kampani v roce 1926/27 bylo zpracováno při denní průměrné výrobě 8.000 q celkem 658.700 q řepy a vyrobeno 110.000 q surového cukru. Denně 1.500 q.

V továrně je zaměstnáno 9 úředníků a 63 stálých zaměstnanců. V kampani pracuje 268 mužů a 98 žen. Kampaň trvá od října do druhé polovice prosince. Cukrovar má 2.000 ha vlastních pozemků.

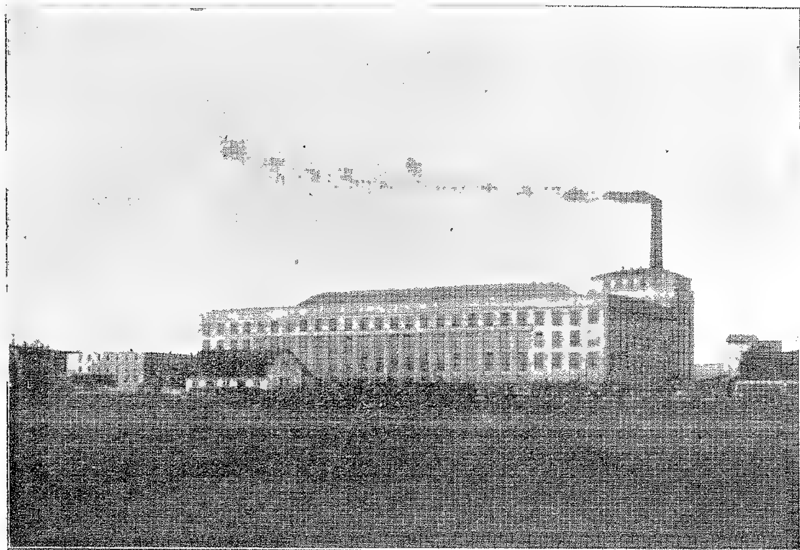
Rolnický akciový cukrovar ve Vranovicích založen byl r. 1872. Roku 1884 prodán byl „Živnostenské bance v Praze". Po dvou letech přešel do majetku „České společnosti pro průmysl cukrovarnický v Praze". Roku 1909 prodán byl prostřednictvím českého poslance Dr. Otakara Pražáka německé firmě Dr. Kürschnerovi. R. 1912 stal se cukrovar majetkem „Südmährische Zuckerfabrik- und Ekonomie-Gesellschaft", která výrobu zastavila a stroje prodala do cukrovaru modřického. Majitelka změnila svůj název po převratě na „Středomoravskou cukrovarnickou a zemědělskou akciovou společnost". Cukrovar patří jí dosud. V letech 1917 a 1918 pronajal budovu Steiner z Vídně a vyráběl v ní marmeládu. Dnes je továrna jen prázdnou budovou. O tuto budovu ucházel se továrník T. Baťa a chtěl zde zaříditi továrnu na obuv. Jednání o koupi nevedlo však k cíli, jelikož majitel nechtěl prodati vlečnou dráhu, bez níž byla by továrna bezcennou.

„Hrušovanská cukerní rafinerie akc. společnost". Továrna byla hned od svého založení roku 1881 jako rafinerie pode jménem „Rohrbacher Zuckerrafinerie Akc. Gesellschaft" se značkou „R. Z. R." Cukrovar byl vždy v rukou německých. Teprve v posledních letech převládá český kapitál. Většinu akcií má „Pražská úvěrní banka". Dne 11. listopadu 1915 továrna vyhořela do základů. Příčinou požáru byl výbuch v cukerním mlýně. Stavba nové budovy ukončena byla r. 1916. Pro rafinerii byly zakoupeny stroje nejnovějších typů. Nyní je cukrovar z nejmodernějších a největších v republice.

Surový cukr dodávají surovárny v Pohořelicích, Šlapanicích, Židlochovicích a jiné vzdálenější. Hotového bílého cukru prodává se asi 115.000 q v tuzemsku a 200.000—300.000 q do Rakouska a Švýcarska a dále přes Terst a Hamburk do zámoří. Kampaň trvá 6—12 týdnů. Před přestavbou továrny pracovalo se 6 měsíců. V roce 1926/7 zpracováno bylo 218.497 q surového cukru — při denním zpracování 4.700 q. Bílého zboží vyrobeno bylo 190.844 q.

V podniku zaměstnáno je 20 úředníků a 105 stálých zaměstnanců. V kampani pracuje 661 mužů a 462 žen. Denní průměrná mzda je u mužů 18—24 Kč a 12—18 Kč u žen. Při úkolové práci vydělají dělníci 2—3kráte více.

Rafinerie má vlastní elektrárnu. Veškeré stroje, jež vyrábějí cukr jsou poháněny elektrickými motory, buď jednot-



Cukrovar v Hrušovanech. Foto Menšík, Židlochovice

livě, neb ve skupinách. Proud vyrábí se generátorem na střídavý proud o 4.500 KWA napětí. Cukrovar dodává proud k osvětlování obce Hrušovan a k pohánění hospodářských strojů. Elektrárna odvádí odpadkovou energii do sítě západomoravských elektráren.

Při továrně je zřízena cihelna na výrobu struskových cihel. Cihly vyrábějí se přidáním 10—15% vápna. Vyznamenávají se pevností a nepromokavostí. Za 8 hodin vyrobí se 5.000 kusů. Pracuje se ve 2 směnách.

Z uvedeného je nesporno, že význam cukrovarnického průmyslu pro náš kraj je veliký. Rolnictvu přináší značný zisk a cenné odpadky pro hospodářství, ale skýtá i obživu velkému počtu dělnických rodin a zvyšuje tím životní úroveň drobných vrstev lidových.*



* Odbornou radou ochotně přispěli p. ředitelé cukrovarů okresu.

František Mervart:

Živnosti.

Živnosti v okrese hustopečském a pohořelském nutno posuzovati jednak vzhledem k potřebě v jednotlivých místech, jednak k blízkosti velkoměsta.

Množství a druhy jednotlivých živností v obcích a okresu řídí se místní potřebou. Protože jest okres hustopečský převážně zemědělský, závisí počet a druh živností hlavně na potřebách stavu rolnického. Téměř v každé obci najdeme kováře a koláře, ve větších sedláře, protože by se rolník bez těchto živností neobešel.

Jest samozřejmo, že nezbytnými živnostmi jsou také krejčí a obuvníci, dále obchody s různým zbožím, hostince, řeznictví a pekařství, jež se starají o oblek a o opatření oněch životních potřeb, jež si rolník a člověk, zaměstnaný polním hospodářstvím, sám opatřiti nemůže. K těmto patří i trafikanti a holiči.

Také živnosti stavební jsou v obcích hojně zastoupeny. Jsou to zedníci, truhláři, zámečníci, tesaři, ve větších místech také cementáři, studnaři, malíři pokojů, sklady dřeva, pokrývači a cihelny. Stavební ruch jest v okrese dosti čilý, proto všichni tito živnostníci nalézají hojně obživy.

V obcích poblíž Brna i jiných větších míst okresu našeho vyskytují se živnosti, které sprostředkují obchodní styk mezi městem a obcemi. Jsou to mlékaři, prodej zeleniny, ovoce a drůbeže.

V těchže obcích, ale zejména také v oněch, jež mají dobré železniční spojení s Brnem, jsou živnostníci, kteří doma nepracují, ale dojíždějí na práci do Brna. Jsou to ponejvíce zedníci, ale také soustružníci kovů, štukatéři, instalatéři, čalouníci a jiní. Přitom se nezmiňujeme o dělnících nejrozmanitějších odvětví výroby, kteří po stech do Brna dojíždějí za prací, protože samostatně živnost provozovati nemohou, buď proto, že by na venkově nebylo pro ni zákazníků, nebo proto, že se živnosti řádně nevyučili, nebo snad i z důvodů jiných.

V malých obcích jest provozování živností téměř napořád zaměstnáním druhořadým. Tam skoro všichni živnostníci mají také své polní hospodářství, z jehož výtěžků doplňují výnos řemesla, který by sám o sobě nebyl dostatečný.

Výhradně svými živnostmi zabývají se živnostníci toliko ve městech a ve velikých obcích, zejména v Židlochovicích, Hustopečích, Újezdě, Kloboukách a Pohořelicích. V těchto městech vyskytují se mimo to i živnosti, které buď pro svoji

povahu, anebo z příčin jiných by se na venkovských obcích neudržely. K těm patří hodináři, květináři, kloboučníci, zahradníci, knihaři, nožíři, sklenáři, obchod porcelánem, kameníci, provazníci, pilnikáři, stavitelé, instalatéři, košikáři, kožišníci, papírníci, obchody zbožím střižným, konfekčním, železem, nábytkem, dále drogerie, lékárny, fotografové, obchody lahůdkami, hotovou obuví, obilím ve velkém, komisionáři, povozníci, drožkaři a autodoprava, obchod náhrobky, uhlím, kavárníci, mydláři, tiskárny, předtiskárny vzorů, voskaři, strojní zámečníci a mechanici.

Továrních podniků je v okrese několik. Jsou to 3 cukrovary (Židlochovice, Pohořelice, Velké Pavlovice), 1 rafinerie cukru (Hrušovany u Brna), továrna na cikorku (Vranovice), 3 sladovny, 2 pivovary, 3 výrobny sýra, 55 cihelen, 20 cementáren, 1 parní pila (Klobouky), 1 továrna na nábytek v Újezdě.

Nelze se nezmíniti o mlynářích. V některých obcích (v Újezdě) byli mlynáři od nepaměti. Byly to většinou malé mlýny vodní nebo větrné, které již téměř vymizely. Na jejich místě vznikly veliké mlýny parní neb vodní. Mlýnů je na okrese asi 20.

Některé živnostenské podniky jsou značně rozšířeny, a ty se neobejdou bez pomocných sil. Zaměstnávají větší počet tovaryšů a učňů, takže možno říci, že jest i o živnostenský dorost dobře postaráno. O teoretické jejich vzdělání pečují živnostenské školy pokračovací v Hustopečích, Židlochovicích, Kloboukách, Šitbořicích, Rajhradě, Těšanech, Kobylí, v Újezdě a v Pohořelicích dvě, česká a německá. Ve všech se vyučuje okrouhle půl čtvrta sta učňů. Na třech z nich jsou také odborná oddělení pro živnosti krejčovské.

Ke konci jest třeba ještě zmíniti se o živnostech speciálních, jež se v dřívějších dobách na okrese vyskytovaly, nebo se pořídku ještě dosud vyskytují. Jsou to: Výroba košťat v Divácích, v Uherčicích, Šitbořicích, Pouzdřanech a Boleradicích perleťáři, v Brumovicích výroba soťůrků, v Boleradicích pletení rohoží ze slámy, v Újezdě výroba divadelních dekorací. V Nosislavi jest pak veliký podnik šlechtění vinné révy a ovocného stromoví.

Dříve živili se lidé na okrese i výrobou vlasových síték, která však již zanikla. Také perleťářství jest odsouzeno k zániku, protože tato odvětví živností nemohou konkurovati velkovýrobě tovární.

Ženy jsou v živnostech samostatně činny toliko ojediněle. Kromě živnosti krejčovské máme na okrese toliko jednu holičku a jednu květinářku.



Ž. Ošmerová:

Komunikace.

„Silnice a železnice jsou tepny, jimiž probíhá život státního tělesa."
T. Baťa.

1. ŽELEZNICE.

Hlavní tepnou našeho kraje je dráha Brno—Břeclav. Celá trať vede z Prahy přes Bratislavu až do Szobu na maďarských hranicích. Je z nejdůležitějších tratí v naší republice vůbec. Zejména po převratu postoupila na místo přední, neboť spojuje nejkratčeji Prahu se Slovenskem. Na našem úseku je dosud jednokolejná a je velmi čilou dopravou přetížena. Připravuje se výstavba druhé koleje od Břeclavě. Mezi pohraničními stanicemi Popovicemi a Rakvicemi (na našem okrese) je trať dlouhá 36 km. Dráha tato je z nejstarších v republice. Byla předána provozu r. 1839. Uvádíme tu několik čísel ze Zaječí, jež je z největších stanic na této dráze, aby bylo patrno, jak veliký je tu provoz. Za 24 hodiny touto stanicí projede 18 osobních vlaků (rychlost 60—70 km za hodinu), 8 rychlovlaků (rychlost 70—80 km za hodinu) a 20 nákladních vlaků (rychlost 35—45 km za hodinu). V době sklizně cukrovky zvýší se nákladní doprava o 10 vlaků denně. Jenom z místního nádraží dopraví dráha za dobu sklizně asi 600 vozů (9000 tun) cukrovky.

V našem okrese jsou na této dráze tyto stanice (směr od Brna): Popovice u Rajhradu (z), Rajhrad, Vojkovice (z), Hrušovany u Brna, Žabčice (z), Vranovice, Pouzdřany (z), Popice (z), Hustopeče, Zaječí a Rakvice (z). (Zastávky značeny z).

Za Rakouska byl u nás patrný spád k Břeclavi a pak k Vídni, nyní je větší k Brnu. Dříve i do Vídně se hodně odvážely touto drahou různé potraviny (mléko, ovoce, vejce, drůbež a máslo), nyní se většinou vezou do Brna, částečně i do Hodonína a Břeclavě.

Ze stanice Hrušovan vede místní dráha do Židlochovic (3 km). Jezdí 7 až 8krát denně.

Z Vranovic je místní dráha do Pohořelic (9 km) v politickém okrese mikulovském. Jezdí pětkrát obojím směrem.

Ze stanice Hustopeče vede místní dráha do Hustopeč města (7 km). O výročních a týdenních trzích jezdí několikrát denně, jinak 2krát.

Ze Zaječí odbočuje dráha do Hodonína (38 km). Na ní byla zahájena doprava r. 1897. Denně projede na této trati celkem 10 vlaků, a to 4 osobní a 6 smíšených (osobní jedou

rychlostí 40 km, smíšené 30 km za hodinu). Tato místní dráha dopravuje hlavně řepu pro velkopavlovský cukrovar, uhlí, vozí mikulovský vápenec; pak z cukrovaru řízky, kaly cukrovarské a surový cukr, pro mlýn v Čejči obilí a odtud mouku, z Dubňan hnědé uhlí. Mimo to dopravuje potraviny. Stanice na této trati na našem okrese jsou: Zaječí, Vel. Pavlovice, Vel. Pavlovice městečko (z), Bořetice, Kobylí, Brumovice (z), (Čejč je už na Hodonsku).

Z Čejče vede odbočka do Ždánic (28 km). Byla postavena r. 1908. Jezdí tu 3 až 4 vlaky denně obojím směrem. Osobní doprava je velmi malá. Vozí se hlavně řepa do Vel. Pavlovic, Hodonína a Kelčan. Z tohoto kouta je po dráze velmi špatné spojení k Brnu. Lepší je k Hodonínu a Břeclavi. Na příklad z Klobouk na této trati se projíždí do Brna 71 km. Cesta trvá nejméně 3 hodiny 39 minut, nejvíc 6 hod. 10 minut. Proto se tu málo vlakové dopravy používá a zavedeno spojení autobusové s Brnem. Stanice na této místní dráze na našem okrese jsou: Krumvíř (z), Klobouky, Bohumilice (z).

Na trati Brno—Přerov, 17 km od Brna, je z našeho okresu Újezd u Sokolnic, kde je zastávka hlavně pro dělnické vlaky; je vzdálena jen 1 km od stanice v Sokolnicích. Všecky tyto dráhy podléhají ředitelství státních drah v Brně. Nejhorší spojení vlakové na našem okrese mají mnohé obce na Kloboucku. Kdyby byla postavena projektovaná dráha Klobouky-Sokolnice, pak by i ty nejodlehlejší obce dostaly dobré spojení. Ale nyní asi k tomu nedojde, protože autobusy z valné části nahrazují dopravu vlakovou a pak jsou tu i potíže finanční.

2. SILNICE.

Silnice jsou velmi důležité pro dopravu. Zvláště v poslední době, kdy doprava automobily se hodně rozšiřuje, se jejich význam zvětšuje.

A) Státní silnice, bývalá císařská, vystavěná již za Marie Terezie, prochází jen nepatrnou částí okresu na západě. Vede nad Rajhradem k Ledcům a odtud do Pohořelic a Mikulova.

B) Silnice okresní jsou na Hustopečsku velmi rozvětveny. Spravují je 3 silniční výbory (správní komise), jež sídlí v místech okresů: v Hustopečích, Židlochovicích a Kloboukách.

Silnice okresní se dělí v trati I. třídy (šířka 8—9 m) a II. třídy (šířka 6 m).

Na Hustopečsku jsou tyto trati: V soudním okrese

židlochovském	I. tř. 86.322 m	- II. tř. 67.413 m	- úhrn	153.735 m
hustopečském	I. tř. 58.767 m	- II. tř. 39.446 m	- úhrn	98.213 m
klobouckém	I. tř. 34.052 m	- II. tř. 47.869 m	- úhrn	81.921 m
úhrn	I. tř. 179.141 m	- II. tř. 154.728 m	- úhrn	333.869 m

Silnice okresní mají mimo Ledce všecky obce Hustopečska. Z některých obcí se rozbíhají silnice až pěti směry. O udržování okresních silnic se starají 3 okresní cestmistři (v každém sídle okresu), jimž jsou podřízeni cestáři. (V okrese židlochovském 33, v hustopečském 25, v kloboučkém 22.) Mimo ně pracují na silnicích dělníci celoroční. (Na okrese židlochovském 8, na hustopečském 6, na kloboučkém 2.) Pak jsou podle potřeby dělníci nestálí. K disposici jsou ještě různé stroje. (2 parní a 1 benzinový válec, 1 stroj na škrabání bláta, 1 na drcení štěrku, nákladní a osobní služební auta, posledního po jednom v každém okrese.) Pak jsou tu osoby pro obsluhu těchto strojů. Udržování silnic vyžaduje ohromného nákladu. Jen štěrkování a práce s ním spojené vyžádaly si roku 1926:

na okrese židlochovském . . .	414.448·69 Kč
na okrese hustopečském . . .	555.542·36 Kč
na okrese kloboučkém	453.167·65 Kč
úhrn	1,424.158·70 Kč

Kloboucko vydá poměrně nejvíce, protože musí štěrk dovážeti ze Slatiny u Brna, z Lulče u Vyškova nebo z Mikulova. Patří proto po té stránce mezi nejdražší okresy na Moravě. Židlochovsko má svůj lom v Bratčicích.

Úhrnné vydání na udržování silnic činilo roku 1926

na okrese židlochovském . . .	764.521·87 Kč
na okrese hustopečském . . .	928.426·47 Kč
na okrese kloboučkém	1,195.845·80 Kč
úhrn	2,888.794·14 Kč

Na okrese židlochovském je celkem 34 tratí, na okrese hustopečském 20 a na kloboučkém taktéž 20. Mimo to je několik silnic projektováno.

3. POŠTY.

Na našem politickém okrese je dobré spojení poštovní v osadách, které leží na hlavní trati železniční anebo blízko ní. Čím dál od ní, tím je poštovní spojení horší. Je tu i dosti míst, kde jsou dodávány noviny až na druhý den. Nejstarší poštovní úřad u nás byl zřízen v Hustopečích r. 1838. Poštovní úřady v Židlochovicích a Kloboukách byly zřízeny roku 1850. Poštovní úřad, telegraf a telefon mají tyto obce (písmeno t značí telegraf, písmeno tf telefon): Hustopeče t, tf, Popice —, Strachotín —, Zaječí tf, Vel. Pavlovice t, tf, Kobylí —, Židlochovice t, tf, Syrovice —, Rajhrad t, tf, Újezd t, tf, Klobouky t, tf, Těšany tf, V. Hostěrádky —, Brumovice —, Boleradice —, Diváky —.

4. AUTOBUSOVÁ DOPRAVA.

Autobusová doprava se více a více rozmáhá. Nahrazuje často nedostatečné spojení vlakové. U nás je jedna státní poštovní autobusová linka, a to: Klobouky u Brna—Brno. Tato linka byla zavedena 1. října 1921. Zastávky na ní jsou: Martinice—Časkovec, Borkovany, Těšany, Moutnice, Rozařín, Žatčany, (další na Brněnsku) Telnice, Tuřany, Brno.

Celá trať je dlouhá 32 km. Jízda trvá 2 hodiny. Jízdné je nižší než vlakem (13 Kč, vlakem 16·60 Kč z Klobouk) a kromě toho je značná úspora časová.

Soukromé linky autobusové na Hustopečsku tohoto času jsou:

Vranovice—Ivaň—Mikulov,
Židlochovice—Němčice—Nikolčice,
Měnín—Žatčany—Sokolnice nádraží,
Loděnice—Bratčice—Rajhrad,
Sokolnice nádraží—Dambořice,
Šitbořice—Nesvačilka- Sokolnice nádraží,
Hustopeče město—Hustopeče nádraží,
Hustopeče město—Klobouky,
Hustopeče nádraží—Dolní Dunajovice—Mikulov,
Újezd—Lovčičky,
Újezd—Bošovice,
Opatovice—Rajhrad nádraží.



Martin Huták:

Podnebné poměry.

Podnebí Hustopečska patří k přechodní oblasti mezi podnebím kontinentálním a oceánským.

Pro charakter převážně kontinentální svědčí, že na půdě okresu vyskytují se moravská tepelná maxima (r. 1881 Hrušovany 36·6° C), moravská maxima průměrného tlaku (r. 1890 Hrušovany 749 mm), minima srážková (kolem 50 cm Žabčice a dvůr Jalovisko blíže Měnína), jakož i průměrný denní chod srážek (maximum odpolední, ranní a půlnoční).

Nejteplejší i nejsušší částí okresu je kotlina mezi Židlochovicemi a Uherčicemi, chráněná proti převládajícím severním a severozápadním větrům židlochovským kopcem Výhonem. Stejně příznivě jest položena i menší kotlina mezi Brumovicemi a Terezínem, dno bývalého „Kobylského jezera“, botanické eldorádo okresu.

Podnebí kraje od Hustopeč na jih patří mezi nejteplejší na celé Moravě. Proto se zdarem pěstuje se zde víno, uzrává broskev, ba i mandloni se daří. Vrbice, která je položena 288 m nad mořem, považuje se za nejstudenější místo na okrese. Obce ležící na severu a východě okresu jeví rozdíl roční teploty, neboť vanou zde často studené větry, které nedají vínu uzráti.

Nejteplejší dni bývají v druhé polovině měsíce července a počátkem srpna. Nejvyšší teplota zaznamenána v Divákách 40° C, Borkovanech 36° C, v Újezdě r. 1889 za suchého roku 46·2° C.

Průměrná teplota roční byla:

v Kobylí	10·8°	C za rok	?
v Žabčicích	9·06°	C za rok	1924—26,
v Židlochovicích	11·26°	C za rok	1926,
v Židlochovicích	10·5°	C za rok	1925—26,
v Újezdě	10°	C za rok	1914—22,
v Újezdě	12°	C za rok	1916,
v Krumvíři	11·39°	C za rok	1916.

Průměrná teplota zimních měsíců bývá 1·8° — 8° C, letních 20°—21° C.

Převládají větry severozápadní, západní, jihozápadní, severovýchodní a severní. V měsících jarních a letních převládají severozápadní, v zimě jihovýchodní; ustálené počasí

přinášívají větry východní. Větry jihovýchodní jsou vysušující. Nejsilnější a nejbouřlivější větry bývají v březnu a dubnu, na podzim v listopadu. Severák škodívá hlavně vinicím, včelám a také obilí.

Rychlost větrů je 5—6·5 m.

Směr větrů podmíněn je tvářností krajiny. Na jihu okresu jsou bouře zadržovány kopci, hlavně Palavou (Pavlovskými kopci), která dává mrakům jiný směr, takže kraj je chráněn od zhoubných bouří. Podobně na Židlochovsku kopec Výhon chrání kraj od západních přívalů a mnohou pohromu odvrátil. Bouře s větry směru severního a severozápadního (od Brna) končívají se často v Nesvačilce a Těšanech. Přenesou-li se však bouřné mraky přes Palavu a jiné kopce, bývají zlé a způsobují pohromy.

Prudké bouře s krupobitím zaznamenány jsou v letech 1880, 1883, 1890, 1891, 1900, 1904, 1910, 1911 a 1927. Nejvíce obcí stiženo krupobitím v r. 1889, 1892 a 1923.

Obyvatelstvo dává větrům jména dle nejbližších obcí, odkud vanou, méně podle stran světových. V severní části okresu je to „Brňák", „Réhraďák", „Blučiňák", jinde „Víděňák" a „Palavský". Obecně nazýván je studený severák „Polák".

Mračna a déšť přinášejí nejvíce větry jihozápadní, západní, méně severozápadní a jižní. Kraj okresu je svlažován deštěm celkem málo. Celý úval Dyjskosvratecký je nejsušší. Písčitá půda tamních obcí sucho ještě zvětšuje. Mělčany, Přibice, Starovičky, Unkovice, Šakvice, Žatčany a Újezd trpívají suchem. Katastrofální sucha opakují se v obdobích 3, 6, 10—11 letých.

Dešťové srážky činily:

v r.	1914	1919	1923	1924	1925	1926	
V Kloboukách	—	—	493·9	375·2	606·5	443·5	mm
v Krumvíři	—	—	—	—	—	545	„
v Židlochovicích	—	—	—	—	726	554·4	„
ve Vranovicích	—	—	—	391·4	464·9	452·2	„
v Měníně	—	—	508	407	653·3	470	„
v Újezdě	382	806	—	—	—	—	„

Napršelo

	nejvíce:				nejméně:			
Ve Vranovicích	v červenci	1925	mm	102·3,	v listop.	1924	mm	4·6
v Kloboukách	v červnu	1925	„	132·2,	v říjnu	1926	„	4·5
v Židlochovicích	v srpnu	1925	„	168·3,	v břez.	1926	„	13
v Měníně	v červnu	1925	„	144·3,	v břez.	1926	„	6·7
v Krumvíři	v červnu	1926	„	172·9,	v břez.	1926	„	11·2

Obyvatelstvo s obavou hledívalo na blížící se bouře a za dřívějších časů ve své pověrčivosti všemožně se snažilo je odvrátiti. Obvyklým bývalo zvonění proti mračnům, jež zmizelo až na nepatrné výjimky. Tak v Bratčicích dálo se ještě do r. 1872, v Bošovicích do r. 1887, ve Starovičkách do r. 1917; v Bojanovicích a Bořeticích se dosud udrželo. V Křepicích dostával učitel plat za tuto povinnost do r. 1846.

V kraji hustopečském do světové války snažili se bouře odvrátiti střílením do mraků. Na mnohých místech dodnes rozsvěcují při bouřích svíčky „hromničky". V paměti lidu jsou ještě v mnohých obcích i zaříkavači bouřek. Bylo to výsadou jedinců a tato výsada přecházela na jejich rody.

Průtrže mračen v r. 1882, 1886, 1914, 1919 způsobily mnoho škod na polích, v sadech i na domech.

Krupobitím trpívají nejvíce ovocné stromy a vinice. Tak na mnohých místech následkem těchto pohrom (zvláště v r. 1889) přestalo pěstování vína, na příklad v Hrušovanech.

Sněhu napadne poměrně málo. Jsou sice v mnohých obcích pamětníci, že ho napadlo až na 2 m a spojení mezi obcemi bylo na dlouho znemožněno, ale v posledních desítiletích se takové případy nestaly. První sníh napadne někdy již koncem listopadu, pravidelně však roztaje. Nejčastěji sněžívá v lednu a únoru. Sněhu bývá asi 30—40 cm. Na stráních k severu obrácených udrží se nejdéle. Jinak právě působením větru jihozápadního brzy taje. V některých letech se sníh vůbec neudržel a zima byla pouze blátivá. Proto také v našem okrese zimní sport nemá podmínek.

Mrazy přicházívají koncem listopadu a v prosinci, na Vrbici výjimkou již v říjnu. Největší mrazy lednové dosáhly — 22° C. Dne 21. prosince 1927 byl mráz — 25° C. Jarní mrazy bývají častými hosty. Objevují se ještě v květnu, ba byly případy mrazů červnových v r. 1918 — 5° C. Jsou velmi škodlivé, ježto ničí řepu, kukuřici, ořechy, víno a jiné choulostivé plodiny. V zimě jsou časté holomrazy, které škodí osení (žitu).

Dokud u Měnína byl rybník a okolní kraj zahalen v páry, jarní mrazy neškodily. Když byl rybník vypuštěn, mlhy přestaly, vinice trpěly jarními mrazy, až konečně byly úplně zrušeny.

Meteorologické stanice jsou ve Vranovicích (cikorková továrna), ve Vel. Pavlovicích (cukrovar), stát. velkostatek a stát. školky), v Kobylí (stát. dvůr), v Žabčicích (pokusný statek vysoké školy zemědělské) a v soukromých dvorech.



II. Z pravěku a dějin kraje.

Viktor Brettschneider:

Stručný obraz Hustopečska z doby předhistorické.

O výzkum předhistorické minulosti Hustopečska se zasloužili vedle geologických badatelů dr. Martin Kříž, notář ve Ždánicích, dr. I. L. Červinka, státní konservátor v Brně, Karel Maška, ředitel reálky v Telči, dr. Jindřich Wankel, lékař v Blansku, P. Wolný a Karel Bukovanský, ředitel škol ve Slezské Ostravě. Uznání patří i mnohým učitelům, jakož i všem občanům, kteří nahodilé vykopávky zachránili a musejním sbírkám odvedli.

Okres hustopečský svými nálezy patří k důležitým krajům naší země pro geologické i archeologické badání a jeho nálezy stačí k sestavení dosti uceleného obrazu dávnověkého života.

Jeho vylíčení až po dobu čtvrtohorní obsaženo jest v článku Geologický obraz od K. Pilného; v mém pojednání zachycen jest život ten až v nejmladší geologické době, kdy člověk, již jako pán přírody, do jejích osudů mocně počal zasahovati.

Ledovou dobou čili plistocaenem (starší název diluvium) počíná se nejmladší geologický útvar, čtvrtohory. V plistocaenu vyskytl se v kraji našem první člověk. Kámen byl mu hlavní pomůckou k obhájení života a dal proto této době též jméno i dobové dělidlo.

Počala starší doba kamenná, palaeolithikum.

Dělí se theoreticky na 2 údobí, starší a mladší dobu starokamennou.

Pro tato 2 údobí ustálilo se další dělení na stupně. Těmto stupňům dala jména naleziště, a to původní, francouzská, kde

bylo nejdříve badáno. Tak dělíme starší palaeolithikum na 4 stupně: prechellský, chellský, acheulský* a mousterský. Mladší palaeolithikum dělí se podobně na 4 stupně: aurignacký, solutréenský, magdalénský a azylský.

Mezi tyto 2 čtveřice kladeno bývá jakési mezidobí, podstatně teplejší, t. zv. stupeň micoqueský, nazvaný podle naleziště La Micoque, nedaleko Les Eyzies.

Pro nás neobyčejný význam má první stupeň mladšího palaeolithika, aurignacký, poněvadž u Dolních Věstonic (okres mikulovský) nalezeno sídliště člověka aurignackého.

Náš kraj byl lovištěm aurignackého člověka.

Dle dr. Vl. Matuly byli tito lidé vysocí, silného vzrůstu a silného těla. Měli dlouhou a úzkou lebku ve velikosti lebky nynějšího člověka. Oblouky nadočnicové byly menší, čelo vyklenuté, brada již lépe vyvinuta. Z krásně pracovaných nástrojů a ozdůbek dá se souditi, že byli již značně inteligentní.

V Brně r. 1891 v úplně nedotčené spraši nalezena lidská kostra, mamutí lopatka a kel, žebro sibiřského nosorožce, 600 ulit zkamenělých, kruhové deštičky, kamenné a kostěné, ornamentálně ozdobené a mužská soška z mamutoviny. Mrtvola byla posypána červenou barvou. Nález patří konci aurignackého stupně.

Zmiňuji se ještě o nejobsáhlejším nalezišti ze starší doby téhož stupně u Předmostí u Přerova. Dalo nám kromě ohromné zásoby koster zvířat diluviálních větší počet lidských koster a mnoho nástrojů a ozdůbek.

Nejmohutnější představitel zvířeny diluviální, mamut, osrstěný slon se 2 kly v horní čelisti, žil v našem kraji v hojných stádech. Jeho kosti nacházejí se téměř na všech tratích okresu. Naleziště: Klobouky, Bohumilice, Kobylí, Bošovice, Otnice, Újezd.

O jiných zvířatech, žijících zde současně s mamutem, se nezmiňuji, poněvadž jejich kosti nebyly v našich hliništích s určitostí zjištěny. Stáří koster diluviálních odhaduje dr. Vl. Matula (dle Blytta?) na 350.000 až 20.000 roků před Kr., dr. I. L. Červinka nejvíce 7.000 až 5.000 roků před Kristem.

Pro svoji časovou vzdálenost a nedostatek přesně určených nalezišť (Pouzdřany?) zůstává doba palaeolithická stále celkem málo známou. Jedině četné nálezy pazourkových úlomků (Klobouky u Brna, Kobylí) nám tuto věky trvající dobu připomínají.

Po diluviu nastal h o l o c a e n či a l l u v i u m a trvá posud.

Pro správné posouzení vývoje kultury této nejmladší doby

* Novými metodami dokázáno, že patří nejmladšímu diluviu. Dr. J. Babor: O methodice výzkumů v diluviu.

poslouží nám přehledná tabulka jednotlivých stupňů, sestavená dr. I. L. Červinkou:

Alluvium.

1. Neolithikum či mladší doba kamenná (asi 3000—1000 r. před Kristem).
2. Doba bronzu: a) Kultura skrčených koster (1000—50 r. před Kristem).
   b) Kultura popelnicových polí (800 roků před Kristem — asi 50 r. po Kristu).
3. Doba železa: α) Kultura hallstattská (600—200 roků před Kristem).
   β) Kultura galská (300 r. před Kristem — 100 roků po Kristu).
   a) Kultura doby císařství římského (50—450 roků po Kristu).
   b) Kultura germanská (VI. st. po Kr.).
   c) Kultura hradištní (450—1100 roků po Kristu).

Nemožno nevšimnouti si, že dr. Červinka dobu palaeolithickou končí v pátém tisíciletí a neolithickou počíná teprve třetím tisíciletím. Dr. Červinka jest přesvědčen, že mezi dobou palaeolithickou a neolithickou byla mezera, kdy Morava snad až na nějaký mizivý zbytek obyvatelstva nebyla obydlena.

Dr. Niederle ve svém díle Lidstvo v době předhistorické uvádí názor G. de Mortilleta, že kultura doby neolithické nevyvinula se pozvolným a nepřetržitým vývojem kultury starší, ale že ji přinesl do Evropy nový lid. Lid tento prý znal chov dobytka a orbu, znal umění hrnčířské a znal vyráběti hlazené nástroje z kamene. Mortillet jako doklad uvádí naleziště, kde skutečně mezi kulturní vrstvou z doby diluviální a mezi vrstvou neolithickou jest vrstva planá beze všech stop kultury lidské a často velmi silná. Mortilletův výklad dal vznik tak zvané theorii hiatu v době kamenné. Sám dr. Niederle otázku hiatu, t. j. přerušení kultury, odmítá jako dostatečně neodůvodněnou. Pro svůj názor uvádí přijatelné doklady, které však nevylučují možnost lokálního přerušení kultury na Moravě z neznámých příčin. Nedostatek nálezů z doby nejmladšího palaeolithika je příčinou, že nemáme materiálu, který by dosvědčoval ponenáhlý vývoj kultury bez přerušení.

Dobu neolithickou třídí dr. Niederle dle prof. Woldřicha na stupně: dobu přihlazených nástrojů nevrtaných (atrymolithickou), dobu nástrojů vrtaných (trymolithickou), do níž již spadá příchod prvních předmětů bronzových. Keramiku neolithickou, která byla dělána jedině v ruce, dělí

1. na nádoby ku potřebě kuchyňské tvaru kulovitého neb kotlovitého, stěn silných, špatně vypálených a promíšených hojně pískem,

2. na nádoby hrobní, jemněji pracované. Tyto třídí na keramiku s ornamentem páskovým, s ornamentem šňůrovým a keramiku tuhovanou s ornamentem rýhovaným neb tlačeným.

Dr. Červinka toto členění rozšiřuje na 6 stupňů. Doba neolithická v našem okrese zastoupena jest sídlišti a hojnými nálezy jednotlivých nástrojů kamenných. Sídliště dle dr. Červinky zjištěna při těchto osadách:

Kobylí. „U jezera" nalezena rozsáhlá vrstva kulturní s malovanou keramikou rázu znojemského, s nástroji kamennými, kostěnými i parohovými.

Popovice u Rajhradu. Četné jámy neolithické v podobě jehlanců a kotlů s keramikou rázu novoveského. Jedna z nich byla vyložena očazenými oblázky a stěny vespod měla do červena vypáleny. Nalezeny v ní hroty z parohu, kostěné šídlo, pazourkové šipky.

Rajhrad. Jámy nálevkovité s pomalovanými střepinami, závažím, mísou, přesleny, obětním kamenem dírou a stružkou opatřeným, přeraženým mlatem, kamennou sekyrkou a zbytky zvířecích kostí, spáleného obilí a s 5 lidskými kostrami.

Nálezy jednotlivých nástrojů kamenných zaznamenány dr. Červinkou v těchto osadách:

Blučina, kamenné dláto.
Bořitov, sekyra, 2 palice, jiný přeražený a znovu provrtaný mlat.
Klobouky, sekyrky.
Velké Pavlovice, přeražený mlat.
Boleradice, sekyrky.

V Kloboučkém museu jsou tyto nálezy:

Klobouky u Brna, sekyrky, mlaty, přesleny, hrnec s pupky.
Brumovice, sekyrky.
Krumvíř, sekyrky.
Boleradice, sekyrky, přesleny.
Bošovice, sekyrky.

Neolitec honil zvěř a lovil ryby, ale choval již dobytek a provozoval jakési hospodářství. Četná drtidla na obilí to dokazují. Oblékal se ještě do koží, ale četné přesleny a různá závaží nasvědčují, že spřádal niti a tkal látky. Nápadným a dosud nevysvětleným zjevem jest nedostatek nálezů ko-

strových hrobů kultury neolitické na Moravě. Chybí nám tím materiál pro studium přechodu této doby v následující, bronzovou.

DOBA BRONZOVÁ.

Na Moravě nedobývá se mědi. Morava byla nucena dovážeti měď z Uher. Uherská kultura vtiskla proto svůj ráz naší kultuře, ač jí dle dr. Niederle nelze upříti určité samostatnosti.

Dr. Červinka dělí moravské nálezy na 2 oddíly: starší a mladší.

Starší kultura bronzová šířila se k nám od jihozápadu a obsahovala bronzy ve spojení s keramikou, robenou ještě volnou rukou, ale odlišnou od neolithické. Provázena byla kostrami skrčenými a na boku ležícími.

O něco málo mladší přicházela od jihovýchodu a vyznačuje se žárovými hroby.

Dr. Červinka připouští, že s oběma kulturami asi přišel nový lid, kdežto dr. Niederle* se domnívá, že novou kulturu starousedlý lid pouze přijal.

KULTURA SKRČKŮ.

Do jejího počátku spadá období keramiky se zvoncovými poháry, rukou pracovanými, ale velmi uměle, o tenkých stěnách. Zdobeny jsou krásným páskovým ornamentem. Dr. Červinka kulturu přisuzuje plemeni skrčků, národu lukostřelců, který asi násilně k nám od západu pronikl.

Naleziště: Klobouky u Brna, Opatovice u Rajhradu.

Hroby se skrčenými kostrami pozdějšího rázu vyskytují se po celém okrese. Dr. Červinka uvádí tato naleziště:

Velké Pavlovice. Roku 1881 u cukrovaru nalezen hrob se skrčenou kostrou a 2 nádobkami, roku 1889 u Trkmance skrčená kostra s lebkou od bronzových kroužků nazelenalou, u nádraží kostry skrčené s bronzovými kroužky z dvojitého drátu stočeného.

Kobylí. Od Pavlovic až ke Kobylí nacházely se v průkopu železničním zbytky nádobí, pazourkové nástroje, kosti zvířecí.

Opatovice. Hroby skrčků s jamami odpadkovými se zvoncovými poháry.

Blučina. Sekyra s ohrnutými kraji.

Diváky. Dýka.

---

* Dr. Niederle, Slovanské starožitnosti, d. I. str. 472.

Křepice. Sekyrka.
Boleradice. Krátký meč se zakulaceným týlem.
Újezd. Hroby skrčků s několika nádobami.

Kloboucké museum má tyto nálezy:

Těšany. Na pozemcích zaniklé osady Čenkovice vyorány 2 silné obloukovité bronzové náramky se spirálovitě stočenými konci, 1 bronzový kroužek a 2 přesleny.
Bohumilice. V hliníku vykopány 2 manžetové bronzové náramky s ornamenty, 7 náramků ze stočeného bronzového drátu, 2 bronzové náramky mladší doby bronzové a mnoho bronzových článků náhrdelníku.
Hrušovany. Na poli vyorán bronzový meč s rukovětí ukončenou knoflíkem. (Ráz uherský.)
Brumovice. V cihelně vykopána bronzová dýka.
Kobylí. V cihelně nalezena bronzová jehlice v podobě šídla.

Lid kultury skrčených koster dle Jar. Palliardiho byl otužilý, silný a svalnatý. Nosní otvor u žen býval široký, u mužů užší. Dr. Červinka se domnívá, že to byli Keltové, poněvadž největší poměrné množství skrčeně pohřbených lidí připadá na Francii, starověkou Galii.

KULTURA POPELNICOVÝCH POLÍ.

S příchodem mědi a bronzu změnil se u nás, jak i jinde ve střední Evropě, obřad pohřební. V hrobech nacházíme větší nádobu, naplněnou popelem a ohořelými kostmi a kolem ní více nádob menších, bez popelu. Hroby byly kopány poblíže sebe, že tvořily dosti rozsáhlé hřbitovy, zvané popelnicová pole. Dr. Niederle soudí, že změnu tu nezpůsobil nový lid, k nám z jihovýchodu přišlý, ale že se vyvinula ponenáhlým působením vlivů jižních na starou domácí kulturu, kdesi při horní polovině Odry v dnešním Slezsku a Braniborsku, na veliké obchodní stezce mezi Středozemním a Baltickým mořem.

Kultura popelnicových polí dělí se na starší, lužickou, a mladší, slezskou.

Na Moravě vyskytují se popelnicová pole obou kultur a nacházejí se i pohřebiště, kde obě kultury se stýkají. Okres náš patří právě k této přechodné periodě, působení kultury lužické na slezskou.

Kloboucké museum má tyto nálezy:

Klobouky u Brna. Ve dvoře selského statku při sesutí sklepu objeven hrob s 2 zachovalými popelnicemi s oušky, 1

menší popelnicí, zdobenou páskovým ornamentem a několika úlomky značně větší popelnice s kostmi a popelem. Borkovany. Na pozemcích dvoru Častkovce nalezena menší popelnička s páskovým ornamentem.

Dr. Niederle považuje kulturu popelnicových polí za slovanskou, ale dr. Červinka* ji spojuje s illyrskými Venety a praví, že i dr. Niederle nyní také pochybuje o její slovanskosti. Illyrové dle Hoernesa žili původně kdesi na severu Balkánského poloostrova. Odtud rozšiřovali se na sever a na západ. Vypěstovali základy slohu hallstattského a později, když dostali se k moři a přišli do styku s Foeničany, přijali i prvky asijské a tyto dále vyvíjeli. Illyrští Venetové usazeni byli v Benátsku a jejich hlavní město bylo Patavium, nynější Padua.



Ze sbírek měšťanské školy v Újezdě.

KULTURA GALSKÁ.

Na vývoj kulturního života v Evropě působily až dosud hlavně vlivy východní, v době začátku dovedného zpracování železa převládl však vliv západní. Byla to Gallie, kde v umění zpracování železa předhoněna byla ostatní Evropa. Železo

* Dr. Červinka, Slované na Moravě a říše Velkomoravská, strana 8.

počalo vytlačovati měď a bronz nejenom u nástrojů a zbraní, ale i při předmětech potřebných k oblékání (sponky). Při galském výboji vnikla jejich kultura do střední Evropy a také k nám. Má ráz válečný. Zbraně převládají. Šperky bronzové i železné bývají velmi dovedně zpracovány.

V našem okrese dr. Červinka zaznamenává tato naleziště:

Blučina. Hrob s kostrou se skleněnými perlami a pozlacenými 2 náramky, sponou a prstenem.
Hrušovany. Kostra s bronzovou sponou a 2 náramky.
Rajhrad. Kostra s polokulovými náramky na rukou.
Němčičky. Hrob s bronzovou jehlicí a rýhovaným náramkem.
Kurdějov. Kostra s nádobou a 2 náramky s dutými polokoulemi.

Kloboucké museum má tyto nálezy:

Šitbořice. Na Hradisku vykopána menší nádobka s bronzovou sponou, bronzovým náramkem a 4 bronzovými kroužky. Popelnička jest již hrubšího zpracování.
Boleradice. Hrob s kostrou měl malou nádobku s přeslenem rázu popelnicových polí.

Dle dr. Červinky lidstvo popelnicových polí přijímalo novou kulturu galskou prostřednictvím obchodu jako novou módu. Kultura galská vnikla na Moravu brzy po stěhování Galů. Lidstvo, které u nás pochovávalo nebožtíky v hrobech kostrových s galskými ozdobami, nebylo domácího původu, ale potulnými cizinci. Pro tuto dobu v úvahu vzíti se mohou galští Kotinové, kteří vnikli na Moravu, a pozdější germánští Kvádové, kteří ji na čas obsadili.

KULTURA CÍSAŘSTVÍ ŘÍMSKÉHO.

Císařové římští posunuli hranici světové říše až k Dunaji a za Dunaj. S politickou mocí postupovala i kultura. Hojnost nalézaných u nás římských mincí svědčí, že římští obchodníci putovali hojně Moravou za svým obchodem, že Moravou vedly důležité římské obchodní stezky. Obchodem dostávaly se k nám nádoby, pracované již na hrnčířském kruhu, ostruhy, sekáčky, přezky, udidla, sošky a j. v. Nejčastěji nacházejí se římské mince. Dr. Červinka uvádí tato naleziště mincí:

Ivaň. Bronzový peníz císařovny Faustiny jun.
Velké Pavlovice. Denáry císaře Hadriána a Marka Aurelia.
Pohořelice. Bronzové mince rázu II. století.

Boleradice. Aureus Neronův.
Vranovice. Bronzová mince Trajanova.
Brumovice: V cihelně pod Haraskýma vykopala se popelnice džbánkového rázu popelnic Dobřichovských.

Kloboucké museum má 5 stříbrných a 9 bronzových mincí, vesměs nalezených na pozemcích osad Morkůvek a Boleradic v okruhu kopce Sumperku (římského sídliště?). Určeny jsou 2 stříbrné mince Cordianovy, 1 Gallienova, z bronzových 1 Claudiova, 1 Valerianova a 1 Antoninova.

V Kobylí nalezena pánvička? s římskou bohyní, která se dostala do sbírek ředitele K. Maška.

KULTURA GERMÁNSKÁ.

Kultura germánská, ač nenabyla většího významu, přece vtiskla určité svoje znaky zbraním slovanské hradištní kultury. Hroby jsou kostrové a v řadách.

Naleziště Krumvíř. R. 1822 vykopány: 1 kopí, 2 zápony k pásu se šarnýrem a s figurální ozdobou a 2 železné mísy. (Dr. Červinka, Morava za pravěku.)

KULTURA HRADIŠTNÍ.

Nejnovějším tvrzením dr. Červinky, že kulturu popelnicových polí nemožno považovati za slovanskou, mění se znovu náš názor o době příchodu Slovanů do Čech a na Moravu. O starých Slovanech nemáme spolehlivých zpráv. Mohutnost rozlohy jejich sídel v době prvních historických záznamů dosvědčuje, že v Evropě dávné věky sídlili, že musili míti určitou svoji kulturu a že jim jenom dávána byla nám neznámá cizí jména. V historii objevují se prvně pod jmény Serbi (Spori) a Venedi. Název Slované ujal se až v 9. století po Kristu.

Zajištěným pozůstatkem nejstarší jejich přítomnosti v naší vlasti jest teprve hradištní kultura. Vyvinula se v době zavedení hrnčířského kruhu a pod vlivem vyspělé kultury římsko-provinciální.

Nejlépe nám tuto kulturu určuje keramika. Pracována jest z hlíny promíchané pískem a slídou zpravidla na kruhu hrnčířském. Má podobu užších hrnečků bez ucha a jest zdobena vodorovnými čarami, řadami teček a čárek a hlavně jednoduchou neb několikanásobnou vlnovkou. Nádobí jest dobře vypáleno, barvy šedé, červenavé a černavé. V pozdější době na dnech bývají vyryty kříže, kola a muří nohy.

Ze zbraní dvojsečné meče mívají příčkou oddělenou rukověť od čepele. Ze šperků nejvýznamnější jsou esovité záušnice a skleněné korále.

Zjištěných hradišť jakož i kostrových hrobů pod mohylami v našem okrese není.

U Morkůvek na zalesněném návrší nad zaniklou osadou Topolany jest hrazené místo valem, v němž nacházejí se střepy nádob a železné pozůstatky. Není však jisto, nejsou-li to zbytky strážního hrádku, o němž nemáme historického zápisu. Hradisko nad Šitbořicemi dává nám opět památky bronzových ozdob rázu galského.

Hrobů kostrových v řadách jest dostatek.

Dr. Niederle zapsal tato naleziště:

Bořitov. R. 1888 otevřeno 6 hrobů s kostrami tváří k východu. Jedna měla kolem dolní čelisti 6 do sebe zavěšených náušnic bronzových a postříbřených.

Rebešovice u Rajhradu. Roku 1846 překopal P. Wolný celé pohřebiště. Našlo se množství koster s okovanými věděrky, záušnicemi a náušnicemi, železnými sekyrami, skleněnými nákrčníky, s nádobkami ozdobenými vlnovkami.

Židlochovice. R. 1846 prokopáno pohřebiště v zahradě č. 96 ve Farní ulici. Kostry položeny byly ve 3 vrstvách nad sebou. Při nejspodnější nalezeny náušnice esovitě zakončené.

Dr. Červinka uvádí další:

Vranovice. Vykopáno 36 koster, pochovaných hlavou k východu. U nohou měly nádobku a u skrání stříbrné záušnice. Několik jich bylo v rakvích a při nich 2 dosud nerozluštěné denáry a železný nožík.

Brumovice. V cihelně „Na Haraskách“ objevují se jámy podoby vejčité s nálevkovitým hrdlem. V jedné byly 2 džbány pokličkami přikryté, mladšího rázu.

Hrušovany. Dvě železné šipky a kroužek z náušnic.

Křepice. Roku 1926 vykopána nad silnicí proti škole kostra a u ní nádobka s mnohonásobnou vlnovkou.

Opatovice. V hrobě nádobka s vlnovkou.

Velké Pavlovice. Z kostrových hrobů „Na Táboře“ zachránil ředitel Maška roku 1896 nádobu s vlnovkou a 3 léta později 2 nádoby a železný nůž.

Sobotovice. Z kostrového hrobu zachovala se nádobka se zvláštním krokvicovým ornamentem.

Kloboucké museum má tyto nálezy:

Klobouky u Brna. U kříže při silnici do Morkůvek sesutím břehů objevily se 4 kostrové hroby. V prvním byly 2 kostry

obrácené k východu a obložené trámci, 1 nádoba s vlnovkou, 1 červeně vypálená nádoba v podobě velké láhve, 1 železné vědérko, zbytek pletiva po soťůrku palachovém, železné ostruhy a zbytky kopí.

Druhý hrob byl obložen kameny a měl pouze nádobku s vlnovkou. Kostra byla úplně zpuchřelá. V třetím hrobě našla se lebka a drobné úlomky nádob a ve čtvrtém hrobě lebka s kouskem železa.

Na trati „Pod šibenicí" vyorány 4 kostry obrácené tváří k východu s denárem Spytihněva II.

Na trati zaniklé osady Přestavlky nacházejí se střepiny s vlnovkou.

Boleradice. Kolem bývalého hrádku vykopány železné hroty šípů, podkovy, udidla, meče a úlomky nádob.

Hradištní kulturou, která z větší části spadá již do historického období, zakončuji obraz dávnověkého života našeho okresu. Osnovu daly mi zjištěné nálezy archeologických památek. Pominuty zůstaly proto všechny stupně jednotlivých kultur, jejichž pozůstatky v okresu dosud nenalezeny neb řádně zjištěny nebyly.

Pro úplnost zmiňuji se ještě o podzemních chodbách, jimž lid říká „l o c h y", které se nacházejí v Kloboukách a v okolí. Ve žlutici prokopány jsou nízké a úzké chodbičky, mnoho metrů dlouhé a klikatě spletité, opatřené větracími komínky. Chodby na určitých místech rozšířeny jsou v malé kobky. Počínají se zpravidla ve sklepích domů pod strání. O účelu těchto „lochů", jakož i o stáří vznikl spor. Dr. Červinka asi správně prohlašuje, že domácí obyvatelstvo se v nich skrývalo při nepřátelském přepadu. Vykopány býti musely již v historické době, kdy lid měl již vhodné rycí náčiní a kdy okolní lesy pro malou rozlohu neposkytovaly již dosti bezpečného úkrytu. „Lochy" jsou nyní těžko přístupny a nechovají památek po kultuře lidu, z nichž stáří by se určiti dalo.



Použitá literatura: Dr. L. Niederle, Lidstvo v době předhistorické, 1893. Slovanské starožitnosti, 1902—1919.

Dr. I. L. Červinka, Morava za pravěku, 1902, Moravské starožitnosti, díl II.: O pokoleních skrčených koster na Moravě, 1908, Pravěk zemí českých, 1926 a 1927, Slované na Moravě a říše Velkomoravská, 1927.

Dr. M. Kříž, Geologie a archeologie v Dějinách městečka Ždánic, Ždánice 1898.

Jar. Petrbok, Pračlověk, 1923.

Jar. Nauman, Umění člověka diluviálního, 1925.

Dr. Vl. Matula, Přírodovědecké základy názoru světového, 1924.

Jan Peškař:

Z dějin kraje.

Kraj náš je krajem průchodním. Od nejstarších obyvatelů, jichž sledu, jmen, způsobu života, dějinného poslání a významu se sotva dohadujeme, až po poslední válečný vpád Prusů r. 1866, ve všech stoletích je překvapován nájezdy, jimiž jako prudkými letními bouřemi je rušen ve svém zemědělském klidu.

Pravěké nálezy, popelnice a kovové předměty, mince římské, denáry rakvické (3000 kusů z let 1061—1129 a 400 rakouských a bavorských mincí), koule dělové jsou jakýmsi překvapením v tomto nevzrušivém úvalu a na pahorcích, porostlých nevelkými lesy. Není u nás mnoho romantických hradů a zřícenin, hlásajících hlaholný život rytířského panstva, ani přepychových zámků, mluvících o přejemnělé kultuře zbohatlické šlechty z doby pobělohorské. Jedinou připomínkou a viditelným znamením vzdálených dějin jsou zříceniny na Pavlovských kopcích (už mimo hranice okresu), bošovský dvůr, židlochovský zámek, zbytky hradeb nosislavských, opevněný kostel kurdějovský, hradiště strachotínské, románské arkády bývalého probošství v Uherčicích, klášter rajhradský a několik kostelíků, starších více než 200 let. Pravou vzácností u nás jest ne celý chrám, ale pouhé zbytky středověké gotiky (Žatčany), nějaké okno a nesmělé, pozdějšími přístavbami zahlušené klenutí. V Blučině jest kamenná křtitelnice z pozdní gotiky, část presbytáře v Moutnicích pochází ze stol. 11.—12., v Měníně presbytář ze 14., sakristie ze 17. stol. V Hustopečích presbytář z 16. stol., gotická věž a socha sv. Trojice baroková z r. 1736. Starobylý kostel jest v Kurdějově. V Nosislavi z původní, snad románské části, jsou věž a půdorys. Není u nás kamene a přísná krása gotiky byla držitelům našich lánů příliš nákladnou a snad i nelogickou ve smavé dolině naší země. Laciný, nevýrazný barok, až na čestné výjimky (Rajhrad, Židlochovice), slohový zmatek lpí na modlitebnách lidu v jádře velmi zbožném a oddaném katolictví po zdařilé protireformaci stol. 17. a 18.

Zaslechneme pověsti, báje, slabé to zkazky z pohanských dob. Dovídáme se z pověstí lidu, že i naším krajem procházeli apoštolové víry křesťanské (při silnici k Otmarovu kámen křížem označený, v Přibicích studně „Apoštolka"). Vymíralo pohanství a průběhem století upevňovalo se křesťanství. Po prastarých cestách obchodních od Dunaje k severu Moravy jdou karavany, hlučí obchodní střediska obe-

zřetných kupců (Pohořelice, Židlochovice, Měnín, nejdůležitější ze všech s vlastním právem). Vyměňují se tovary, šítečky a pruty kovů. Drahá je sůl a vzácné je víno, lahodný je zisk a kruté jsou přepady loupeživých rot. Důkladné jsou předpisy o mýtech. Platy na mostě v Židlochovicích upraveny takto (r. 1448): „...od každého vozu, cožkolivěk na tom povezeno bude a z s koliko koňmi přes ten most v Židlochovicích povezú, ode všeho nemá bráno býti nežli dva peníze; a jestliže ten vůz toho dne zase pojede buďto s nákladem nebo prázden, z toho ani z s koní toho dne nemá nic vzato býti; než když by nazejtří nebo potom ten vůz zase s nákladem přes ten most zase jel, od toho také všeho nemá více bráno býti než 2 peníze..."*

Břetislav I. zakládá r. 1048 klášter rajhradský v nezdravých močálech Svratky, krajina se osídluje hustěji, přiváděni jsou kolonisté, lesy řídnou, kryt zelených doubrav jest prolomen zlatými plochami obilí a rybníků u Klobouk, Morkůvek, Divák (4), Boleradic, Krumvíře, Hostěrádek, Těšan, u Kobylí bylo jezero, rybníky u Bořetic, Němčiček, Vel. Pavlovic, Šakvic (3), v Kurdějově (2), kolem Měnína, Žatčan, Němčic, Moutnic. Vznikají cechy, kvetou řemesla dnes už vymřelá (tkalcovství), plní se dobře okuté dubové pokladnice cechovní („matky"). Památkou na cechy jsou cechovní lavice a postavníky umělé práce v kostele židlochovském, v Rajhradě obraz cechovního praporu.

Dvě národnosti žijí tu v sousedství, některé obce prožívají jazykový převrat, jako později skoro všechny dvojí změnu náboženského vyznání. Třebomyslice (založeny r. 1785) původně německé, počeštily se úplně v 19. stol. Šakvice byly původně české, od husitských válek německé, nyní české. Hustopeče byly české, koncem 13. stol. byly kolonisovány Němci. Německou kolonisací žďárského kláštera osazena Němci Blučina, kdežto Čechové bydleli v přilehlé vsi „Böhmdorfu"; podobně usazeni Němci v Hrušovanech (menšina) a ve Vojkovicích (většina). Po třicetileté válce se nastěhovali do vylidněných obcí Němci. V Ivani bylo v letech 1667—1679 5 Čechů a 21 Němců. Do r. 1880 se Ivaň úplně počeštila. Od třicetileté války získali Čechové také zněmčenou osadu Uherčice.

Katolictví se zachovalo za nejtěžších dob jenom v Rajhradě. Po náboženských převratech 15. a 16. věku bylo obyvatelstvo dle náboženství rozděleno tak, že katolíci tvořili menšinu a nekatolíci většinu. Nekatolíci byli: Čeští bratří, flakciniáni v Měníně, luteráni a novokřtěnci. Po bitvě bělo-

* Kratochvíl str. 87.—88.

horské většina luteránů se vrátila do církve katol., ale ne z přesvědčení. V Nosislavi farář r. 1722—51 hleděl podáváním pod obojí způsobou vyhověti požadavkům tajných nekatolíků, a to s povolením světské vrchnosti. Ještě r. 1756 konalo misie v Židlochovicích a Nikolčicích 5 jezuitů. Po zrušení řádu konali misijní dílo jiní kněží, vyhledávali a utvrzovali podezřelé z kacířství a vymáhali zapovězené knihy světskou mocí; r. 1770 nalezeno mnoho knih v Nikolčicích, kde bylo 20 rolníků prozrazeno jako podezřelých. Olomoucká konsistoř poručila, aby byli vyzkoušeni ve víře a veřejně složili vyznání víry; potrestáni byli 6 nedělemi roboty v Židlochovicích. Obrátili se, ale nakrátko.*

Od novokřtěnců, kteří roztroušeně sídlí tu hustěji, tu řidčeji po celém okresu (na panství židlochovském za Jana Diviše z Žerotína začátkem 17. stol. 3000 novokřtěnců) a mají podivuhodný reálný smysl pro výnosná, solidně provozovaná řemesla a dokonale obdělávané vinohrady, učí se náš lid hospodařiti více se statky pozemskými než nebeskými. (Vinohradů bylo tehdy mnohem více nejen na jihu, nýbrž i v severních částech okresu, jak o tom svědčí zápisy v „horenských" knihách i starodávné pečeti s obrazy hroznů.) Pozdě, ale ušlechtilým květem rozkvétá u nás českobratrství. Židlochovsko a Kloboucko jsou zaníceny zápalem nového učení. V Židlochovicích žije a působí br. Jiří Strejc, překladatel bible Kralické.

Ve filmu století mění se rody a hospodáři. Někteří jsou požehnáním kraji, jiní tvrdě jdou za svým snem po moci, přepychu a královské nádheře. Veliká zboží šlechtická přecházejí z rodu na rod. Panují u nás páni z Valdeka, Valdštejna, Boskovic, Pernštejna, Žerotína, z Lomnice, z Kravař, z Kunštátu, z Lipé, Cimburka (Ctibor Tovačovský), Lev z Klobouk, příbuzný krále Přemysla Otakara I.; Thurnové, příbuzní Matyáše z Thurnu, vůdce českého povstání z r. 1618 — a po Bílé hoře mnoho rodů a povýšenců cizích.

Jako ničivé vlny mořské splachují vpády nepřátelské s povrchu země celou řadu vesnic, po nichž dnes nezůstalo památky jiné kromě jmen. Nejstarší obce (alespoň podle zmínek v listinách usuzováno), jsou: Rajhrad z r. 1048, jakož i obce, jmenované v zakládací listině kláštera rajhradského (Blučina, Loučka, Opatovice, Popovice, Rajhradice). Ivaň se připomíná r. 1086, Vojkovice 1087, Újezd, Žatčany, Brumovice, Diváky, Boleradice 1131, Klobouky 1197.

Kolonisací nebo rozdělením panství vznikly nejmladší osady: Nesvačilka 1715, Otmarov, Rychmanov 1783, Rozářín 1784, Kašnice a Třebomyslice 1785.

* Podle Kratochvíla.

Zmizelé vsi: Bohumilice (znovu pak založeny před r. 1668), Částkovice u Bošovic, Čenkovice u Těšan, Divice mezi Brumovicemi a Krumvíří, Harasice u Brumovic, Chřipov (Skřipov) u Bošovic, Kamenec mezi Kašnicí a Bohumilicemi, Kloboučky u Krumvíře, Martinice u Klobouk, Náloch u Divák, Přestavlky u Klobouk, Sadkov u Bošovic, Topolany u Morkůvek. Podobně známe jenom názvy bývalých osad: Dolní Němčičky u Němčiček, Plumlůvky u Kobylí, Michelsdorf (nynější Vrbice), Trutmanice u Velkých Pavlovic, Mašovice u Přítluk, Böhmdorf u Hustopeč, Čičovice (nyní Šakvice), Sturnice u Strachotína. Na Židlochovsku zanikly: Böhmdorf, nyní ulice v Blučině, Novosice u Blučiny, Šlapany u Mělčan, Teplany u Vranovic, Boronavice u Přibic, Želice u Nosislavě, Szetes u Přibic, Nárvice u Ivaně, Kovalov u Žabčic, Nová Ves u Nikolčic.

R. 1430 táhli Táborité do Uher přes Vel. Němčice.

R. 1467 odváželi Brněnští z Hustopeč víno, byli však nedaleko Hustopeč od Viktorina z Poděbrad úplně poraženi.

Nejvíce utrpěl okres za válek v 17. stol. 1605—08 za vpádu Maďarů Bočkajových.

1620 řádili Poláci, táhnoucí na pomoc Buquoyovi do Rakous (proti českým stavům), 1623 císařské vojsko Dampierrovo, Bethlen Gábor 1623, 1624 opět Poláci, 1637 Kurucové Rakoczyho v Kloboukách.

R. 1623 přitáhli k Hustopečím Kuruci a poslali měšťanům bílý a červený prapor; Hustopečtí zvolili bílý prapor a zaplatili 51.700 zl. výpalného.

Potom ničili kraj a obyvatelstvo císařští r. 1642, Švédové 1645, Turci a Tataři 1663, 1683 Poláci, táhnoucí na pomoc Vídni, obležené Turky.

Roku 1742 strhla se bitka u Přísnotic u „královského“ hájku (Bedřich II., král pruský), ve válkách napoleonských r. 1799 táhli krajem Rusové.

Ocelový zrak malého Korsikána těká naším krajem, drobná jeho ruka určuje bojiště slavkovské r. 1805. Francouzi vracejí se ještě r. 1809 po bitvě u Wagramu.

Lid náš děsí se přátel i nepřátel. Modlí se a umírá cholerami, ztrácí majetek při státním bankrotu r. 1811. Šeptá si o revoluci francouzské, vůdcové deputace židlochovské jsou trestáni a žalářováni.

Od polovice 18. stol. je kraj náš tučným soustem rodu Habsburků. Je tu mnoho císařského, více než kde jinde. Ale Habsburkové jsou pro sebe dobří hospodáři. Podporují průmysl. Vznikají první cukrovary. Florian Robert v Židlochovicích r. 1837 staví cukrovar, syn jeho Julius užil zákona difuse v cukrovarnictví.

Císařská silnice z Brna do Vídně z let 1727—1754 me-

lancholicky mlčí, aby oživla jen za břitkých pochodů pruského vojska r. 1866.

V roce 1848 nejlepší mužové našeho kraje sní o svobodě a konstituci. Ruch let šedesátých a sedmdesátých vyvolává vlastence z Rakvic, Kobylí, Klobouk (František Bezděk, Kornyšl, Josef Wurm-Klobucký, Waraus). Tudy již chodí filosof Masaryk a budoucí kronikář kraje, rodák brumovský, Jan Herben.

Ušlechtilý duch zaníceného folklorismu z poslední čtvrti 19. stol. proniká z teplých popisů Herbenových, Šebestové, Mrštíků, Nováka, mistrů i epigonů. Nálada doby dává vznik rozsáhlým kronikám „Do třetího a čtvrtého pokolení", „Roku na vsi", drobnomalbám Šebestové a Novákovým. Jsou zde Habrůvky-Diváky ne jedny, nejedna „Maryša" v posledních barevných zbytcích kroje pokouší se zlomiti svůj hořký osud. Jak nejhoroucněji možno si zamilovati nějaký lid a kraj, tak plně byl milován náš od nečetných literátů a výtvarníků. Jako by láska jejich byla umocňována lítostí, že se nevyrovná sousednímu, žhavě barevnému kraji Úprkovu, tak s pýchou vyzdvihovali každou svéráznou podrobnost, kterých ubývalo každým rokem, jak byly pohlcovány šedou a zadýmanou atmosferou blízkého průmyslového Brna. Jako by tušili brzký zánik posledních doškových chalup a větřáků, malovali nadšení samoukové s Pečínkou v čele pod malířským protektorátem Úprkovým, Frolkovým a Mandelovým.

Okres vysílá do světa první své studenty. Je jich málo. Ale jsou to žáci i Bartošovi. Hrají první ochotnická divadla, sbírají a zapisují národní písně, jsou nadšeni pro každý záblesk svérázu svých rodáků.

Mocná byla přitažlivost Vídně před světovou válkou. Jen severní část kraje tíhla k Brnu. Docela vzácní však byli ti, kteří byli v Praze. Převrat státní obrátil pohledy všech jedním směrem: ku Praze, ku presidentovi. Vlna slastné pýchy proběhla krajem. Vyvstávali lidé, kteří presidenta pamatovali, mluvili s ním kdysi; ukazovaly se domy, kde bydlíval, místa, kudy chodíval. A když jsme se dočkali pocty presidentovy návštěvy v létě 1924, byli už mnozí, kterým slavné okamžiky nebyly jenom vzrušením srdce, ale vzepjetím činorodé vůle k práci pokrokové, tiché, neúnavné a nezištné podle příkladu, na který se zaroseným zrakem se dívali jako na Tvůrce lepší budoucnosti nás všech. V kloboucké památní knize je psáno: „V roce 1827 se tato věž na rathouzi stavěla a do té báně, která nad rathouzem jest, uložen byl památní spis, který jedenkráte potomkům našim ku podivu bude: já doufám, že za sto let ještě k přečtení bude, poněvadž v plechovém pouzdře jest uložen. Kteří tenkráte v ouřadu budou, ať se

na zdraví své napijou a na nás v hrobě dost malou modlitbou vzpomenou. Však já silně doufám, že vám žádné lepší časy, než my máme, nenastanou!"

Jak by se podivil onen zahořklý pisatel, kdyby s námi mohl slaviti letos 10. výročí samostatné svobodné republiky Československé.



Arnošt Ondrůj:

Novokřtěnci na jižní Moravě.

Významnou kapitolou v dějinách Hustopečska je osídlení kraje německými sektáři, zvanými novokřtěnci, v XVI. století.

Novokřtěnci (anabaptisté) připomínají se již v prvních dobách reformace v Německu. Ve smyslu učení Lutherova o Písmu jako jediném zdroji víry pravé, utvořila se ve Zvikavě (Zwikau) náboženská obec se soukeníkem Mikulášem Storchem v čele, zavrhující křest dítek a připouštějící jej pouze u dospělých, kteří znovu byli křtěni — odtud je název novokřtěnci — Widertäufer. Bylo usilováno o obnovu komunálního zřízení prvních obcí křesťanských bez nejvyšších autorit církevních i světských.

Nábožensky zjitřená doba byla příznivá tomuto sociálnímu anachronismu onoho věku a hnutí záhy získalo si stoupence i ve Švýcarsku.

V učení novokřtěneckém shledáváme styčné body se starším již učením Českých bratří, a to ve snaze po mravní obrodě v prostém způsobu života, umožňujícím přímé působení zákona božího na duši a užší styk s Bohem.

V mnoha jiných bodech pronikají však charakteristické znaky obou národností, které hnutí obě ostře odlišují a jež zabránily jakémukoli jejich sblížení. — Tak strohá germánská systematika organisační, pracovní a hospodářská, pronikající i náboženský život novokřtěnců, příliš kontrastovala s pokorou a nevýbojností Bratří. —

Po krutých pronásledováních ve Švýcarsku uchýlil se Hubmayer roku 1526 se svými věrnými na Moravu, neboť stavové moravští mezi prvními požadavky kladenými Ferdinandovi I. žádali neobmezené svobody náboženské, a učinili tak Moravu zaslíbenou zemí všech náboženských reformátorů a jejich sekt.

Zatím, co náboženské války zmítaly Německem, zakládali novokřtěnci v bezpečí svoje zádruhy po celé jižní Moravě, které měly v druhé polovici XVI. století 45—50.000 duší. Hustopečsko a Mikulovsko patří ke krajům nejhustěji novokřtěnci osídleným.

Každá jejich náboženská obec představovala samostatnou jednotku duchovní i hospodářskou. Nejvyšší správa náležela „biskupu a pastýři obce novokřtěnecké". Majetek všem společný (Haushaben) spravovali starší obce (die Ältesten). Náboženské obřady a duchovní cvičení konávali kazatelé (die Diener des Wortes) ve společném domě na statku, jejž obývalo

mnohdy až 1.000 osob, které se stravovaly ve společné kuchyni. Jen dětem a šestinedělkám podáváno bylo jídlo zvlášť. Kuchyně, sklepy a sýpky spravovali hospodáři (Haushalter, die Diener der Notdurft). Dílny řemeslnické — bednářské, kovářské, soukenické, barvířské a hrnčířské dodávaly množství dobrého zboží, které se těšilo odbytu i u starousedlíků domácích pro svoji důkladnost a vzhled. Zvláště po té stránce vyniklo hliněné zboží hrnčířské, dovedně kroužené a pečlivě zdobené na polevu. Množství této keramiky nachází se dosud v jihomoravských vesnicích. Až v Polsku došla novokřtěnecká majolika uznání a obdivu Drem Frant. Piekosińskim.

Novokřtěnci byli též výbornými ranhojiči. Městské knihy zmiňují se o jejich lazebnících, bradýřích a lékařských knihách, špitálech a lázních.

Vynikli také jako důmyslní a zdatní sadaři a vinaři a dodnes bájí se o jejich velikých zasypaných vinných sklepích. Mnohým odkrytým chodbám a prohlubním přikládá se týž význam.

Je tedy nasnadě, že zvláštní ochrana, jíž stavové novokřtěncům poskytovali, vyplývala jedině z důvodů hospodářských.

Po stránce mravní neměli novokřtěnci výtky nejmenší, lišíce se i ve svých mírnějších názorech značně od svých souvěrců v Německu, kteří ostatně již roku 1535 byli téměř vyhubeni.

Naprosto odlišný způsob života náboženského i hospodářského, jejich řeč a mravy, kroje, uzavřenost a plachost nemálo přispěly u našich předků k různým fantastickým dohadům a zkazkám, které přibírajíce věky na tajuplnosti v ústním podání dochovaly se na jižní Moravě dodnes. — Společné hospodářství, německy Haushaben, asi jako zádruha, vyneslo jim u našeho lidu název „Habáni" a podle statných postav novokřtěnců nazýváni jsou i nadále urostlí mužové „habáni". V německém názvu Wiedertäufer (novokřtěnci) spočívá původ jména „Toufaři" a hrnčířské zboží jimi vyrobené označováno jest podle toho toufarové (tak túfarový hrnek) nebo toufarské.

Výše zmíněný Hubmayer věnoval se v Mikulově plodné práci spisovatelské a hlavně kazatelské, ale netěšil se dlouho z bezpečného útulku. Na rozkaz císaře Ferdinanda byl v červenci 1527 zajat a souzen ve Vídni jako bludař. Marně se snažil ospravedlniti. 10. března 1528 byl ve vídeňském předměstí Erdbergu upálen a za několik dní byla jeho manželka v Dunaji utopena.

Mikulovská obec se po smrti Hubmayerově rozštěpila: první, zachovávajíce tradice Hubmayerovy, nazývali se Schwertler (přívrženci meče), podle výkladu o přípustnosti užívání zbraně;

těmto přál Linhart z Lichtenštejna, — druzí pak zastávali názor o nesrovnatelnosti pojmu pravého křesťana s možností chápati se smrtící zbraně, a nazýváni byli Stäbler, přívrženci berly, nebo podle komunismu Gemeinschaftler.

Energickému kazateli a kolonisátoru Huterovi, původem z Tyrolska, podařilo se záhy novokřtěnce sjednotiti, odkudž nazýváni byli novokřtěnci, též Huterovci, huteři. Huter vrátil se do Tyrol, odkud posílal na Moravu další souvěrce. Byl upálen 24. února 1536 v Innsbrucku.

*

Početné obci slavkovské záhy nestačil jeden společný dům a přikročeno bylo k stavbě domů dalších. Slavkov stal se brzy důležitým místem sektářských sporů a reformací novokřtěneckých. Za nich část věřících odešla s vůdcem Švýcarem Vilémem Reublinem (Räblem) r. 1530 do Hustopeč a do Starovic na statky brněnského kláštera Králové.

Staroviční pro nezdary ve vinařství odešli do Hustopeč, kde novokřtěnci měli společný dům u studně, zvané Raigerbrunnen při mikulovské silnici. Dům ten byl r. 1532 vyloupen císařským vojskem, které táhlo z Prahy do Uher. Po odchodu Huterově do Tyrol byl představeným novokřtěnecké obce hustopečské Jan Amon, který zemřel roku 1532 v Šakvicích.

Sbor hustopečský zvětšili svým příchodem stoupenci Filipa Plenera, zvaného Blauermel, řečení Filipovci, odštěpivše se v Rosicích od Gabrielovců, přívrženců Gabriele Aschehama, kteří se odstěhovali po pronásledování r. 1535 zpět do Švábska. Rosičtí založili v Hustopečích vlastní dům. Z Hustopeč převedl část novokřtěnců Huter r. 1533 do Šakvic, ač před tím již se tam novokřtěnci připomínají, a to volbou hospodáře Kašpara Brajtmichla, krejčího a básníka, zemřelého roku 1573 ve Slavkově. Když za pronásledování roku 1535 marně byl hledán Huter, jenž odešel zatím do Tyrol, vypuzeni byli novokřtěnci ze Šakvic a usadili se pod širým nebem i s dětmi a nemocnými; hospodář jejich Vilém Griesbacher byl tehdy zajat a upálen v Brně. Mezi jinými připomíná se též Ambrož Resch jako hospodář Šakvických. S luterány spojili se Klopfer, Fitz, Weit a j. Loupežná přepadení, pustošení vojsk císařských a vpád Dampierových vojsk nemálo sužovaly tyto sbory.

Roku 1598 odepřeli novokřtěnci platiti zvýšené dávky a proto byli Maxmiliánem z Ditrichštejna vypovězeni z jeho panství. Odchod ze Strachotína však se neuskutečnil, protože majitel tohoto panství zaplatil za ně nedoplatky sám, nechtěje postrádati tak zdatných pracovníků, kteří (většinou Švýcaři), vynikli ve vinařství. Ve Strachotíně připomínají se koupě

pozemků a stavba vodovodu ze studně Dürleiten. Z kazatelů sluší uvésti Bärtla Riedermaira, Rausche a Klempa.

Důležitým střediskem novokřtěneckým staly se brzy po jejich příchodu na Moravu Nové Mlýny, vesnička pod Pálavou (Pavlovskými kopci), kde jim byl pronajat Lichtenštejny mlýn při Dyji na pravém břehu a na levém břehu kolem společného dvora vznikla nynější ves. Z představených nutno uvésti zvláště Clause Braidla, autora řemeslnických pořádků, jimiž novomlýnští prosluli, a Šebestiána Dietricha.

Mimo mnohá plenění vojenská (r. 1597, 1600, 1602, 1608), za různých pochodů a táboření staly se též Nové Mlýny obětí loupežného přepadení tlupy, vedené Alexandrem Ciconiou, které bylo pak příčinou pověstí o velikých jejich pokladech, takže zemský hejtman Bedřich ze Žerotína byl pověřen císařem žádati je o půjčku na vojsko. Ovšem bezvýsledně.

V Zaječí uvádějí se novokřtěnci roku 1550; téhož roku zemřel tam jejich sluha evangelia a překladatel žalmů Wolf Sailer, spisovatel duchovních písní, zvolený r. 1547 v Kurdějově.

Kurdějovská synoda novokřtěnecká trvala od roku 1545. Horenská registra zaznamenávají koupi vinice obcí od novokřtěnců.

Nakrátko usadili se novokřtěnci ve Velkých Pavlovicích roku 1545, kde připomíná se habánský sklep u čísla 154, a v Uherčicích roku 1591.

V Rakvicích poskytl novokřtěncům nájem dvora a pozemků roku 1540 Jan z Lipého. Vpád hord Bočkajových vyplenil jejich společný dům roku 1604.

Novokřtěnci obcí Kobylí, Bořetic a Vrbice tvořili krajinně a organisačně okrsek s novokřtěnci čejkovickými, čejčskými, bilovickými a hrušovanskými. —

O síle a početnosti, jakož i významu kobylské obce novokřtěnecké svědčí to, že jest uváděna mezi hlavními sídly této sekty a povšimnutí zasluhuje škola novokřtěnecká, založená roku 1588 a později podobná i v Čejkovicích. Habánský sklep a hřbitov (nynější mohyla), názvy „túfarové“ džbánky, „habáni“, svědčí o silném osídlení toho kraje novokřtěnci, kteří měli též v nájmu nedaleký dvůr terezínský (zv. Šenkov nebo Schönhof) od Hynka Stacha z Hřívic, kterýž je sám po čase odtud násilím vypudil.

Pro částečné doplnění nutno je též uvésti novokřtěnce na Čejči, kteří spravovali tamější lázně, a novokřtěnce čejkovické, kteří po svém prvním vypuzení se usídlili v Bořeticích (roku 1558). Čejkovičtí několikrát byli vypuzeni a vždy, jak tomu poměry jen poněkud dovolily, opět se vraceli; snad pro příznivé podmínky zemědělské. Roku 1609 přeložili svoji školu do Podivína, kam jich také valná část odešla.

Na Kloboucku nachází se v domácnostech dosud mnoho hliněného zboží habánského a o Habánech uslyšeti možno často v různých přirovnáních, úslovích a názvech. V Kloboukách připisuje se sklep u evangelického kostela Habánům. Podobně vypravuje se o velikém zasypaném sklepě se zachovalými zásobami vína, jež byli novokřtěnci nuceni na útěku opustiti v Kamenci u Kašnice, ač už byla roku 1530 ona osada, dnes úplně zaniklá, v rozvalinách, a jen jméno polní trati Kamenec zůstalo. Ještě asi před 100 lety stával tam mlýn. Před 5 lety požárem do základů zničený mlýn Čertovec byl asi 1 km po proudu potoka níže a vznikl později.

Také v Morkůvkách a v Krumvíři byli novokřtěnci. Za vpádu a plenění hord Bočkajových nezůstali ušetřeni surovostí a týrání; tak z krumvířských byli 4 odvlečeni, neznámo, kam a za jakým účelem. Vpádem Kuruců zničena byla vesnice Harasice u Brumovic (v místech nynější cihelny) a novokřtěnci harasičtí odstěhovali se mezi domácí obyvatelstvo blízkých Brumovic. Harasičtí prosluli jako dovední hrnčíři a v různých výkopech nacházejí se zbytky jejich nástrojů. O sklepech habánských a jejich rozsáhlostech a délkách vypravují se přímo fantastické dohady. Jisto je však tolik, že rozsáhlá bludiště „lochů", podzemních to chodeb, sloužila za dob válečných nejen Habánům, nýbrž i domácím za úkryt a jejich prozkoumání vneslo by zajisté světlo do temných dohadů o jejich původu a pravém účelu.

Rovněž boleradští novokřtěnci prosluli v keramice toufarské. Do Boleradic přišli z Němčiček, odkudž je vypudil r. 1559 Sobek z Kornic. Někteří vrátili se později do Němčiček a dokončili stavbu společného domu (roku 1562).

Po 4 letech byli novokřtěnci i z Boleradic vypuzeni ze společného domu, který byli před tím krátce dokončili, Závišem z Vickova, avšak opět se po čase vrátili. Před jejich vypovězením vydrancovali jim r. 1621 saští rejthaři zásoby a vinné sklepy, načež dům zapálili.

Zdá se, že novokřtěnci kraje klobouckého okrskově tíhli k silnějšímu a bohatšímu sboru v Dambořicích, který byl významem druhý po sboru slavkovském v tom kraji. Mezi kazateli dambořickými kromě zmíněného již Jausslinga a Dietricha uvádějí se Linhart Dax, Hagenbücher a jiní. Místní záznamy o novokřtěncích kraje klobouckého se nedochovaly, neboť požárem r. 1826 zničen byl rozsáhlý archiv kloboucký a povšechné zprávy o novokřtěncích na Moravě nezasahují do lokálních podrobností.

O válečných pohromách, jež novokřtěnce v jednotlivých místech stihaly, byla již zmínka. Celkově ještě dlužno dodati: Začátkem XVII. století nastala jim doba krutých pronásledování a nelidských násilností od vojsk Bočkajových, císařských,

Dampierových, kuruckých. Za těchto vpádů vypáleny a vypleněny byly novokřtěnecké domy a novokřtěnci byli hromadně jímáni a mučením namnoze ubíjeni. Nikde nebylo zastání a práva, neboť v zmatených těch dobách obrátila šlechta moravská svůj zřetel k Ferdinandovu zápasu o ohrožený trůn český. To byl však počátek běd, neboť přísným dekretem ze dne 17. září 1622 vypovězeni byli novokřtěnci z Moravy a odešli do Uher. O významu a důležitosti novokřtěnecké kolonisace u nás nelze pochybovati, uvážíme-li jejich zdatnost hospodářskou, pracovní a organisační. Neméně naléhavou je však otázka, jak dlouho bylo by domácí obyvatelstvo vzdorovalo a podrželo svůj národní ráz v soutěži s lidem tak houževnatým a zdatným. Jisto je, že vypovězení novokřtěnců zastavilo germanisaci jižní Moravy již tak pokročilou, neboť anabaptistické sbory čítaly v tom kraji krátce před zmíněným dekretem přes 50.000 duší.*



---

* Prameny: R. Dvořák, Dějiny Moravy.
A. Ličman, Slavkovský okres.
L. Hosák, Hustopečský okres.
F. Slavík, Moravské Slovensko.
K. Hlavinka — J. Noháč, Hodonský okres.
K. J. Bukovanský, Klobucký okres.
F. Bednář, Dějiny evangelického sboru v Kloboukách.
Dr. J. Herben, Do třetího a čtvrtého pokolení.

P. Václav J. Pokorný, archivář:

Benediktinský klášter v Rajhradě.

I. Přehled dějepisný.

První zmínka o Rajhradě děje se k r. 1045, kdy český vévoda Břetislav věnoval benediktinskému klášteru v Břevnově kapli, kterou na Moravě již dříve založil v pustém knížecím hradě, jehož jméno bylo Rajhrad. Vlastní dějiny Rajhradu počínají se rokem 1048. Toho léta 26. listopadu uvedeni do něho benediktini z Břevnova a nový kostel klášterní na starý titul sv. Petra a Pavla posvěcen pražským biskupem Šebířem za přítomnosti zakladatele vévody Břetislava a četných duchovních i světských hodnostářů.

Nový klášter obvěněn byl majetkem v osadách Rajhradě, Popovicích, Opatovicích, Ořechově a újezdu Domašovském. Užitek ze vsí Rajhradic a Louček vyhrazen byl mnichům v Břevnově. K obdarování náležel dále obilní desátek a desátý díl všech zeměpanských daní a dávek v kraji brněnském a část výnosu z mýta u přechodu na řece Olšavě blíž Uh. Brodu. Dle výslovné vůle zakladatelovy měl býti nový klášter v úplné závislosti jak v ohledu hmotném, tak také duchovním na mateřinci břevnovském. Následkem toho proboštové rajhradští bývali namnoze pouhými převory, začasté jen administrátory anebo vikáři, jež opat břevnovský dle své libovůle ustanovoval nebo odvolával.

Zbožnými odkazy, dary a koupěmi klášter rajhradský na majetku časem mohutněl, časem zase na úkor původního obvěnění Břetislavova pozbýval. Roku 1174 věnoval klášteru vládyka Miroslav za pokoj své duše dvorec v Žatčanech, 1175 nabyto vsi Rebešovic, které daroval Ondřej, bývalý vojín českých knížat, který sám vstoupil potom do kláštera jako bratr-laik. V letech 1169—1201 náležel rajhradskému proboštství kraj kolem nynějšího města Hranic nad Bečvou, kde mnich Jurik z Rajhradu po léta mýtil lesy a půdu zúrodňoval. Državu tu Rajhradu odňal r. 1201 markrabí moravský Jindřich Vladislav a přivtělil ji praemonstrátskému klášteru na Hradisku u Olomouce. Roku 1258 zaměněny vzdálené Sebranice na Kunštátsku, které ze zboží kláštera břevnovského předány byly Rajhradu, za blízké Sobotovice.

Před válkami husitskými klášter měl majetek v Rajhradě, Čeladicích, Holasicích, Opatovicích, Dunajovicích (zanikly), Rajhradicích, Rebešovicích, Loučce, Popovicích, Sobotovicích, Ostrovačicích, Domašově, Hlubokém, Radoškově, Přibysla-

vicích: v Brně patřil mu dům. Proboštu rajhradskému náležely vinice v Želešicích, u Židlochovic a na „Staré hoře" u Rajhradu; konvent měl tři vinohrady v Židlochovicích a rajhradský farář čtvrt vinice u Bratčic.



Klášterní knihovna v Rajhradě.

Nepřátelskými vpády a za válek klášter mnoho trpěl. Sotva se zotavil ze škod, jež mu neblahé spory mezi údělnými knížaty moravskými z domu Přemyslova a domácí nepokoje z nich pošlé přivodily, přišly pohromy mnohem těžší, když tatarské hordy r. 1241 jej vyplenily a když brzy poté (1253) následoval neméně zhoubný uhersko-kumánský vpád

na jižní Moravu. Vojska Rudolfa Habsburského, táhnoucí r. 1278 s Moravského pole, zpustošila a vypálila Rajhrad tak, že ještě po několika letech byl v rozvalinách. V té době zmocnily se opuštěné klášterní zříceniny loupežné roty Gerharda z Obřan, které odtud podnikaly odvážné výpravy na lup a plen do okolí. Řádění tomu učinil konec Záviš z Falkenštejna, jenž poslán byv českým králem Václavem II., loupežnické hnízdo to vyvrátil a na 400 lotrů popraviti dal. V jediném století 13. kostel klášterní musil býti třikráte znovu vysvěcen.

Války husitské přečkal klášter rajhradský beze škod a v klidu, takže mohl poskytnouti ještě útulku uprchlým benediktinům břevnovským, kterým husité zničili jejich klášter. Z nich budiž uveden aspoň Jan z Holešova, známý odpůrce Husův, který r. 1436 zemřel v Rajhradě jako převor. V bojích českého krále Jiřího z Poděbrad s uherským Matyášem Korvinem přiznával se Rajhrad k svému zákonitému králi, začež jej Matyáš potrestal tím, že mu r. 1469 odňal a městu Brnu za 2000 dukátů zastavil Domašov a Ostrovačice, které teprv po 30ti letech bylo možno vyplatiti. Koncem stol. 15. zdržoval se v Rajhradě konvent benediktinů vilémovských, který za husitských bouří svůj klášter v Čechách opustiv, uchýlil se na své proboštství Uherčice na jižní Moravě, odtud pak za válek česko-uherských utekl se do Rajhradu, kde po pět let poskytnuto uprchlíkům přístřeší.

V 16. stol. klášter několikráte byl nucen před zemským právem hledati zastání proti škůdcům svého majetku; finanční tíseň, jejíž příčinou namnoze byly značné vojenské berně, přiměla jej k zcizení některých hospodářských objektů; v letech 1543—49 dvakráte i s kostelem vyhořel, roku 1557 vojsko uherské, vracející se z Němec, vyplenilo sýpky a sklepy a r. 1572 klášter opět strávil požár. Počet mnichů klesl někdy až na tři; koncem stol. 15. uvádí se v klášteře (?) dokonce probošt sám, bez konventu. Mezi členy řádu, zvláště pak u jmen proboštů, shledáváme v té době nápadně mnoho Poláků; zjev vysvětlitelný tím, že za nedostatku katolického duchovenstva přicházelo do našich zemí hojně kněží polských. Náboženské nesnášelivosti té doby padl za oběť r. 1529 probošt Blažej; jak anály poznamenávají, houf ozbrojených „pikardů“ ho zabil a klášter vydrancoval.

Za panování Rudolfa II. usilovali jesuité o zabrání rajhradského kláštera pro šlechtickou kolej nebo svůj misionářský dům. Jenom ostražitosti probošta Kryštofa Soběkurského z Lipice (1575—1607), kterého v jeho snahách podporovali také moravští zemští stavové — přede všemi pak olomoucký biskup Dietrichštejn — dlužno děkovati, že rozhodnutím císaře Rudolfa r. 1602 klášter rajhradský zůstal benediktinskému řádu zachován.

Za povstání stavovského proti Ferdinandu II. utekl se známý opat broumovský Volfgang Selender do Rajhradu, odtud pak odešel na klášterní faru v Domašově, kde brzy zemřel. V listopadu 1619 byl z vůle odbojných stavů moravských také rajhradský klášter vyzdvižen a jeho statky 2. července 1620 prodány. Panství rajhradské koupil za 41.000 zl. Jiří Ebenberger, Ostrovačice s Domašovem Zigmund Tiefenbach na Drnoholci a Veveří za 20.000 zl. Probošt se třemi konventuály uchýlili se do cizopanských Syrovic. Po bitvě na Bílé hoře vrátili se řeholníci do svého kláštera, statky však musili si v několika letech vyplatiti.

Loupežnými rotami sedmihradského knížete Bethlena Gabora 1623 byl klášter i s kostelem téměř v ssutiny obrácen, drancování pak dokonala roku následujícího císařská soldateska, která celé panství vyplenila tak nemilosrdně, že klášterníci po celý rok neměli ani chleba. Zničený klášter teprve po několika letech byl řeholníky z Břevnova znovu osazen.

Ve válce třicetileté za nedostatku kněží uvolili se rajhradští benediktini vykonávati v okolí duchovní správu a spravovati opuštěné fary. K venkovským farám v Ostrovačicích a Domašově připadla jim r. 1626 také fara v blízkých Syrovicích.

Švédové za obléhání Brna 1645 zpustošili klášter a jeho vesnice tak, že škoda jenom zhruba odhadnuta byla na 32.566 zl. Ze 305 domů na rajhradském panství stálo ještě po 12 letech pusto 154. Za Leopolda I. vpadli z Uher na jižní Moravu hordy Tatarů a Turků, kteří strašně zloupili také rajhradský kraj a mnoho obyvatelstva odtud odvlekli do zajetí. Klášter po jejich odchodu byl 10 měsíců opuštěn a kostel po několik roků zůstal kryt slamou. Také Poláci, táhnoucí r. 1683 na pomoc Vídni, nadělali klášteru mnoho škod. Konvent před nimi uprchl do Ostrovačic, kde pro případ ohrožení Rajhradu nájezdy nepřátel, povodněmi nebo nemocmi klášter již v nepamětných dobách zřídil si zvláštní útočiště. Tamtéž uchýlili se řeholníci také v letech 1703—4 ze strachu před chystaným vpádem vojska Rákóczyova z Uher na Moravu.

Bulou papeže Innocence XI. r. 1687 přiznáno bylo rajhradským proboštům právo pontifikální. Na moravském sněmu zemském jako preláti zasedali již od r. 1540.

Dobrou správou posledních proboštů stol. 17. povznesl se jmenovitě hospodářský blahobyt kláštera do té míry, že probošt Antonín Pirmus (1709—44) mohl se odvážiti znovuvystavění kláštera i chrámu. Za první války slezské 1742 Prusové osadili klášter, v kostele udělali si konírnu a starobylou sochu „Panny Marie Rajhradské“ hrubě zneuctili.

Otmar Konrad (1764—1812) za svého dlouholetého pro-

boštování, jež připadlo do doby velkých sociálních oprav a převratů kulturních, pokusil se řešiti otázku poddanskou na klášterském panství ještě několik let před vydáním poddanských patentů tereziánsko-josefinských. Dohodnuv se, jeden z prvních velkostatkářů na Moravě, již r. 1765 se svými poddanými o výkupu z roboty, rozparceloval podle hospodářského systému Raabova statek v Ostrovačicích, vzdálený dvůr v Přibyslavicích přeměnil na familie, rovněž pozemky „dunavské" u Měnína rozdělil mezi německé familianty, přibylé většinou z Opatova (Abtsdorf) v Čechách. Tak koncem stol. 18. vznikly na klášterských gruntech dvě nové kolonie, nazvané proboštovým jménem: Otmarov u Měnína (úplně se počeštil) a Otmarov u Vel. Bíteše. Odvážné podnikání proboštovo v hospodářských věcech, stavby a opravy, jakož i hrozná drahota r. 1771, kdy lidé z hladu požívali trávu a kůru se stromů, způsobily, že klášter byl nucen k odprodávání mnohých vrchnostenských realit, ano zatížily klášterní finance tak hrozivě, že konvent, ušetřený zrušení za Josefa II., sám r. 1793 nabízel prodlužený dům a panství státu. Horší poměry nastaly ještě, když po bitvě u Slavkova 2. prosince 1805 klášter byl upraven na nemocnici pro francouzské raněné, zajatí Rusové pak po měsíc zavřeni v kostele, a když za druhé invase 1809 byl obsazen Francouzy od července do listopadu. Škody způsobeno tím bezmála 200.000 zl.

Otmar Konrad byl posledním rajhradským proboštem. Po jeho smrti (1812) zahájil konvent, vedený převorem P. Řehořem Sázavským, úřední jednání ve Vídni, aby klášter vyvázán byl ze závislosti na mateřinci břevnovském a dána mu práva samostatného opatství. O toto vymanění usilováno již po více než 200 let. Císař František I. rozhodnutím ze dne 22. března 1813 povýšil proboštství rajhradské, dosud závislé na Břevnově, na samostatné opatství.

Prvním opatem zvolen 18. května 1813 tehdejší správce fary v Ostrovačicích Augustin Koch (1813—31). Po něm následovali: Viktor Schlossar (1832—54), Vintíř Kalivoda (1854—83), Benedikt Korčian (1883—1912), Prokop Šup (1912—21), Petr Hlobil (od r. 1922). Konvent má nyní 15 členů.

II. Popis kláštera.

Klášter v nynější podobě pochází z první poloviny století 18. Stavbu podle plánů pražského architekta Jana Santini-Auchela započal roku 1722 probošt Ant. Pirmus, jejího dokončení v letech 40tých minulého století — tedy bezmála po 120 letech — dočkal se teprv šestý jeho nástupce, opat Viktor Schlossar.

Chrám sv. Petra a Pavla, spočívající jako ostatní

budova klášterní na pilotách, zaražených do bažinaté půdy, vysvěcen byl roku 1739. Má v průčelí dvě štíhlé věže, jest jednolodní s klenbou rozvrženou na 4 kopule, o délce 70·5 m. Freskové malby v lodi chrámové provedl v letech 1726—29 brněnský malíř Jan Jiří Etgens. Kopuli nad presbytářem vymaloval 1776 Josef Winterhalter. Výzdoba za novým mramorovým hlavním oltářem, basreliefy, kazatelna a řezbářské práce na kůru pocházejí od dvorního sochaře Dietrichštejnů mikulovských, Ignáce Lengenlachera. Pobočních oltářů má kostel osm. Obrazy na nich, nestejné hodnoty, malovali Winterhalter, Etgens, Šťastný a Preis. Nejcennější jsou dva protějšky Führichovy, představující výjevy ze života sv. Benedikta. Železné zábradlí ochozu podél zdí chrámové lodi ukovali v 18. stol. v klášterních dílnách bratří laici. U vchodu do poboční Marianské kaple s obnovenou sochou „Staré Matky Boží Rajhradské" stojí vzácná cínová křtitelnice s kolorovanými polovypouklými postavami Krista a apoštolů, zhotovená snad v polovici 16. století moravsko-třebovským zvonařem Janem Benešovským. Mramorová socha zakladatele rajhradského kláštera, vévody Břetislava, zhotovena byla českým umělcem Em. Maxem. U oltáře Sv. Rodiny vsazen jest do zdi náhrobní kámen Jiřího Jakuba, svob. pána z Ogilvy, obhájce brněnského Špilberku r. 1645, který zde byl r. 1661 pohřben. Pod presbytářem a lodí chrámovou jsou zazděné krypty.

Knihovna umístěna jest v konventu – vlastním obydlí řeholníků. Prostranný a vysoký hlavní sál s galerií vyzdoben jest freskami Etgensovými, představujícími zásluhy benediktinského řádu o vědy, umění a vzdělanost vůbec. Knižní bohatství zde uložené jest ohromné. Bohosloví se všemi svými odvětvími, právnictví, především pak historie, zastoupeny jsou tu děly opravdu vzácnými, někdy v našich zemích i jedinečnými. Co do počtu tištěných knih (přibližně 100.000) uváděna jest rajhradská knihovna na druhém místě na Moravě (po studijní knihovně olomoucké). Má značný počet inkunábulí (prvotisků) a rukopisů, z nichž nejstarší a nejvzácnější jest t. zv. „Martyrologium Odonis", kniha o křesťanských mučednících, na pergamenu z 10. stol. s přípisky kyrilicí a nádherně iniciálkami, ornamenty a miniaturami vyzdobený antifonář a breviář královny-vdovy Elišky Rejčky z r. 1317. V pamětní knize, vyložené k podpisům pro návštěvníky knihovny, nacházíme podepsané mnohé významné osobnosti — (Dobrovský, Palacký, Šafařík a j.).

Návštěvníky rajhradské knihovny upoutá veliká zeměkoule o průměru 1·7 m, sestrojená přesně podle matematicko-zeměpisných pouček, která pomocí hodinového stroje otáčí se kolem své osy. Dílo toto, svědčící o píli a vytrvalosti

vpravdě benediktinské, sestrojil v letech 1860—76 samouk P. Vojtěch Slouk (rodák ze Žabčic), dovedný mechanik a kartograf. Klášter má po něm na památku ještě „světové hodiny" v prelatuře, které ukazují čas na různých místech světových, určují proměny měsíce a stanoví datum.

V museu klášterním mimo drobné předměty, vztahující se ke klášteru samému, uloženy jsou především starožitné nálezy předhistorické z Rajhradu a okolí, sbírka zbraní z válek švédských, tereziánských, napoleonských a z války pruské roku 1866, etnografické předměty z cizích zemí od cestovatele Emila Holuba, sbírka nerostů, dříve pro některé moravské unikáty vzácná, dnes už valně přebraná, preparáty z říše živočišné, fysikální přístroje starších soustav a pod.

Archiv uložen jest v klenuté, bezpečné místnosti a má hojně historického materiálu, který se vztahuje jednak k dějinám domu, jednak také k dějinám země. Chová se v něm stará klášterní registratura, listiny některých moravských klášterů a měst a literární pozůstalosti učených rajhradských benediktinů (Pitra, Habricha, Volného a Dudíka).

Prelatura - obydlí opatovo a representační místnosti — zařízena jest starodávným nábytkem ze zrušených moravských klášterů a šlechtických zámků. V bohaté sbírce obrazů a rytin zastoupeni jsou malíři školy holandské, vlámské po Rubensovi, norimberské, české kolem r. 1420 (výjevy z umučení Páně na dřevě), Cranach, Petr van der Laer („reformátoři" s Husem, Jeronýmem a Žižkou), Gillemanns, Hartmann, Škréta, Brandl, jesuita Raab, Salvatore Rosa, Willmann, Feistenberg, Green, Piteri, Cochin, Millian, Zelený (rodák z Rajhradu, podporovaný opatem Schlossarem), Šichan a j. Kolik zaručeně hodnotného galerie obsahuje a kteří významnější mistři jsou v ní zastoupeni, to ukáže teprv odborné zkoumání, které jistě tradiční označování v lecčem poopraví.

III. Literární činnost rajhradských benediktinů.

Rajhradský klášter, věren jsa tradici benediktinské, byl odedávna sídlem pilného studia a pěstování věd. V té příčině byl až do věků hodně pozdních jediným kulturním střediskem na Moravě. Zvlášť proslulým stal se Rajhrad studiemi dějepisnými, které od polovice stol. 18. pěstovány byly v duchu západoevropských směrů historických.

Zvučného jména v učeném světě nabyl probošt Bonaventura Piter (1708—64), kterého možno nazvati spoluzakladatelem kritického dějezpytu českého. Po vzoru slavných francouzských benediktinů z kongregace sv. Maura snažil se kritickým srovnáváním a výkladem historických pramenů

přispěti k obrození tehdejšího chatrného českého dějepisectví. Na dějezpytce Gelasia Dobnera měl takový vliv, že jest proto nazýván jeho učitelem. Tiskem vydal český překlad řehole benediktinské (1760) a latinský spis o sv. Vintíři-Guntherovi („Thesaurus absconditus..." 1762) s hojným materiálem k dějinám benediktinských klášterů v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, Polsku a Uhřích. Hlavní díla jeho — sbírka vypravovacích pramenů českých „Scriptores rerum Bohemicarum" a rozsáhlá systematická sbírka listin všech klášterů na Moravě z 11.—14. stol. „Monasticon Moraviense" — pro nepřízeň válečných dob tiskem nevyšla a s jinými ještě rukopisy Pitrovými jsou uchována v rajhradském archivu jako obdivuhodný pomník vpravdě benediktinské píle a sběratelské horlivosti. — Z odchovanců Pitrových známějším stal se Alexius Habrich († 1794) pracemi katalogisačními, sbíráním historických dokumentů a podporou vědeckých pracovníků (Pelcl, Dobrovský).

Z řádových profesorů, působících na filosofickém ústavu brněnském, vynikli: Dr. Řehoř Volný (1793—1871), zabývající se výhradně sbíráním historických pramenů k místopisu moravskému („Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert" 1835—42 (6 dílů) a monumentální 9 dílná „Kirchliche Topographie von Mähren" 1855—63). — Dr. Beda Dudík (1815—90), zemský moravský historiograf a čestný opat třebíčský, vydal na 70 svých prací tiskem. O Moravu se velice zasloužil tím, že vyjednal navrácení četných rukopisů ze Švédska, odvezených za války třicetileté. Vedle důkladných dějin rajhradského kláštera hlavní jeho prací jsou na širokých základech založené „Dějiny Moravy" (1871—84, před tím německy), sahající po rok 1350, dílo velmi cenné hojností snesené látky, avšak právě pro toto množství málo přehledné.

Ve filosofii a paedagogice pracoval dr. Benedikt Richter († 1859), hudbu pěstovali Benno Tiray († 1864) a Václav Kříž († 1872). Agilní Placid Mathon († 1888) založil v Brně Benediktinskou tiskárnu a pro literární práce získal Karla Šťastného († 1891) a Jana Sark. Navrátila († 1899), kteří po jistý čas pracovali také ve Vatikáně na edici regest papeže Klimenta V. Method Halabala († 1914) psal populárně o době Cyrilo-methodějské.

Z kněží, pěstujících od let 90tých min. stol. s oblibou zvláště studium jazyků slovanských, stali se známými: Dr. Pavel Vychodil, ředitel Benediktinské (nyní Občanské) tiskárny v Brně, člen České akademie, filosof thomistického směru, apologetický spisovatel, literární historik (doba Sušilova, Kosmák) a kritik, překladatel a vykladatel Aristotela, zakladatel a redaktor vědecké revue „Hlídka". — Augustin

Vrzal, kons. rada a farář v Ostrovačicích, překládá z ruštiny (pod pseudonymem A. G. Stín). Vydal obsáhlá díla: „Historii literatury ruské XIX. století“ (1891—97) a „Přehledné dějiny nové literatury ruské“ (1926). — Opat Prokop Šup († 1921) psal do časopisů stati národohospodářské.

Z ostatních žijících členů kláštera — pokud jich nezaměstnává duchovní správa na řádových farách v Rajhradě, Ostrovačicích, Domašově a Syrovicích — jsou literárně činni: opat Petr Hlobil, Maurus Kinter (vydával německou revui benediktinskou), Gunther Schlössler, Kristin Lux, Placid Buchta, Vojtěch Horák, Jan Kopáček. Řádový archivář Václav J. Pokorný vydal informativní spisek „Klášter Rajhrad, jeho dějiny a památnosti“ (1925), z něhož tuto podán jest stručný výtah.



Karel Kyzlink a Bohdan Svoboda:

Ve světové válce.

„Věřím i já Bohu, že po přejití vichřic hněvu hříchy našimi na hlavy naše uvedeného, vláda věcí Tvých k Tobě se zase navrátí, ó lide Český!"

J. A. Komenský.

Přišla světová válka. Císař rakouský František Josef I., loutka v rukou rakousko-pruských militaristů, vypověděl válku Srbsku, našemu srdci již tehdy tak blízkému a roznítil světový válečný požár. Nálada obyvatelstva českého byla stísněna a plna zlých předtuch, nálada obyvatelstva německého velmi nadšená a bojovná. Nadšení, jsouc živeno četnými agitátory, nabylo mezi Němci a renegáty takových rozměrů, že hlásili se k vojenské službě ve zbrani dobrovolně i ti, kdož vůbec vojenskou službou nebyli povinni. Zášť jejich hlavně se obrátila proti Anglii, s jejímž nepřátelstvím nepočítali. Jejich denním přáním bylo: „Gott strafe England!"

„V prvních dobách chtěli všichni", píše vrchní rada Dvořák v Hustopečích, „něčím přispěti k vítězství centrálních mocností a nescházelo při tom ani humoristických episod. Tak se hned po vypuknutí války rozhlásilo, že městem projede auto s francouzským zlatem, které má býti dopraveno do Francie. Mnoho občanů se ozbrojilo puškami, holemi a vidlemi a konalo hlídky po všech silnicích; silnice zatarasili těžkými vozy, aby jim auto neuniklo. A tak hlídali silnice 3 dni a 3 noci, až se jim to omrzelo.

První průvody narukovaných českých otců a synů, které byly vyprovázeny matkami, ženami a dětmi, podobaly se spíše průvodům pohřebním než průvodům hrdinů, jedoucím brániti svou širší vlast. Rodiny těšily se aspoň tím, že se válka brzy skončí, a nikdo neměl tušení, že nabude takových rozměrů a potrvá 4 léta. Všeobecně se myslilo, že vycvičená a výborně vyzbrojená vojska rakouská i německá za 2 měsíce pobijí půl světa a válku vyhrají.

Na nádražích čekaly zástupy lidí na projíždějící vojenské vlaky. Mnoho rodin přinášelo tam košíky plné různého pečiva a jídla, aby podarovalo a pohostilo jedoucí v boj. Přednosta stanice v Hustopečích, rytíř Pelikán, uspořádal sbírku potravin všeho druhu: vajec, uzeného masa, chleba, pečiva a pod. a rozdával je vojákům, kteří stanicí projížděli. Vojáci, teprve z domova vypravení, neměli chuti k jídlu a přijaté dary odhazovali na druhé straně do příkopu. Většina potravin se na nádraží zkazila.

Hoštění vojáků trvalo pouze první měsíce válečné. Zato však pamatováno bylo tím více na vojíny z vlastních obcí. Posílány jim nátepničky, nákolenky, teplé spodky a trika, ponožky a onuce, papírové podešve a šály, přibalovány čokoláda a pečivo. Do vojenských nemocnic odváženy občas různé potraviny po obcích posbírané, zakládány Místní válečné komitéty (Újezd), jejichž cílem bylo různým způsobem podporovati vojíny v poli a také jejich rodiny míti v patrnosti a různými radami a peněžitou podporou jim přispívati.

V Hustopečích zřídili Němci rekonvalescentní nemocnici pro raněné, která byla umístěna v sále hotelu Austria. Německé dámy předbíhaly se v ochotě poskytnouti raněným pomoci a útěchy. Pro raněné vařily, navštěvovaly je a snažily se různými dárky zpříjemnit jim jejich osud. Ale když válka nebrala konce, omrzelo se jim opatrování raněných a byly rády, když vojenská správa na jaře 1915 rekonvalescentní nemocnici zrušila.

Zatím útočili Rusové na Krakov, oblehli a konečně dobyli pevnosti Přemyšlu a pronikli až do Uher. „Nálada německého obyvatelstva v Hustopečích", píše dále vrchní rada Dvořák, „stávala se nepříznivou situací Rakouska stále tísnivější. Teprve, když porazilo německé vojsko Rusy u Gorlice a vytlačilo je nejen z Uher, ale i z Haliče, nabývali zdejší Němci zase odvahy, které neztratili, ani když ústředním mocnostem vypověděla válku Italie, a konečně i Amerika. Nepřátelství jejich obracelo se nyní hlavně proti Italům a Čechům. Čechy považovali za velezrádce a Italy za věrolomné. Čechům hrozili, že se s nimi po válce vypořádají. Příznivými zprávami novinářskými byli tak zaslepeni, že si byli vítězstvím úplně jisti. Pro zprávy chodívali každodenně na nádraží místní dráhy. Přednosta zdejšího okresního soudu dr. Körner jim zprávy předčítal, vysvětloval a příznivé úmyslně zveličoval. Po zprávě o vítězství rakouských neb německých zbraní táhli Němci vždy průvodem od nádraží do města za zpěvu německých písní. Leč válka trvala už dlouho, bída tlačila se do města a starost o živobytí měla značný vliv na jejich nadšení. Zůstali však pevně přesvědčeni o nepřemožitelnosti Německa a tuto naději v nich stále živil soudní rada dr. Körner, který ostentativně chválil Německo a spílal každému jeho protivníku."

Myšlenka, že by nám válka mohla přinésti národní a státní osvobození, jistě se kmitla v roce 1914 málokterou hlavou, ač byli i mezi prostým lidem mnozí a mnozí, kteří si v duchu přáli, aby Rakousko bylo bito, kteří se tímto svým přáním před veřejností netajili a kteří se dostali pro ně nejen do vyšetřování, ale i do žaláře. Nastaly persekuce národně uvědomělých lidí, nastala vyšetřování, internování a žalařování.

Pro politickou nespolehlivost byli internováni:

Bohumír Preininger, ředitel měšťanské školy v Újezdě.
Roman Chrást, učitel v Újezdě.
Bohdan Svoboda, řídící učitel na Vrbici.
Václav Trojan, učitel na Vrbici.
František Olšanský, odborný učitel zahradnictví z Rakvic.
Ladislav Plecháč, učitel v Borkovanech.
Vladimír Bertsch, učitel v Měníně.
Jan Jeřábek, řídící učitel v Opatovicích.

V žalářích trpěli:

Matěj Jabůrek, stolař v Hustopečích. Navštívil koncem listopadu 1914 svého kolegu Proschka, který při práci přišel k úrazu. Za rozmluvy přišla také řeč na válku a Jabůrek prý se vyjádřil, že to Rakousko ještě nikdy nevyhrálo a vinu na válce že prý má Německo. Proschek obsah rozmluvy oznámil tamnímu obchodníku Ignáci Domanskému, který Jabůrka udal. Jabůrek byl zatčen, odvezen na Špilberk a odsouzen na 6 týdnů do vězení. Když četníci zatýkali Jabůrka, syn jeho Otmar v rozčilení, maje na mysli hlavně udavače, nazval Němce psy. Pro tento výrok byl jako písař u soudu zbaven místa a odsouzen na 14 dní do tuhého vězení s jedním postem týdně.

V lednu 1915 bylo vylepeno v Hustopečích provolání moravského místodržitele nadepsané „Českému lidu na Moravě", v němž se odsuzovaly velezrádné rejdy některých českých vůdců za hranicemi. Rajmund Fiala, berní oficiant, o vyhlášce v kanceláři prohlásil, že je to pro Čechy důkladný nos. Na udání berního úředníka Schleichera byl Fiala obžalován pro velezradu. Mezitím však narukoval a v květnu 1915 padl v Karpatech. Mimo to byli soudně stíháni Karel Mrkvica a František Růžička.

Těmito případy hustopečští Čechové byvše poučeni, stávali se ještě opatrnějšími, takže k dalšímu trestnímu stíhání nedošlo.

Dále byli žalařováni:

Dr. Hynek Světlík, lékař v Hrušovanech, pro rusofilství.

František Němec a Cyril Koláčný z Rebešovic pro vlastizrádné výroky.

Jiří Kostrhon, rolník ze Staroviček smluvil na italské frontě útěk asi se 100 mužů stejně smýšlejících, ale jejich záměr byl prozrazen. Odsouzen byl na 10 let do pevnostního vězení a uvězněn v Möllersdorfě. Teprve na zakročení českých poslanců sníženo odsouzení na 5 let. Z Möllersdorfu uprchl 1. listopadu 1918.

Augustin Bartík, přednosta stanice v Židlochovicích,
Marie Ustohalová, porodní asistentka v Židlochovicích,
Marie Coufalíková, choť železničního úředníka v Židlochovicích,
Jiří Kadrnka, tesař v Šakvicích,
Prokop Procinger, krejčí ve Velkých Pavlovicích,
Josef Müller, knihař a papírník v Kloboukách,
Antonín Válek, malorolník na Vrbici,
Vítečková Veronika a František Halm z Boleradic, všichni pro urážku „Jeho Veličenstva" neb vlastizrádné výroky.
Petr Cvrček, kolář na Vrbici, byl uvězněn proto, že se dostavil k odvodu s černými pentlemi.

Hned na počátku války začala se vzmáhati nemístná drahota a lichva. Začalo se kupovat do zásoby a následkem toho poptávka po různém zboží a potravinách byla značná. Obchodníci využitkovali této situace, zvyšovali překotně ceny a mnohé zboží schovávali, až jeho cena stoupne. V době nedostatku prodávali pak staré, přeleželé střižné zboží za obrovské sumy. Úřady s počátku je stíhaly pokutami, ale později stávaly se proti nim bezmocnými. Po příkladě obchodníků začali lichvařiti i mnozí sedláci, malorolníci i dělníci.

Dávka potravin, vyměřená zákonem nestačila k nasycení. Měšťáci jezdili na venkov, přiváželi lidem střižné zboží, kůži, svítivo, různé výrobky průmyslové a vyměňovali je za obilí, mouku, máslo, sádlo, drůbež, vejce a jiné věci. Z venkova jezdili zase lidé do měst, dováželi tam potraviny a přiváželi různé potřeby. Vyvinul se stav překupníků, který obstarával výměnu zboží. Vlaky byly přeplněny těmito lidmi s ohromnými nůšemi a zavazadly.

Lidí zmocnila se horečka po zbohatnutí. To, co jindy bývalo za haléř, bylo nyní za korunu. Dluhy v záložnách a spořitelnách mizely, neboť hodnota peněz poklesla a bylo proto snadno znehodnocenými penězi je zaplatiti. Hrály se hazardní hry v karty, v nichž prohrávaly se sumy, které před válkou byly pokládány za velký majetek. Lidé jako by byli zapomněli na ty, kdož v zákopech a v zázemí trpěli hladem, bídou a špínou. Jako by byli zapomněli na miliony nešťastných matek a dětí, které ve velkoměstech zmíraly podvýživou.

Ceny potravin stále stoupaly. Do června r. 1916 stoupla cena předního hovězího masa oproti cenám předválečným o 280%, sádla o 620·9%, vajec o 225%, másla o 276%, mléka o 71·4%, brambor o 99%, cukru o 16·9% a petroleje o 31·6%.

Na vesnicích několikráte do roka byly prováděny soupisy a rekvisice obilí i moučných výrobků. Po domech chodili komisaři a vojáci, prohlíželi komory, sklepy, sýpky, ba i postele a skříně, aby zjistili zásoby. V takových dnech byli lidé ustra-

šeni, na poli nepracovali, ale hleděli zásoby skrýti. Někteří měli v zemi pod podlahou jámy, do nichž obilí ukládali, a ve sklepích hluboké díry, které zatarasily sudy zásobami naplněnými. Obilí se schovávalo také do stohů slámy, ba i do hnoje. Někteří je nenápadně ukryté vyvezli ven do pole a lesa. Komisaři byli jmenováni z řad rolníků, živnostníků, úředníků a učitelů. Nebyli všichni ve svém jednání stejní. Někteří s lidem cítili, a kde mohli, ulevovali mu, někteří však, aby se úřadům zavděčili, zalichotili se a dobré oko si udělali, byli nemilosrdnými a počínali si drasticky. Co se našlo a bylo zatajeno, bez milosti padlo ve prospěch státu a žádná náhrada se za takto zrekvirované zásoby neposkytovala. Po takové neblahé rekvisici nastal v domě pláč, nářek a proklínání. Přesto bylo mnoho domácností, ve kterých byli nejen komisaři, ale i vojáci počastováni. Jídla a pití bylo všude dostatek, zvláště tam, kde se víno rodilo. Byly obce, ve kterých na obecní útraty komisaři a vojáci byli stravováni.

Orná půda a plochy osevní se sepisovaly a dle těchto soupisů se nařizovalo, kolik kdo má odvésti, ať se mu urodilo mnoho, málo, či nic. Nezřídka musil si rolník obilí za drahé peníze koupiti pod rukou, aby je státu mohl odevzdati.

Sepisováním osevních ploch pověřováni bývali politickými úřady většinou učitelé. Soupisy ty však byly s pravdou na křížku, neboť lid cítil, že budou směrodatnými při rekvirování, a proto udával jednak nesprávnou výměru svých pozemků, jednak většinou takové plodiny, které nepodléhaly zabavení. Nepomohly ani pochůzky po polích, ani parcelní protokoly a katastrální mapy obecní, poněvadž nebyly v nich provedeny změny v držebnosti, a tak zapisování polních kultur dálo se dost nahodile. Tak se stalo v mnohých obcích, že nebylo dosaženo výměry katastru a soupisnému komisaři nezbývalo nic jiného, než aby chybějící výměru započítal do půdy neplodné, močálů, cest a pastvin, aby v ustanovenou dobu s prací byl hotov a u úřadů zjednal si dojem, že vše, ovšem zdánlivě, řádně provedl. I při pozdějších soupisech, kdy berní správy zapůjčovaly obcím pozemkové archy jednotlivých držitelů půdy, aby se šetření přesněji mohlo konati, nebylo tomu jinak. Podvádění při přiznávání, kterými hospodářskými plodinami jsou pozemky osety, nebo osázeny, bylo tak zakořeněné, že se nedalo omeziti. Mistry v tom byly zvláště ženy, jichž muži byli na vojně. Nebylo možno ani vše poctivě přiznati, poněvadž nebylo nikomu víry a vědělo se, že by zemědělec na konec musil do zrnka všechno odevzdati a v tom mu bránil strach před hladem a podvýživou.

Když se začal jeviti nedostatek masa, nastal shon po dobytku. Konány soupisy, dle nichž se dobytek rekviroval. Za rekvirovaný dobytek dávány směšně nízké ceny. Násled-

kem toho někteří chovatelé dobytka uváděli při soupisech nižší jeho stav a v době soupisů dobytek vyháněli do pole, na mlaty, za humna a jinam, aby se počet kusů přesně nezjistil. Nadpočetný dobytek pod rukou odprodávali překupníkům, aby jej lépe zpeněžili.

Za války se vyvinul též zvláštní druh řetězového obchodu, při němž zboží přecházelo z ruky do ruky a znenáhla se zdražovalo, takže, když se dostalo do rukou spotřebitele, byla cena jeho obrovská. Lidem, kteří se takovými obchody zaměstnávali, říkalo se keťasi, kterýžto název se udržel i po válce a říká se dodnes tak každému, kdo lichvaří, zboží předražuje a bohatne.

Aby nenastala nouze o kovy, jichž bylo třeba k výrobě prostředků válečných, podniknuty sbírky kovů, za kterýmžto účelem zřizovány pro ně sběrny. Sbíraly se předměty z mědi, mosazi, bronzu, tombaku, cínu, zinku, niklu, olova, antimonu a aluminia. Cenných kovů, zlata, stříbra, platiny, uměleckých předmětů a mincí upotřebilo se ve prospěch válečného dobročinného účelu — invalidního fondu. Železo, ocel a plechové krabice byly ze sbírek vyloučeny. Že sbírky nestačily, toho dokladem bylo pozdější rekvirování měděných kotlů, mosazných hmoždířů, svícnů, klik a konečně zvonů a školních zvonků. Nejeden měděný kotel, mosazný hmoždíř a svícny ocitly se v tajných skrýších pod zemí v humně, zahradě, na poli a podobných místech, kde byly dobře ukryty. Hospodyním radostí zářily oči, když po válce z úkrytů tyto věci vytahovaly, aby jich ve svých domácnostech opět mohly používati. Nejsmutnější bylo, když v obcích byly snášeny zvony s věží, aby se jich mohlo upotřebiti k lití děl. Podařilo se sice v některých vesnicích zvony zachrániti před zrekvirováním zakročením duchovních správců, nebo uschováním na místech bezpečných, ale takových vesnic bylo málo. Lid na snášení zvonů s věží, nakládání a odvážení jich díval se s očima zarosenýma, pěsti zatínal a v duchu proklínal válku, i ty, kdož ji zavinili. Těžce se loučil se svými věrnými přáteli, kteří mu k srdci přirostli. Hlas jejich umlkl, jen umíráček tu a tam tklivě zněl.

K vedení války bylo potřebí spousty peněz. Státní finance se značně zatížily, takže další pokračování ve válce vyžadovalo finační obětavosti obyvatelstva. Z té příčiny vyhlášeno upisování válečných půjček. Celkem jich bylo 8. Ve všech obcích byly zřizovány k tomu účelu místní výbory, kterým bylo uloženo působiti na majetné třídy občanstva, aby státu poskytly co největší podpory upisováním válečných půjček. Zprvu dálo se tak dobrovolně, později místním výborům bylo nařízeno oznamovati okresnímu hejtmanství všechny zámožné občany z obce s návrhem, jak velký obnos by každý jednotlivec,

upsati mohl, a konečně po zjednaných informacích u berních správ předpisovalo okresní hejtmanství samo jednotlivcům výši obnosu na válečnou půjčku. Nejvíce to postihlo ty, kdož byli od konání vojenské služby osvobozeni. Lhostejnost i liknavost při upisování považovány za zradu vlasti. Kdo se vyhýbal podle svých majetkových poměrů upisování válečných půjček, byl na hejtmanství předvolán, kde mu byla jeho patriotická povinnost připomenuta. Tak se stalo, že mnoho obcí a mnozí lidé upsali značné obnosy, ano přihodily se i takové případy, že někteří upsali veškeré svoje úspory; vábilť je dobré zúrokování zápůjček. I peněžní ústavy a banky byly nuceny k úpisům, ba tato propagace dostala se i do škol na drobné úspory žákovské a fondy školní. Také sirotčích peněz se využitkovalo na úpisy. Někteří lidé hned po úpisu válečné půjčky prodávali se ztrátou, ale na tom nezáleželo, jen když se mohli prokázati, že nařízení úřadů vyhověli. Sehnalo se, co se dalo, a válečných půjček byla pěkná hromada.

Prodlužováním války ztenčovaly se zásoby potravin. Ke konci války všeobecně pociťoval se všude nedostatek. Na záchranu výživy obyvatelstva nařízeny t. zv. bezmasé dny. Nejprve stanoveny byly dva, později tři v týdnu. Za bezmasých dnů policejní orgány měly právo vstupovati do domů a přesvědčovati se, zdali se nepřipravují masité pokrmy. Kdo byl přistižen, byl udán a pokutován okresním hejtmanstvím. Nejhůře tomu bylo v době zabijaček.

Těžce pociťován byl také nedostatek soli, petroleje a tabáku. Svítilo se karbidem, sedláci svítili vepřovým sádlem neb máslem, chudobní lojem, který si dali na střípky a opatřili knotem, jak tomu bylo za starodávna. Příděl $^1/_4$ l — 1 l petroleje pro celou domácnost na jeden měsíc nemohl stačiti. Pro 1—2 l petroleje, jehož cena byla 10 až 15 K, jezdilo se do větších železničních stanic, kde někteří železniční zřízenci měli značné zásoby. Za petrolej se nabízelo sádlo, máslo, mouka, obilí, víno, drůbež a vejce. Kuřáci sušili v nedostatku kuřiva různé listí a byliny, které při kouření velmi nepříjemně páchly.

Také na ctitele piva došlo. Pivo bylo čepováno jednou za 14 dní. Pijáci měli pak další omezení v tom, že se smělo čepovati jen od 7—9 hodin večer, a to pouze $^1/_2$ l na osobu. Není tudíž divu, že lidé vařili a vyráběli lekvary, proti nimž by žaludek dnešního normálního člověka zvedl najisto revoluci.

Kromě lístků pro příděl 200 g moučných výrobků na hlavu denně a $^3/_4$ kg — 1 kg cukru na měsíc, byly vydávány i lístky na tuk a máslo, jenže na neštěstí obé nikdo neprodával. O krajíci se sádlem nebo máslem snívalo se zvláště ve městech jako o věci nedostižné. Pomazánkou byly rozličné více méně nepodařené marmelády, které ovoce nikdy neviděly.

V obchodech prodávány různé náhražky jakosti velmi pochybné. Místo cukru prodáván cukerin, místo kávy mleté žaludy a bukvice, místo mýdla mýdlový prášek, místo sádla a másla rostlinný tuk a p.

Zelenina prodávána ponejvíce sušená, tak zv. „Drathindernissy", jejíž hlavní součástkou byly chmel a kopřivy.

Ovsa smělo se skrmiti 1 kg na koně denně a jest proto jasno, že koně se bujností nikterak nevyznamenávali.

Uhlí přidělovalo se na lístky. Byl-li za dlouhý čas poukázán vagon uhlí, tu dělilo se o něj 50 až 100 lidí, kteří sváděli hotové boje mezi sebou. Nedostatek uhlí ohrožoval provoz na drahách. Doprava železniční byla proto velmi omezena a vlaky jezdily zcela nepravidelně se zpožděním třeba tříhodinovým.

V této kapitole třeba se ještě zmíniti o stavu školství za války. Návštěva školy válečnými poměry značně trpěla. Vyšinula se úplně z normálních kolejí. Vyučovalo se, jak se dalo. Většina učitelů byla povolána na vojnu a ti, kdož doma zůstali, museli prováděti různé soupisy, rekvirovati obilí, mlýnské výrobky, luštěniny a j. Školní úřady v krajích zemědělských, k nimž i okres náš se počítá, dovolovaly, aby se školní mládež přibírala k pracím hospodářským a aby potřebný čas k tomu se uvolňoval. Není tudíž divu, že za takových okolností bylo více prázdna než vyučování a že mnozí této příležitosti zneužívali. Všechna školní zameškání se omlouvala. Zameškaná docházka dosáhla takového procenta, jakého dlouho před tím na dědinách nebývalo a bohdá také nebude.

Život rodinný byl namnoze rozvrácen. Byly případy, že muži v cizině stali se nevěrnými svým ženám, někteří se v zajetí oženili a domů se již nevrátili. Některé ženy rušily svazky manželské, udržovaly poměry s jinými muži, zejména se zajatci a znovu se provdaly, nečekajíce, zda muž se ze zajetí vrátí, či ne. Dětí nemanželských za války přibylo. Mravnost obyvatelstva a vědomí odpovědnosti značně poklesly.

Z lidí stali se sobci, lakomci a zatvrzelci. Udávali se navzájem u úřadů pro různé přestupky, které byly za války zločinem. Oznamovali anonymně, jaké kdo má zásoby, kde má co schováno, komu co odprodal, kdy byl ve mlýně a kolik ze mlýna dovezl. Ve městech následkem nedostatku potravin vzmáhaly se nepoctivost, krádeže a lupičství. Poštovní zásilky byly vykrádány a při železnicích byly zlodějské tlupy, které vykrádaly vagony.

Ceny úžasně stouply: Oblek podražil o 1000—1200%, obuv o 1400%, košile o 1230%, karton o 1400%, nití o 6000%, kuchyňské nádobí o 1200%, pytle o 4000%.

Někteří četníci, nositelé rakouského panovačného ducha, stali se upíry lidu a postrachem celému okolí. Vyšetřovali různé

údaje v žádostech o vyživovací podpory, dovolené vojáků a různé jiné věci. Osudy jednotlivých rodin spočívaly v jejich rukou. Při vyšetřování bývali drzí, cyničtí a někdy i sprostí. Aby žádost byla vyřízena příznivě, přinášeli jim lidé víno, mouku, sádlo, máslo, drůbež, vejce, ba i pečené husy, kachny a selata. V době největší bídy a hladu byli velice dobře zásobeni. I někteří úředníci stíhali lid pro zatajování zásob, sami však měli zásob více nežli ti, jež pronásledovali.

Ke konci války v letech 1917—1918 vzmáhalo se desertérství. Toto hnutí nemělo sice ideového podkladu, ale přece značně přispělo k rozkladu discipliny vojska a tím k rychlejšímu konci války. Desertéři jako štvaná zvěř skrývali se v polích i v lesích a domů přicházeli jen za noci, aby se nasytili. Četníci prolézali každý kout domu, vyháněli lidi z postelí, otvírali skříně, prohlíželi sklepy, sýpky, půdy i patra ve stodolách, píchali bodly do slámy a stříleli na podezřelá místa. Rukou těchto vrahů zahynul na Vrbici svobodný chasník Petr Herzan, čís. 30., kterého střelnou ranou z pušky ve vinohradech „Krátkých" skolili. Bohužel našli se i zrádcové v obcích, kteří četníkům udávali skrýše zběhů, ba i vojsko zavolali na schytání vojenských uprchlíků.

K chloubě českého člověka musí se však říci, že i mezi četníky v tak těžké době byli dobří lidé, kteří nezapřeli srdce české matky a konali prohlídky tak, aby nikoho nenašli, a o prohlídkách napřed uvědomovali. Jestliže pak jim někdo vběhl náhodou do rukou, využil jistě nejbližší příležitosti, která mu byla poskytnuta, aby jim znovu uprchl.

Válka trvala už čtvrtý rok. Obyvatelstvo bylo již vyčerpáno, všude jevila se naprostá únava a rozmrzelost. Rekvisice a upisování válečných půjček narážely na stále větší odpor. Dařily se jen na úřední nátlak u lidí závislých s výjimkou nejbojovnějších Němců a renegátů. U většiny Němců nadšení utuchlo úplně. Začali se uklidňovati a očekávali nervosně výsledek války.

Znavená česká duše pozdvihla se po známé Tříkrálové deklaraci a od té doby častěji veřejně se projevovala. V květnu 1918 pořádána v Židlochovicích okresní manifestační schůze národní, tam složena nadšeně národní přísaha a po dlouhé době zazpívány písně „Kde domov můj" a „Hej Slované!" Na tuto slavnost vypravilo se celé okolí. Z Újezda přijelo 10 žebřinových vozů vyzdobených květinami a českými prapory.

Tělocvičné jednoty Sokol začaly po čtyřleté, úřady a válkou vynucené nečinnosti projevovati život a pořádaly první slavnosti.

Noviny přinášely zprávy, jichž nikdo před tím nebyl by se odvážil uveřejniti, a rakouská hymna beze strachu byla zpívána na různé posměšné texty.

V měsíci říjnu bylo již znáti, že nastane převrat. Vojáci houfně opouštěli frontu a vraceli se o své újmě domů, různé letáky poučovaly lid, že osvobození je na obzoru.

Tak přiblížil se 28. říjen, kdy rozjásal se český lid a svrhl otrocká pouta, která po 300 let jej tížila. Přišla zvěst, že císař Karel I. vzdává se trůnu, sprošťuje své vojsko přísahy a poslušnosti a přeje poddaným, aby se jim v nových poměrech dobře vedlo. Proroctví velikého učitele národů J. A. Komenského stalo se skutkem. Lid český přijal vládu věcí svých do svých rukou.

Naše milé vesničky oslavily důstojně osvobození národa. Jakmile došly první zprávy o pražském převratě, vyvěšeny na školách národní prapory a učitelé vyložili dětem význam historického dne. S některých škol sňaty nápisy, jako „Jubilejní škola císaře Františka Josefa I." a ze všech odstraněny obrazy bývalých císařů. Za zpěvu národních a sokolských písní procházely průvody osadami, zapalovány hranice a do plamenů vrhány vojenské čapky a odznaky habsburské moci. Shromáždění provolávala slávu svému osvoboditeli profesoru T. G. Masarykovi, presidentu Wilsonovi a hanbu Habsburkům i všem jejich pomahačům. Občanstvo skládalo slavnostní revoluční přísahy a slibovalo věrnost Národnímu výboru v Praze.

Hustopečské obyvatelstvo nebylo předem informováno a proto bylo převratem překvapeno. První zprávy přinesly noviny dne 29. října 1918. Němci nechtěli jim věřit a rovněž Čechové byli v nejistotě. Teprve dne 30. října na večer svolal finanční sekretář Jaroslav Dvořák české obyvatelstvo na schůzi do Národního domu, kde jim krátce vysvětlil situaci. Do schůze dostavili se skoro všichni hustopečští Češi a přijali zprávu s velikým nadšením. Radost a vzájemné spřátelení všech bylo tak dojemné, že něco podobného zde nikdo ještě nezažil a sotva kdy zažije. Český lid, po staletí ujařmený a utiskovaný, nepřál si nic jiného, než aby mohl volně vydechnouti a aby výkřikem mohl dáti svou radost najevo. Za zpěvu národních písní všichni se bavili dlouho do rána. 2. listopadu svolal zdejší evangelický farář Juren znovu schůzi všech Čechů, aby dal zvoliti Národní výbor, který by se staral o veřejné věci, o bezpečnost a klid ve městě. Do výboru byli zvoleni: Vlastimil Juren, farář — jako předseda, advokát Dr. Otmar Scholz, finanční sekretář Jaroslav Dvořák, obchodník Josef Teplý, rolníci Albín Němeček a Sylvestr Urbánek, advokátní solicitátor Adolf Wohlgemuth, strojník František Schüller a dělník Josef Kalný. Po schůzi šli všichni průvodem po městě za zpěvu národních písní. Vůči Němcům zachoval český lid důstojný klid.

Na úřadech byly rakouské odznaky strhány teprve 1. listopadu v poledne a vojsko, počtem 150 mužů zde se uby-

tovavší, odstraňovalo některé výhradně německé nápisy. Židé si v tomto ohledu přispíšili sami. Němci po převratě se zdržovali doma z obavy před demonstracemi Čechů, nedošlo však k žádným výtržnostem.

Ale brzy byly vylepeny na nárožích německé plakáty znojemského poslance Teufla, ve kterých hustopečské obyvatelstvo bylo vyzýváno ku připojení k Německému Rakousku. Naděje Němců na osvobození rostla, ale brzy uznali marnost svého počínání. Od té doby ztichli úplně. Začátkem prosince byla uspořádána veliká národní slavnost, a když se na ní naši lidé vyzpívali a vytančili, vrátili se ke svým zaměstnáním a nastala jim zase obvyklá starost o existenci.

Vládním komisařem v Židlochovicích stal se advokát Dr. Jan Dezort. Německá správa města vydala vše bez zdráhání do rukou českých. Vojáci poschovávání po půdách a lesích, znechucení a vyhladovělí, tehdy dobrovolně se ozbrojili a spěchali, aby nabídli své služby vlasti. Na zámku židlochovském, bývalém to sídle arcivévody Bedřicha Habsburka (markýze Géra), utvořil se prozatímní vojenský tábor, odkudž na zcela přechodnou dobu byly vysílány posily, kam bylo potřebí. Majetek markýze Géra zabrán státem bez náhrady, takže všechny lesy i dvory staly se majetkem Československé republiky.

Převrat v Pohořelicích nastal teprve koncem roku 1918. Do té doby sympatisovaly Pohořelice se znojemským poslancem Teuflem. Teprve když představitelé města odepřeli složiti slib věrnosti Československé republice, bylo město vojskem k poslušnosti donuceno. Městu dán v čelo vládní komisař, který úřadoval až do jara 1920. Ještě rok po 28. říjnu 1918 nevěřili zde, že státní převrat je dokonán. Při sčítání lidu drobní čeští lidé báli se přihlásiti k české národnosti, protože jim bylo místními Němci vyhrožováno, že se jim zle povede, jakmile nastane nový státní převrat.

Německé zastupitelstvo v Ledcích zásluhou Dra. H. Světlíka, Františka Jakše a Josefa Nevěděla bylo sesazeno a německá škola přeměněna na českou. Akci ledeckých účinně podporoval dobrý člověk a vlastenec, okresní školní inspektor Čeněk Vorel.

Ve Vranovicích utvořili vracející se vojíni s místním vojenským oddílem „Stráž národního výboru", která udržovala bezpečnost železničního provozu a odstraňovala veškeré německé nápisy na nádraží ve Vranovicích. Vojenská hudba procházela po ulicích.

V ostatních obcích okresu prošel převrat ve velikém nadšení bez zvláštních příhod.

Válka byla skončena. Mnoho mužů různého věku padlo v cizích službách. Nešli na smrt s písní na rtech jako předci

naši pod Tachovem, jen zoufalost neb snad chlad i netečnost zíraly jim z očí — — —

V dálkách tiše spí bývalá válečná bojiště. Půda jejich chová v sobě jako oběť války celé pluky mrtvých, z nichž mnozí byli českými lidmi. Nedočkali se osvobození. Cizí píseň zpívá rolník, jenž nad nimi půdu obdělává. Hroby jejich byly srovnány se zemí, označení zmizela, avšak vzpomínka na ně žije stále.

Za hranicemi značná část českých zajatců poslechla výzvy svého velikého vůdce, profesora T. G. Masaryka a vstupovala do legií beze slibu a bez záruk. Kolikrát za pobytu v legiích zmizely větrné zámky, kolik ran dostala česká duše, kolik palčivých urážek přeslechla se zatajeným dechem proto, abychom nebyli otroky, ale hrdým a svobodným národem. Velký počet legionářů ze zdejšího okresu jest mu jen ke cti.

Bohužel, že někteří se nevrátili! Sen jejich se nesplnil. Zlatý, překrásný sen! Sen o návratu do osvobozené vlasti, sen o oknech přeplněných jásajícími lidmi, sen o vlajících praporech osvobození. Kryje je cizí země a spousty vod bezedných oceánů —

Jsou to bratři:

Novák František z Kobylí, padl u jezera Bajkalského.
Vágner Leopold ze Žatčan, zemřel v Italii.
Blažek Vilém, rolník z Újezda, padl v Rusku.
Hrdlička Alois, koželuh z Rychmanova, zemřel v Rusku.
Matula František, zedník z Bošovic, padl u Zborova.
Novotný Jan, Novotný Ferdinand, Novotný František } z Boleradic, zemřeli na lodi na cestě do osvobozené vlasti.
Komosný Jakub, rolník ze Staroviček, padl v Rusku.
Böhm Rudolf ze Židlochovic, padl v Rusku.
Brdečko Antonín z Kobylí, padl ve Francii.
Novák František, dělník z Bořetic, padl v Rusku.
Sedláček Štěpán z Rajhradu.
Kelbl Jan z Hrušovan, zemřel na cestě z Ruska v Italii.
Studený František z Rakvic, padl v Rusku.
Veverka František z Rakvic, padl v Rusku.
Josef Měřínský, zedník z Vranovic, padl v Italii.
Křivánek Vincenc z Divák, padl v Rusku.
Janeček Josef, učitel v Žabčicích, zemřel v Rusku.
Jeřábek František z Vel. Pavlovic, padl v Rusku.
Lejska Bohuslav z Rozářína, zemřel na Sibiři.
Straka Antonín z Hor. Bojanovic, padl v Rusku.
Rozkydal Martin z Měnína, zemřel ve Francii.

Vodička Josef z Měnína, zemřel na cestě z Francie do osvobozené vlasti.

Loskot Jan z Nosislavě padl v Rusku.



Pomník padlých v Diváckách. Odhalen 1. května 1926.

Bratru Františku Matulovi z Bošovic byla odhalena pamětní deska na škole a jeho podobizna vyvěšena ve školní budově; týmž způsobem uctili památku svého rodáka Viléma Blažka občané újezdští.

Drazí bratři! Odpočívejte klidně v cizích zemích, daleko vzdáleni své vlasti! Vaše krev nebyla prolita nadarmo, Vaše oběť nebyla marná. Stala se základem, na němž zbudována byla jasná budoucnost Vaší vlasti.

Z legionářů okresu vysoké hodnosti vojenské dosáhl syn bývalého řídícího učitele Vincence Přikryla v Mělčanech, generál Ing. Dr. Vladimír Přikryl. Na Rusi byl organisátorem dělostřelectva a velitelem I. dělostřelecké brigády Jana Žižky z Trocnova. Nyní je velitelem dělostřeleckého učiliště v Olomouci.

Ostatní legionáři věnovali se po návratě většinou svému povolání. Žádný v legiích nezbohatl a žádný si zlato domů nepřivezl. Někteří žijí v bídných poměrech a jsou v osvobozené vlasti bez přístřeší — — —

Samostatnost a svobodu představovali si lidé různě. Značný počet byl těch, kdož myslili, že mohou dělati, co se jim zlíbí. Chodili s puškami po polích, stříleli zvěř, odcizovali v lese dříví, brali cizí majetek a vnikali také do domů Židů, které ohrožovali na životě a majetku. Stříleli do oken a dveří a vedli si velmi nevázaně. Svévolné užívání střelné zbraně potrvalo delší dobu. Teprve prohlášením zákona, že bezpečnost osoby a majetku jest státem zaručena, znenáhla vracela se bezpečnost do svých kolejí a lidé oddávali se klidné práci.

Prohlášením republiky a samostatného státu — stát náš není ještě hotov. Stále jej budujeme a zdokonalujeme. Chutě tedy do díla, aby v novém domě sídlila veselost!



ÚČAST ČESKÝCH OBCÍ VE SVĚTOVÉ VÁLCE.

OBEC	Počet obyv. dle sčítání lidu v roce 1910	Počet									Pamätníky
		povolaných do války	internovaných	žalářovaných	popravených	raněných	zajatých	nezvěstných	invalidů	padlých	
Blučina	1633	200	—	—	—	—	20	3	—	56	1
Bohumilice	400	62	—	—	—	—	10	—	—	7	—
Bojanovice Horní	912	160	—	—	—	60	-	—	7	36	1
Boleradice	1398	250	—	2	—	120	40	1	27	48	1
Borkovany	1306	647	1	—	—	146	82	3	44	35	1
Bořetice	1142	322	—	—	—	—	33	8	8	39	1
Bošovice	1074	244	—	—	—	—	—	—		26	—
Bratčice	762	180	—	—	—	28	—	—	8	25	—
Brumovice	1375	307	—	—	—	—	—	—	17	47	—
Diváky	753	150	—	—		140	22	4	12	35	1
Hostěrádky Velké	761	163	—	—		45	15	3	8	21	—
Hrušovany u Brna	1430	250	—	1	—	200	14	2	28	35	1
Hustopeče	3471		—	2	—	—	—	16	14	70	1
Ivaň	784	160	—	—	—	10	10	4	8	33	1
Klobouky	2323	425	-	1	—	30	15	11	27	22	1
Kobylí	1855	324		—		—	45	5	49	29	—
Krumvíř	1205		-	—	—	—	—	—	-	—	—
Křepice	1608	211	—	—	-	—	-	—	25	30	1
Ledce	293	71	—	—	—	24	4	1	2	9	—
Loučky	423	66	—	—	—	—	—	—	6	10	—
Mělčany	675	100	-	—	—	—	—	—	4	23	1
Měnín	1353	246	1	—		30	—	5	14	19	—
Moutnice	753	173	—	—	—	20	29	5	12	17	—
Morkůvky	764	128	—	—	—	35	14	—	19	20	1
Nesvačilka	386	84	—	—	—	10	6	—	4	12	—
Němčice Velké	1571	258	—	—	—	96	70	16	38	50	1
Němčičky	746	106	—	—	—	67	13	1	6	21	—
Nikolčice	1052	205	-	—	—	140	16	3	7	23	1
Nosislav	1469	500	—	—	—	200	35	7	3	36	1
Opatovice	893	165	1	—	—	15	13	6	4	34	—
Pavlovice Velké	2628	856		1		-	—	23	65	86	1
Pohořelice		315	—	—	—	230	46	11	42	43	—
Přibice	1145	354	—	—	—	150	—	2	38	29	1
Přísnotice	812	149	—	—	—	33	30	3	15	15	—
Rajhrad	1874	200	—	—	—	40	—	—	20	37	1
Rajhradice	343	53	—	—	—	18	11	2	3	16	1
Rakvice	2160	594	1	—	—	300	75	21	29	50	—
Rebešovice	200	26	—	2	—	10	6	—	4	7	1
Rozářín	306	65	—	—	—	10	11	1	5	5	—
Rychmanov	318	65	—	—	—	—	—	—	—	10	—
Sobotovice	543	134	-	-	—	23	14	8	11	8	1
Starovičky	742	148	—	1	-	31	17	6	11	32	—
Syrovice	884	182		—	—	36	5	6	8	24	—
Šakvice	1129	154	—	—	—	95	40	6	—	41	1
Šitbořice	1598	420	—	-	—	130	—	2	11	50	1
Šternov	273	47	—		—	—	—	—	—	5	—
Těšany	1143	348	1	—	—	43	—	—	28	46	—
Třebomyslice	383	102	—	—	—	3	5	1	2	4	—
Uherčice	1234	223	—	—	—	81	—	—	17	40	—
Újezd	1650	416	2	—	—	—	27	9	20	58	—
Unkovice	605	112	—	—		12	14	3	3	5	1
Vranovice	1589	370	—	—	—	—	—	—	—	56	1
Vrbice	1200	249	2	2	—	36	45	5	41	50	1
Žatčany	519	73	—		—	7	10	1	4	5	—
Žabčice	788	148	—	—	—	33	19	5	13	23	—
Židlochovice	2514	400	—	4	—	—	200	50	50	42	—
	61150	12360	9	16	—	2737	1071	269	841	1655	28

OBEC	Počet legionářů kteří se vrátili domů: ruských	franc.	ital-ských	jiných	Počet legionářů za hranicemi: zemřelých	padlých	důstoj-níci	rolníci a domkaři	dělníci
Blučina									
Bohumilice	3								
Bojanovice Horní	4					1			
Boleradice	6		7		3			5	2
Borkovany	10	1	2					9	1
Bořetice	7		3			1		4	3
Bošovice	7		2			1		2	
Bratčice	7		1	1				1	
Brumovice	7		1					6	
Diváky	2	1	4			1		2	3
Hostěrádky Vel.	7		2					1	
Hrušovany u Brna	7		1		1	1			3
Hustopeče	6	2	3						
Ivaň	8		5					5	2
Klobouky	8		5				4	1	1
Kobylí	19	3	4	2		2	1	7	2
Krumvíř									
Křepice	5		2					4	1
Ledce	2	1	2						4
Loučky	1		1						
Mělčany	10		1				1	5	
Měnín	4	1	1		1			1	3
Moutnice	4		2						1
Morkůvky	2	2	2					5	
Nesvačilka	1		2						
Němčice Velké	6	2	9	1		1			
Němčičky	3							2	
Nikolčice	1								
Nosislav	16	2	2			1	2	9	
Opatovice	7	1							1
Pavlovice Velké	11	1	3			1	1	6	1
Pohořelice									
Přibice	2	1	1					3	
Přísnotice	2		1						1
Rajhrad	6	1	2			1			3
Rajhradice	5							2	1
Rakvice	16	3	3			1		6	3
Rebešovice	2							1	
Rozařín					1				
Rychmanov	2		1		1			1	
Sobotovice	3	1	1						
Starovičky	4	1	2			1		2	2
Syrovice	4		3					3	
Šakvice	14	1	4				1	8	6
Šitbořice	6	1	4		1			2	4
Šternov	3								2
Těšany	4		3					2	2
Třebomyslice	1		1		1			1	
Uherčice	5	1	5					4	
Újezd	17	1	6			1	1	3	2
Unkovice	4		1						4
Vranovice	6		2			1	1	2	1
Vrbice	12		4				1	7	2
Žatčany	8		1					2	4
Žabčice	4		6		1			1	2
Židlochovice	7		1			1			
	318	28	119	4	10	16	13	125	67

Zaměstnání legionářů

úředníci	živnostníci	zřízenci	učitelé	majitelé realit	studenti	zvěrolékaři	rotmistři	řemeslníci	četníci	obchod. cestující	strážníci	hajní	zahradníci	stavitelé	bez zaměstnání	inženýři	Povolání neznámo
											3						
																	4
1	1	1							1		2						
		1						1					1				
1	1	1															
	1	4	1	1													
1	4	1						2									
	1							1									
1											1						
	3	1	2		1	1											
	1	4															
																	11
	1	2	1						1			1					
1	4			1				1									
	2	7						2	2					1			4
	1						1										
		1															
																	2
	1	3					1										
		1							1								
1		1	1					1			1						
																1	
																	3
																	18
	1																
							1										
	3	1						1								1	3
1	1	5															
2	4	1															
	1																
	1							1									
	2	3															
1	1																
	4	6	1										1				2
	1																
	1								1								
	2							3									
	1		1				1										
	2	1						1									
	1	1						1		1							
	1	1							2						1		
	1																
	1	1	1														
		1															
	1	4					1				1						
3	4	1	2				1	7									
1																	
1			2				1										
	1	1	1					2		1							
	2		1														
1	1	4						1									
1	1	2	1				1	2									
17	60	61	15	2	1	1	8	27	8	2	8	1	2	1	1	2	47

CENY
některých plodin, potravin, šatstva a dobytka ve světové válce.

Předmět	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	Lichvářská cena
Pšenice	30	36	38	40	70	150	190		1200—300
Žito	22	28	31	40	70	150	190		600—800 i výše
Ječmen	16	28	30	37	65	140	185		
Oves	16	28	30	36	50	80	180		
Proso	18	20	28	40	65	120	162		
Kukuřice	12	14	14	20	40	80	130		
Čočka	26	30	55	120	150	200	400		300
Brambory	7	7	9	20	20	30	48		600
Řepa	2	2	4	6	12	20	32		100
Mouka žitná	35	50	80	270		650	450	300	
Mouka pšeničná	43	74	76	120	260	700		330	1200—2600
Maso hovězí	1·60	4·40	7·40	8.	14	12—20	15	16	
Maso vepřové	1·80	6	6—8	12	16	30—40	23—26	16	
Sádlo	1·50	6—8	12—16	40	50	40—70	50—52		
Máslo	2·50	3·20—4·20	8—10	13	50	40—80	40—44	26	
Cukr kostkový	0·86	1	1·40	3·50	4	6	8	5	
Vejce	0·08	0·16	0·30	1	1·2 2	2—3	2	1	
Kůň	800						25.000		
Kráva	600						12.000		
Hříbě	120						12.000		
Tele	160						1.000		
Koza	40						6.000		
Mléko	0·24	0·30	0·40	0·90	až 2	2—3	2	2	
Husa vykrmená		30	60	66	90		120—150	130	250
Oděv	50			300		1200		600	
Obuv mužská	16—20	40	40—50	80	85	300		200	
Káva	2·20	4·8	6·40	15	24—50	80—100	47	52	

III. Národopisné poměry.

Adéla Staňková:

Řeč lidu.

I. Kmenové rozhraničení kraje.

Pro kmenové určení a rozhraničení kraje jsou dnes směrodatnými hlavně dvě měřítka: jazyk a kroj. Všeobecné přizpůsobování našeho venkova odstraňuje neodvratně svérázný lidový kroj, zvyky, písně; zůstává jen mateřská řeč, do níž náš lid ukládal po věky svou radost i tíseň, své chápání krásy i svůj um, kterou hlásal i myšlenku lidskosti. Lidovou mluvu na Hustopečsku nemůžeme si však představiti jako nářeční skupinu ostře ohraničenou. Působí na ni celkem tyto vlivy: rozhraní nářečí hanáckého a moravskoslovenského, blízkost Brna a národnostní hranice.

Nářečí obyvatelstva soudního okresu židlochovského jest v podstatě hanácké, majíc řadu společných znaků, typických pro nářečí hanácké. Jelikož styky obyvatelstva s Brnem jsou čilé, mísí se s mluvou brněnskou.

Soudním okresem hustopečským a kloboučkým jde hranice nářečí hanáckého a slovenského; leží na ní místa: Šakvice, Starovičky, Němčičky, Morkůvky a Krumvíř. Nářečím slovenským mluví lidé v 8 obcích okresu hustopečského: v Bořeticích, Kobylí, Němčičkách, Velkých Pavlovicích, Rakvicích, Starovičkách, Šakvicích a na Vrbici; ve třech obcích okresu klobouckého: v Brumovicích, Krumvíři a Morkůvkách. Toto slovenské nářečí nazývá se dolské, majíc několik znaků, jimiž se odlišuje od ostatního nářečí slovenského, blížíc se hanáčtině, kterou se mluví v ostatních obcích zmíněných okresů. Tam opět zabloudí některé rázovité slovo z nářečí slovenského (na př. v nářečí Šitbořic, Divák, Těšan, Boleradic).

Okresy židlochovský a kloboucký jsou české, až na smíšenou obec Vojkovice u Židlochovic, která jest národnostním ostrovem, obklopeným ryze českým krajem; v ní roku 1921 napočítáno 368 Čechů a 393 Němců. V okrese hustopečském jest 8 smíšených obcí: Hustopeče (36% Čechů), Kurdějov (2% Čechů), Nové Mlýny (10% Čechů), Popice (1% Čechů), Přítluky (4% Čechů), Starovice (2% Čechů), Strachotín (8% Čechů), Zaječí (8% Čechů). Obce tyto hraničí se souvislým smíšeným územím jižní Moravy.

Dialektologie Bartošova a spis profesora Trávníčka „Moravská nářečí" s dialektologickou mapou Moravy (vydané r. 1926) jsou základem pro další práce o rozdělení a poznání nářečí. Akcí dotazníkovou, kterou provedlo učitelstvo našeho okresu, jsouc s lidovou mluvou v nejužším styku, bylo prozkoumáno naše nářečí dosti podrobně.

II. Nářečí Hustopečska.

1. Všeobecné poznámky.

Jazykové rozdíly jsou často i ve dvou sousedních obcích značné; na jejich vývoj vedle hlubších vlivů působí též poloha, podnebí, povětrnost a zvyky. Tyto odchylky pozoruje i prostý lid a vysmívá se sousedům, slyší-li ten neb onen výraz, který jest mu nápadný. Také společenské rozvrstvení zanechalo patrné stopy v lidové mluvě. Čistým nářečím mluví více vrstvy zemědělské než dělníci dojíždějící do Brna nebo příslušníci stavů, přicházejících do stálého styku se spisovným jazykem. Také starší generace zachovává důsledněji nářečí než mladší, na niž působí noviny, život spolkový a čilejší styk se světem. Tu i tam se uplatňují i rozdíly náboženské. Tak evangelíci — čtenáři bible — mluví řečí libozvučnější, užívají citátů z Písma a přibližují se namnoze spisovné češtině. Je tomu tak v Morkůvkách, Velkých Hostěrádkách i Rychmanově, ač jej dělí od Újezda pouze most. Dětem z rodin učitelských a studentům posmívají se na ulici, že mluví „po pansky". I dospělí dívali se druhdy svrchu na písmáky, že mluví „vznešeně", považujíce to za přepjatost.

Do slovníku řemeslníků přešlo mnoho odborných výrazů z němčiny, zkomolených nebo jen málo obměněných českými koncovkami. Vliv předválečného Brna a Vídně, kam odcházelo mnoho mládeže do učení a služby, pak výměny dětí do německých osad způsobily, že se ujaly některé hrubé germanismy. V té příčině svůj neblahý vliv vykonalo i německé sousedství s osadami na Pohořelsku; některé obce jsou vklíněny do smíšeného území (Ivaň, Šakvice). Úřední němčina zavinila cizí pojmenování pozemkových tratí (na př. v Bole-

radicích Šnéholce, Randle, v Újezdě Špiglosy, Fjeruňky) neb osad v době josefínské germanisace vzniklých (Rychmanov, Šternov). Můžeme však říci, že kazy zasáhly toliko slovník, nikoliv kořen jazyka — skladbu, jak tomu bývá bohužel vlivem školy v místech národnostně smíšených. Nadějeme se, že ve svobodné domovině bude zníti řeč krásná a jadrná.

2. Hláskoslovné a tvaroslovné odchylky nářečí hanáckého.

1. Samohláska *a* zachovává se nepřehlasována v 1. pádě podstat. jmen a zájmen ženského rodu: naša střešňa, vaša čepica, práca; v 2. a 4. pádě jednot. čísla podst. jmen muž. rodu: u voráča, kupca, otca — máme koňa; ve 2. pádě jedn. čísla, v 1. a 4. p. množ. čísla podst. jmen rodu středního: u mořa, na kraju neba, do pola; plíca, véca, na pola. Mnohá slovesa V. třídy vzoru sázeti rovněž nepřehlasují: střílat, zabíjat. Všechny přechodníky mají koncovku a: choďa, leža, stoja, kleča, přinda, seďa.

Někde zní *a* temně, skoro jako *o*, zvláště na liché slabice. Kdo chce tuto zvláštnost napodobiti, musí utvořiti ústa na *o*, vysloviti však *a*: kolóč, krósný, pótek, pulón (půllán), mám ti róda, velebné pón kózál (Ivaň, Sitbořice, Nikolčice, Boleradice).

Lidové *u* nahrazuje spisovné i uvnitř slov: kožuch, čuchal, břuch; též bývá *u* za spisovné *o*: hunem, zluděj, jmenuvál, kupuvál, chuvál, ruvno, usmé, vokuv, fěrtuch, poď dum!

Typická jest samohláska *o* za spisovné *i*: ve 3. a 6. pádě neživotných jmen rodu muž. a střed.: ke křížo, k mečo, k mořo, k srdco; ve 4. pádě jedn. čísla podstatných jmen ženských a zájmen: na nedělo, růžo, jo; u sloves v 1. os. jedn. čísla: píšo, radujo, kupujo. V koncovkách vyslovuje se *ó* za spisovné *í* v 7. pádě podstat. jmen a zájmen rodu ženského: za dušó, za ňó; v 3. os. sloves množného čísla: dělajó, píšó, bijó. Ve 4. pádě bývá *o* za *u*: na chodbo, chalupo; v 5. pádě strécko, lenocho!

Za spisovné *ou* bývá *ó*: kópit, chomót, lóka, sód; v koncovkách 7. pádu podstat. a přídavných jmen: s mladó ženó, škaredó cestó; ve 3. os. množn. čísla u sloves: nesó, beró. Někde se *o* (také *ou*) vyslovuje jako *á*: pohřeb — páhřeb, dlouhý — dláhý, vousy — fása (Křepice). Přísnotským se smějí: Na láky chytat kocáry pod klobáky. (Na louky chytati kocoury pod klobouky.) Hanácké *o* udržuje se někde důsledně: cokr, hroška, trohla, dochna, homna (Sitbořice).

Rovněž pro naše nářečí typické *e* za spisovné *y* — *i*: u podst. jmen: buchte, peske, moteka; selnica, serke, zema,

mozeka; u sloves: bele, měle, chcele (někde též beli, vorali, hudili maso, na př. v Žabčicích); lidové *é* za spis. *ý* u podst. jmen: stréc, réček, pécha; u přídavných jmen: dobré mlén; u sloves: dobéval, kéval, huméval; v předponě *vy*: vémluva, véjezd, véklad; za spisovné *ej* — *é*: grécar, véce; u přídav. jmen ve 2. a 3. stupni: krásňéši, modřéši, nékrásňéši; u sloves v imperativě: kréjé! dělé! kréjéte! dělétel u příslovcí: némiň, névic, nédýl; u některých podstatných jmen a sloves: psék, nosék, cétit, ale nužik, košik.

Samohláska *i* a *ý* bývá za spisovné *é*: a) ve kmeni: sict, pict, dýšč, mliko; b) v koncovkách: ze starýho domo, s vysokýho stromo.

2. Jiné změny hláskové:

Krácení kmenové samohlásky u podstatných jmen a sloves: mak, rana, Kača, skala, lipa, dat, hnit, šit.

Dloužení: vobá dvá; v koncovkách příčestí činného: volál, psál, vozél, srazél, hoderél; pívo, dívadlo, táhá, táto veža.

Přisouvání souhlásek: vokno, von; hóterý, hať, haspoň, hu nás lidi huvazujó, hniti, hóprkem, Hójezd; skřeček, šklubál, nenadpadlo, zdovolte.

Odsouvání: ešče, só, deš, de, cera, žička, kadlec, cnost, zem, hráz, pšenca, necht.

Přesmykování souhlásek: falář, verlyba.

Za spisovné *šť* bývá *šč*: ščasný, spuščené, klišče.

j mění se v *n*: přindi, dondi; *t* v *k*: klusté, klóct; *t* v *r*: svarba.

3. Některé odchylky ve skloňování:

V 6. pádě množného čísla je pravidlem koncovka — ách: vo lópežnikách, voráčách, tisicách, vécách, lavicách; v 7. pádě koncovka — ama: andělama, mozolama, sokolama, za Vranovicama; ve 2. pádě množ. čísla é: konvé, dratvé, vrstvé, plótvé.

Přídavná jména mají v množném čísle toto sklonění: 1. p. lakomi sósedi, 2. p. hu lakoméch sósedu, 3. k lakomém sósedum, 4. lakomy sósede, 6. vo lakoméch sósedech, 7. s lakoméma sósedama.

Zvratné zájmeno se — si bývá někde zaměněno, na př.: otoč si — lehni se, zbihni si — vepuč se; záměna osobních zájmen: já tě to nepučím, von ti volál, von tě nadávál, von ti chválil (Těšany, Šitbořice, Žabčice, Vranovice i jinde).

4. Odchylky ve tvarech slovesných: abech, abechme; pečo, pečó; zapnuté, užnuté; ležijó, sedijó, sadijó, zasaděné; pojistěné, zpozděné, ohraděné; voni se přijó; vijó (vědí), jijó, někde hijó (jedí); só (jsou). Přízvuk dává se zpravidla na první slabiku po předložce: na lóce, na lávce.

5. Jiný význam mají slova: divka — služka, děcka —

děvčata, kostka — pecka, měch — pytel, voharek — okurka, podlaha — strop, tihle — cihly, můra — každý motýl, jabliška — brambory, slaměnka — ošatka, chudý — hubený.

6. Slovníkové zvláštnosti: koplín — kurník, kukeš — kohout, rebízl — rybíz, psí jazéček — jitrocel, vobříslo — povříslo, řetaz — řetěz, parkan — dřevěný plot, čébí se — směje se, zalézl se — zapýřil se, šil — šel.

3. Ukázky hanáckého nářečí.

V Blučině děti vypravují: Me sme bele u štature a házele sme se s pótkó. Vod Měnina jele šléfiři, nebo ešli to bele cigáni nebo hadrláci, to sme na nich nepoznale a také nás nenechale do bóde načóhnót. To belo trefny, dva chlapi bele zapřiženi místová koni a vostatni klačile vokolová. Me sme se smile a jeden chlap nám povidál: „Chlapečci, poďte klačit, zétra vás pustime zadarmo na komédijo."

V Bratčicích jest nápadné široké é místo obyčejného: jejichéch, jejichá céra, moc růžéch; místo honiti se — zháněť se, udeřil — praskl.

V Ivani zní někde a temně skoro jako o: „Pón povídól, že se máme nechót zahrót."

Z Křepic: „Naši dědóšek měle pěkný koně. Te tahle vo strhání. Do kopca vefukle s fůró hnoja jak nic."

Dva muži z Mělčan hovoří při setkání: „Kde ste bele?" „Ale bele sme na hodech. A to víte, měle sme se dobře jako na hodech. Jen sme jedle, pile, kóřile, tancuvale. Ale penízke to take stálo. Ale vem to nešť!"

V Měníně vtipkují: Hu Otmarova na kopečko, huvázale prase za nožičko.

Koledníci z Moutnic: „Stromka, stromka, zelená jabloňka, sedijó tam dvá pastéři, hijó kašo z hrnca."

Starosta v Nesvačilce připomíná občanskou povinnost: „Debeste bel přišel k volbám, nebel beste mosel platit pokuto. Kemo néni rade, temo néni pomoc."

Z Nikolčic: „V pótek přiběhl Vóclav Nečasůj na zahrádko a vidí, že Lujza na sčepě špatně hósinke vobrál. „Te lankvaro mizerná, jaks to vobírál? Nevidíš tó gučo hósinek ve vršíčko? Jak ti lépno, nezmotáš se hani." Vóclav se začébil, ale dež viděl, že Lujza to meslí dovopravde, sklopil voči a celé se zalézl."

V Nosislavi odbývají nedočkavé děti: „Mám hlad." „Najez se a di spat" nebo „Hlaď ho a říkej mu malý", jindy opět „Kósé, ledi si budó meslit, že jíš." „Já mám žížeň." „Tak si dé nohe křižem!" „Me sme měli jednó v kuchyni petlik s lipovým květem. Ptala sem se maminky, co je v tem. A voni říkaly, že só v petliko hadači."

Říkadlo z Přibic: Šuške, šuške, pudeme na hruške, neřiké to žádnýmo, jen starymo hlásnýmo. Staré hlásné to řekne Bětě, Běta to roznese po celym světě. Zvonijó, zvonijó, staró babo honijó.

Chlapec z Přísnotic vypravuje: „Dež sme chodile na veverke, tak sem velezl na strom, vzal sem je pod pažo a slezl důlu. Šle kolem u Patočků a povidale, abech jim je šel vokázat a vzale se je a pustile je na strom."

Rajhradští vtipkují o Holasicích: „Tá holaská dědina kdebe tade nebela, só tam kluci jako buci, majó křiví kolena." O Syrovicích: „Syrovice — velká Praha, malé obchod s pometlama. Syrovice — Bratčice, nosijó tam čepice."

Hoch z Unkovic vypravuje: „Deš sem bél malé, rád sem se hrál s kačenkama. Jednó sem našel na dvoře hůlko a začál sem kačenke bit. Každó sem popadl a klepl jo po hlavě. A kačenke se lóčile se světem. Ale najednó mě uviděle maminka. Veběhle z kucheně a tó hůlko, co sem měl v ruce, mně vedřele a nacórale mně s ňó. Ani se na to nechco spomnět."

V Sobotovicích děcka (děvčata na rozdíl od kluků) pochovávajó ftáčke a řikajó: Antus špiritus dominus biskup. — „Fotograf stópne ke stromo a tam je takovä hadra a von tam strčí hlavo a už je to." Jedna maminka rozumuje nad známkou z občanské výchovy: „Co pak ale s tém zas mesijó, co to ale je?" —

V Újezdě vzpomínají na vpád Prusů v roce 1866: „Dež přišle do Hójezda Prajzi, všeci lidi měle z nich strach. Prajzi jenom řikale: „Jest, jest, hospodyň, nic bát." Všecko lepší jim mosele dat sněst: mlíko, véca, smetano, maso, špek. Vevedle nélepši jalovico z chlíva a dale si jo porazit. Každé jim mosel všecko po vůli hudělat. Dež řekle, že nemužó, hneď jim smrtó vehružuvale. — Došle take ke stařečkovi Haluzovimo, keré bele tenkrát starostem. Důstojnik mo nakázal, abe do rána napekle fůro chleba; deš nenapeče, že ho ráno voběsijó. Teda hunem pekle chleba, celó noc. Dež ho napekle, naházele ho na fůro, ale chleba bel teplé, zapařil se jim a Prajzi na cestě ho mosele zahodit. Do rána šak důstojnika ranila mrtvica. Stařeček bele skované na věži a nic se jim nestalo."

Dva střelce z Vranovic: „Tak, Matějo, dostals neco na čekané?" — „Hale nic mně nepřišlo. Už sem měl na to žluč a chcél sem hjit dum. Krót hotikál zajic a já hunem sem zdělál kvér — hale neščesti na neščesti, zmélil mně patrón. Takové zajic jak huzel silné! Škoda!" „Take mám s tém takovó smulo. Už sme neměli zajica, hani nepamatujo. — No, mám jet vorat." — „A me máme ešče štyry fure lukší (řep. řízků) vozit." — „Tak se mňé dobře! Zbohem!"

Říkadlo ze Žabčic: „U Přísnotic stojí vrba, vršek se jí króti, ti přísnotští hantaléři mají gatě z próti."

Vypravování ze Židlochovic: Jak v Kocórkově vodváželi zmrzlyho.

Po silnici drapčel sedlák a ztratil nový deko. Za ňém šél počta a huviděl ju, hale nepozrál, co be to belo. Habe nebél tahané po sódech, vehnul se daleko vod ní do rol. Duma voznamovál rychtářovi, že na silnici viděl zmrzlyho vandráka. Rychtář hunem zapříhál koně a s polecajtem jele pro mrtvyho. Dojele na místo, rozestóple se a chcele vandráka zdvihat, hale pod dekó nebelo hani zbla. Ze žlučó hodile deko do korbe ha hujížděle zpátke. Chlapci vehližele za dědinó ha hunem pelášele povídat, že ho huž vezó. Zvoník bel nachestané na věži a jak huviděl vuz, začál vezváněť humíráčkem. Kocórkovšti obstóple rechtářa ha předbíhale se viděť, keho to převezle.

Kdež pod dekó žádné nebel, veřehtale se počtovi, hale vésměšná povidačka zvostala celé vobci.

Co vekládale stréček Pleskačůj z Horních Bojanovic: Měl sem v našem lesi nekolik véstafků. Dež nastala zima, stará jednó mně povídá: „Te staré, běž do teho lesa a dones nekeré véstavek, ať si zatopíme. Tak sem teda šil. Přinda do lesa, hrůzó sem oněmněl. Všecke véstafke nám nekerá putfora veřízl. Toš sem vzal pilko a sekero a šil sem dum. Sotva sem otevřel dveři, stará se na mě vyřítila a nadala mně, co se do mně vlezlo, že pré sem dávno muhl te véstafke veklučiť (vysekati).

V Uherčicích těší se dračky na „fédrhón" (dodírková hostina), oblíbenému místnímu jídlu fazolím s kroupami říkají šumestr, klouzačce čindr. Rádi se škádlí: Lakomý, hnal by kozu za groš do Prahy, člověk pomalý „střílá sebó jak volověné panák", zívající „bere míru na knedlíky".

V Boleradicích pobízejí: „Déte na hlavo, snaď beste nesmekale."

Družba v Borkovanech nesa koláče při svatební hostině: „Hojsa, chaso, hojsa, honem stranó mně só, habech s dárkem spanilém přešil k dróžkám rozmilém, kery za tém stolem sedijó, na ten boží dárek hledijó; hoděléte volnó cesto, neso dárek pro nevěsto."

V Bošovicích žile jeden moc žertovné stréček a ti si rádi zabájile. Tož jednó vekládale: „Belo to v zémě, já brzo ráno sem vezl pána na nádraží. Mr-r-rzlo, aš praščelo. Deš sme spolem vekládale, zmrzale nám te slova zrovna u hube a skákale důle na silnico a ze selnice votskakuvale na lóka. Deš sme jele naspátek, bel hodné vodměk (rozmrzalo). Dojedem do tech míst, kde sme ráno vekládale, a tu slešíme vokolo selnice veliký brlontání a žádné tam nebel. Te slova,

kerý nám ráno za teho velikýho mrazo zmrzale a padale na zem jako křemelke, včilké rozmrzale a proto z teho takový brlonťání a šubolenica."

Říkadlo z Divák: „Voklóké se, píščalenko, voklóké, pána boha poslóché! Nebodeš-li se voklókati, bodo na tě žaluvati císaři páno, on ti dá ráno, až vodletíš ke zlatýmo žbáno."

Hoch z Velkých Hostěrádek vypravuje: „Jednó naši tatinek šle na dovolenó dum. Sotvá došle za Votnice, vidijó sedět chlapa na selnici. Povidale si: „Vo ževot dohyt, to néni malá věc!" Vetahle revolvér a začale střílat. Furt střílale, ale pořád to vod chlapa vodlituvalo. Dondó blíž a vidijó, že só to dvě haluze stromo."

Ze Šitbořic: „Belo mně sedum roku, dež sem se nahočil dobře lezt na strom. Bél sem rád, že homim lezt poticho. Dež sem se zdověděl vo nejakým vrabčim hnizdě, tak sem klukum vokázál, co homim. Tak jednó lezo na hagác a kluku belo pod hagácem hale deset. Všeci čekale, že jim shodim vrabce. Lezo, lezo a najednó škrr! Gatě bele roztržený. Nedělál sem se z teho nic a lezl sem vés. Už sem strkál roko do hnízda, ale vono belo prázdný. Kluci se mně začale smit, ale já bech se bel ráč viděl vdůli. Tomlujo se a najednó prásk! Haloz se pode mnó zlomila. Voctl sem se na zemi roztrhané a poškrabané. Šil sem dum a dostál sem řezo."

V Těšanech začale lidi vekládat, že bode heletrika. Negdo to nechcel, negdo zas bel rád, že nemusijó kupuvat petrolín. Potom se přece dohodle a začale jo dělat. Dež hale začale dělat te ďóre na te slópe liďum před dumama, zase nadávale, že to nechcó hani před voknama, hani v zahrádce. Hale nic jim to nepomuhlo. —

Bratři Mrštíkové v „Maryši", v „Bavlnkových ženách", Al. Mrštík v „Roku na vsi" užili našeho nářečí, zachytivše život kraje právě v osudné hodině dvanácté, kdy kmenová svéráznost a dialekt vstupuje znenáhla do střízlivé jednotnosti. Též bývalý řídící učitel v Boleradicích Frant. Novák v povídkách Ivaňské zátiší a j., psal nářečím. Václav Kosmák, farář v Moutnicích v letech 80. m. stol., bral toliko pro své „Kukátko" náměty ze života venkovského a jednotlivé výrazy i vazby našeho dialektu.

4. K charakteristice nářečí slovenského.

1. Mimo jiné zvláštnosti, hlavně typickým znakem *ú* za *ou* nebo *i* řadí se nářečí dolské k slovenskému, má totiž: a) ve 3. os. čís. množ. sloves: sú, dajú, nesú; b) v 7. p. čís. jedn. podstat. jmen a zájmen: s kočkú, s ženú, s ňú; c) ve

kmeni i příponách: trúbil, řkúc, skúpý, kocúr, Klobúky a j.
Místo *-y-* bývá *-ej:* že prej, strejček, sejpka, hlúpej, dlúhej; místo *k - g:* gula, gulička, ingúst, gaňa, gaval, gde, gdyš, Grumvíř.

Odsouvání: ime, esli, ideš, iný, inačí. Pračeské -šč- zachovává se pravidelně: ščep, jevišče, ščestí, maščený. Hiatové h: do húterka, do Harnúta (polní trať v Brumovicích).

2. Místo 4. pádu bývá 2. pád: Mám dvoch bratrů, viděl čtyřech zajíců. Zajímavá jsou příslovce: tam - hen, tamhle - henkaj, nyní - včilkaj, zde - totkaj, tu - toť, tedy - tož, brzy - skoro, pozdě - neskoro.

3. Zajímavosti slovníkové: škrobák - brouk, škrobala - veliký brouk, kerchov - hřbitov, divůr - divoch, oslíz - paběrkování, barkerý - kterýkoliv, banujeme - litujeme, beleše - vdolky, fryško - rychle, tolej - tolik, alebo - anebo, čepák - nádoba na vodu, goralovňák - klobouk ke kroji, habán - míč z bavlny (v našem hanáckém nářečí pucka), spírka - rozepře, legátka - židle, zvalíl se - svalil se, snáď - snad, záměť - závěj.

4. Zajímavosti fraseologické: Neuměl si s tým zaradit, tož to tak pofufcíkoval (ledabyle udělal). Z Herbenových „Moravských obrázků“: „Nemáte-li odpoledňa nic na práci, dondite k nám na besedu. Alebo zandeme si do Klínků (polní trať) podívat se, co ječmen dělá, mece-li se či co.“ „Poslúchej, starej, leze ti po fúsách púk“ (pavouk). „Tož jej sfúkni!“ Slunko mi leze do očí. Přišel s prosíkem (s prosbou). Píseň (s trochou ironie): Kobylí, dědina, co by gulú hodil, není tam panenky, co bych za ňú chodil. — Sousedka pozoruje z žúdra, jak Tomáš zdvihá hrudu na hrušky: „Ná, Tomášu, křičijú tý hrušky na tě, že jim nedáš pokoje?“ „Šák já nic; chcel sem na brabca“, lže Tomáš. — „Ale chlapíku, na tobě háby enom hořijú!“ diví se matka, prohlížejíc šaty. — „Gde ideš?“ — užívá se vždy místo „Kam ideš?“

V některých studiích bývají obyvatelé shora uvedené části Hustopečska nazýváni hanáckými Slováky (zvláště dle kroje), sami se však cítí býti Slováky duchem i řečí, jak tomu nasvědčuje i drobná škádlivka sousedů: „Hanáku čapatý, nestúpej na paty!“ —

5. Ukázky nářečí slovenského.

Dva sousedé v **Bořeticích** sejdú se v presúzu a připíjajú si: „A tož na vaše zdraví.“ Anebo: „Dej vám Pámbu zdraví!“ Druhý odpovídá. „Ať slúží!“ — Chlapec připíjí děvčici: „Na tvoju krásu!“ Ona odpovídá: „Poctivá já su“.

Z **Kobylího**: Dyž dítě herdečí (kleje), lebo lže, enom mu řícť, že se mu dá uhlí na jazýček. Alebo dyž si chce

ulhat, sáhnút mu po nosíčku, má-li ho tvrdej, to hned cúfá, není-li ve svým svědomí istý. To se dětom říká, že se jim jazýček zohne, zelžú-li. (Lidské dokumenty, Aug. Šebestová — strana 17.)

Dvě stařenky v **Němčičkách** rozprávjajú: Povdala sem mu: „Neblunkej pořád po venku! Ale to neposlechne. To se v jednom kuse cúrá po hulici, až se celý nachladil. Včil je celej nadrchanej a enom sa krčí ke kamnom. Třase se jako prut a v hlavě prej mu hučí jako ve mlejně. Včil bude pár dní skřívat a to bude mět k lepšímu." Druhá na to: „Šak mu bude zas dobře. Uvařte mu kamilky a dejte mu do nohú teplú tihličku, aby se hodně vypotil. To včil ty nemoce tak přecházijú."

Dvě **Rakvičanky**: „Kdes byla?" — „Ná tož kúpit mletej cukr a nemajú. A kde ty ideš?" — „Ná hen do Koziperku pro oharky."

V **Šakvicích** se děti rozčítávajú: Jedna, dvě, tři, štyry, pět, šest, sedm, osm, devět — na trnce je medvěť, skáče s trnky na trnku, hledá sobě marinku, marinka je zde."

Řeč na **Vrbici** jest dost měkká, ale hláska l vyslovuje se tvrdě: „Kobyláci nás přirovnávajú s řečú s Čejkovjákama, že to l vyslovujeme taky tak přes nos jako v Čejkovicích, a zato jim říkajú „laloši". To se tak Kobylákom zdá, protože oni se mazlijú a oni při tom l obrátí jazyk koncem do krku a proto to zní jináč. U nás se l vyslovuje prostředně, ani se nemazlíme jako v Kobylú, ani se nedávíme s tím „l" jako v Čejkovicích. U nás mluvijú pěkně měkce. Krok není u nás taky už takovej váhavej. Protože sme na kopci a bývá tu hodně zima, musíme se rychle hýbat. To enom dyž ideme odnekáď dom, třeba z rolí, tož ideme pomali, protože je k nám odevšad do kopca. Za to só tady lidi červených škraní, hodně zdraví a pevní, protože sme na kopci, tady pořád to větřisko fúká, tož od nás ty nemoce aji odfúká."

V **Krumvíři** (říkají Grumvíř) žaluje chlapec: „Náš Jan chytl toť vašeho Pepka, jak nám hen rážel ořechy."

Místní škádlivka z **Morkůvek**: „Bolehradský fifidýlko nosí v kapci zrcadýlko, na rameně hůlku, klebety v sotůrku."

Nářečí svého domova užil dr. Jan Herben ve své slavné kronice „Do třetího a čtvrtého pokolení" a v rázovitých „Moravských obrázcích", folkloristka Augusta Šebestová z Kobylí v zajímavých „Lidských dokumentech."

III. Národnostní poměry na Hustopečsku.

Blahovůlí Ústředního výboru Národní jednoty pro jihozápadní Moravu bylo možno získati data a zprávy o životě menšin. Ve spise „Jihomoravští hraničáři" profesora Rud.

Kryčera, menšinového pracovníka, poučí se čtenář více o německé kolonisaci, bojích a životě Čechů jižní Moravy.

Německá kolonisace v okrese hustopečském se začíná ve 13. stol. Český živel v staletém zápase obou národností postupuje. Tak v 18. století počeštily se zgermanisované Šakvice a Uherčice. Čechové zatlačují Němce též vyšší populací a v roce 1921 dosáhli 64% většiny. Krátký přehled a čísla nechť mluví o poctivé a obětavé práci menšinové.

V Hustopečích do r. 1890 nemožno mluviti o české menšině, neboť neměla ani střediska, ani vůdců. První krok učiněn roku 1891 založením Čtenářského spolku, jehož předsedou byl úředník Filip Kuber, duše českého usilování. R. 1895 založena česká záložna, po čtyřech letech zakoupen hostinec nazvaný „Národní dům", kde pořádána divadla, zábavy a výstavy. Roku 1908 založen odbor Národní jednoty, který připravil zřízení české školy. Její povolení v roku 1909 bylo znamením k protičeským bouřím. Český venkov důrazně promluvil na táboru lidu a česká škola zakotvila. Krátce před světovou válkou založen byl Sokol.

Starovice leží na národnostním pomezí; poněvadž nemají přílivu z českého sousedství, menšina nesílí.

V Kurdějově vedle Starovic nejmenší procento Čechů.

V Zaječí, největší zněmčelé osadě okresu, tvoří českou menšinu železniční zaměstnanci a zemědělští dělníci. Při restauraci kostela nalezen náhrobní kámen kališnického kněze s českým nápisem z r. 1585. Děti české z Nových Mlýnů chodí do menšinové školy v Zaječí. Ve Strachotíně ozýval se před převratem český hovor jen nesměle v panském dvoře. Menšinová škola, otevřená ve škol. roce 1922/23, jest velkou vymožeností sociální, neboť rodiče, deputátníci ze dvora, zaměstnaní od rána do noci výdělečnou prací, nemohli se dětem věnovati. Přítluky patří k prvním poněmčeným osadám jižní Moravy; cisterciácký klášter na Velehradě osadil je v 13. století kolonisty ze Švábska. Též Popice byly vesnicí původně českou.

Jak změnily se národnostní poměry, ukazuje sčítání lidu z roku 1910 a 1921:

		Češi	Němci	Židé
Hustopeče	1910	354	3223	—
	1921	1255	1951	154
Nové Mlýny	1910	—	267	—
	1921	26	220	—
Zaječí	1910	34	1443	—
	1921	118	1319	8
Strachotín	1910	64	974	—
	1921	84	898	—

		Češi	Němci	Židé
Přítluky	1910	2	867	—
	1921	30	782	—
Starovice	1910	50	1085	—
	1921	24	1064	—
Kurdějov	1910	7	985	—
	1921	19	881	—
Popice	1910	2	1356	—
	1921	32	1302	—

Odbory Národní jednoty jsou v Hustopečích (254 členů), Zaječí (60), Strachotíně (25). Státní menšinové školy jsou: v Hustopečích 5 třídní škola obecná se 175 dětmi, ve Strachotíně 1 třídní obecná škola se 12 dětmi a v Zaječí jednotřídka s 29 dětmi. Každoročně při zápisech je přírůstek českých dětí.

Chování německého obyvatelstva v těchto obcích jest většinou krajně protičeské, nacionálně-šovinistické, ba v mnohých místech, jako v Zaječí, jsou ojedinělé případy protistátní. Naděje Čechů do budoucna nebyly by špatné, nutno však především zámožné Čechy a české ústavy přesvědčiti, že hospodářské podnikání v těchto obcích za pomoci českého kapitálu mohlo by po stránce národní vykonati veliké dílo. Politicky ve všech těchto obcích získáváme, jak ukázaly poslední obecní volby v r. 1927.

Před národním osvobozením udržováno němectví uměle též v okrese židlochovském, kde mnozí lidé z nevědomosti a pod útlakem sociálních poměrů hlásili se k národnosti německé. Židlochovicům věnoval Petr Bezruč verše:

„Zpomněl jsem si, na Moravě
světlá voda v černou padá.
Dvě hodiny, kde se sešly,
jižně tiché město leží.
Podávám vám z dálky ruku,
stejná ruka vás tam bije,
tak jak u nás po Beskydech.“ —

Dnes jsou Židlochovice a Ledce české.

Ve Vojkovicích, poněmčených teprve kolem r. 1700, jest česká menšina na postupu (Čechů 232, Němců 545). Česká jednotřídka má 25, německá dvojtřídka, redukovaná na jednotřídku, asi 30 dětí. Menšina obdrževši část pozemků z parcelace zakoupila stavební místa a hledí do budoucnosti s dobrými nadějemi.



Miloslava Chocholková:

O krojích na Hustopečsku.

Kroj na Hustopečsku — pokud se ovšem zachoval — obsahuje jednak prvky hanácké, jednak slovácké, pročež bývá nazýván krojem hanácko-slováckým. Nevyznačuje se ani hýřivou pestrostí barev jako kroje hanácké, a zvláště slovácké, ani zvláštní technikou ruční práce, přece však je krásný, malebný, je částí života a duše našeho lidu, obrazem temperamentu a povahy jeho, a jest jen litovati, že tak rychle mizí.

V některých částech — na příklad na Židlochovsku — neuzříš kroje vůbec a zachovaly-li se alespoň některé části jeho jako vzácná památka po předcích, i na ty v době nedostatku látek, v době bídy — za světové války došlo; vytáhly se z truhel, snesly s půdy a rozstříhaly se na různé části oděvu, zejména pro děti. Jinde sice kroj ještě zcela neodložili, avšak podlehl v nerovném zápase módě, čili, jak lid sám říká, „popanštil se". A na takových „pseudo-krojích" je často těžko najíti krásu kroje původního. Jen v několika málo dědinách se kroj zachoval, nosí se, někde každodenně, jinde — a to častěji — jen o slavnostech, o hodech, k muzikám.

V celku možno rozděliti kroje našeho okresu na:

1. kroj v okolí Velkých Pavlovic — či, jak jej Klvaňa nazývá, kroj hanácko-slovácký jižní.
2. kroj v okolí Klobouk — hanácko-slovácký severní.
3. kroj na Židlochovsku.

I. Kroj v okolí Velkých Pavlovic.

V okolí Velkých Pavlovic, v Bořeticích, na Vrbici, v Kobylí, Němčičkách, Starovičkách, Rakvicích, Šakvicích, ba i Horních Bojanovicích nosil se kroj, který je až na malé odchylky stejný.

KROJ MUŽSKÝ.

Účes. Dříve nosili muži vlas delší, vpředu v kštici ustřižený, vzadu byl vlas „podli randlíka do gulata" zastřižený. Pak přišla pěšinka po levé straně, vlasy s čela vyčesány nahoru, teď u všech vlas krátce přistřižen. Někde nosí nyní chlapci vpředu vlasy dlouhé, na čele natočené.

Košile všední bývala z hrubého konopného „režnýho" plátna domácí výroby. Sváteční byla z jemného plátna a šita podobně jako rukávce. Široké rukávy byly u ramene nabírány a všity k náramku jako rukávy ženských rukávců, u lí-

mečku v zápěstí nabírány v husté záhyby. Ženatí měli límečky modré, svobodní červené. Košile zprvu neměla knoflíků, svazovala se u krku a rukou bílými tkaničkami, později ňadra zapínána knoflíčky. Kromě této ozdoby límeček u krku a náramky byly „štěpovány" žlutým hedvábím až 7krát za sebou. U některých byly na límečku vyšité zoubky a dírky, někde zas vyšívali náprsenku.

Kalhoty (gatě) jsou několikery. Za starodávna nosili muži úzké plátěné, po obou stranách kapsy, později bílé bavlněné. Také nosívali „široký plátenice", nazývané též „široký gatě", jež byly z režného plátna a dlouhé až do bot. Nejozdobnější byly „koženice", které se nosily v neděli a které se podobají kalhotám hanáckým. Mužáci nosili dlouhé až ke kotníkům, svobodní jen po kolena; od kolenou visely střapce nebo žluté, asi na dva prsty široké a po kotníky dlouhé řemínky s vyráženými srdečky, červeným a modrým suknem zdobené. Koženice byly též vyšívané žlutými křížky na bocích (Kobylí—Vrbice). Také se nosí kalhoty černé do holínkových bot zapadající.

Ke koženkám patřil široký opasek, k nohavicím úzký řemen a gatě se uvazovaly na „oprátku" v zaválku navrchu navlečenou.

Punčochy. Než si šohaj oblékl koženice, natáhl na lýtka a přes kolena punčochy, jež nebyly úplné, nýbrž bez chodidel, pouhé lýtkovice; pleteny byly hladce z modré vlny a zavázány řemínky od kalhot. Nyní se nosí místo modrých punčoch onuce.

Boty. Ve svátek se nosily „kordovanky", boty z lepší kůže, úzké a shrnuté (navrapené) s vysokými podpatky a žlutými podkovkami. Ve všední den „čižmy", t. j. vysoké boty s 2 faldy (švy). Na holeni byla růže červená, fialová nebo žlutá. Později se nosily „slovenky" z tvrdé kůže, velmi volné, skoro bez opatků neb opatků velmi nízkých, s kovářskou podkovou, nahoře červeně lemované.

Nyní se nosí obyčejné boty s lesklými holinkami.

Kordula všední byla z hrubého sukna bez ozdob. Sváteční byla z jemného sukna barvy černé neb tmavomodré („černé do modra"). Byla po pás dlouhá, zdobená u mužů modrým a zeleným vyšíváním a lemovaná modrým suknem, u svobodných žlutým, červeným a zeleným vyšíváním a lemovaná červeně. Přednice měly po obou stranách mnoho malých, hustě seřazených, kulatých žlutých knoflíčků, „bombíků" nebo „pleskáčů". Svobodní mívali jich 5 až 7 tuctů, ale pouze na jeden nejspodnější zapínali, raději však na háčky, které jsou obyčejně tři: jeden u krku a dva dole. U krku byla kordula zapjatá, zde uvázána pěkná stuha, potom rozepjata a otvorem vyčníval pěkný vyšívaný šátek „šnuptýchl". Později přidávali

k němu ještě jeden pestrý hedvábný, ba i tři „číhaly z tej kordule“ — vždy jen cípy, ostatní část nutno zastrčiti. Ženáči zastrčili šátek načisto za kordulu. Nyní, pokud se korduly ještě nosí, jsou cajkové, štofové, soukenné, bez vyšívání, s černými knoflíky, nebo se zapínají černými šňůrami.

Když nastalo chladnější počasí, oblékali muži na všední den marinky, jakýsi pracovní kabát bez límečku a bez vyšívání, jen s výložkem u krku. Dříve byly krisetové, barchetové i soukenné, červené, zelené, modré neb i jinak zbarvené, nyní jsou z téže látky jako nohavice.

Než se nosívaly marinky ve svátek, oblékali muži do kostela laible, krátké to kabátce bez límečku s překlopenými výložky pod krkem. Před dávnými časy byly z bílého sukna s velikými plechovými „gombíky“, později z jemného tmavomodrého neb černého. Mužáci měli lajble zeleně vyšívané a modře lemované, svobodní více vyšívané a červeně lemované. Místo lajblů nosí se nyní marinky.

Kožuchy a haleny. Do deště nosily se bílé haleny s kapucí z ovčí vlny červeně lemované. Úplně již zanikly a jen staří je ještě pamatují.

Také kožichy jsou dnes již vzácností, jen nejstarší je ještě nosí a libují si, že i při největších mrazích je v nich teplo „jako v starej izbě.“ Kožichy bývaly dříve jen z bílé kůže, vyšívané zeleně a červeně, jinde pestře. Na Vrbici vyšívali pěkné tulipány, zvonečky a různé ornamenty, v Kobylí se tulipány zase nelíbily. Kolem krku, přednic, spodu i rukávů vyčnívala bílá ovčí vlna. Bílé kožichy měli jen zámožnější, červenohnědé s vyšíváním vzadu, které se nosily později, kupovali již všichni u kožišníků na výročních trzích.

Dnes se haleny a kožuchy nahrazují trikotovým prádlem, neboť kožuchy jsou drahé. (Dříve chovali sedláci ovce.) Nyní se nosí krátké kabátce podšité vatelínem. Toliko někteří zámožnější, usedlí muži nosí dlouhé kabáty soukenné, s kožišinou neb vatelínem uvnitř.

Klobouky a čepice. V létě se nosily klobouky, v zimě čepice. Klobouky měly střechu širokou „na lušniska.“ Střecha tohoto klobouku byla na jedné straně k boku „na skyvku“ přitažena. Na kulatém, vysokém klobouku nosili svobodní dvě pentle a kosárek. Nyní se nosí klobouky z hrubé srsti s úzkou stříškou, ozdobené „húsenkami“ nebo „šmuky“, t. j. barevnými pentlemi nebo šňůrkami. Svobodní měli klobouk plný „húsenek“ — až 9 — ženatí jen 3, někde 4, někde čím starší, tím méně „húsenek“, které bývaly pestrobarevné „drobušké“, jinde zase, na př. na Vrbici, jen červené a bílé. Kosárek býval kohoutí, paví neb i pštrosí.

Čepice „aksamítky“ byly vpředu nižší, vzadu vyšší se zelenou aksamítovou lebí a zeleným střapcem uprostřed;

jinde z tmavomodrého sukna a černým střapcem. Kol dokola prým z tmavohnědé kožišiny vydří nebo kuní. Čepice „šupovice“ (nebo „sv. Trojice“) byly vysoké, chlupaté s trojhrannou mosaznou ozdobou na boku. V Rakvicích měli vzadu trojúhelník z barevného sukna a před ním kapsu, v níž nosili papírové peníze.

Nyní se nosí různé čepice, nejvíce černé beranice bez ozdob.

Šátky. Mužáci i svobodní nosili na krku šátky na uzel uvázané; v neděli byl šátek hedvábný, černý, u ženatých s okrajem zeleným, u svobodných byl okraj karmínově červený nebo dvojbarevný (červený a zelený). Přes šátek se přehnul límeček, a byl-li zoubkován a vyšit dírkami, pěkně se vyjímal. Ve všední dny se nosily šátky klotové neb bavlněné se zeleným neb červeným okrajem.

Celkem zanikl kroj mužský více než ženský. Zachovaly se jen jeho části a ještě ne v původní podobě. Korduly se zachovaly bez vyšívání, košile jsou jiného střihu a také bez výšivky, marinek je málo, haleny a lajble se vůbec nezachovaly a kožich uvidíš jen na některém stařečkovi. Místo bot obouvají se moderní střevíce a šmukový klobouk uzříš jen o velkých slavnostech.

ŽENSKÝ KROJ.

Účes. Děvčata i ženy nosily za starodávna vlas hodně do čela — „na petrželí“ — (vlas kryl hodně čelo). Starší ženy česaly se „na pútec“ (středem hlavy rozdělené) bez koketného petrželí. Svobodná děvčata měla vlasy nahoru vyčesané v „kakrdy“. Dnes se napodobují vzory městské.

Košile. Dříve nosívaly ženy a některé stařenky dosud nosí „rubáče“, košile to s oplečím spojené. Byly z tlustého konopného plátna a přidržovaly se na ramenou „trháčky“ — tkanicemi, aby nespadly.

Rukávce na svátek byly vždy z tenkého plátna, na všední den z plátna konopného, doma předeného. Dříve se nosívaly rukávce delší a hodně široké jako nosí Slovenky, nyní kratší a užší. Náramky byly vyšity žlutým neb černým hedvábem. Sváteční rukávce byly vroubeny „taclemi“, úzkým vyšíváním, tak zvanými „kvelbíky“, dírkovými to vzory vyšitými bílou bavlnkou; i jinak vyšívány tacle; najdeš na nich hodinky, deligán, mešterku, „dírkovej obrubek“, stínek, hrachovinky, ba i začáteční písmena křížkovým stehem. Jindy přišívaly krajky háčkované, pletené nebo strojové, které barvily šafránem nebo planým pižmem. V nadloktí zavazovaly se rukávce barevnými, obyčejně červenými pentlemi zvanými „podvazadla.“

K rukávcům byl přišit řasnatý obojek zvaný „obršlák“

nebo „kresl“. Býval úzký, později hodně široký, nyní asi 15 cm, ale vždy velmi řasnatý, zdobený jako facle vyšíváním nebo krajkami. Škoda, že dnes všecko ruční vyšívání i ruční krajky nahrazují se továrními.

V létě chodívaly ženy „vysvlečené“ („bez obleku“) v rukávcích a kordulce (t. j. bez marinky).

Sukně bývaly široké, řasnaté, šité z 5—7 půlek, dlouhé až do půl lýtek. Nazývány byly podle látek, z nichž byly šity, na př.: valisky, grumašky, tykýtky, turecký, súkenice černý i zelený, tybétky, cvilišky, bavlnky i moldónice. Na všední den byly grizétky a vatmólky. Nynější vrchní sukně se jmenují: kanafasky, krizétky, batistky, kartúnky, mušelínky, barchánky, tištěnky, flanelky, moldónky, kašmírky, atlasky a j. Děvčata neměla „bavlnek“, ale až se „dívčila“ (vyrůstla v pannu), začala nosit bavlnku s jedním štráfkem červeným, a čím byla starší, tím širší štráfek na sukni.

Spodničky bývaly měkké — bavlnky — a nosily se 1—2 nejvýše 3, neškrobilo se příliš, a proto děvčata nechodila tak široká jako nyní. Později, když se začaly nositi vrchní sukně hedvábné, atlasové, mulové, mušelínové, sametky neb „nerepušky“ (štofky), lemované dracúnem, portami a pentlemi, oblékaly ženy bílé spodničky syrovým škrobem naškrobené; spodniček bylo 5 až 10. Ve všední dny byly spodničky 3 a vrchní sukně — kartounka — která se při práci odkládala.

Korduly bývaly černé soukenné nebo z „pateru“ (látka pestrá, protkávaná); soukenné byly vyšívané všemi barvami (asi 5 různými) hedvábím a bavlnou. Později se nosily korduly ze sukna zeleného a modrého a vyšívané. Nyní jsou ze sametu, hedvábí, atlasu, brokátu, většinou květované a zdobené pentlemi. Jsou vpředu i vzadu hluboce vystřižené. Kolem horního okraje jsou dvě pentle hustě skládané, horní užší „na stavjato“ (plisírovaná), spodní širší „na ležato“, mezi nimi bílé krajky. Knoflíčků je obyčejně 14 se skleněnými očky. Vzadu na kordulce čtyři šosky lemované stuhou. Jako muži, i ženy oblékaly při chladnějším počasí marinky. Byly to živůtky jako kordula hluboce vystřižené, ale s rukávy; ve svátek nosily se bílé plátěné, potom sametové, atlasové, hedvábné, flanelové, moldonové a polohedvábné, ve všední den barchanové, kanafasové a kartounové, často z téže látky jako sukně nebo tmavší než sukně. Marinka zapíná se vpředu na knoflíky a přiléhá těsně k tělu. Dlouhé úzké rukávy zdobeny jsou výložky ze stuh, krajek a dracúnu.

Dnes nosí ženy kacabajky a děvčata krátké jupky, které se dole rozšiřovaly v šosky.

Lajble byly z téhož sukna jako mužské, avšak bohatě ozdobeny vyšíváním, zvláště výložky u rukávů. Později lajble úplně zanikly a místo nich se nosily marinky.

Také kožíšky, které jindy zámožnější nosily místo lajblů, dnes již nadobro vymizely. Byly ze sukna, podšité beránčím a lemované liščinou, vyšité na zádech, prsou a u rukávů.

Zástěry pro všední den byly „barvířské" modré a černé. Skládaly se ze dvou půlek, které byly sešity stehem stínkovým zeleným a žlutým hedvábem. Na okraji byla zástěra bohatě křížkovým vyšíváním ozdobena. Později počali vyráběti široké plátno zástěrové. K zástěře přišívány „harasky" (bavlněné stuhy) červené, modré nebo různě vzorkované a uvazovaly je vpředu jako Slovačky. Později je uvazovaly vzadu, až docela vyšly z módy. Teď se nosí pro všední den zástěry buď modré plátěné nebo kanafasové.

Pro svátek byly hedvábné fěrtochy různých barev, ozdobené krajkami, zřídka byly bílé s vyšíváním. Přes límec se opásalo děvče pruhem plátna asi na 4 prsty širokým, jehož konce byly vyšívány nebo zdobeny háčkovanou krajkou. Místo plátna vázala se také stuha $3^1/_2$ lokte dlouhá. Vzadu se vázal pruh nebo stuha v pěkné „frče" a konce visely volně dolů. Říkali tomu „pantle okolo sebe".

Šaty, šátky. Na hlavu si vázala děvčata bílé pásky asi 25 cm široké, černým a žlutým hedvábem vyšívané; v týlu pod copy byly svázány tak, že konce bohatě vyšívané a žlutými krajkami zdobené sahaly do půl zad. Copy byly spuštěny po zádech a ozdobeny stuhami.

Ženy nosily šaty, velké bílé plátěné šátky, vyšívané buď bíle nebo žlutým a černým hedvábem a vroubené nitěnými krajkami. Roh šaty splývající s hlavy na záda měl veliký květ. Později se nosily velké turecké šátky červené a černé s pěknými květy, které se zavazovaly na „záušnice" zvláštním způsobem pomocí tuhého papíru, jenž se do šátku vložil. Pak se šátek zavázal a tvořil křídlové záušnice. V zimě se přes ně vázaly velké tyrkysové šátky „na babu". Turečáky zabynuly zároveň s lajbly a objevují se jen u některých stařenek, které je na slavnosti rády půjčí a samy na záušnice uváží. Ve všední den nosily ženy „tištěný" šátky kanafasový a kartounový také na záušnice. Dnes nosí se na všední den kartounové, pikétové, batistové kukučky, na svátek šátky atlasové, hedvábné a sametové. V zimě nosí děvčata vlňáčky, ženy vlňáky velké.

Šnuptychle. Perkálové kapesníky „šnuptychle" bohatě vyšívala děvčata hochům za kordulu nebo pro sebe a nosila je buď v ruce, nebo s modlitebními knížkami do kostela pod paždím.

Punčochy a boty. Starodávné byly punčochy modré do červena, měňavé; k nim se nosily nízké střevíce. Dnes se nosí ponejvíce punčochy bílé a černé, ale též různě barevné.

„Dávno — Pámbu ví, kdy to bylo — prej tu nosívaly

ženský střevíce se stříbrnýma přaskama." Později nosily ženy čižmy jako muži nebo Slovenky pro všední den, pro svátek shrňací boty — kordovanky nebo faldůvky. Nyní se nosí vysoké šněrovací boty nahoře lakové s černými kvelbíky (zoubky) a žlutými bombíky.

STÁRKY A STÁRCI.

Nejkrásnější kroje ukáží stárci a stárky o hodech. Nejen na Pavlovicku, ale též v okolí Klobouk jsou ozdoby těchto pořadatelů hodových zábav stejné neb podobné. Stárky krášlí kromě bohatého kroje ještě „kotouče" na hlavách, t. j. vysoké umělé věnce s pentlemi. Úprava hlavy je popisována v „Moravském Slovensku" takto: „Věnec byl z krámských květů a ze stříbrných i zlatých třásní. Ke zhotovení kotouče bylo potřebí předně dovedné tetky, pak nejméně třiceti loktí atlasových širokých i úzkých pentlí různé barvy, asi 40 malých špendlíků i mosazné jehlice. Aby se kotouč mohl



Stárci a stárky o hodech v Boleradicích (Kloboucko).

připevniti, musily vlasy býti zvláštním způsobem spleteny. Vlasy se vzadu rozdělily na 4 díly. Každý jednotlivý díl se ovinul červenou stužkou. Vlasy stužkou ovinuté se stočily závitkovitě na zadní části hlavy a připevnily se špendlíky. Vysoký věnec se postavil na hlavu tak, aby dozadu nemohl uhnouti a vzadu se sepjal pod závity kotouče. Kotouč se pak mosaznou jehlicí k závitům připevnil. Hlava byla pak velmi

sevřena, ale stárky (též nevěsta, družky) snášely trpělivě i největší bolesti hlavy. Někde měly od kotoučů dolů pentle viseti." Jinde (na př. na Vrbici) se nosí kotouče bez pantlí, t. zv. „pegáče". Dnes se kotouče již skoro nenosí; místo nich jsou buď malé věnečky neb šátky.

Stárci zase o hodech nosívali „fedra". Jsou to kašmírové šátky barvy červené, bílé, růžové, bohatě ozdobené umělými i rostlými květinami, pentlemi, krajkami, třásněmi a pod., což je vše na šátku přišito. Jedna strana fedra je upevněna na hůlce, za niž stárek fedro drží, i při tanci. Hůlka je z brslenu, na ní zdola nahoru jsou ostrouhány tenké hoblinky, nahoře pak na způsob víchu svázány. Fedra obstarávají stárkům stárky, jež jsou tím pyšnější, čím bohatěji je fedro vyzdobeno. Také bohatá kytice za „guralák" (Kloboucko) z umělých květin ozdobená maličkými zrcadýlky a podobnými cetkami je dárek stárky.

DĚTSKÝ KROJ.

Dětský kroj už také mizí. Čepička „pupinka" byla ze tří dílů, obyčejně hedvábných, z nichž postranní byly jiné barvy než prostřední. Čepičky byly zdobeny krajkami, v nichž byly provlečeny pentličky, kanýrky z pentlí a na vrcholu byla „frča" z různých atlasových nebo hedvábných stužek až 1 dm vysoká. Pupinky se již málo nosí a bývají bez frčí. Přivazovaly se pod krkem pentličkami. Nyní se nosí nejvíce bílé háčkované čepičky.

Neslo-li se dítě ke křtu, mělo pupinku, košilku s krejzlíčkem, límečky barevné, peřinku kartounovou, bílou nebo růžovou. Povijákem byla haraska červená nebo modrá. Chlapec smí míti modré pentličky a poviják, děvče růžové nebo červené, „to už potom lidi v kostele u křtitelnice poznají, esli je to chlapec lebo děvčica." Ke křtu neseno dítě v kartounovém nebo bílém vyšívaném prostěradle a přikryto „cirkasovým" šátkem.

Do pěti let nosily děti „kanduš", sukýnku se živůtkem v celku. Do čtyř let nosily „půlečky", kartounové půlky šátku, ve svátek bílé, vyšívané; hošíci měli je na jednotkách (kalhotkách v celku) přes prsa uvázané, děvčata přes „kasaňku" (šatečky bez rukávů).

Když odrostly, nosí se jako velcí.

II. Kroj v okolí Klobouk.

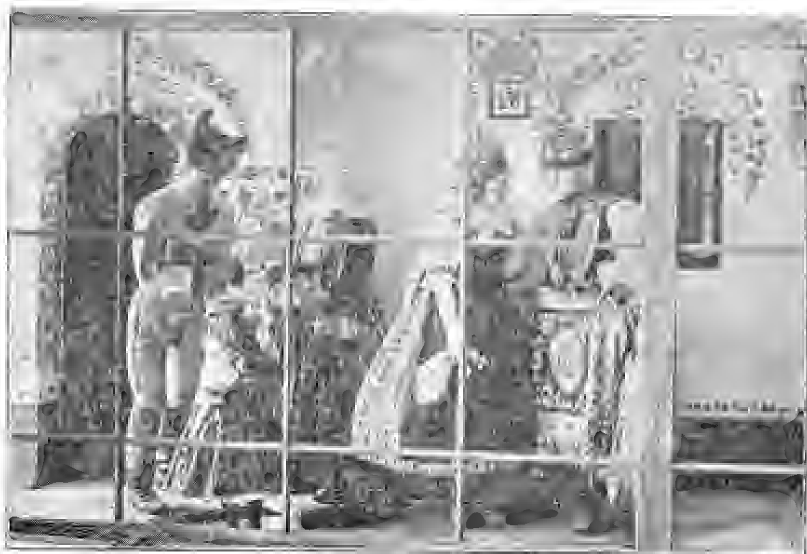
Jest potřebí rozeznávati šat všední či dělný a kroj sváteční. Všední oděv mužů i žen je velmi jednoduchý. Muži nosí tmavé kalhoty do bot zastrčené; dříve bývaly kalhoty

široké, otřásněné nebo koženice. Vesty byly z různých látek, košile byly konopné. V zimě se nosí krátké nebo dlouhé kabáty; starce uzříme ještě někdy v kožuchu a v beranici.

Ženy nosí ve všední dny obnošený šat sváteční: krátké sukně, volné, v pasu zdrhnuté, z hrubších tmavých látek („trajdy"), fěrtůšky, jupky nebo kacabajky s „trčatými" rukávy a s odstálými šůsky; také tmavomodré kabátky, zvané „plandy", s krezlem dolů. Na hlavě barevné šátky uvázané pod bradu. V zimě jako na Pavlovicku vlňáčky a vlňáky.

SVÁTEČNÍ ODĚV MUŽŮ.

Košile byla z tenkého plátna, měla široké (baňaté) rukávy, u rukou nabrané a stažené v úzké límečky. Někde byla bez vyšívání, jinde bohatě černě neb pestře vyšívaná na prsou i límečkách kol rukávů neb na ramenou. Pestré vyšívání nahrazuje se bílým strojovým. Nyní nosí se vesměs městské košile s úzkými rukávy.



Kloboucký kroj hospodáře a hospodyně, stárka a stárky.
(Z klobouckého musea.)

Kalhoty nebo gatě bývaly dříve „koženky", nyní soukenné různých barev buď černé, modré nebo bílé. Někde — na př. v Krumvíři se nosí úzké bílé z vyráženého barchetu, na bočních švech mají pro ozdobu „lampasy", t. j. černá harasová šňůra asi 1 cm široká.

Boty byly dříve vysoké, holínkové nebo „vybleščený shrnuvačke“ s podkůvkami a kalhoty byly zastrčeny do bot. Nyní se nosí nohavice přes boty.

Kolem pasu se nosí široký černý „opasek“; je lakový, červeně nebo žlutě vroubený se žlutými přeskami. Vzadu bývají vyšita začáteční písmena jeho nositele.

Korduly se zachovaly poměrně nejvíce; jsou z rozmanité látky, nejčastěji ze sukna barvy modré, černé, červené i zelené. Zdobeny jsou barevnými portami, skleněnými korálky neb skleněnými knoflíčky „bombíky“, na něž se však nezapínají, nýbrž na haklík nahoře i dole, někdy jen dole, aby bylo dobře viděti hedvábný šátek, jenž byl nejhořejší dírkou cípkem provlečen a pantličkou zavázán. Korduly bývají také sepjaty pentlemi nebo sponou ze stužek udělanou. Na prsou mívá šohaj též růži, od níž visí dlouhé stuhy, které se přehazují přes rameno. Jinde zase — na př. v Divácích — vlaje stárkovi s levého ramene 6 barevných 1 m dlouhých pentlí. Po obou stranách knoflíčků jsou dírky černě, žlutě, červeně neb zeleně obšívané, kolem dírek pak ještě shora dolů vyšívaný proužek, pak ještě třásně. Někde též barevné hedvábné „palejty“ (navrapené hedvábné niti na tvrdý papír), ukončené třásněmi, též z barevného hedvábí. Vyšívání je též kolem kapes, kolem dolní části korduly a na šúskách.

Klobouk byl tak zvaný „guralák“, malý, vysoký, kulatý s úzkou stříškou pošitý samými barevnými skleněnými korálky, které jsou sestaveny v různé tvary a vpředu se sbíhají v růžici, kterou je vyplněn předek guraláku. Také byl klobouk zdoben pantlemi, šmuky, portami; na vršku klobouku zůstalo jen malé kolečko ze samých špendlíkových hlaviček, neboť pantle byla co nejhustěji skládaná a každý záhyb připevněn špendlíkem. Vpředu byla z pantlí „frča“, za niž jakož i za růžici se zastrkovala vonička nebo kosárek. Někde míval klobouček zvednutou stříšku „na guráš“.

Po bývalých „aksamítkách“, „šopovicích“ či „sobolovicích“ není již stopy.

ŽENSKÝ KROJ SVÁTEČNÍ.

Rukávce jsou ušity z bílého, jemného plátna neb „pergálu“; skládají se ze stánku, náramků, rukávů a obršláku (krézlu). Stánek je ušitý asi z 1 m 75 cm plátna, je dlouhý do pasu, nahoře jsou přišity náramky zvlášť, do nich se všívají rukávy 60 cm široké, které sahají po lokty. Ukončeny jsou vyšívanými „taclemi“ a podvázány hodně vysoko u ramene úzkými „podvazadly“ různých barev, nejčastěji červenými neb modrými. Zdobeny bývají též korálky a konce jejich bývají až 30 cm dlouhé. U krku je jemný, naškrobený, na-

varhánkovaný či trčatý obojek, krézl neb obršlák, který je postaven většinou vzhůru a sahá přes obličej skoro po oči, což činí dojem středověký. Je vyšíván dírkově nebo ušit ze síťkoviny ručně prošívané.

Škoda, že dnes ruční vyšívání nahrazuje tovární práce. Později krézl nahrazen „půlkami"; byl to dlouhý úzký pás plátna ručně vyšívaný, který se na způsob límce vpředu skřížil a vzadu v pasu zavázal.



Ukázky kloboučkých výšivek.

Sukně. Spodní sukně jsou buď kartounové nebo bílé, zdobené úzkou kraječkou a na tuho žehlené, takže šustí při každém pohybu. Vrchní sukně jsou ze 6—7 půlek, různých barev a z různých látek; zimní jsou soukenné, sametové, „štofky" barev tmavých, letní atlasky, batisky, satinky, kartounky, mušelínky atd. Dívky nosí bílé sukně, zvané „molky". Sukně jsou krátké as do půl lýtek a dole zdobeny ve vodorovných pruzích portičkou buď stříbrnou, neb jinou, též „krepinkami", barevnými to pentličkami; kašmírová mívá barevnou podsádku. Sukně jsou skládány ve 12 kulatých oblouků, zvaných „faldy", „trůbele" neb „tróbe". Co do počtu, bývá teď sukní více než dříve: 5—7, ba i 12.

Kordulka bývá ze sukna, hedvábí, atlasu neb sametu různých barev: červená, modrá, černá i zelená; nevěsta prý dříve mívala kordulku žlutou neb oranžovou. Má značný výstřih, přiléhá těsně k tělu a zapíná se vpředu. Zdobena je bohatě výšivkami z vlny různých barev sladěných s barvou korduly — nejvýše 3 barvami, též stříbrnými i zlatými portami, stuhami, krepinkami, též korálky, hlavně černými a bílými, penízky „patáčky", jež tvoří různé vzory květové. V některých obcích jsou vpředu na kordulce „palejty", ukončené třásněmi z barevného hedvábí. Kordulka byla zdobena též vyšívanými slepými dírkami, ale zapínala se v dolní polovině buď na knoflíky do zvláštních dírek, nebo na haklíky. Obojích bylo asi 5. Zřídka se sešněrovávala, když se stala těsnou. Vzadu byly na kordulce 3—4 šosky (šúsky).

Korduly mužské i ženské šili vyučení krejčí; v každé vesnici byl alespoň jeden; ostatní části kroje zhotovovaly si ženy samy.

V zimě se oblékala marinka — hedvábná jupka jednobarevná, černá neb modrá s dlouhými rukávy. Zdobena je velmi málo na rukávech a šoskách.

Kožíšků u žen už neviděti.

Zástěry bývají buď bílé, neb hedvábné veselých barev, někde — na př. v Krumvíři — libují si v barvě žluté „slunkové". Ušity jsou z jedné půle, jsou rovné, dlouhé jako sukně, ozdobeny dole jemnou kraječkou neb ručním vyšíváním, které bývá 10—12 cm od spodního okraje. Také bývají kolem skládanými kanýrky lemované.

Kolem pasu otočí si děvče hedvábnou pentli buď jednobarevnou, nebo pestrou 8-10 cm širokou a 3 m dlouhou, z níž zaváže vzadu pěknou „mašli", „smyky" nebo „frču". Konce pentle splývají volně dolů (jako u kroje hanácko-slov. jižního).

Šátky. Dříve se nosily květované šátky „turečňáky", barvy červené neb černé, uvázané na „rožky". Vázati šátek bylo umění, které znalo — jako jinde na Slovácku — obyčejně jen několik žen ve vesnici. Jindy se vázal šátek na „pegáč" neb na „pokos". V některých vesnicích se nosí pod šátkem bílý čepeček, zdobený úzkou kraječkou, aby se šátek od namaštěných vlasů neumazal.

Šátek na rožky dnes už vymizel. Dívky chodí většinou prostovlasé, ženy si váží šátek pod bradu, a to v létě lehký, prací, v zimě sametový, strojově vyšívaný a otřásněný.

Dívky k muzikám a stárky o hodech mívaly místo šátku věnec.

Boty. Mnohem lépe slušely ženám „čižmy", které se dříve nosívaly a těsně přiléhaly na nohu, aby se zdála malou. Dnes je nahradily většinou černé městské polobotky a střevíce s černou neb bílou punčochou.

Aby obrázek kroje na Kloboucku byl úplný, je nutno si přimysliti kapesník, který drží děče v ruce a který je do klínu složen a pestrými barvami národním vzorem vyšitý. Ani kytička nesmí chyběti.

DĚTSKÝ KROJ.

Do pátého roku nosily děti obého pohlaví šatečky „kanduš“ nebo „kabátek“ zvané. V prvních dvou letech nosily čepičku podobného tvaru jako u kroje hanácko-slov. jižního; sváteční byla z „pateru“ nebo hedvábí, všední kartounová nebo kašmírová. Postranní dílce byly jinak zbarveny a prostřední míval „frču“. Po druhém roce dostávali chlapci už kloboučky a děvčata šátky pod bradu. Později se děti strojily jako dospělí, dnes nosí šat městský a poloměstský.

III. Kroj v okolí Židlochovic.

Židlochovsko, pokud se krojů týče — je nejchudší. Kroje byly nahrazeny před 50—60 lety dříve šatem městským a poloměstským, i památek po kroji zachovalo se velmi málo, takže dnes je těžko dopátrati se, jak se lid před časem strojil.

Ve „Vlastivědě moravské“ mluví se ještě o „čubě“ či „vepřáku“, dlouhém a těžkém to kožichu, který již nadobro vymřel. Dále popisuje se v tomto díle zdejší kroj takto: Starší muži (v Blučině) nosívali za svobodna drahocennou „aksamitku“ z bobroviny, po jedné straně vysokou na střevíc, po druhé na dlaň; v létě kryl hlavu těžký „širák“. Pradědové nosili klobouk třírohý, z něhož ještě před r. 1835 zbyl jeden roh. O svátcích oblékali šosáky (s vrchním knoflíkem prý náramně velkým), nízké střevíce s přeskami, krátké kalhoty, punčochy po kolena. Později vešly do módy vysoké boty, žluté koženky, červená vesta vyšívaná a modrý „špenzr“; potom koženky černé a tmavozelený špenzr. Chasa na svátky a svatby brala plášť, bez něhož nemohl mládenec zváti na svatbu.

Ženy nosily vždy dlouhé sukně, nízké střevíce, krátké špenzry s varhánky vzadu. Vdané na svátky měly na hlavě čepec, svobodné „kolovrat“, čili „čtyřpintl“ (malá jakási opentlená pokryvka sametová nad vrkočem s jehlicí, na niž se navinovala barevná stuha, takže celý vrkoč byl zakryt; pokryvka byla zpředu lemovaná krajkami a zavazovala se vzadu pod vrkoč, pod nímž splývaly dolů dlouhé „pentle“). Chudobnějším ženám čepec nahrazovala bílá pléna či plína z jemného plátna, do níž se zakuklily. Plíny bývaly na okraji

pěkně vyšívány, $1\frac{1}{2}$ m široké a dlouhé. Po „kolovratě" u svobodných nastoupil šátek, jehož cípy se svazovaly nad čelem. V zimě se nosily kožichy modré, černé neb rudé barvy a v létě plátěné, rozličně potištěné kabátky a sukně z téže látky. Dnes nosí vdané a svobodné „kukly" (šátky pod bradu zavázané); vdané v zimě mimo to „bundy", t. j. vlňáky (Blučina). V Nosislavi nosila svobodná děvčata místo kožichu soukenný kabátek a na hlavě červený „turecký šátek".

Kolem Měnína nosili o svátcích chasníci žluté koženice, vysoké boty, červenou vestu („kordulu"), tenké košile na párky zapiaté, u krku a ruky s modrými pásky, klobouk veliký a chlupatý širák s velikou kytkou, děvčata sukně veselé barvy do půl lýtek, bílé punčochy, střevíčky, kordulku s „jelity" na knoflíky, baňaté rukávce, na krku šátek („půlku"), na hlavě šátek na růžky bílý, později kazamírový (kažmírový); ženatí nosili modré punčochy a střevíce s přeskami, čepici „šupovici" aneb „tchořovici"; vdané čepce modré, kryjící temeno hlavy, ozdobené žlutými paťáčky a vzadu širokou modrou mašli. Čepec se nosil nepokrytý. Jinak, zvláště v zimě, nosily se velké bílé šátky („plíny").

IV. Příčiny zániku kroje.

Kroj na našem okrese zanikal sice pomaleji než v jiných částech naší vlasti, ale neodvratně a nutno se smířiti s myšlenkou, že se udržeti nedá. Bylo by škarohlídstvím tvrditi, že hlavní příčinou je nevážnost k tomu, co lid zdědil po otcích, že se stydí za kroj, poněvadž prozrazuje venkovský původ. Nikoli. Je to snad jedna z příčin, ale jistě ne hlavní. Dnes lid pyšní se rád o slavnostech krásným krojem, o němž ví, že mu sluší, že je ve vážnosti, je obdivován, lichotí mu, že je na četných obrazech vynikajících malířů vymalován, že je dekorací národních slavností, sokolských sletů atd. Příčiny zániku nutno hledati jinde. Je to jednak neustálý styk města s venkovem; mládež odchází za zaměstnáním — na službu do města, kde se krojem příliš liší, na sebe upozorňuje, cítí, že pestrý kroj se nehodí do šedi městských ulic. I zaměstnání samo, jak mužů, tak žen, má značnou vinu na tom. Jak snadno široká naškrobená sukně, pentle, třásně neb jiná ozdoba na fěrtůšku neb kordulce, šátky, baňaté rukávy staly by se příčinou neštěstí při obsluze strojů, ať již v továrnách neb doma při hospodářství, kterého dnes beze strojů již nelze si mysliti. A při všem nadšení a obdivu pro kroj musíme přiznati, že je nepohodlný, kterážto vlastnost nepříznivě vynikne při dnešní módě, jejíž hlavní předností je pohodlí a hygienická úprava. Rovněž drahota nutí často zaměniti kroj za lacinější oděv městský. Dnes již není látek, které by vy-

držely 20—30, ba i 50 let, dnešní hedvábí se roztrhá za 2—3 léta; jednotlivé části kroje bylo by nutno častěji nahrazovati, a uvážíme-li, že z takové „nerepušky“ byly by dvoje, snad i troje městské šaty, poznáme, proč chudobnější lid kroje odkládá. Při dnešním pracovním shonu není možno věnovati tolik času strojení, jehož kroje vyžadovaly, chápeme též, proč se skvostné, ale velice pracné vyšívání, šňůrkování a jiná ozdoba nahrazuje prací strojovou, čímž ztrácejí kroje mnoho krásného, důkladného a uměleckého. Ovšem tvořivosti v lidu tím též ubývá!



Božena Totušková:

Zvyky a obyčeje.

Starodávné zvyky a obyčeje většinou mizejí. Nový způsob života, vliv města a zvláště světová válka zatlačily typické slavnosti a obyčeje jednotlivých obcí skoro úplně; jen při svatbách, o hodech, vánocích a velikonocích se některé zvyky udržují.

Zvyky a obyčeje hustopečského okresu zaznamenali Alois Mrštík v Roku na vsi, Jan Herben ve spisech Moravské obrázky, Slovácké děti, Do třetího i čtvrtého pokolení, Aug. Šebestová v Lidských dokumentech a Jarmila Nosková z Kobylí.

Svatba jest důležitým mezníkem v životě našeho lidu, a proto dosud se strojí „po staru" a s muzikou. Vroucím přáním každé matky je vystrojiti svatbu bohatou a slavnou, na níž by každému bylo dobře, dosyta se najedl a vytančil se. Sezvaných hostů bývá 80 i více, a proto se musí hospodyně dobře zásobiti, aby se na každého dostalo. Zabije se obyčejně vepř nebo tele, husy, slepice, zvěřina, koláčů se peče až 60 plechů, mimo ně bábovky uměle pletené a pro nevěstu tlustý koláč, rozkrájený na čtverce (Blučina).

Na svatbu „volávají" (zvou) starší družka a mládenec. Jejich výběr se musí dobře uvážiti, neboť na nich spočívá zábava hostů. Musí uměti rychle a vtipně odpovídat, výmluvně pobízet k jídlu a jednotlivé pokrmy doprovázet vhodným říkáním.

Svatby se konají obyčejně ve středu. V pondělí se začínají přípravy. Sezvaní hosté posílají příspěvky do kuchyně (máslo, vejce, maso atd.), kuchařky v pondělí i v úterý se pilně otáčejí v kuchyni a pokrmy upravují.

V úterý odpoledne sejdou se družičky, aby napletly rozmarýnových věnečků, ozdobí jimi mládence a jdou po druhé zváti hosty. Večer přivedou k domu nevěstiných rodičů muzikanty, kteří pod okny vyhrávají nevěstě „věneček" (Uherčice). Dojemné bývá, když ráno druhého dne družba a starší družička prosí rodiče za ženicha a nevěstu za odpuštění.

Rodiče požehnají ženichovi a nevěstě a svatební průvod s muzikou za střelby se ubírá do kostela.

Je-li ženich z jiné osady, domácí chasa „zalikuje".

Napne přes cestu šňůru, ověšenou hedvábnými šátky, k ní přistaví stůl a vyčkávají svatební průvod. Ženicha oslovují: „Nevěstu nepropustíme, dokud deset zlatých nedostaneme za to, žes nám takovou šlechetnou pannu z prostřed našich panen vyloučil. Když dostaneme patnáct, bude lepší pro nás." (Uherčice). Ženich se vykoupí a průvod jde do kostela.

Když se vrátí novomanželé domů, čeká je zkouška. Nevěsta má nakrojiti pecen. Ukrojí-li skrojek malý, bude lakomá, ukrojí-li velký, bude rozdávavá. Také musí ukázati, dovede-li koštětem smetat pavučiny.

V Šitbořicích snoubencům jdoucím do kostela dělá se „sláva" rozbitím starého hrnce. Když se z kostela vrátí, musí ženich na prahu štípat dříví, nevěsta metlou přede dveřmi zametat. Někdy musí pochovat dítě nebo vystrojenou pannu.

Nastává svatební hostina. Mládenci v bílých zástěrách nosí na stůl a obsluhují hosty. Jídla se nosí na stůl v určitém pořadu, jenž bývá na všech svatbách stejný. Jednotlivá jídla doprovází družba vtipným říkáním.

K polévce:

Dávným zvykem při obědě bývá,
že polévka se první na hladové dívá.
A což ta krásná očka jako zrcátka má,
v nich nevěsta lehce svou budoucnost pozná.
Družičky když dobrý pozor dají,
nastávajícího v nich též uhlídají.

K slepici:

U slepice jsou kuřata,
kde jsou chlapci, tam jsou i děvčata.
Kde je cymbál, tam je i basa,
kde je basa, tam je veselá chasa.

(Nosislav.)

K telecímu masu:

Když jsem šla okolo Benátek, potkala jsem moc telátek:
jedno bylo kusý, druhý strakatý, třetí ocásek nemělo.
Pověz mně, starší mládenče, kerý nejlíp běželo?
To, který ocáska nemělo, to nejlíp běželo,
protože mu nic nepřekáželo.

(Nosislav.)

Ke koláči:

Ctění páni hosti, tento koláč mějte v uctivosti,
neb je z boží úrody pečený, slzou mateřskou polévaný.
Co se ona nastarala, než ten koláč uchystala!
Pro mouku byly v Berlíně, pro trnky byly v komíně,
pro lopatu v Rosicích a pro dříví v Rakvicích.
Kvasnice jsou z Brna z kusa, vejce nesla loni husa.
Až já se budu vdávati, chci vám větší koláč uchystati.
Soli v něm bude tolik co mouky, cukru dva slaměné klobouky,
koláč bude jak Hunkovice, trnek v něm jak Přísnotice,
i kvasnic v něm bude dost a hrozinek od tří koz.

(Uherčice.)

K ostatním jídlům podobná říkání.

Hudebníkům:

Hrej, muziko, vesele, ať se paní nevěstě čest a chvála děje.
Až já se budu vdávati, chci vás všecky na svó svatbo pozvati.
Kdo chce na mé svatbě býti,
musí si do kapsy krajíc chleba vzíti
a do flaše vína, to bude celá tá hostina.

(Nosislav.)

Před půlnocí bývalo „čepení" nevěsty.

Nevěsta stála za stolem na lávce, přikrytá bílou plachtou a „žid" ji přišel kupovat. V pytli nesl peníze (střepy), marně však jimi o stůl floukl, prosil a k nevěstě dotíral, nevěstu bránily ženy, které konečně „žida" zahnaly. Tu přišel pravý ženich, zaplatil a nevěstu dostal. (Šitbořice).

Při čepení bývalo též „válení družiček"; každá byla položena na lavici a sezut jí botek. Botky se házely do pytle; jeden z mládenců, který dělal „žida", je vydražoval.

Mnohdy byly příliš drahé, než si je družička vykoupila.

Veselé bývá škádlení družby a starší droužky:

Družba: „Když jsem šel okolo štěpničky,
visely tam dva roztrhané střevíčky
a ty snad byly naší starší družičky."

Družička: „Když jsem šla okolo plota,
visely tam roztrhané nohavice
a ty snad byly našeho mládence."

Když se k ránu chtějí hosté rozcházeti, zdržují je říkáním:

„Vzácní páni hudebníci, jak sedíte na lavici,
oddechu si trochu přejte, ze sklínek si připíjejte!
A vy, páni hosti, všeho smutku prosti,
nebuďte tak nesmělí, co se peklo, ať se sní.
V této tmavé, černé noci není možno žádné moci.
Je tam velká metelice, nepřeletí ptáček, ani křepelice.
K tomu jsou tam deště;
kdyby kabát mechový a površek plechový,
ani ten mu nic nepomůže,
i ten promokne až do kůže.
Dešť tam pod nohama zmrzá,
až to ve všech údech vrzá.
Běda tomu, kdo tam musí,
ubožáček hrozně zkusí.
Buďme rádi, že jsme tady,
já již nevím lepší rady."

Svatební veselí se nekončí prvním dnem. Trvá obyčejně 3 i více dnů.

Druhého dne hrají se různé hry „Na Adama", „na holubičku" a pod., mládenci okovávají družičky, družičky holí mládence, vybírá se „na povijan", „k vodě", kuchařkám na zástěry a všecko chování provází veselé rýmované škádlení.

Někde chodívají i maškary k svatebním hostům a dostávají od nich dárky.

Po všechny dny se ozývá muzika, zpěv a tančí se a tančí.

Hody slaví se obyčejně jednou, někde i dvakrát do roka (Boleradice) a jsou také pravým svátkem pro chasu, děti i dospělé. Po všechny hodové dny chodí všichni svátečně oblečeni a odpoledne u máje možno shlédnouti krásné kroje, které o jiných dnech nyní již zřídka se nosí.

Před hody volí chasa ze sebe 3—4 stárky (po případě sklepníka), kteří jsou pak pořadateli hodů a všech zábav po celý rok. Stárci si vyvolí z děvčat stárky. Stárci i stárky jsou v krásných národních krojích. V předvečer hodů postaví chlapci na návsi před hospodou „máju" až 20 m vysokou a její vršek bohatě ozdobí. V neděli o hodech „mozekanti" vyhrávají po všech domech a stárci zvou na hodové veselí.

První stárek „zavdává" z opentlené láhve, druhý stárek zatančí s hospodyní. Jsou-li v domě dcery, zatančí s nimi ostatní stárci (Diváky).

Vyhrávati se začne na faře nejprve, pak u starosty a u ostatních občanů.

Před domem s doprovodem zpívali:

„Posvěcení chrámu Páně jenom jednou za rok máme,
posvěcení chrámu Páně jenom jednou světíme."

Pak první stárek říkal:

„Věříme, pane hospodáři,
že nám za zlé míti nebudete,
že jsme do vašeho domu vstoupili.
Vzkazuje vás všechna chasa pozdravit,
abyste se za nás nestyděli
a nás něčím obdarovali.
Kdyby vaši synové na naše místa vstoupili,
my se jim též rádi odměníme.
Ctným a chvalitebným jménem
Pochválen buď Ježíš Kristus."

Poté hudba zahrála a první stárek roztočil hospodyni a zavedl ji hospodáři. Pak si hospodář se stárky „zavdal" a dal peníze do zapečetěné krabičky „šulařky". Čtvrtý stárek

odlil vína pro muzikanty a chlapci sebrali do velikého koše darované koláče (Šitbořice).

V pondělí odpoledne je „zavádka". Zahajují ji stárci se svými stárkami. Při zavádce se zpívá:

„Súdili se ti krumvířští s pánem,
o tu lúku, co je pode dvorem;
súdili se, súdili se ještě,
o to hezké, modrooké děvče.

Při tom stárci se stárkami obtančí kolo přísunnými kroky v taktu písně.

Pak začne hráti hudba a stárci vedou stárky ke stolu, u něhož sedí vážení občané a stárky musí zaplatit („skládajú peníze"). Potom se v „zavádce" vystřídá ostatní domácí chasa (Krumvíř).

Přespolní chasa, jež se na pozvání k hodovému tanci dostaví, je přivítána pochodem.

Seřadí se, ve dvojstupech obejde asi třikrát máji, načež se postaví před muzikanty. Každý si dá zahráti začátek své oblíbené písně (hraje se první věta a ukončí fanfárami) a potom mají přespolní sólo (Mělčany). Tančí se kolem máje, za nepříznivého počasí v hospodě. „Mája" zůstane státi 14 dní, neboť se ještě slaví dozvuky hodů, „hodky" nebo-li „odehrávka".

Po odehrávce se máj skácí.

Za dřívějších dob stínali v Rajhradě berana a pekli jej. Ženatí tančívali tance „dajč" nebo „čardáš" a veselím se vyrovnali svobodné chase. Vyskakovali až k trámům.

Také ostatky slaví se ještě v mnoha našich vesnicích. Vždyť na konec masopustu, poslední tři dni mívá bujné veselí mezi chasou odjakživa svoje právo.

Aby získala mládež na zábavu peníze, chodí po vesnici ostatkový průvod. Stárci, několik chlapců ozdobených voničkami, s nimi maškary Felix a Kača, jinde „žid" nebo „kovář".

Felix má dřevěnou šavli nebo kord, na který nabodává darované kusy uzeného masa, slaninu, klobásy. První stárek nese láhev vína, druhý koš na „koblehe". Za doprovodu harmoniky zpívají:

„Pod šable, pod šable i pod vobuške,
me všecko bereme aji plané hruške.
Tade nám nedale, tade nám dajó,
zabile komára, slanino majó!"

(Boleradice.)

„Bože, se smiluj nad jejich dušú
jako se smiluje kocúr nad myšú."

Jinde se namaškarádí kovář a jeho pomocníci. Kovář má slaměnku s hřebíky, kladívko a staré podkůvky. Okovává děvčata, jak se mu podaří kterou chytit.

Ostatkové veselí se zakončuje pochováváním basy. Přikryjí basu bílým prostěradlem a čtyři mládenci ji nesou středem shromážděných jako rakev. Před rakví jdou muzikanti a za nimi „kněz" s ministranty. Za rakví jde plačící muž zemřelé a pozůstalí mládenci. Muž má šátkem ovázanou hlavu, v ruce nese zlomenou hořící svíčku a naříká nad smrtí své ženy-basy. Po obřadech se s ní mládenci rozloučí a basu pochovají (Krumvíř). Po všechny ostatkové dny se stále tančí. Typickým jídlem jsou „koblihe".

S m r t k a. Na smrtnou neděli chodívají děti po vsi, nosí borový stromeček ozdobený vyfouknutými pomalovanými vajíčky, fábory a řetězy a zpívají:

„Smrtná milá, kde jsi byla?
Já jsem byla u studýnky, prala jsem tam šátky, plínky,
šátečkem, proutečkem po vodě šplíchala.
Šuha-ha-há, šuha-ha-há k Vojkovicím
na to dobré víno.
Svatá Markéto, dej nám dobré léto
na žitečko, na pšeničku a na všecko dobré.
Svatý Petře z Říma, dej nám flašu vína,
abychom se napili, Pána Boha chválili.
Smrtná neděla, kam se poděla?
Otvírejte bránu nám, nám sobótovském pannám,
cum, cum, sobótovském mládencům."
Svatý Jiří vstává, zemi odmykává,
aby tráva rostla,
travička zelená, růžička červená, fiala modrá.
Fiala, růže, kvésti nemůže,
dokud jí milý Pán Bůh s nebe nepomůže."

(Sobotovice.)

H r k á n í. O velikonočním týdnu, kdy se místo vyzvánění hrká, sejdou se hoši u kříže, pomodlí se a pak říkají: Ejhle, Maria, ráno (nebo v poledne, večer) hrkáme: hrrrr! „Párovači", nejstarší chlapci, zvolají „ládovat" a všichni se seřadí po dvou a v průvodu obcházejí vesnici.

V neděli velikonoční vybírají chlapci za hrkání po dědině dary, o něž se mezi sebou rozdělí. (Sobotovice).

Š l a h a č k a (někde mrskut). Tímto slovem se rozumí nejen spletené, vrbové proutí, (žíla, palaška), ale i šlehání i malovaná vajíčka (kraslice). Na šlahačku chodívají děti i dospělí. Děti říkají:

„Kázal Kadlec i Kadlička, abes dala dvě vajíčka,
jedno bílý, dvě červený, šak slepička snese hiný
za kamnama v kótko, na zeleným prótko;
ten prótek se vohébá, vajíčko se kolíbá,
slepička kdák, vajíčko křáp,
máte nám ho, zlatá panímámo, dát."

Nebo:

„Hody, hody, doprovody, déte véce maluvaný,
nedáte-li maluvaný, déte haspoň bílý,
šak slepička snese hiný;
za kamnama v kótko, na zeleným prótko."

(Boleradice.)

Šlahačka trvá dva dny. V pondělí velikonoční mají právo chlapci šlehati, v úterý děvčata chlapcům oplácejí a říkají: „Naše platí."

Kraslice bývají krásně barveny a často ozdobeny veršíky buď vtipnými nebo milostnými:

„Vajíčko malované, z lásky srdce darované,
komu já ho dám, toho ráda mám."

Nebo:

„Dárek srdce mého, není pro každého."
„Pro koho? Pro toho, co je komu do toho."

O vánočních svátcích se na Štědrý večer střílejí z pistolí, jinde vytrubují; o Štěpáně chodí děti po koledě.

Koledy: „Koledo, koledo z vokna ven,
dé vám Pán Bůh dobré deň.
Liška běži v háji,
chytejte ji, páni,
já ji chytat nebudo,
já bych zmeškal koledo.
Hop, Majka, na hůro, dej dětem koledo,
po jablíčku, po oříšku, po zlatém tolaro."

*

„Já sem přišel k vám, abych řekl vám,
že je dnes koleda.
Kdo mi nedá nic, ten je z Hrubijánovic,
já se na něj zamračím, jako medvěd zamručím,
potom pudu pryč."

(Blučina.)

Horní právo. Ve vesnicích, kde se pěstuje réva, udržovalo se „horní právo". Před mariánským svátkem 8. září se vinohrady pečlivě okopaly a uhrabaly. V ten den šli „ho-

taři" nejdříve na mši, po ní slavnostně vztyčili horní právo tam, kde bylo nejvíce vinohradů. Právo byla vysoká ověnčená tyč, daleko viditelná. Od té chvíle nesměl nikdo kromě hospodáře do vinohradu vstoupiti. Utržení i jednoho hroznu vína bylo přísně trestáno. Výjimka platila jen pro nemocné.

(Rakvice.)



Božena Totušková:

Dětská říkadla,

rozčítávky, posměšky, chytačky, říkadla při otloukání píšťal.

Rozčítávky:

(Hrušovany.)

Ene, bene, tyka, mora,
obršťajne rozmaryna,
kykyryky, pumprliky,
alec, palec — ven!

En den dýny,
vlk je v síni,
dítě pláče, bude den,
na koho to slovo padne,
ten musí jít z kola — ven!

(Blučina.)

Amen, amen, pravím vám,
kde zůstává Abrahám,
v tom domečku, na kopečku,
pije kafé ze škopíčku — bum!

En den das, přišel ras,
chytl kočko na vidličko
a šel zas!

Jenda, dvanda, třinda,
čtvrnda, pádě, ládě,
louka, souka, do klobouka,
even, epsa, pečínka ze psą,
kotrmelec, válec, rendlík vajec — bum!

(Měnín.)

Kačena se rozseděla
v rákosovým listí,
sedum vajec vyseděla,
jedno bylo čistý.

Posměšky (na jména, řemeslníky a dědiny):

(Syrovice.)

Antonín, veze kmín,
veze Kačo na trakačo,
posadil jo za komín.

Jakube, Jakube,
vobrať gatě na rube
a čepico na lic,
bude z tebe zajic.

(Hrušovany.)

Boženica — palica,
uškrtila zajíca,
nemohla ho uškrtit,
musela ho utopit.

Mařa — kařa,
vzala vidle na pekaře,
pekař jí je vydřel,
celý záda sedřel.

Bertó, co uvidíš, ber to!

Ševče, Pán Bůh Tě nechce,
čert o Tebe nestojí,
že máš gatě od smoly.

Na vědomost se dává:
Páralom zdechla kráva;
kdo chce čerstvý jitrnice,
ať se staví u radnice.

Hunkovice, Žabčice,
tahají se za kšice.

V Borkovanech z hrnca pijó,
žádnýho se nebojijó.

Chytačky (na slova):

Máš hlad?
Kup si vinohrad.

Máš hlad?
Pomodli se a běž spat.

Dej mně kousek!
Vlez na brousek,
Pán Bůh ti dá
větší kousek.

Dej mi chleba!
Říkali by ti Šuškleba.

Co je novýho?
Ostříhali holýho.

Kde só vaši?
Sedí v kaši.

Cože?
Vidličky a nože.
Co ještě?
Staré kleště.
Co dál?
Starý vál.
A co víc?
Starý střevíc.

Říkadla při otloukání píšťal:

(Ivaň) Otloukej se kozí pysku,
dám ti medu plnou misku,
otloukej se dobře,
pojedeme k hoře,
otloukej se ještě víc,
pojedeme do Křepic.

(Vranovice.) Běžel zajíc přes oboru,
roztrhl si zadní nohu,
liška mu jí zašívala,
veverka se posmívala.
Co ty se máš posmívati,
sama nemáš kousek gatí,
dosť, dosť, dost —
už je holá kost.

(Hrušovany.) Kroutím, kroutím píšťaličku,
na zeleném kaménečku;
jestli já ju neukroutím,
půjdu žalovat pánovi.
Pán sedá v seně,
koza se mu směje,
chyť kozu za uši,
povedem ju k Maruši.
Dost, dosť, dosť — už je holá kost.

(Němčice.) Otloukej se, píšťaličko vrbová,
nebudeš-li se otloukati,
budu na tě žalovati
císaři pánu,
on ti dá ránu,
až odletíš ke zlatému džbánu.



Vilém Petrů:

Národní píseň a sborový zpěv na Hustopečsku.

„Hrozné, když Bůh neúrodou
a morem trestá přísně;
však ze všech trestů největší,
když národ nemá písně."

Vítězslav Hálek.

Lidová píseň a lidový zpěv u nás upadají. Když děvčata plela řepu, když se večer vracela z práce, zněl kraj písní. Dnes toho neuslyšíš. Zpívá se jen při příležitostech: o hodech, při odvodech, muzikách, svatbách, dračkách, loupání kukuřice, na výletech, v podvečer.

A jak se dnes zpívá a co se zpívá! U šohajů jsme zvyklí na bezcenné odrhovačky hrubého zrna, melancholicky zabarvené, hulákavě přednesené místo národní písně, při níž vzplá oko, poskočí srdce, nohy samy sebou „zacifrují" a výsknutí ohlašuje konec písničky.

Tisk a města dodávají bezkrevné písně kabaretní, moderní odrhovačky a naše mládež se za nimi přímo žene, plnou silou mladického žáru je ssaje. Píchne vás u srdce, když uvidíte pět šumných děvčat na ulici, od šátku na hlavě až do botky na noze všecko je naše, ale na rtech cizácký kabaretní popěvek místo naší slovácké písně.

Starodávné písně a popěvky svatební se drží při životě jako tonoucí stébla, a jen tu a tam, na příklad v Němčicích nebo v Borkovanech, je uslyšíte.

Nemalou zásluhu o zachování písně na Hustopečsku má Hynek Bím, který byl v letech 1899—1905 odborným učitelem na měšťanské škole v Kloboukách a národní písně zde sbíral. Podařilo se mu jich sebrati 358, které nebyly dosud vytištěny v žádné sbírce. Jako doklad svérázu národního uvádíme, že v Brumovicích jich sebral 19, v Divákách 8, v Kloboukách 112, v Kobylí 15, v Krumvíři 5, v Morkůvkách 148, ve Velkých Pavlovicích 12, v Boleradicích 21, v Šitbořicích 18. Nejkrásnější byly z Morkůvek.

Kromě toho má Sušilova Sbírka národních písní z r. 1859 z Hustopečska 56, Bartošova I. z r. 1882 4, Bartošova II. z r. 1889 24, Bartošova III. z r. 1901 62 písní.

Velikou propagaci národní písně vykonávají na Hustopečsku jednoty sokolské tím, že zpěv národních písní je bodem programu vzdělávacích besídek. Jak dotazníky bylo zjištěno, je tomu tak v Rajhradě, Židlochovicích, Holasicích,

Hrušovanech, Šakvicích, Kloboukách, Nosislavi, Divákách, Krumvíři, Sobotovicích, Žabčicích a jistě i jinde.

Pro zajímavost uvádíme nejoblíbenější písně, jež při různých zábavách (hodech, muzikách, výletech, svatbách atd.) se v jednotlivých obcích zpívají:

„Jakú sem si frajírenku" (Rajhrad, Starovičky, Klobouky). „Vyhorela Stará Turá" (Nosislav). „Aj, já sem synek z Polanky" (Měnín). „Černé oči, jděte spat" (Blučina). „Jsem Moravan", „Pasol Jano", „U Starej Břeclavy", „Boleráz" (Němčičky). „Smutné časy", „Koupím já si", „Zasadil jsem čerešničku", „Konopa, konopa" (Klobouky). „Jen Tobě, Bože, blíž" [církevní píseň] (Borkovany). „Sivá holubičko", „Vydávala matka", „Ten bořecký zámek", „Majdalenko Kuchyňkova" (Bořetice). „Šla panenka do háječka (Moutnice). „Byl krásný večer, tichý májový", „U potůčku zarmoucená sedí" (Nesvačilka). „Často já na hřbitov chodím", „Chovala matička, chovala synáčka" (Bratčice). „Nestiskaj mi, šuhaj, ručku" (Diváky). „Pasol Jano tri voly", „Vy zelení hájové" (Přísnotice). „Přes zelené žitečko voda teče" (Žabčice). „Na těch panských lukách" (Těšany). „Boleráz" (Újezd). „U panského dvora" (Bošovice). „Když jsem si ten kvíteček" (Vranovice). „Poljana, Poljana", „To naše stavení", „Od Trenčína dolů k mostu" (Rakvice). „Dragouni", „Pod Palavú je hájíček", „Když hromy burácí", „Mám já zahrádečku zelenou", „Sivá holubičko", „Chovala matička" a j. (Šakvice). „Dybych já byl selským synkem", „Dybych byla ptáčkem" (Vrbice). „Parom bije", „Ten brumovský zámek" (Brumovice).

Aby obrázek byl aspoň trochu úplný, nutno se zmíniti též o sborovém zpěvu. Ten pěstují tělocvičné jednoty sokolské, orelské, sbory kostelní a různé spolky. Zpěvácké sbory vznikly více z potřeby než ze záliby. O zpěváky bývá nouze.

Pokud bylo zjištěno, pěstuje se sborový zpěv v jednotách sokolských v Bošovicích, Divákách, Hrušovanech, Kloboukách, Krumvíři, Nosislavi, Rajhradě-Holasicích, Sobotovicích, Újezdě, Unkovicích, Židlochovicích a Žabčicích.

V jednotách orelských v Borkovanech.

Zpívá se příležitostně při oslavách, slavnostech a akademiích.

Sbory kostelní jsou v Brumovicích, Blučině, Kloboukách, Nosislavi, Nikolčicích, Rajhradě, Rakvicích, Syrovicích, Újezdě, Uherčicích, Vranovicích, Židlochovicích, Borkovanech, Boleradicích, Moutnicích, Kobylí a Zatčanech.

Bošovice mají pěvecký spolek Svornost, Velké Hostěrádky Volné pěvecké sdružení, Pohořelice Pěvecký kroužek osvětového sboru, Přibice smíšený sbor místního odboru Národní jednoty, Rakvice pěvecký sbor Volné myšlenky.

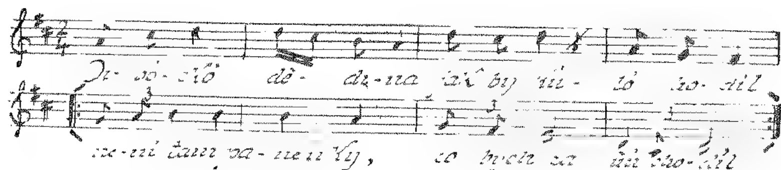
Židlochovice mají učitelský kvartet.

Nechceme čtenáře unavovati dlouhým výčtem hudebních kapel, které vyrůstají jako houby po dešti působením jarého mládí, které hýří silou, chce a má právo býti veselé.

Jen několik našich písniček, které zapsal odborný učitel Hynek Bím, citujeme s tím úmyslem, aby zase nově ožily, jestli už někde umřely, nebo umírají.

1.

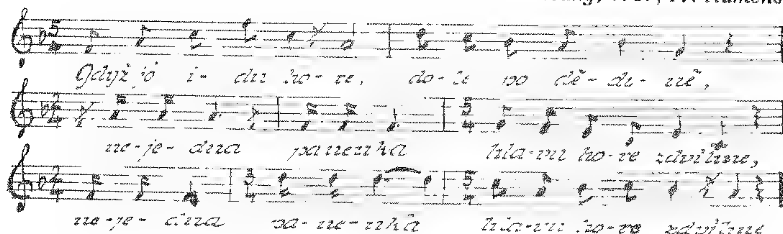
*Diváky, 1907, Fr. Kamenská, 65 r.**



Divó-ckó dědina
tá je jako deska,
néni tam panenky,
só tam samy děcka.

2.

Diváky, 1907, Fr. Kamenská.



2. Hlavu hore zdvíhne,
do okna podívó,
[: co jest to za šuhój,
že k nám nechodívó? :]

3. Dybych k vóm byl chodíl,
byla bys plakala,
[: za rok, za dvě leta
byla bys chovala. :]

4. Nežádej se, milá,
takovej dobroty,
[: musela bys nosit
ze železa boty. :]

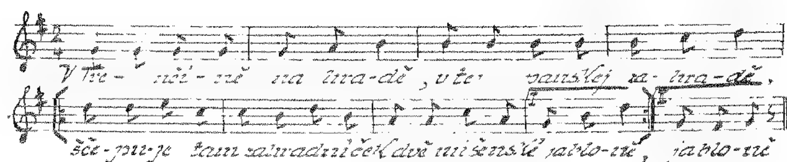
5. Ze železa boty
a na rukoch zámek,
[: zaplakalo děvče,
zaplakol šuhójek. :]

---

* Letopočet za místem značí rok, v němž byla píseň sebrána, číslice za příjmením udává stáří zpěváka, který píseň sběrateli sbíral.

3.

Klobouky, 1904, Tomáš Forejtník, 66 r.



2. Ščepuje, ščepuje,
   švarné děvče miluje,
   [: švarné děvče modrooké
   (černooké)
   jako lyska na vodě. :]

3. Lísteček z javora
   padl na nás na oba,
   [: vyprovoď mě, moje milá,
   do našeho dvora. :]

4. Vyprovodiť tě pujdu,
   já za tebou nepujdu,
   [: ty si z rodu vysokého,
   já za tebe nemohu. :]

5. Nic si z toho nedělej,
   jen se na mě nehněvej,
   [: ať sem bohatých rodičů,
   já si tebe přec vezmu. :]

4.

Volně. *Klobouky, 1902, Marie Kordiovská.*



2. Já se urobím ptáčkem jestřábem,
   k maměnce zaletím,
   sednu si, sednu v zahrádce její
   na bílou leluji.

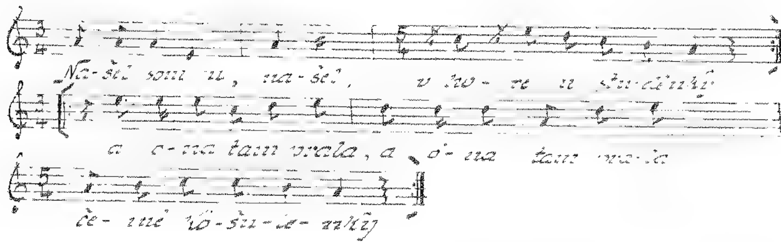
3. Maměnka přijde, zháněť mě bude
   šop, ptáčku jeřábe!
   Šop, ptáčku, dole, sedni si vedle,
   nezobej leluje.

4. Já sem nepřišla, maměnko milá,
   leluje zobati,
   ale jsem přišla, ale jsem přišla
   sobě stěžovati.

5. Marné je, cero, marné je, cero,
   tvoje stěžování,
   poslouchej věrně svého manžele,
   budeš se měť dobře.

5.

Krumvíř, 1902, Jakub Mandelík.

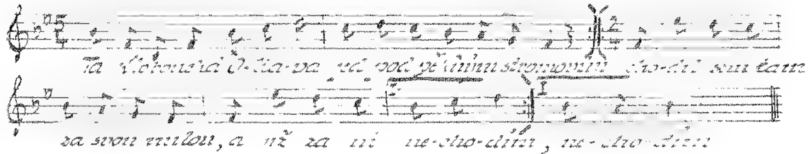


Pomoz, Pan Buh, pomoz,
švarná kravarenko,
[: však ty's mňa pásala :]
tři leta stadenko.

Oj, pásala, pásla,
bar aj eště budu,
[: bar aj k tobě milý :]
za gazděnku pujdu.

6.

Volné. *Klobouky, 1902, M. Kordijovská*



Chodijou tam dvá jiní,
ti nejsou tak upřimní,
[: dej si, holka, dobrej pozor,
jeden tě z nich ošidí. :]

Ošidí tě jedenkrát,
dvakrát, třikrát, čtyřikrát,
dej si, holka, dej si pozor,
ošidí tě nastokrát.

7.

Morkůvky, 1904, Antonín Najman, 77 r.



Kemu bych ich nechala;
kamarádko, tobě,
abys na mě zpomněla
v tem panenským stavě.

8.

Morkůvky, 1904, Antonín Najman, 77 r.



Štyry koně v maštalce,
co je po mojej galance,
co je po ní, co je po ní,
dyž mě za ňú jiný chodí.

9.

Morkůvky, 1905, Jos Kincl.

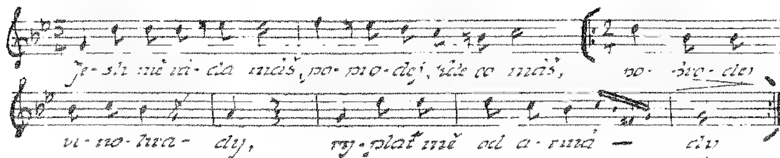


Ráda přadu ráda len,
kerý teče z bečky ven,
ráda předu teňučko,
až je v bečce malučko.

Za horama jarmak byl,
ach, můj Bože, kdo tam byl?
Oj, byly tam děvčata,
kupovaly rozmaryn.

10.

Morkůvky, 1905, Jos. Kincl.



Třeba tě ráda mám,
vinohrad neprodám.
[: Já ráda vínko piju
a bez tebe se minu :]

Stárečku, starý náš,
šedivú hlavu máš,
dycky je dobře s námi,
dokud jsi mezi námi.

11.

Klobouky, 1904, Fr. Dobrovolný, 57 r.

Já su z Klobouk narozený,
mám tam svoje potěšení,
[: já tam dneska musím být,
svoji milou navčivit. :]

Páni, páni, vemte puta,
chytili sme vám regruta,
[: dejte ho do šerkovně,
ať nechodí svobodně. :]

Nekolčice a Křepice,
Těšany a Šitbořice,
[: Vážany a Prušánky,
tam sú hezké galánky. :]

12.

*Z Popovic u Rajhradu, sebral Vil. Petrů 1907, zp. Anežka Ustohalová.**

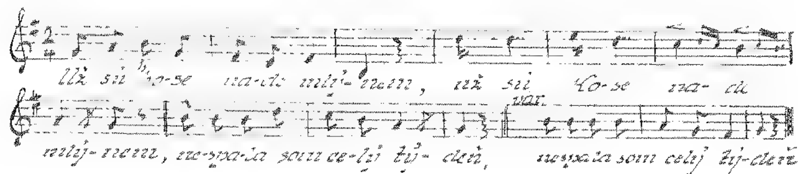
Zvolna.

* Druhá část písně, při níž se tančí a poskakuje, zpívá se velmi rychle.

13.

„Skočná."

Morkůvky, 1904, Jos. Babáček, 66 r.



2. [: Ani v noci, ani ve dně :]
enom jednou za poledně.

3. [: Proč,[2] Libuško, tady stojíš, :]
do vody se jíti bojíš?

4. [: Já se dále jít nebojím, :]
kde sem rústla, tam já stojím.

5. [: Kde sem rústla, rozkvétala, :]
červenýma růžičkama.

6. [: Zkázala mně[3] Nasedlovská :]
co je po ní, není hezká.

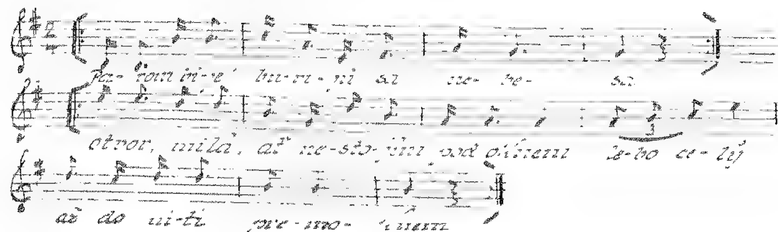
7. [: Zkázala mně z Hostěhrádek :]
že má pěknej vinohrádek.

8. [: Zkázala mně z Bohumělic, :]
co je po ní, dyž nemá nic.

14.

a) Parom bije.

Z Brumovic.



b) „Proč ta jizera tak hučí?"
c) „Vítr fouká dolinou..."

[1] Kose = pás v souhvězdí Oriona.
[2] Libuško = milenko.
[3] Nasedlovská = z Násedlovic.

15.

Rektorská.

Zdlouha. *Morkůvky, 1904. Fr. Skřivánek.*

2. Anděle zpívají v nebi,
rektorové však na zemi
[: a tak jest Bůh všude chválený
jak na nebi, tak na zemi :]

3. Rektorové, jak jen zemřou,
hneď do nebes slávy přijdou
[: Anděle jich přivítají:
„Vítáme vás kamarádi!" :]

4. Cecilie, tá vítá je,
na varhany ukazuje,
[: že budou muzicírovat,
chválu Boží rozmnožovat :]

5. Nevyčitejte jim piti,
jejich ouřad to chce míti,
neb oni se moc vykřičí,
když ve školách dítky cvičí.

6. Ráno křičí: „Čtěte, pište,
slabikujte, počitejte!"
Odpoledne zas z muzikou
trápí se chvíli velikou.

16.

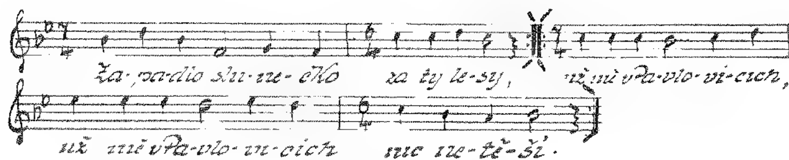
Ten brumovský zámek.

*Z Brumovic.**

* Zpívá se při zavádce o hodech s textem ne právě nejlepším.

17.

Velké Pavlovice, 1905, Horáček



2. [: Těšilo mě, ale už ne, :]
[: a snad mě potěší :]
a někde jinde.

3. [: Pavlovské hodiny smutně bijú, :]
že mě z mú Nánynkú,
sivú holuběnku, rozvádijú.

4. [: Rozvádijú, nebojím se :]
přijde ta hodina,
frajirenko moja,
ožením se.

5. [: Ožeň se, synečku, s Pánem Bohem :]
[: vem sobě ženušku :] co's jí roven.

6. [: Ti tvoji rodiči takoví sú :]
[: ti jenom bohatý :]
nevěsty chcú.

7. [: Vezmeš si bohačí, obanuješ :]
[: a ze mě chudobnú :)
plakat budeš.

8. [: Na krásu, na šaty su ti rovna :]
[: ale na bohactví :]
není možná.



IV. Kulturní a sociální poměry.

Čeněk Krejčí:

Kulturní život.

Úvodem.

Vykresliti úplně a dopodrobna kulturní výši obyvatelstva našeho okresu vyžádalo by si celého spisu. V této stati možno jen zlomkovitě na některých oborech lidského usilování naznačiti, na jaké osvětové úrovni naši lidé stojí. Považujeme ještě za nutné podotknouti, že úkolem tohoto článku je více nabádati, nežli suše, kronikářsky zaznamenávati jednotlivá fakta, jimiž se vzdělanost jeví. S tohoto hlediska budiž tato stať posuzována.

Kulturní vývoj našeho kraje je dán velmi různými, na oko podřadnými vlivy: polohou, útvarem půdy, vztahem k městu a komunikacemi. Možno pozorovati, že cesty osvětovým snahám jsou nejotevřenější do míst zámožnějších a do těch, které leží poblíž kulturních zdrojů. Odtud pak kulturní snažení šíří se dále, řekl bych, kulturními tepnami. Jimi jsou především dopravní linky (železnice a silnice). Krajovými kulturními středy jsou některá města, a to tím vlivnější, čím jsou větší. Tento dvojí zjev je v našem okrese tak patrný, že se dá zhruba i graficky doložiti.

Nejpůsobivějším střediskem kulturním pro většinu okresu jest Brno. Jeho vliv plyne podél železničních tratí Brno—Břeclav a Brno—Sokolnice. Od těchto tepen na obě strany ho ubývá. K nim se pojila kdysi silně působivá tepna vídeňská, nesená tratí bývalé severní dráhy. Ovládala velmi jih okresu a obce při dráze, a jejího vlivu nelze pominouti v národním uvědomění obyvatelstva. Menší účinnosti jsou tepny podél dvou silnic, které probíhají napříč okresem od Klobouk a Hustopeč k Brnu.

Židlochovsko, Újezdsko a z části Hustopečsko jsou živy hlavně z kulturní tepny brněnské.

Kloboucko, jehož středem je okresní město Klobouky, žije více svým osobitým kulturním životem, třebas ne tak intensivním.

V sousedním okrese hustopečském nesrostl venkov zcela se svým středem — Hustopečemi, neboť město ovládané německou většinou bylo v českém okolí cizí. —

2. Vliv města Brna.

V úvodě bylo nadhozeno, že téměř 3/4 kraje jsou v dosahu kulturního působení blízkého Brna. Zásah jeho je velmi rozmanitý, že nelze všech složek vyčerpati.

Nemůžeme také podceňovati sociálně výchovného významu velikého města. Brno poskytuje drobnému lidu pevného zaměstnání v průmyslových a obchodních závodech i různých veřejných podnicích. Důkazem toho jsou dlouhé a plné dělnické vlaky brněnské. Při stoupající lidnatosti obcí by náš venkov sám ztěžka všechny obživil.

Ale každé světlo má stín. Mezi dospělým dělnictvem je též mládež, sotva školním lavicím odrostlá. I ta odchází ráno s uzlíčkem živobytí či konvičkou kávy se staršími druhy na vlak často ke škodě na svém zdraví. Večer spěchají někteří dělníci domů daleko přes pole. Jiní zůstávají na celý týden v Brně a na neděli se vracejí s výplatou.

Město dává bohatou příležitost i podnět k všeobecnému vzdělání a poučení. Nejsou vzácností hromadné návštěvy divadel, výstavních trhů, musejí, slavností. To vše přispívá k duševnímu růstu.

Velmi zřetelné jest to právě u dělnictva, které je ve městě zaměstnáno. Jeho myšlenkový obzor je bohatší, jeho názory liberálnější. Noviny, zkušenost vlastní i jiných, poznávání organisačního života a prožívání sociálních zápasů, nesnází a reforem, prudší život politický, to vše bystří životní moudrost a duch města sám jest školou života v plném varu. Stává se však někdy, že dobrá povaha se ničí dechem města. Lidé v Brně zaměstnaní jsou též šiřiteli nejrozmanitějších, dobrých i špatných novot na venkově, módou počínaje, písničkami a kabaretními popěvky nevalné ceny konče. Poměšťují se. Kéž by vždy jen v dobrém!

Neméně důležita pro kraj jest blízkost Brna s četnými školami pro studium venkovského dorostu. Tato nastávající inteligence, třebas nezůstává navždy věrná venkovu a své obci, přece zde někdy kulturně působí.

Blízkost Brna působí, že v okolí jeho vznikají četné tovární podniky. Důsledek toho je velmi živý dopravní provoz a čilý styk obchodní.

Konečně nákupy v Brně a brněnských překupnic na našem venkově mají ráz praktické obchodní vzájemnosti.

3. Spolková činnost.

Největší zřetel obracel se již v prvních dobách spolkového života k české knize a české písni, s počátku jen pro účely církevní. Ponenáhlu se přecházelo k písni lidové, vlastenecké. Knihou a písní svorně se křísilo národní uvědomění.

Nejstarším českým, vpravdě kulturním spolkem na okrese byl čtenářský spolek „Pokrok" v Kobylí z r. 1867. Jak odvážný to název v té době! V názvu spolku je jeho program. R. 1869 založen tamtéž ženský vzdělávací spolek „Libuše", pravá to spolková vzácnost té doby. Upoutal pozornost Grégrovu, který v dopise o něm píše, že „je prvním ženským spolkem v zemích koruny svatováclavské". Praktický ráz měly újezdské spolky loterní a střídmosti z polovice minulého století, rovněž i Pohřební spolek z r. 1873. Členové Spolku střídmosti jednou do roka v kostele slibovali, že nebudou píti kořalky. S jakým výsledkem, není známo.

Spolek kloboucký „Lev" z r. 1875 pěstoval zpěv; újezdští mají v letech 80. svůj ochotnický spolek divadelní, pavlovští „Osvětu" z r. 1881. V pozdějších letech řada spolků utěšeně roste.

Dnešní spolkový seznam jest velmi pestrý. Nejrozšířenější jsou hasičské sbory pro svůj požárně-bezpečnostní úkol. Jsouť ve všech obcích. Ostatní spolky možno rozděliti podle jejich tendence na tělovýchovné a sportovní (Sokol, Orel, J. P. T., sportovní odbory), dobročinné a sociální (Sociální péče), zdravotní (Červený kříž), čtenářsko-pěvecké, všeob. národní a j.).

Tabulka nejrozšířenějších kulturních spolků z roku 1927.

Soudní okres	Hasičské sbory		Těl. jed. Sokol	Těl. jed. Orel	J. P. T.	Čer. kříž	Spolky čten. a pěvecké
	české	něm.					
Hustopeče	11	8	9	9	1	1	2
Klobouky	12	—	10	9	—	1	—
Židlochovice	24	2	22	21	5	3	2
Součet	47	10	41	39	6	5	4

Z ostatních spolků jmenujeme aspoň: okrašlovací spolky, odbory Národních jednot, odbory Ústřední matice školské, musejní spolky, Volnou myšlenku, abstinentní kroužky, hospodářská družstva a jiné.

Není u nás obce bez spolku. Některé z nich omezují však svou činnost jenom na vybírání ročního příspěvku členského.

V této stati nemožno nevzpomenouti, že velikou většinu kulturní práce spolkové koná obětavě a nezištně učitelstvo, bez něhož někde by byla osvětová činnost v obcích téměř nemyslitelna.

Aby se pozvedla kulturní úroveň občanstva, byly zákonem zřízeny místní osvětové komise.* Dostaly na obcích do správy i obecní knihovny, rovněž zákonem založené a dotované určitým ročním obnosem z obecních pokladen. Tyto příspěvky obcí bývají někde značné (Hrušovany a j.).

Osvětové komise, třebas zákonodárce sledoval úmysl nejlepší, byly ustaveny, ale žijí někde pouze na papíře. Přirozeně. Činnost kulturních spolků v obcích byla ještě před osvětovými komisemi a je i nyní na pěkné úrovni, takže na osvětovou komisi se nedostává činnosti. A kde není činovníků spolkových, sotva se najdou pro tuto instituci. Tak se namnoze činnost osvětové komise v zastoupení knihovní rady vztahuje na řízení obecních knihoven, které jsou všude, někde s velmi značným počtem svazků a cenného literárního výběru. (Jiráskova knihovna v Újezdě, Židlochovicích, Kloboukách, Pavlovicích a j.). Osvětové poslání komisí projevuje se samostatně jen v několika obcích, ale i tam nepředčí místních spolků; jinde spolupracují s nimi a často prostě registrují podniky spolkové ve svých výkazech — snad nesprávně a nespravedlivě.

Nejdůležitější číselná data o činnosti osvětových komisí okresu hustopečského za rok 1926.

Okresní osvětový sbor:

Počet	Židlochovice	Hustopeče u Brna	Klobouky
Obce	36	13	13
Obyvatelstvo čsl.	31.337	16.395	14.655
Přednášky	357	66	67
Účastníků	[19.965]	[4.220]	[7.276]
Ochot. divadel	169	15	37
Součet	526	81	104

* Obvyklá zkratka pro místní osvětovou komisi jest MOK, pro okresní osvětový sbor OOS.

Počet	Židlochovice	Hustopeče u Brna	Klobouky
Přenos	526	81	104
Vzděl. předst. biografické	86	53	(6)
Loutk. divadla	75	65	(1)
Lidové besedy	28	12	(1)
Besedy pro mládež	46	9	3
Jiné vzděl. podn.	313	16	19
Součet	1.074	236	134

Úhrnem 1444 osvětových podniků.

Ač tato čísla zahrnují vlastně činnost spolkovou, napovídají hodně, i po stránce srovnávací.

Výkaz o obecních knihovnách za rok 1926.

	Hustopeče u Brna	Klobouky u Brna	Židlochovice	Součty
Obcí bez knihoven	2	—	1	3
Počet svazků	4.186	4.069	10.259	18.514
Počet čtenářů	1.076	1.357	1.922	4.355
Počet výpůjček	16.404	15.829	26.578	58.811
Poč. čes. knihoven	11	13	34	58

Podporou knihoven projevují obce porozumění pro českou knihu. Čte se hodně, třebas % čtenářů obec. knihoven pohybuje se jen mezi 5—12%. To lze vysvětliti četnými knihovnami spolkovými a soukromými.

Okresní osvětové sbory v Židlochovicích a Hustopečích mají putovní knihovničky, hustopečský kromě toho cestovní kinematograf.

Samostatných čítáren není. Jen Boleradice mají v hostinci svou čítárnu. Byly pokusy i jinde, ale neujaly se. A přece novin se odebírá a čte mnoho, podle stavovské a politické příslušnosti. V obci zdejšího okresu, mající asi 1300 obyvatelů, kteří jsou rozděleni ve 4 politické strany, odebírají se tyto časopisy: Selské hlasy, Selka, Nový lid, Svoboda, Našinec, Ruch, Cep, Mor. Noviny, Rovnost, Den, Lid. Noviny, Sv. Vojtěch, Volná myšlenka, Pravda, Havlíček, Proud, Lucerna, Nár. Osvobození, Komár, Mor. slovo, Neděle. Odborné časopisy nejsou uvedeny. To je pestrost!

V našem okrese nevychází v přítomné době krajinský list. V letech 1905—1910 vydávány v Hustopečích Slovanské listy. Některé časopisy mají však krajinskou hlídku, na př. národně-socialistický Týden, který vychází v Brně.

Z odborných časopisů hospodářských se čtou nejčastěji: Čsl. hospodář, Milotický hospodář, Praktický hospodář, Mor. včela, Vinařský obzor a j. Stavovských je značná řada.

Za zmínku stojí četba kalendářová, která má dosud svůj stálý okruh čtenářů, hlavně žen. Čtou se nejvíce Steinbrecherovy a různé jiné s určitou, ať náboženskou či politickou tendencí, většinou nepatrné ceny literární.

Odtud vyplývá důležitost dobrých lidových kalendářů.

4. Tělovýchova.

Tělovýchova a eugenika (snaha pro zlepšení rasy), a vůbec kultura těla, jest jistě důležitým odvětvím kulturního snažení. Děje-li se v tomto oboru se strany státu a zemí čím dále méně, nedělá se v našich obcích z prostředků obecních nic nebo skoro nic. Krásné a důležité toto poslání tělovýchovné jest zcela v rukou tělocvičných a sportovních spolků a obce neprokazují jim valné přízně a zájmu.

Sokol má na okrese 41 jednot, 15 vlastních tělocvičen, v mnoha případech zapůjčených škole. Tento nepolitický spolek tělocvičný stojí v popředí tělesné kultury a jeho činnost tělovýchovná jde ruku v ruce s činností osvětovou. Ba v některých obcích je sokolovna, jsouc opatřena dobře kulturními prostředky, střediskem osvětového života (Pavlovice, Sobotovice, Újezd).

Ve snahách tělocvičných má Sokol následovníky v ostatních tělocvičných spolcích: Orel má 39 tělocvičných jednot, 10 vlastních tělocvičen, F. D. T. J. Jednota proletářské výchovy má 6 jednot; tyto spolky jsou součástí určitých politických stran. Také v nich se přihlíží ke vzdělávací činnosti, která je dána politickým programem. Sportovní odbory jsou v menším počtu (4), ač se v létě „sportuje" všude dost, nejvíce mezi mládeží.

Tělocvičné i sportovní spolky zřizují svá hřiště; Sokol 15, Orel 3, Sportovní spolky 2.

Koupališť zřízených skoro není (Sokol — Pohořelice); jsou pouze u řek kdekoli.

Zde třeba hodně přidati do kroku, na prvém místě našim obecním samosprávám. Že občanstvo není docela bez zájmu o tělesnou výchovu, toho dokladem jsou spolková veřejná cvičení, která bývají pěkně navštěvována, a sama mládež — nejvíce školní — ráda dochází do spolkových tělocvičen, které jsou namnoze lépe opatřeny než školní. Jen více porozumění probuditi pro podporu této spolkové činnosti, tak vysoce důležité!

5. Snahy okrašlovací.

Snaha po okrášlení obce jest také součástí kulturního usilování. Tyto snahy nedocházejí, bohužel, nějakého soustavného uplatňování v našich obcích. Jen v několika místech okresu možno sledovati občas velkolepější činy rázu okrašlovacího. Samostatných spolků okrašlovacích jest jen několik (Rakvice, Rajhrad, Pavlovice).

Prvním požadavkem krásy obce je čistota. Není v obcích sice zvláštních čistících opatření, ale před každou nedělí a svátkem uklízí se nejen doma a na dvoře, ale i venku před domem se pěkně zamete, na ulici do půl silnice a smetí se odnese na hnůj. Místo pod podrovnávkou u domu se posypává pískem. Krásný zvyk úklidu, líčení a čištění celého domu zevně i vnitř před velikonocemi, svatým Duchem a hody se udržuje neztenčeně. Pak bývá vzhled obce opravdu sváteční. Škoda, že zahrádek před okny jako „dlaň" ubývá; zato muškát, rozmarýna, „begónka" a „chudá nevěsta" se na vás usměje z každého okna pod lemem jazykově cípatých, bílých záclon.

Cesty a silnice. Ve větších obcích jsou silnice i chodníky dlážděny, jinde pískovány. Ve většině obcí okresu však se mění silnice i cesty za deštivého počasí v pravé moře bláta, za sucha zase v záplavu těžkého prachu. Jest to jednak následek nedostatku kamene a tím i řádně založených silnic, jednak slínovitého útvaru půdy.

Všecky obce, namnoze i ulice, jsou označeny orientačními tabulkami. Bude potřeba věnovati pozornost i zastavovacímu plánu obcí, aby zmizely úzké a křivolaké uličky.

Sadů a parků je poskrovnu, a pokud jsou, jsou to většinou zbytky „panské slávy" (Židlochovice). Jest malé pochopení pro to, aby se věnovala půda i těm stromům, s kterých se nesklízí, pro pěkný vzhled obce, zdravý vzduch a radost dětí.

V místech velkostatků bývají při cestách aleje. Na ulicích „před domem" se vysazují ovocné stromy.

V poslední době jsou aspoň neplodné meze a stráně osazovány ovocným, užitečným stromovím nebo křovinami, tu a tam před školou nebo na návsi roste „lípa svobody".

Pietní vzpomínku obětem ve světové válce hlásají na našich vesnicích pomníky padlým vojínům. Škoda, že nejsou všude umělecké ceny, aby památka mrtvých byla vyjádřena co nejúčinněji.

6. Hygiena našich obcí.

Stejně, nebo i hůře než akce okrašlovací, jest na tom hygiena sama.

Nelze přirozeně zjišťovati nějakých větších projektů nebo opatření. Nutno si spíše povšimnouti, jak se vyhovuje v našich osadách nejpodstatnějším požadavkům hygienickým.

Dbá se, aby se nezakládaly hromady řízků a hnoje na ulicích nebo těsně u nich, aby se neuzavřené dvory při novostavbách neobracely do ulic; velmi často zvučí buben hlásného, že se dává na vědomost, aby se hnojůvka nevypouštěla na ulici; přece se však po dešti splašky v nedostatečných silničních příkopech zbarvují na hnědo, ač hnojůvka je hospodářovo zlato. Zde je potřebí výchovy a pochopení zároveň.

Někde mají nesnáze s pitnou vodou. Obce si ji opatřují většinou z obecních studní, které jsou postaveny v různých částech osady. Tyto studny velmi často jsou pro nehygienické budování a opatrování pramenem epidemických nemocí. Jsou propustné splaškovým vodám, otevřené a podobně. U soukromých studní je tomu namnoze ještě hůře.

Nejhůře ovšem jsou na tom ty obce — a je jich dosti! — kde všecka snaha obecních činitelů najíti vydatný pramen pitné vody setkává se pro geologické složení půdy s naprostým nezdarem (Němčice a j.). Studny tam poskytují vody hořké, páchnoucí — nepitné. Někde se uchylují k převařování vody rybničné nebo říční, a někde ji upotřebí přímo. Tam ovšem tyfus a j. choroby jsou domovem, nejsou-li snad občané už takřka imunní proti nim. Proto se některé obce odhodlávají k nákladným stavbám vodovodů (Židlochovice), jiné pro značný náklad se do díla takového nepouštějí. Některé obce mají pro případ epidemie nouzové isolační místnosti, někde ovšem nezpůsobilé.

7. Činnost humánní a zdravotní.

Pěknému poslání v intencích velikého hesla „Vše pro zdraví lidu“ mohou sloužiti v našich obcích Odbočky Československého Červeného kříže. Činí tak teoreticky svými výchovnými přednáškami a snad účinněji, prakticky svými poradnami pro kojence, matky a chudé. Mají je již leckde a jistě působí se zdarem (Pavlovice, Klobouky a Židlochovice). Dosud však u nás vykonaly odbory Červ. kříže málo. Obdobný úkol sledují samaritské sbory hasičské. Některé Odbočky Červeného kříže nebo samaritské sbory mají sanitní auta nebo vozy, které mají význam v kraji s nepříznivými dopravními prostředky (Židlochovice, Hrušovany). V oboru sociálním působí hlavně Okresní sociální péče o mládež chudou a osiřelou (ošacovací akce s Dětskými domovy). Samostatných odborů Masarykovy ligy proti tuberkulose není; jsou pouze její členové. Je potřeba více činorodé práce, aby se mírnila bolest a utrpení slabých. Ovšem

činnosti výchovné nelze pomíjeti. Je třeba stále probouzeti a oživovati pochopení, že zdraví jest největší poklad lidský, že je životním štěstím. Ač se tu mezi lidem koná málo, přece je znatelný pokrok. Snad jsou to maličkosti, co následuje, ale každá veliká věc se jimi počíná.

Mizí tradiční, kdysi plná důvěra k mastičkářkám, výklad lékařův se těší pozornosti; lékařský teploměr v rukou prosté ženy není vzácností. Větrá se i v zimě, když mrzne. Matky věnují své rodině péči v ohledu dobré a syté, třebas prosté výživy. Různé vyhlášky rázu zdravotního, vyhlášky o kontumaci psů jsou již přijímány bez reptání, s patrným porozuměním, že se tak děje pro celkové dobro. To vše opravňuje k nejlepším nadějím. Tedy uvědomovat a získávat: škola, lékař, obce, spolky, každý!

Z populační a zdravotnické statistiky okresu:*

V roce 1926 narodilo se v okrese hustopečském živých dětí 694, mrtvých 14, úhrnem 708, nemanželských 66, manželských 331, přebytek 363. Sňatků bylo 229.

V okrese klobouckém narodilo se živých dětí 393, mrtvých 10, úhrnem 403, nemanželských 21, manželských 201, přebytek 192 dětí. Sňatků bylo 159.

Na Židlochovsku narodilo se živých dětí 871, mrtvých 11, úhrnem 882, nemanželských 46, manželských 484, přebytek 387. Sňatků 356.

V r. 1926 zemřelo na Hustopečsku chorobami epid. 8, tuberk. dýchadel 34, jinou tuberk. 15, rakovinou a nádory 22, nervov. chorobami 30, srdečními 26, zánětem plic 29, stářím 28, sebevraždou 2 lidé.

Na Kloboucku zemřelo epidem. 6, tuberk. dých. 20, tuberk. jinou 7, rakov. a nádory 18, nerv. chor. 24, srdečními chor. 15, zánět. plic 21, stářím 24, sebevraždou 3.

Na Židlochovsku zemřelo epid. 17, tuberk. dých. 85, tuberk. jinou 6, rak. a nádory 41, nervově 51, srdeč. 31, zánět. plic 26, stářím 55, sebevraždou 6.

V politickém okrese onemocnělo v r. 1926: tyfem 96, zemřelo 3, spálou 43, zemř. 2, záškrtem 56, zemř. 4, trachomem 10, ostatní choroby nakažl. 7, zemřelo 2.

8. Jak je postaráno o bezpečnost a sociálně slabé.

Osobní bezpečnost v našich obcích jest obstarána vedle státních orgánů (četnictva) obecním strážníkem. Nebývá ho k vážnému zákroku valně potřebí. O požární bezpečnost

* Dodal Ant. Coufalík.

starají se v přenesené působnosti za obecní samosprávu Dobrovolné sbory hasičské. Těší se všestranné přízni občanstva a hmotné podpoře obcí. Sbory hasičské jsou opatřeny — až na některé výjimky — výzbrojí náležitě, mnohdy zcela moderními přístroji. Za žní se konají noční pochůzky hasič. hlídek, jinde zase hospodáři sami se střídají v této požární pohotovosti. K bezpečnostním orgánům patří ovšem i naši ponocní a polní hlídači.

O sociální službu je v našich obcích hůře postaráno. Myslím tím, jak se obec stará o sociálně slabé, zestárlé, nebohé a nemocné své příslušníky. Až na ojedinělé obce jest všude ještě „systém almužnický", žebravý. Tedy něco, co se už do naší doby naprosto nehodí. Ta procesí obecních almužníků-žebráků z pastoušky, kteří v sobotu sbírají potraviny po domech (nebo několikráte v roce, obyčejně před svátky a hody), ty oběry na almužníky v kostelích, to vše musí zabušiti na srdce spoluobčanů; to jest moderní lidské společnosti nedůstojné.

Jsou ovšem chudinské fondy obecní, ale nedostatečně dotované; někde jsou chudinské fondy spravovány farními úřady. Jen několik obcí ve svých obecních chudobincích, starobincích (na př. v Židlochovicích, Hrušovanech a j.) poskytují nejpotřebnějším kromě pravidelné měsíční podpory a přístřeší i stravu, ostatním aspoň chudinské podpory.

Kolik práce tu čeká na obce, na sociálně-humanní korporace, aby se vychoval sociální smysl, kolik porozumění ode všech občanů! Tím spíše, že naše obce z veliké části jsou závislé na průmyslu — statky se drobí, přibývá drobných zemědělců a výměnku není nebo nestačí.

„Blíže k slabým a utištěným!" — nechť není pouze prázdným heslem doby. I v tom se obráží kulturní vyspělost.

9. Musea, archivy, výstavy.

V museu se uskutečňuje snaha zachovati osvětovou i technickou vyspělost doby formou nejnázornější — předmětem samým.

Na musea jsme u nás chudi — ne že by snad pro ně nebylo porozumění nebo pro nemohoucnost, ale pro blízkost Brna. Velmi četné obce našeho okresu (hlavně ze sev. části) pěkně se representují ve sbírkách Mor. zem. musea (Rajhrad, Opatovice, Újezd, Měnín, Křepice, Hrušovany atd.). Jih okresu, na Brno tolik neupoutaný, vytvořil Krajinské museum v Kloboukách.

Bylo založeno r. 1906. Sběratelské práce provedl Antonín Kodýtek, rada zemského soudu, zařizovací práce kromě

něho Vladimír Švyhnos, přednosta berního úřadu, Václav Semonský, ředitel měšť. šk. v Židlochovicích Viktor Brettschneider, ředitel měšť. školy a administrační práce K. J. Bukovanský, ředitel škol.

Správu musea vede správní výbor musejního spolku svými 2 kustody. Musejní sbírky uloženy jsou ve 2 sálech větších a 2 světnicích menších. Zvláštní zmínky zasluhuje veliká sbírka keramiky, krojová skupina, část archeologická a lidové umění všech oborů. Selská jizba je vyplněna starým domácím nářadím, malovaným nábytkem a oživena modely manželů Pilátových. Mrštíkova světnice obsahuje postel s nebesy po Vilému Mrštíkovi, rukopisy obou bratří a j. památky.

Museum je udržováno vlastním nákladem.

V klášteře rajhradském je domácí klášterní museum, v němž jsou uloženy některé cenné věci. K němu je připojena veliká klášterní knihovna. V ní jsou velice vzácné inkunabule, staré letopisy a bible.

Ačkoliv mnoho vzácných nálezů našeho kraje je chováno v museích brněnských, bylo by velmi příhodné a záslužné zříditi krajinské museum, na př. v bývalém arcivévodském zámku v Židlochovicích, kde je nadbytek místností. Nebylo by nejchudší. Židlochovsku by sloužilo ke cti. Zůstává zatím při myšlence.

Naše obce ve svém majetku mají některé vzácnosti. Jsou to: pěkné nálezy kamenných nástrojů, popelnic, mincí z řím. dob (Vranovice a j.), staré stroje hospodářské, stará razítka a pečeti. Taková malá obecní „musejíčka" by mohla před zkázou zachytiti vše, co často ze soukromí nám uniká a co se zničí; uchovala by zajímavé fotografie budov, ulic, důležité změny v obci, obrázky okolí, osob a mohla by míti v patrnosti hodnotné předměty jednotlivců. Jsouť v soukromém vlastnictví často věci velmi cenné, o nichž ani mnohdy nevíme; na př. Komenského Manuálník (Křepice), malovaný cechovní džbán z r. 1670 (Hrušovany), hodnotné sbírky minerálů (Židlochovice), rukopisy spisovatele Nováka (Boleradice), různé staré bratrské knihy atd. Podstatnou částí těchto obecních sbírek byl by obecní archiv.

Archivy našich obcí volají naléhavě po uspořádání a řádném, bezpečném uložení.

Archiv přejímá starosta po starostovi — není divu, že se něco ztratí. „Archiv prý byl bohatý — ale ztratil se." Taková zpráva řeže! Zde se naskytá osvětovým a letopiseckým komisím velmi záslužná práce. Na výstavě v Kroměříži viděli jsme vzácné kusy archivní z našich obcí.

Uspořádané, zkatalogizované obecní archivy musí býti protějškem obecních kronik.

Daleko lépe jsou uloženy archivy farní, které jsou někde velmi staré a cenné; na příklad újezdské matriky, česky psané, jsou z r. 1695.

Obecní kroniky, dík úřednímu nařízení, jsou snad všude. O jich hodnotě nemožno psáti. Radostné však jest, že v jedné obci (Rajhradice) mají prostého domkaře obecním kronikářem (a to dobrým), v jiné obci (Hrušovany) je kronika založena na bohatých pamětech a rodinných zápisech starého výměnkáře, jinde mají dosud své starodávné písmáky (Rozářín).

U nás nebývá větších výstav; jsme příliš v dosahu velikého města. Bývají jen příležitostné menší, které však nejsou bezvýznamné.

V minulých letech byly v našem okrese pořádány tyto výstavy: v Židlochovicích r. 1909 v Národním domě výstava ovoce a plodin, r. 1910 výstava řemeslnicko-živnostenská, r. 1926 výstava ovoce našeho kraje.

Za odměnu při prvé výstavě byly udíleny vystavovatelům štěpařské nástroje, při druhé pamětní peníz s nápisem: „V dokonalé práci je naše budoucnost."

V Rajhradě pořádány výstavy ovocnické a dobytkářské, v Pavlovicích významné výstavy vinařské, v Kloboukách r. 1903 a 1906 krajinské výstavy hospodářské.

Z toho skrovného výčtu neplyne snad, že by náš okres neměl co vystavovati, neboť v mnohém směru podal by dostatek nejen typicky krajového, ale i velmi zajímavého materiálu.

10. Trhy.

Trhy dávají rovněž nahlédnouti do osvětového vývoje. Bývalyť jakousi „bursou venkova" a v našem kraji jsou jí z části dosud, třebas trhovnictví pokleslo, zvláště v místech, jež jsou blízko Brna. V místech odlehlejších trhy dosud neztratily docela obchodního poslání.

Není bez významu styk lidí z různých obcí i krajů. Trhy v Židlochovicích a Hustopečích, hlavně dobytčí, jsou navštěvovány z dalekého okolí, dobytčí v Kloboukách jsou vyhledávány kupci až z Hané i Čech.

Na trzích se sjednávají ceny hospodářských plodin, dobytka, zaprodává se zrno, „berou se vzorky" obilí, předvídají, zvídají a odhadují se ceny všech hospodářských výrobků a zboží. Škoda, že „dobrý obchod" utápí se někdy v šeru zájezdné hospody po starém zvyku v „haldamáších."

Větší rodinné nákupy dějí se v Brně; z Kloboucka tíhnou i k Hodonínu, od Rakvic k Břeclavi.

11. Móda.

Souběžně s celkovým poměšťováním života našich obcí postupuje móda. Jest to zjevné podléhání vkusu města. Tím rychlejší a pevnější, čím bližší jsou obce působivému vlivu města.

V některých obcích v okrese zachoval se dosud svérázný kroj, hlavně v kraji přimknutém k jádru Morav. Slovácka. Jsou to svobodná děvčata a „chlapci“, kteří aspoň na neděle jej oblékají (Kobylí, Rakvice, Bojanovice, Klobouky a j.). Také staří lidé z konservatismu se strojí po „staru“, namnoze směšují staré s novým.

Přece však nutno doznati, že mládež obého pohlaví z převážné většiny se strojí po městsku. Jen na hlavu — nejdou-li prostovlasé — zavazují dívky šátky bohatě vyšívané (ovšem továrně) z vytlačovaného atlasu a hedvábí; v zimě nastupují na jejich místo „žinilkové“ květované šály nebo těžké „bundy“ (vlňáky).

Dlouhé, úmorné sukně našich maminek, v nichž se i robátka batolívala, ustupují kratším, vzdušnějším a pohodlnějším. Bývalé parádnosti několika škrobených, obtížných sukní už není, zmizely, — doufejme nenávratně — šněrovačky a ujaly se volné splývavé šatové vzory.

Punčochy tovární výroby ovládly zcela, a myslím, že není daleko doba, kdy se bude pletení punčoch ukazovati mladým tak asi jako nám předení na kolovrátku.

Rovněž móda obuvi jde ruku v ruce s celkovým vlivem města. Naše nemluvňata a košiláčky strojí maminky po novém.

Jedno je jistě krásné. Čistota je podstatným znakem celého ústroje našeho lidu. I na pole jdou ženy v šatech lepších, tištěných, pod nimiž je oblek, v němž pracují na poli.

12. Abstinence.

Vědomá abstinence je projevem vyššího názoru na život. Jest velmi ožehavé vyřknouti v tom směru kritický úsudek o našem kraji. Mohl bych říci: „Pije se dost!“ Nelze však odhadovati tak absolutně. Spíše možno konstatovati, o kolik se postoupilo a zda se vůbec postoupilo. Proto srovnejme v tom směru „včerejšek“ s „dneškem!“

Tož včerejšek!

Chasa — „chlapci“ pila i kouřila „na řad“, to jest na společný výtěžek z uspořádané zábavy. Chlapec při vstupu do chasy platil „příjemné“ podle toho, jak byl „možný“. Pilo se vše: víno, pivo, kořalka; v tom se neznalo rozdílu.

Vína se pilo více ve vinařských krajích. V pití se „chlapci“

cítili teprve mužskými. Hody a taneční zábavy tomu velmi hověly. Nebylo-li dosti pití, vyrábělo se náhražkové víno („gróle"), z modrého ovoce se pálila „slivovice". Na pole se brával čepák vína nebo „grólí" pro žízeň. Pili všichni. Zámožní víno, chudáci kořalku, a nebylo-li té, docházelo i na denaturovaný líh.

A dnešek?

Hody a muziky se ovšem zase neobejdou bez pití. Ale chasa nepije na dluh — pije za své, proto se uskrovňuje. Výroba kořalek po domácku velmi poklesla (značné povolovací poplatky, vinic ubývá, cena vína velmi stoupá). Naproti tomu dochází obliby výroba ovocných vín.

Pivo vytlačuje víno a kořalku. Pijáků kořalky ubývá, notorických alkoholiků — kdysi v každé obci několik — téměř není. Kořalečné výčepy z našich dědin zmizely, jen v městech se někde zachovaly ojediněle.

Fakt, že pití kořalky veřejně, na příklad v hostinci při zábavách, stalo se hanbou, jest důležitým, posuzujeme-li abstinenci u nás shlediska, jaký má pro úroveň mravní.

Nutno jíti krok za krokem. Abstinentní hnutí musí býti budováno na mravním názoru a přesvědčení. Škola, kulturní spolky, příklad — to jsou cesty k zdárnému dílu. Stát ovšem mohl by zasáhnouti do kladné činnosti abstinentní velmi platně.

Zdá se, že při propagaci abstinence zapomíná se na jiné zlo — kouření, které se nápadně šíří a stává se už skoro manií-nikotinismem.

13. Šetření.

Ve spoření jeví se u našeho lidu krásný a slibný pokrok. Jestliže před světovou válkou spořily převážně vrstvy zámožnější, spoří se dnes i v řadách drobných lidí, pokud jest jen z čeho. Snaha spořiti ovládá všechny. Příčinou spoření je pochopení myšlenky samé, pak touha po vlastním krovu. Snad i snahy po ostřízlivění začínají nésti první ovoce.

Šetření dobře napomáhají četné spořitelny a záložny, které jsou už ve všech větších obcích. Jsou to staré záložny kontribučenské, populární Raiffeisenky, občanské záložny, obecní spořitelny, ve městech městské spořitelny a záložny.

Velmi nadějné je po stránce praktické i mravně výchovné spoření školní mládeže. Tato akce se zásluhou učitelstva velmi pěkně šíří. Některé spořitelny jí napomáhají darováním vkladních knížek se základním vkladem různé výše.

Spoří se v 35 českých školách na okrese; roku 1926 dosáhlo se na 20.000 Kč úspor.

14. Politika a náboženství.

V náboženských otázkách je náš lid velice citlivý a konservativní. Obyvatelstvo evangelické bylo národně uvědomělejší a celkově na vyšší úrovni vzdělání. Tyto rozdíly se dnes rychle vyrovnávají. V posledních letech náš kraj pomalu nabývá jisté barevnosti konfesijní, kterou ukáže příští sčítání lidu. Celkem se však všecky konfese snášejí dobře, není téměř náboženského boje.

V ohledu politické příslušnosti možno obyvatelstvo roztříditi zhruba na 3 skupiny: republikánskou (agrární a Domovinu), lidovou a skupiny socialistických stran. Ostatní stojí tu ve zlomcích.

Dovolíme si tvrditi, že u velké většiny lidu našich obcí není opravdového, zažitého, z niterné potřeby vyšlého politického přesvědčení, které je součástí mravního světového názoru jednotlivcova. To právě se musí státi cílem politického snažení stran, nemá-li lid brzy viděti v politice jen šarlatánství, že politika je více zájmem stran a vůdců než potřebou lidu. Pak bude možno věřiti v poctivou politickou konsolidaci venkova.

15. Národní uvědomění.

Národní uvědomění našeho kraje nedálo se dobově jednotně. Zdrželo se za jinými kraji. Příčiny jsou několikeré: konservatism zemědělského lidu, vzdálenost od národního života v městech, téměř úplná jednojazyčnost obcí (ze 67 obcí okresu je pouze 9 německých), to vše nechávalo náš lid v klidu, neposkytujíc mu půdy k živějšímu národnímu cítění. Tento klid v ohledu národního uvědomování byl leckde blízký až samé vlažnosti.

Bylo dříve vžitou nezbytností dávati školní děti i dospívající synky a dcery „na veksl", „do Němec", „na handl".

Někde vlivem jednotlivců národní cítění se cílevědomě pěstovalo (Kobylí — Fr. Bezděk, Klobouky — kaplan hrabě Sylva-Taroucca, poslanec Josef Wurm, Rakvice — Ed. Kornyšl a j.).

Morkůvští mohou děkovati za národní uvědomování svým starým písmákům, evangelickým spoluobčanům.

Jiného rázu bylo a jinou cestou se bralo národní uvědomování v obcích v oblasti hlavní dráhy Brno—Břeclav—Vídeň, jednak v místech velkostatkářských usedlostí. Výbojné německé a zněmčelé úřednictvo železniční, velkostatkářské i továrních podniků dávalo našemu národnímu životu vyslovený ráz boje národnostního.

Takový zjev vidíme v Židlochovicích, sídle centrálních

úřadů bývalých arcivévodských statků Bedřicha Habsburka: boj o Národní dům, urputný a zdárný zápas o české děti až u nejvyššího správního soudu ve Vídni. Národnostní boje se odehrávaly v Hustopečích, v Pohořelicích, Ledcích, Vranovicích (bývalý cukrovar Kürschnerův), v Hrušovanech (založení tovární německé školy, na jejímž místě stojí dnes sokolovna). Tento boj, bojovaný drobným českým člověkem — a to mu budiž ke cti řečeno — vrcholil nejčastěji zápasem o české dítě, o českou školu, o existenci českého člověka.

Velmi platně budily a posilovaly národní uvědomění některé kulturní spolky, na př. Sokol, Národní jednoty a j., nejvíce v době před světovou válkou.

A sama hrozná válka nepřímo burcovala a ocelila národní cítění v lidu, ba přímo vedla k odporu a odboji proti všemu rakouskému a německému.

28. říjen vrátil buď úplně správu zněmčelých obcí Čechům, nebo český živel v nich aspoň posílil. Dnes na okrese našem národnostního boje v onom předválečném pojetí téměř není.

16. Stavební a bytová kultura.

Ve stavební kultuře jeví se v posledních letech postup. Dřevěných staveb není, domy „pod dochem" začínají býti vzácností, značně ubývá sypaného zdění. Bylo-li obvyklé stavěti z nepálených cihel (kotovic, vepřovic), dnes i u nouzových domků aspoň hlavní části stavby (základy, hlavní zdivo) bývají z tvrdého materiálu. Jen příčky, které oddělují světnice, se při finančním nedostatku stavějí z nepáleného materiálu.

Staré domy s okénky a starodávnými ohništi mizejí, odbourávají se u nich „žundry" (žebračky). Ztrácí se tak i leckterá cenná stavební památka. Ustoupila tu i tam starobylá typická radnice nové, kasárnické. Na Židlochovsku nebude po žundrech památky. Novostavby nevykazují ovšem nějakého nového stavebního typu, jmenovitě ne stavby hospodářské; držíť se povětšině starých vzorů. Nový duch projevuje se nejvíce a nejčastěji prostranností a účelností, vzdušností, praktičtějším uspořáďáním místností uvnitř, zevně mnohdy i vzhledem. Fasáda bývá hladká; ve snaze po zdobivosti, našemu lidu vžité, krášlí se nové domy vlysy a vystouplou omítkou často nevkusně.

Drobné rodinné domky mívají prostý ráz: síň nebo vrata, 2—3 okna a dvorek se zahrádkou. Vilový sloh se ujímá v místech větších, blíže městského ruchu — a ovšem kde není nutno počítati s každou korunou. Kultura potřebuje peněz.

Selské domy mají obvyklý typ: 2 byty, jeden pro „mladé", druhý („na druhé straně") pro výměnkáře. Také zde se pro-

strannost a účelnost nových domků všeobecně uznává a při stavbě se na to pamatuje.

Z bytové kultury se nejlépe daří nábytku. Nahlíží se účelnost a výhodnost nového nábytku, líbí se nábytek světlých barev (proti starému vkusu barev hnědých) — modernisuje se. Stolaři, kteří „jdou s duchem času", tomu napomáhají.

Čistota je všude, velmi si na ní zakládají.

Malba stěn ovšem prozrazuje z valné části osobní vkus či nevkus majitele a snad i malíře.

V obrazové výzdobě jde se dosud cestou tradice, která se tak těžko všude překonává; obrazy se vlastně dědí.

Bývá tu často divná směs přerůzná: církevní obrázky s vlasteneckými, památky z poutí a fotografie rodinné, nějaká soška i obligátní „šturce" (sošky se skleněnými poklopy), sem tam líbivé alpské krajinky — vesměs nahodilého výběru.

Lidové umění, v němž lid byl umělcem i konsumentem současně, z bytové kultury rychle prchá. V novém umění pak není náš lid docela svůj; těžko rozeznává umělecký výtvor od bezcenné tovární trety.

V oblibě jsou na zemi koberce někdy hodně křiklavé.

Na stole září pestrý ubrus, na postelích vyšívané, háčkované nebo barevné pokrývky, na oknech sněhobílé záclonky.

Toť ovšem skizza průměrného venkovského bytového zařízení, která je měnivá podle vkusu, inteligence a hmotných prostředků obývajícího.

17. Neděle našeho lidu.

Prázdná chvíle lidu jsou neděle a svátky. Jsou 2 typy lidí; nový, modernější, náročnější a — starosvětštější a méně náročný, řekl bych tradiční. Oba se pak navzájem prolínají.

Dopoledne se jde do kostela na ranní nebo „hrubou": staří, mladí, ženy a děti. Ženy nejvíce na ranní, aby mohly chystati oběd. Mládež raději zase na hrubou. Ženáči se po kostele zastaví „na sklínku". Když zvoní poledne, je celá dědina u stolu. Nedělní oběd je vždy vábivější.

Odpoledne se chodívá na požehnání a po něm začíná každý žíti sám sobě, po svém.

Děti se v létě rozběhnou „za zahrady", za humna, „k mostku" za svými hrami a kamarády. Hoši hrají „autribus", ti menší „šprtají" kuličky, školky, na četníky, starší s velikým míčem; děvčata kamínky, barvy nebo jdou na kvítí pod vrby nebo do hájku.

Starší děvčata chodívají v létě ráda pospolu „na fialku", „konvalinku", nebo vysedají u kamarádek v zahradě

na lavičce. Povídají si; víte, co může zajímati mladou dívčí dušičku.

Ženy - matky („tetičky") po domácím úklidu, nespravují-li dětské šatky či prádlo, vysedají čistě oblečené před domy a popovídají si nebo zaskočí k sousedce, ke kmotřence na kousek řeči. Mladé ženy i dívky hodně čtou.

Chasa (14—20 let) miluje více toulky v polích a ráda vysedává v hospodě stranou u svých stolů u karet nebo hrává kuželky. Čte méně.

Muži — ženáči mají své besedy v hospodě. Za pěkných nedělních odpůldnů rádi se jdou podívat „na tu boží přírodu."

Jestli se doma hovoří hlavně o hospodářství, téma nedělních hovorů hospodských jest nejvíce svět, obec, daně, politika. Občas zavítá přednášející a hospoda dostává na chvíli jiný ráz.

V krajích vinařských býval zase vinný sklep místem odpoledních besed. Jen v málo obcích některé nedělní odpoledne jest věnováno přednášce a poučení ve škole.

„Dědóškům a bábinkám" — těm zůstává na opatrování ta drobotina, modlení nebo nějaká ta zašlá historie vzpomínek a běžných událostí.

Večer chlapci a velká děvčata chodívají po dědině, v létě si zpívají nebo se škádlí. Škoda těch pěkných písní, které se zapomínají!

V zimě se naši scházívají k dračkám.

Kniha má nejvíce čtenářů v zimě. Čte se hodně; obecní, spolkové i soukromé knihovny tuto touhu po knize dobře ukojí.

Rovněž radio má v zimě nejvíce vděčných posluchačů. Šíří se ve všech vrstvách, méně u rolníků. Radiových koncesí koncem r. 1927 bylo v našem okresu přes 1.300; 1 radiostanice připadá asi na 43 českých obyvatel. (Z německých obcí nebylo zpráv.)

V neděli a ve svátek se konají též všecky zábavné podniky. Zábavy jsou i na našem venkově solí života. Bývá jich někde hodně, různého druhu a různé kulturní ceny; také se těší rozdílné oblibě u různých skupin občanstva. Nejoblíbenější jsou muziky.

Och, muziky!

Mladí je mají rádi pro tanec a tanec je radostí jejich; staří aspoň pro vzpomínky a ženy pro „čóhačku". Ale mladým v kole nezadají nikterak.

Muzik bývá hodně: ostatková, pomlázková, májová, mikulášská, kateřinská a kdož ví ještě jaká. Nejslavnější však bývají hody pod májí, veliké i malé. To jsou dny chasy. Nezná únavy a odpočinku po 3 dni a musí se vydržet „až do konca". Ženáčům patří „bál". Radost podívati se na páry

v divokém reji! Tančí se nejvíce valčík, polka, mazurka, pro ženáče sousedská.

Do severní části okresu židlochovského pronikají t. zv. moderní tance. Nevím, zda s úspěchem. Ale dále, řekl bych, v srdci kraje, tam zůstávají věrni svému.

Tyto protivy krajové pěkně charakterisují dvě zprávičky: První: „Moderní tance jsou u nás touhou mladých lidí všech vrstev." (Sobotovice.) Druhá: V tanci neznají novot; kdo by začal, „šimák" mu zůstane. (Bojanovice.)

Divadla se těší zasloužené oblibě již dávno. Divadelní kroužky jsou většinou při kulturních spolcích. Lidem se nejvíce zamlouvají hry výpravné (krojované), veselohry více než hry smutné. Rádi mají dětská divadla a školní slavnosti, radovánky a tělocvičné besídky, při nichž účinkují děti.

Umělecké a hudební akademie nabývají pozvolna obliby více v obcích s životem rázu městského.

Loutková divadla jsou příjemným a vhodným prostředkem k ušlechtilé výchově mládeže, zvláště útlejší „Pimprláťka" se dovedou dobře vemluviti do duše dítěte. Loutkových divadélek jest u nás nemnoho. Mají je některé školy (Židlochovice, Rajhrad, Opatovice, Újezd), nebo kulturní spolky.

Do obliby všude rychle přicházejí představení biografická — kina. Biografy jsou v rukou kulturních spolků. Jejich výnosem jest umožněna významná práce spolková. Ale tak je také dána aspoň na venkově větší záruka, že tento důležitý zábavní podnik, divadlu tolik blízký, bude dbáti ušlechtilé zábavy i poučení.

Všech kinematografických licencí je nyní na okrese 15, a to: v soudním okrese hustopečském 5, kloboučkém 4, židlochovském 6.

Velmi rád má náš lid slavnosti a chystá je s velikou okázalostí i štědrostí. Bývají to různé příležitostné oslavy, veřejná cvičení a podobně. Toto slavnostnění postupuje i do soukromí. Křtiny a svatby bývají u nás hlučné se střelbou, někdy i po několik dní. I po pohřbech je slavnost — jí se, pije a povídá.

Sem možno zařaditi i naše „zabijačky.

Naši také na různé slavnosti rádi jezdívají do okolí i do Brna.

Velmi pěkné je, že namnoze dorůstající mládež svá nedělní odpůlne vyplňuje tělocvikem buď v tělocvičnách nebo na hřištích. Jistě účelně a krásně v duchu Tyršově.

18. Poměr občanstva ke škole a akcím vzdělávacím.

Kulturní část končím všeobecným závěrem: Jak se staví široké vrstvy občanské k různým osvětovým podnikům. Po

této stránce musím doznati, že účast a pochopení nejsou úměrny počtu a rozsahu osvětové činnosti v našich obcích. Mnohé záslužné podniky vzdělávací jednak nedocházejí pochopení (jsou to hlavně přednášky), jednak pro stranictví politické jsou akce rázu všeobecně vzdělávacího opomíjeny určitou, vždy jinou stranou, podle toho, kdo přednáší, kým je podnik pořádán, kde se koná, s jakou tendencí a p. Zde mohly by osvětové komise a školy vykonati velmi mnoho.

Naproti tomu možno říci směle, že starý názor na našem venkově velmi vžitý a uznávaný: „Komu dal Bůh majetek, dal mu i rozum" — bledne; chápe se cena vzdělaného rozumu. Nutí k tomu poměry a doba sama. Pěkný doklad toho máme na př. v dobrých obecních starostech — prostých a nezámožných lidech.

Ke škole je poměr občanstva velikou většinou pěkný. Obce dávají si záležeti na vnějšku školních budov, v rozpočtech míst. školních rad i malých obcí jsou částky někdy značné (přes 20.000 Kč), v četných místech nese obec celý náklad na zakoupení knih a pomůcek pro všechny děti bez rozdílu, některé školy jsou opatřeny nejnovějšími vymoženostmi (na př. radiovou stanicí, skioptikonem a p.).

Pilná docházka školní také svědčí o pochopení rodiny pro školu a není bez významu snad i tak malá okolnost, že děti do školy přicházejí čistě upravené, že rodiče jeví svými dotazy opravdový zájem o práci školní a prospěch dítěte.

Lze právem očekávati, že heslo „vzdělání je moc" v budoucnu najde ve všech obcích našich u všech vrstev nejširšího pochopení. Projeví se to jistě jak poměrem ke škole, tak i porozuměním a podporou osvětových akcí a těch spolků, které si vzaly za úkol „osvětou k svobodě" nejen pracovati, ale také touže osvětou ji udržeti a z plných sil pracovati k vyšším kulturním ideálům všelidským.



O. Baráček:

Školství.

Stav školství na Hustopečsku je v závěrečném odstavci kapitoly „Školství" Machačova spisku z r. 1887* charakterisován takto:

„Celkem jest obecné školství v obcích německých lepší a pokročilejší než v českých; školy na Židlochovsku odpovídají požadavkům zákonitým poměrně nejvíce, školy na Kloboucku nejméně, čehož hlavní příčinu v hospodářských a vůbec v životních poměrech krajiny Židlochovské a Kloboucké hledati sluší. Hlavní překážkou žádoucího výsledku v působení škol českých jest veliký počet dětí ve mnohých třídách, potom nepravidelná, časem až nedbalá návštěva školní."

V této charakteristice není vzpomenuto nejpodstatnější věci: národnostního a politického útlaku českého živlu, vycházejícího ze dvou blízkých středisk moci: Brna a Vídně. Národnostní útisk způsobil i vyhýbavou formulaci pisatele citovaných řádků, který musel hledati příčiny nedostatků českého školství jinde, než byly.

Podařilo-li se již před převratem podmínky pro rozvoj českého školství změniti, náleží o to zásluha učitelstvu, uvědomělému občanstvu, místním školním radám a školním úřadům, v nichž měli převahu lidé vlastenecky cítící. České okresní školní rady (od r. 1905) a okresního školního inspektora Čeňka Vorla budiž zde vzpomenuto na prvním místě.

Od r. 1905, kdy rozděleny okresní školní rady dle národnosti, obrodilo se české národní školství na okrese ze základu.

Obrodné snahy na poli národního školství nesly se především k tomu, aby každé české dítě mohlo navštěvovati školu svého vyučovacího jazyka. O žactvo národnosti německé bylo v našem kraji již za Rakouska až příliš dobře postaráno.**

Národnostní poměry u nás projevovaly se před válkou zejména intensivním zápasem o školu. Říšský zákon školní v bývalém Rakousku stanovil pouze všeobecnou zásadu, kdy má býti škola obecná zřízena. Nemá však pravidel, za jakých podmínek by se měla v obci zřizovati škola pro děti jiné

---

* Ant. Machač: Popis okresního hejtmanství hustopečského, Brno 1887, str. 32.

** Nynější stav vylíčen jest podrobně ve spise: O Baráček: Přehled a obraz českého národního školství na Hustopečsku za třiletí 1924/1925 — 1926/1927. Vydal r. 1928 okresní školní výbor v Hustopečích.

národnosti. Stejně zemské zákonodárství obsahovalo pro zřizování škol předpisy pouze všeobecné.

Zřizování škol pro české menšiny bylo za bývalé monarchie i v našem kraji ztěžováno politickým a hlavně hospodářským nátlakem a české menšiny byly odkázány jen na školy soukromé.

Jakou křížovou cestu muselo projíti české školství v národnostně smíšených obcích, ukazuje případ české soukromé školy v městě Hustopečích.

České školy v Hustopečích bylo nutně potřebí, neměla-li se velká česká menšina zcela odnárodniti a poněmčiti. Pouhá však myšlenka na její zřízení byla smolným věncem, způsobilým vyvolati v německém táboře města, který se odchodem četných rodin německých do Vídně stále menšil, živelný odpor a neúprosný boj.

Není divu, že k rozhodnému kroku v této věci došlo teprve v březnu 1909 a že pouze bdělosti, odvaze a houževnatosti tehdejšího okr. komisaře Štěpána Slavotínka možno děkovati, že pro školu schváleny místnosti v najatém domě (v Panské ulici čís. 122) a že otevření školy, do jejíž první třídy zapsáno na 70 dětí, počátkem září 1909 uskutečněno pod ochranou četnických bodáků. Napětí vyvolané otevřením české školy, které bylo pro vládnoucí německou radnici velikým překvapením, polevilo teprve po třech měsících.*

Po převratu nastal ovšem úplný obrat. Zákonem o školách menšinových byly již v r. 1919 odstraněny národnostní křivdy ve smíšených oblastech a menšinové školství vykazuje od té doby potěšitelný vzrůst.

Česká obecná škola v Hustopečích (nyní pětitřídní se 175 žáky) stala se školou menšinovou a nově zřízeny české menšinové školy jednotřídní ve Strachotíně (12 žáků), ve Vojkovicích (21 žáků) a Zaječí (29 žáků).**

Mimo to zřízeny v Hustopečích, Vojkovicích a Zaječí i české školy mateřské, které navštěvuje v r. 1927—28 celkem 106 dětí.

Podobné poměry jako v oboru školství národního byly na jižní Moravě i na poli školství středního. 58.000 Němců mělo střední školy v Mikulově, Břeclavi a Hustopečích, pro

---

* O zřízení a vybudování české soukromé a pak menšinové školy v Hustopečích usilovala Národní Jednota v Brně a hustopečský odbor Ústřední Matice Školské. Na uskutečnění pro českou menšinu nepostradatelného díla měli zásluhu zvláště evang. farář V. Juren, úředník okr. hejtmanství Rudolf Sárka, okr. školní inspektor Čeněk Vorel, později (po převratu) rada politické správy Richard Kabela a řídící učitel Emil Žalud za vzácné pomoci obětavého podpůrce české menšiny hustopečské poslance P. Tomáše Šilingra a zemské školní rady moravské.

** Data ze školního roku 1927—1928.

80.000 Čechů nejen že nebylo střední školy, ale na celém soudním okrese hustopečském ani jediné školy měšťanské.

Zřízení českého reálného gymnasia v Hustopečích, o němž je zmínka na jiném místě, bylo činem samozřejmé spravedlnosti. Rovněž otevření českých měšťanských škol v Židlochovicích a měšť. školy v Pohořelicích na Mikulovsku, kterážto škola i s českou školou obecnou je přidělena okresnímu školnímu výboru v Hustopečích.

V tabulce uvádíme přehled o národním školství a v přirovnání ukazujeme, jak od doby, kdy byla napsána slova v záhlaví této stati citovaná, změnily se poměry ze základu:

NÁRODNÍ ŠKOLY.

Kategorie	české		německé	
	r. 1884—85	r. 1926—27	r. 1884—85	r. 1926—27
jednotřídní	17	6	7+3*	3
dvoutřídní	22	7	9	—
trojtřídní	4	14	1	4
čtyřtřídní	4	10	2	3
pětitřídní	—	10	2	—
šestitřídní	—	4	1	—
sedmitřídní	—	1	—	—
měšťanské	—	8	—	1
Celkem	47	61	21+3*	11

Počet českých tříd vzrostl z 86 na 240**, německých klesl ze 54 na 30***.

V roce 1926—27 navštěvovalo české školy měšťanské 712 hochů a 489 dívek, celkem 1201 žáků, české obecné školy 7.869 dětí; německou školu měšťanskou v Hustopečích navštěvovalo 93, německé obecné školy na Hustopečsku 978 dětí. Průměr na českou třídu měšťanskou činil v tomto roce 38·7 žáků, na třídu obecnou 38 žáků; německou třídu měšťanskou navštěvovalo průměrně 31, třídu obecnou 29 žáků.

Do českých středních škol odešlo v r. 1926—27 z Hustopečska 73, do německých škol středních 69 dětí.

Přiměřeně rozvoji škol a tříd vzrůstal také počet učitelstva. Ve školním roce 1926—27 jeví se takovýto stav:

* Soukromé školy obecné německé v Hrušovanech, Rakvicích a Vel. Pavlovicích.

** S českými školami v Pohořelicích.

*** Bez německých škol v Pohořelicích.

Na českých obecných školách působí 109 učitelů a 98 učitelek, na školách měšťanských 30 učitelů a 16 učitelek (včetně ředitelů a 4 katechetů), celkem 253 literních učitelských osob. S 31 učitelkami ženských ručních prací a domácích nauk zvyšuje se počet českého učitelstva na 284, se školami menšinovými na 295. Vyučování náboženství obstarávají ve venkovských obcích místní duchovní správy.

Na německých školách obecných v okrese je ustanoveno 19 učitelů a 8 učitelek, na měšťanských školách 2 síly mužské a 2 ženské; s 5 ind. učitelkami 36 osob.*

Vzhledem k omezenosti místa nelze zde uváděti všech podrobností národnostního školského vývoje našeho kraje. Je o nich ostatně zmínka v jiných kapitolách této knihy.

Nutno si však povšimnouti také jiných vývojových směrnic, které na školství, a to zejména v poslední době, měly vliv. Je to zvyšování všeobecné úrovně vzdělání, pronikavější péče o mládež sociálně, kulturně, tělesně i duševně slabší a zdokonalování vnitřní práce školské.

Kulturní úroveň národů bývala dříve posuzována dle gramotnosti občanů. Nová doba, život v demokratickém státě, pokrok technický a rozvoj všech oborů lidské činnosti vůbec žádají si více než naučiti občany pouze čísti a psáti. Budoucí a také již současná doba mají jiné kriterium pro posouzení vzdělanosti.

V našem národním školství vystupuje tendence po vyšších cílech vzdělání již před válkou, je však zřejma zvláště v době popřevratové.

V praksi jeví se především rozšířením povinné návštěvy školní na plných 8 let a v důsledku toho zrušením jakýchkoliv úlev ve školní docházce. Zkušenost ukázala, že doba byla pro tuto změnu zralá. Školní docházka se zrušením úlev nejen nezhoršila, ale vykazuje proti dobám předválečným značné zlepšení.**

Snížením počtu žáků na třídu a učitele (Malý školský zákon z r. 1922) mění se organisace škol, vznikají školy vícetřídní a tím získávají zejména obce menší a odlehlejší.

Nejzřetelněji jeví se však snahy po zvýšení vzdělanostní úrovně v našem kraji jako v celém státě v rozvoji škol mě-

---

* S výjimkou německých škol v Pohořelicích.

** Průměrné omluvené zameškání kleslo od roku 1918 v celém státě z 10% na 5·3%, neomluvené z 3·9% na 1·2%. Ve školním okrese hustopečském činilo v roce 1926—27 průměrné zameškání na českých školách obecných 5·1% omluvených, 1·1% neomluvených, na českých školách měšťanských 3·9% omluvených, 0·53% neomluvených. Německé školy měšťanské vykazují průměr 7·8% omluvených, 1·8% neomluvených, obecné 6% omluvených, 0·3% neomluvených.

šťanských a ve vytvoření nového typu těchto vyšších lidových škol — měšťanských škol smíšených.

Ideálu, aby každé schopné dítě osvojilo si alespoň vzdělání školy měšťanské, sice dosud nedosaženo, ale během poslední doby jsme se mu i u nás značně přiblížili. Připravovaný zákon o měšťanských školách obvodových vývoj značně urychlí.

O vývoji měšť. škol v našem kraji buďtež uvedena alespoň tato data:

Okr. škol. inspektor A. Machač píše ve svém spise z r. 1887 na straně 21.: „Školy měšťanské okres náš bohužel nemá."

První česká měšť. škola zřízena byla v r. 1895 v Kloboukách u Brna, teprve po 15 letech následovaly Vranovice (r. 1910), pak Újezd (1912) v r. 1919 Židlochovice a 1923 Vel. Pavlovice.**

Data o počtu tříd a žactva na školách měšťanských jsou uvedena již výše. Pisatel těchto řádek musí dnes po 41 letech užiti slova „bohužel" při tomto faktu: Bohužel nejsou ještě dodnes zřízeny měšťanské školy v Rajhradě a v celém školním okrese není následkem nedostatku místností otevřena ani jediná 4. třída měšťanská.

Že náš kraj má ve školství měšťanském ještě mnoho doháněti, ukazují tato data:

Počet tříd měšťanských škol se v historických zemích od převratu zdvojnásobil, žactva i při válečném úbytku, který právě zasáhl nejvyšší ročníky, přibylo v Čechách, na Moravě a ve Slezsku o 60.000 (1927 bylo celkem 232.000 žáků).

Které vrstvy návštěvou měšťanských škol zvláště získávají, je patrno z toho, že měšťanské školy navštěvuje 34% dětí dělníků, 27% dětí zemědělců, 22% dětí živnostníků, 15% dětí veřejných a soukromých zaměstnanců a 2% dětí jiných stavů.

Ještě ve školním roce 1884—85 zůstávalo na okrese z 11.952 školou povinných dětí 430 (3·5%) bez jakéhokoliv vyučování vůbec. Tento zjev, kdy návštěva školy byla pro mnohé rodiče tvrdou a nepříjemnou povinností, vymizel z našeho kraje již dávno.

Uvážíme-li, že v současné době více než třetina (37·5%) žactva měšťanských škol jsou děti přespolní a že většina těchto dětí navštěvuje měšťanské školy dobrovolně, vidíme, že zákonem stanovená školní povinnost mění se ponenáhlu v právo, v právo na vzdělání.

Péče o mládež zahrnuje především výchovu ve věku

** Česká měšť. škola smíšená v Pohořelicích otevřena r. 1919.

předškolním. V té příčině má náš kraj ještě mnoho doháněti, neboť má pouze 6 českých a 2 německé školy mateřské. Ústavů pro děti ve věku předškolním je u nás poměrně málo a čekají svého rozvoje teprve v letech budoucích. V jubilejním roce letošním zřizuje školu mateřskou obec Rajhrad.

Rovněž školství pro mládež úchylnou a školství pomocné musí býti dobudováno, neboť je v národních školách stále ještě poměrně mnoho žactva, které by mělo býti pro defekty duševní a fysické vyučováno odděleně. Dle statistického šetření provedeného správami škol společně se státními lékaři bylo v r. 1927 na okrese v českých školách 61 slabomyslných školou povinných dětí, a to 40 debilních, 15 imbecilních a 6 idiotů.

Děti hluchoněmé jsou posílány do zemského ústavu pro vzdělání hluchoněmých v Ivančicích, slepé do zemského ústavu pro vzdělání nevidomých v Brně.

Útulek pro batolata je jediný (Diváky).

Poválečnou nutností je u nás také zvýšená péče o sirotky. V roce 1927 bylo na českých školách 750 dětí bez otce, 213 bez matky a 96 sirotků po obou rodičích. V zemském sirotčinci v Rajhradě je ročně ošetřováno kolem sta sirotků z různých končin Moravy.

Blahodárnou péči vyvíjejí okresní péče o mládež v Židlochovicích, Hustopečích a Kloboukách u Brna: podporují chudé matky, oblékají a živí potřebné děti, starají se o správnou výživu kojenců, udržují bezplatné dětské poradny. V Židlochovicích otevřen v jubilejním roce 1928 pro přechodné umístění péče potřebných dítek Okresní dětský domov.

Pro úplnost budiž zmíněno i horlivé činnosti Dorostu Čsl. Červeného kříže, který má žákovské organisace na mnoha národních školách v okrese.

Výživa školní mládeže je zvláštní, dosud však, bohužel, opomíjenou částí cílevědomé péče o mládež.

V měsíci únoru 1928 konalo se na všech školách Moravy zvláštní šetření o výživě žactva národních škol. Výsledky možno pro náš kraj shrnouti takto:*

Stravování dětí a jejich výživa různí se dle ročních období. V zimě je v rodinách dostatek masa a omastků ze zabíjaček. V dobách, kdy není domácích zásob, vaří se maso pouze v neděli. Kupuje se téměř výlučně hovězí „na polévku." Občas se zabije králík z domácího chovu, na podzim (o hodech) husa a kachna. Drůbež se však většinou zpeněží.

Zaráží, jak málo se spotřebuje na venkově mléka, másla a vajec. Mléko se pije nejčastěji odstředěné. Nejen v chu-

* Dotazníky ze škol zpracoval odbor. učitel Karel Vaněk.

dobných rodinách z nedostatku, ale i v rodinách zámožnějších ze šetrnosti a ovšem také z neznalosti potřebných hodnot pro zdraví dítěte. V jedné výhradně zemědělské obci nesnědlo na př. mimo velikonoce 96 dětí ze 152 za celý rok ani jednoho vajíčka.

Co u výživy dětí přímo zaráží, je její jednostrannost. Snídá se nejčastěji bílá káva a chléb, někde však pouze černá káva, brambory, česneková polévka. Obědy mají děti stále stejné: zasmaženou polévku (děti ji nerady), knedlíky se zelím nebo bílou omáčkou, buchty; k večeři zbytky od oběda, kávu, čaj, chléb. Kromě zelí se zelenina v mnohých rodinách nevaří. Nepěstuje se a hospodyně prý ji nerady připravují. Snad je její příprava nákladná a dá více práce.



Ve školní kuchyni. (Vel. Pavlovice, měšť. škola dívčí.)

Mnohé odpovědi žáků, že večer „neměli hladu", nelze odůvodniti pouze tím, že se najedli mimo určený čas, ale jistě i nechutí ke stravě příliš jednotvárné. Proto jsou dětem tak vítány výjimečné „rohlíky, párky, slanečky", že si otázka „Kdo je rád?" získala takřka všech hlasů ve třídách a že se hlásili žáci velmi temperamentně (Klobouky u Brna).

V zimě je výživa dětí celkem pravidelná. Hospodyně mají dosti času. V době polních prací však často oběd odpadá. Děti jsou přes den živy jen o chlebě a ovoci. Překva-

puje, že v době zimní přihlásilo se mnoho dětí, že některé denní jídlo vynechaly. Nejčastější důvody jsou: maminka neměla uvařeno, zaspal jsem, v poledne nebylo času, šel jsem brzo spat, nic jsme neměli. Tu lze mluviti o malé pozornosti a starosti venkovského lidu o pravidelné stravování dětí a o neznalosti významu řádné výživy.

Celkem možno říci, že kvantitativně je výživa mládeže v našem kraji uspokojivá, mnohdy však v jakosti pochybená a nepořádná. Jsou však i nařídké případy výživy nedostatečné a to nejen z bídy, ale i z lakoty.

Nepořádek v jídle a neznalost hlavních zákonů zdravé výživy dětí bylo by možno u nás poměrně snadno odstraniti. Špatné návyky vedou děti k požívání potravy, která se pro ně nehodí, a k opovrhování potravinami, které jim svědčí (mléko, chléb, brambory, zelenina). Nutno, aby rodiče věděli, že výživa mládeže nemůže býti řešena nahodile, ale že o ní třeba uvažovati a se poučiti.

Cvičné školní kuchyně, které jsou již na většině škol zřízeny, mají i v této věci velký význam a důležité poslání.

Péče o mládež jeví se také zdůrazňováním novodobých požadavků při školních stavbách po stránce hygieny, umění výtvarných (výzdoba školních místností), účelnosti a praktičnosti*, ve snížení počtu žáků na třídu a ve všech jiných opatřeních, která mají za úkol tělesné i duševní blaho dítek.

V § 1. říšského zákona školního z r. 1869 je stanoven účel školy národní takto: „Školy obecné jsou zřízeny k tomu, aby dítky ve mravnosti a náboženství vychovávaly, ducha jejich vyvíjely, známosti a zběhlosti, jichž mají k dalšímu vzdělání v životě zapotřebí, jim poskytovaly a byly základem, by se z nich stali hodní lidé a občané."

V této zákonné formulaci není vzpomenuto tělesného zdraví. Je to mezera zákona a prakse i život ji vyplnily, zejména v době poválečné. Škola má vypěstiti nejen hodné lidi a občany, ale také občany zdravé. Zlepšená výživa, lékařské ošetření, tělovýchova souvisí úzce se životem ve škole. O našich dětech se říkalo, že jsou „krev a mléko". Chceme, aby po přejití hrůz válečných opět „krev a mléko" byly.

Pokud se vnitřní práce na školách národních týče, spějí reformní snahy k vytvoření činné školy. Nová metodologie, nové osnování učiva, školní pokusnictví, učebné pomůcky, učebnice i péče o mládež staví na výsledcích studia

---

* Sem spadá úprava okolí a vybavení školních budov, učíren, kabinetů, správních místností, tělocvičen, hřišť, cvičných kuchyní, dílen, kreslíren, opatřování vhodnějšího školního nábytku atd., což se vše ponenáhlu sice, ale stále zlepšuje. Zásluhu o to má okresní školní výbor, místní školní rady, obecní zastupitelstva, učitelstvo a přátelé školy vůbec.

dítěte. Dítě se stává střediskem činnosti školní a prvním členem v řadě složek: žák — učitel — látka učebná.

Dokonalé poznání domova tvoří konkretní základ pro další vzdělání ducha i srdce; z prostředí vychází a k němu se v přirovnávání a znázorňování, koncentraci i v pracovním společenství vrací veškera práce vyučovací.

Občanská nauka a výchova v úzkém spojení se všemi vyučovacími předměty usiluje o výchovu harmonické osobnosti žáka jako příslušníka národního kmene, státu a celé lidské společnosti.

Ruční práce žákovské vnášejí do výchovy motorický moment, v dřívější škole tolik opomíjený. Jimi vniká do školy tvořivý duch.

Zvýšené úsilí o zvláštní potřeby dívek nese již potěšitelné ovoce v jejich praktické průpravě a smyslu pro domácnost a hospodárnost.

Nelze se diviti, že se reformní snahy, v teorii plně uznávané, ve školní praksi u nás jako jinde vžívají zvolna a těžce. Děje se to nejen pro konservatismus a pomalost, s jakou výkonný pedagogický svět přijímá nové ideje, ale i pro technické obtíže, jak přizpůsobiti školní zařízení aktivní stránce výchovné.

Proto by bylo přílišným optimismem domýšleti se, že je již náš školní systém dokonale změněn a všude nutným reformám přizpůsoben. I mnohé naše učírny jsou dosud pusty a chladny s ovzduším dusícím přirozený projev dětské a žákovské aktivity. Utěšuje nás však, že nezáleží pouze na tom, kde ve výchově jsme, nýbrž také na tom, kam se ubíráme. Jistě že jsme směřovali, i když v poválečném a mravním rozvratu zvolna a těžce, k většímu rozvití tvůrčích sil mládeže, která prochází našimi školami.

Rádi vzpomínáme, že na cestu ve vnitřní práci školní na Hustopečsku měl velký vliv vynikající český pedagog Josef Úlehla, jehož působení v Kloboukách u Brna je věnována kapitola zvláštní.

Budiž také vzpomenuto toho, že veškery snahy o vnější i vnitřní povznesení národního školství na Hustopečsku podporovala moravská zemská školní rada a okresní školní výbor v Hustopečích a od převratu zejména vicepresident zemské školní rady Dr. Josef Beran, vrch. škol. rada Václav Komárek a rada politické správy Richard Kabela.

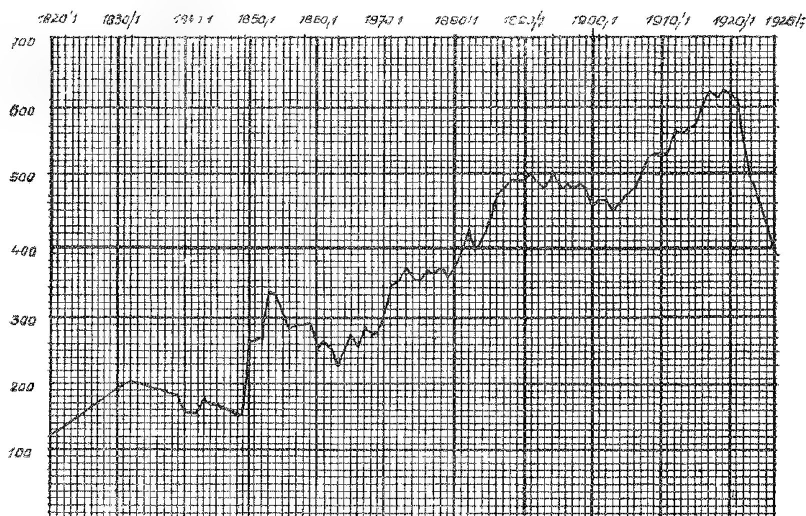
Chceme nastíniti alespoň přibližný obraz, jak se národní školství ze skrovných počátků v okrese vyvíjelo. Ukážeme to na postupu národního školství ve Vel. Pavlovicích.

V urbáři z r. 1691 nacházíme poznámku: Tu před tím býval čtvrtní grunt, nyní však od J. M. Pána obci na školu na věčnost, avšak bez rolí propuštěn jest.

Úroku platila obec ze školní budovy o sv. Jiří a o sv. Václavu po 18 kr. 3 d.*

Školní kronika byla založena r. 1840 a zprávy o stavu školství sahají nazpět do r. 1793; zápisy v ní až do r. 1869 jsou německé, odtud počínají české.

Počet dítek školou povinných jeví od r. 1820—21 vždy po deseti letech tento vzrůst:



O stavu školy, způsobu a možnosti vyučování a právních poměrech učitelských názorně poučuje tato listina:**

Pres. 4. července 1859. Kraj: Brno.
Okres: Hušťopeče.

Listina (Fassion)

o příjmech a vydáních školní a varhanické služby v Pavlovicích ve farnosti Pavlovické:

Druh školy: Farní škola. Školní obec sestává z jediné obce Vel. Pavlovic.

Jméno školního patrona a presentátora učitele: Nejvyšší císařská rodina.

Počet školou povinných dětí: všech 218,
chlapců 101,
děvčat 117.

---

* Hosák: Vlastivěda mor.

** Překlad ze školní kroniky velko-pavlovské, str. 22—24 pořídil František Kopřiva.

Škola: Jest jen jedna.

Místnosti: Jedna učebna. Učitelův byt sestává ze 2 světnic, kuchyně, komory a dvora, ve kterém jest chlév pro krávu a dřevník.*

Stav 20 školních lavic je špatný.

Učebna pro ten počet dětí jest velmi malá. Vyučují dopoledne i odpoledne po celý rok 5 hodin 2 učitelé jazykem moravským. Vyučování náboženství udílí střídavě farář a kaplan.

Příjmy školní služby.

Pozemky a reality.

1. V Předních Hantálech parc. č. 4283 jedna role ve výměře 3 měřic	12 zl.
2. V Starých horách jeden podíl z parc. č. 1851 ve výměře 1 míry	6 zl.
3. Na Padělkách z parcel č. 2940 a 2491 polovice po 762 sáhů s odhadnutým čistým výtěžkem	7 zl.
4. Za dvorem z parc. čís. 3234 a 3233 polovina po 500 sáhů s odhadnutým čistým výnosem.	5 zl.
5. Na zelnicích v Ostrovcích parc. č. 2232 ve výměře $^1/_4$ míry	2 zl.

Příspěvky v naturáliích.

Žito od všech — 22 dolnorak. měřic po 2 zl.	44 zl.
Z obecní pokladny ročně	15 zl.
Školní plat, který od 175 platících dětí po 1 zl. 12 kr. konv. měny se počítá	210 zl.
Celkem	301 zl.

Příjmy varhanické služby.

a) Od obce koleda (Koledageld)	7 zl. 48 kr.
b) Z nadací ročních	3 zl. 24 kr.
c) Na štole ročně	20 zl. —
Celkem	31 zl. 12 kr.
Součet všech příjmů	332 zl. 12 kr.

Výlohy učitele.

Na pomocníka	120 zl.
Čištění školy	12 zl.
Suma vydání	132 zl.
Odpočítáme-li příjmy od vydání	332 zl.
	132 zl.
zůstává čistý příjem	200 zl. C. M.

* Školní budova byla vystavěna vrchností r. 1793. Kuchyně neměla stropu. V r. 1869 pochvaluje si učitel, že „jest to praktičnější, neboť se takto dříve otevřená kuchyně půl novým stropem zavřela, a takto tedy pro zimní dobu teplou stala."

Školní otop sestává ze 6 sáhů dřeva, které jsou od pavlovických sedláků dováženy.

C. k. okresní úřad v Hustopečích, dne 14. prosince 1858.

C. k. přednosta okresní:

Carlach, mp.

Tato fasse byla vysokým c. k. místodržitelstvím dle dekretu z 18. února 1859, čís. 4111 schválena a originál uložen v pavlovickém farním archivu čís. 21/859.

Vedle tohoto příjmu má ještě učitel při skutečném dělení pastvin od obce podle protokolu obdržeti kus role z neurčité parcely.

Pavlovice dne 4. července 1859.

Karel Šafařík, učitel.

Ještě v r. 1859 vyučoval učitel s pomocníkem 218 školou povinných dětí v jediné učírně. Děti byly doslova nacpány ve 20 chatrných lavicích. Teprve v r. 1861 přistavěna druhá učírna při budově stále nevhodné.

Poněvadž nové školní zákony z r. 1869 kladly větší požadavky, počala obec r. 1875 stavěti prozatímní školu na „Suchém řádku" pod čís. 126. Stavba ta byla pořízena za 4000 zl.

R. 1877 rozšířena škola na trojtřídní (370 žáků), r. 1883 na čtyřtřídní (500 žáků) a vystavěna nynější, na svoji dobu velmi účelná budova školní nákladem 54.273 zl.

Počet žáků dosáhl maxima r. 1919 (630), načež počíná poválečný úbytek.

Nyní mají Velké Pavlovice měšť. školu chlapeckou a dívčí a obecnou školu pětitřídní s pobočkou a závěrečnou třídou, celkem 13 tříd. Učitelské sbory čítají 16 učitelů a učitelek.

V jubilejním roce počíná se se stavbou nové (druhé) budovy školní, která bude pěkným památníkem porozumění občanstva pro vzdělání mládeže v desátém roce naší státní samostatnosti.

Podobné změny v národním školství od nejskromnějších počátků k nynějšímu stavu jako ve Vel. Pavlovicích udály se ve větší nebo menší míře ve všech školních obcích na Hustopečsku. Celkem možno označiti stav národního školství v našem kraji až na výjimky za zcela dobrý, ve více obcích za velmi dobrý.

Učitelstvo pracuje rádo, velmi horlivě, svědomitě a s dokonalou odbornou znalostí. Podporováno školními úřady i rodiči dítek spěje při nejlepších výsledcích ku vznešenému cíli: Snaží se vypěstiti vzdělané, uvědomělé, mravné, samostatné občany, kteří mají býti ozdobou národa a bezpečnou oporou drahé nám československé republiky.

*

Síť národních škol na Hustopečsku doplňují různé školy odborné, české reálné gymnasium a německá zemská nižší reálka v Hustopečích.

Živnostenské školy pokračovací jsou zřízeny v Kloboukách u Brna 1921*, Kobylí (1926), Rajhradě (1913), Šitbořicích (1923), Těšanech (1923), Újezdě (1906), Židlochovicích (1901), Hustopečích a skýtají živnostenskému dorostu neocenitelného odborného základu. Od doby založení navštěvovalo je přibližně 2000 učňů a učnic. Jsou většinou dvoutřídní, v Židlochovicích zřízena r. 1925 i odborná škola pokračovací pro učednice ženské živnosti krejčovské.

Školní obvod živn. škol pokračovacích tvoří vždy více obcí (v Rajhradě 11) a mají tudíž tyto školy ráz obvodový. Vyučuje na nich učitelstvo obecných a měšťanských škol odborně připravené, někde i odborné síly z řad živnostnictva. Školy používají místností ve školách národních.

Po válečném a poválečném úpadku a po odstranění večerní vyučovací doby živnostenské školy v okrese opět zkvétají a počet jejich zejména v posledních letech utěšeně vzrůstá.

Obdobou živnostenských škol pokračovacích mají býti pro dorost rolnický lidové školy hospodářské. Veliké a soustředěné obce zemědělské našeho kraje mají nejlepší podmínky pro zřizování lidových škol hospodářských. Jest jen litovati, že dosud ani jediná obec vhodné příležitosti pro zřízení nepoužila. Mnohé i chudší okresy náš kraj v této příčině předběhly. Snad teprve příští desetiletí přinese všemu zemědělskému dorostu dobrodiní odborné průpravy.

V roce 1922 byly založeny zemské odborné školy hospodářské v Židlochovicích a v Kloboukách u Brna. Poskytují žákům vedle vzdělání všeobecného takových vědomostí teoretických a praktických, aby mohli nejen na selských statcích samostatně hospodařiti, nýbrž i platně působiti ve veřejném životě. Absolventi stávají se průkopníky hospodářského pokroku v našich obcích.

Při nedostatku pracovních sil v zemědělství je návštěva odborných škol hospodářských poměrně malá. Každá škola vyslala od r. 1922 130 absolventů.

Velký vliv na zvelebení hospodářství mají exkurse žáků na vzorná hospodářství a do průmyslových podniků s hospodářstvím souvisících, rozpravy, přednášky, kursy, pokusy s hospodářskými plodinami a hnojivy, které školy provádějí. Nelze nevzpomenouti i odborné literární činnosti profesorských sborů.

Obě odborné školy hospodářské jsou vybaveny hojnými

---

* Číslice v závorkách značí rok založení.

pomůckami vyučovacími a mají k disposici i potřebné pozemky a hospodářská zařízení. Odborná škola židlochovská je umístěna ve vzorné vlastní budově, škola kloboucká je dosud provisorně v budově najaté.

Ředitelem hospodářské školy v Židlochovicích je Dr. Fr. Boleloucký; jeho předchůdce Adolf Langer školu vybudoval. Ředitelem školy kloboucké je Vladislav Hamřík.

Zájem o obě školy rok od roku mezi rolnictvem vzrůstá a lze bezpečně očekávati, že oba ústavy i v budoucnosti budou středem hospodářského snažení ve svém prostředí.

Budiž vzpomenuto také hudebních škol v Rajhradě, Hustopečích a Pohořelicích, založených na podnět místních činitelů za tím účelem, aby šířily mezi nejširšími vrstvami kulturní poslání hudby.

Děje se to hudební výchovou, produkcemi žáků a podporou místních orchestrů a sborů.

Nejvyšším školským útvarem v okresu je české státní reálné gymnasium v Hustopečích, které bylo založeno Maticí Hustopečskou r. 1919. Jako menšinový ústav má v přední řadě za úkol vzdělání a povznesení mravní úrovně kraje hustopečského. Gymnasium bylo rozšiřováno postupně a první maturity byly konány r. 1926—27. Dne 1. dubna 1928 bylo započato se stavbou vlastní budovy gymnasiální, která bude odevzdána svému účelu r. 1928. Novostavba přispěje značně ku stabilisaci profesorského sboru. Dosavadní umístění (původně v domě Ú. M. Š., pak ve státním domě na Dlouhé a v budovách české obecné školy a škol německých) je 10letým provisoriem s nedostatkem potřebných místností.

Ve škol. roce 1927/28 studovalo na ústavě 192 žáků, z toho 52 dívek. Až na 2 žáky bylo veškero studentstvo národnosti české; pocházelo z 9 obcí soudního okresu hustopečského, ze 7 obcí okresu kloboukého a 6 obcí okresu židlochovského. S výjimkou zimních měsíců dochází 80 žáků denně pěšky, nejdále z Němčiček. V městě je málo vhodných bytů a studentský život nemá dosud tradice. Ve studentském kroužku pořádají se vzdělavací přednášky a žáci nejvyšších tříd navštěvují v zimě za dozoru profesorů taneční hodiny.

Chudé žactvo je podporováno z podpůrného fondu Hustopečské Matice stipendiemi, učebnými knihami a oděvem.

V zatímní správě ústavu vystřídali se od r. 1919 profesoři ústavu Josef Hrdina, Josef Krča a Alois Kocián. Jako první ředitel působil na ústavě (1921—1927) Jindřich Ziegler za naprostého souladu členů profesorského sboru. Řed. Ziegler získal si o svěřený ústav a český život v Hustopečích veliký zásluh. Od r. 1928 je ředitelem gymnasia František Volín.

Členové profesorského sboru jsou horlivě činni ve všech kulturních institucích města a okresu.

Nechť zkvétá ústav, který je nadějí a ozdobou jižní Moravy.

*

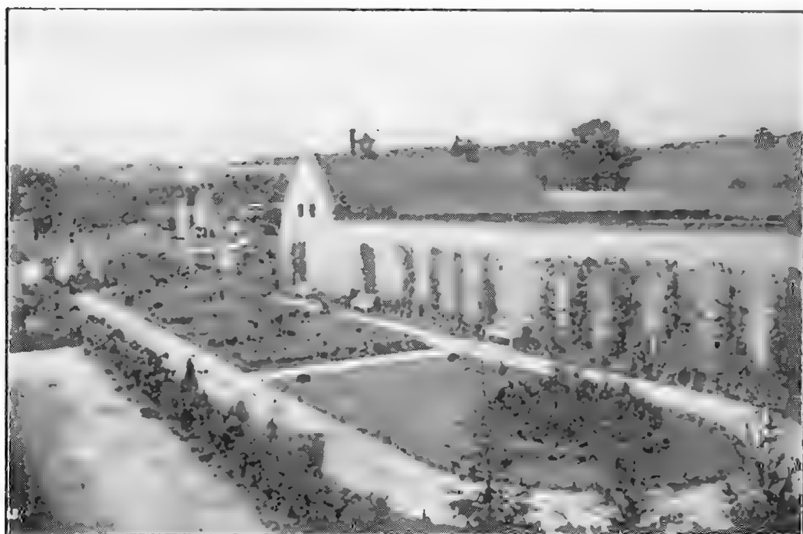
N ě m e c k á z e m s k á n i ž š í r e á l k a v H u s t o p e č í c h byla založena r. 1851 jako reálka samostatná, od r. 1870 pak trvá jako čtyřtřídní zemská reálka nesamostatná. Od založení měla pouze jedinou pobočku, a to v roce 1919—20. V roku 1926—27 bylo na ústavě 90 žáků, z toho 21 dívek; až na 1 žáka vesměs národnosti německé. Ústav je umístěn na Masarykově náměstí v budově bývalého piaristického gymnasia. Absolventi gymnasia věnovali se dráze vojenské a úřednické, mnozí zůstali při zemědělství.

Dějinný význam má ústav tím, že jej navštěvoval první president československé republiky T. G. Masaryk.

Řediteli reálky byli: Ferd. Weber (1870—1872), Tomáš Schüller 1872—1904), Jan Gschladt (1904—1919), Alfred Plitzka (1920—1924), Otmar Maly (1924—).

*

Kulturní činnost školní je doplňována sítí osvětových sborů, knihovních komisí, spolků a j. institucí, o nichž je zmínka v jiných kapitolách této knihy.



Vzorná školní zahrada na výstavě soudobé kultury v Brně. Z podnětu vrch. škol. rady Václava Komárka založil Jan Mátl, ředitel školy v. v. z Rajhradu.

Jan Beran:

Pozemková reforma.

Povolání zemědělskému věnuje se na Hustopečsku více než 70 % veškerého obyvatelstva. Sledujeme-li však, je-li zemědělská půda účelně rozdělena mezi obyvatelstvo tak, aby hospodářské a sociální podmínky byly splněny, docházíme k úsudkům negativním.

Na Moravě připadá na 1 osobu činnou v zemědělství 2·03 ha zemědělské půdy, ale skutečné rozdělení držby pozemkové ani zdaleka nepřibližuje se této číslici. Naopak je statisticky dokázáno, že více než $^2/_3$ držitelům půdy patří sotva patnáctina půdy v republice. Z toho je zjevno, že nad míru velký počet drobných zemědělců není s to, aby zajistili normální obživu svým rodinám. Nepřiměřeně veliké plochy půdy v rukou jednotlivců, jakož i mnoho panství chráněných svěřenstvím (fideikomisem) určitým rodinám nebo jistému okruhu osob, byly příčinou mnoha úvah našich zemědělských úřadů republikánských. Kromě toho značné vystěhovalectví venkovského drobného lidu z naší republiky do ciziny vedlo vládu ke kroku velmi vážnému — k provádění pozemkové reformy.

Výměra zabrané plochy z celkové výměry veškeré půdy činí na okrese hustopečském 10 %, na okrese klobouckém 25 % a na okrese židlochovickém 10 %. Pro jednotlivé obvody byly zřízeny přídělové komisariáty. Stálých komisariátů bylo na Moravě 10. Náš kraj podléhal přídělovým komisariátům v Brně I. a Břeclavi, jehož působnost později přidělena byla komisariátu ve Znojmě.

Zamýšlená kolonisační akce na zabrané půdě v některých menšinových obcích okresu se neprovedla.

Dle přiložených tabulek je jasno, kolik půdy bylo jednotlivým obcím a uchazečům přiděleno.

PŘÍDĚLOVÝ KOMISARIÁT BRNO I.

Jméno obce	Od kterého velkostatku se přidělilo	Kolik půdy v ha se přidělilo	Kolik bylo uchazečů poděleno	Poznámka
Blučina	Židlochovice	60 ha	111	
Boleradice	Diváky	4 ha	10	
Bratčice	D. Kounice-Pohořelice (Herberstein)	54 ha	77	
Diváky	Diváky	1 ha	4	
Hrušovany u Brna	Židlochovice	28 ha	53	
Ivaň	„	40 ha	64	

Jméno obce	Od kterého velkostatku se přidělilo	Kolik půdy v ha se přidělilo	Kolik bylo uchazečů poděleno	Poznámka
Křepice	Židlochovice	61 ha	121	
Ledce	„	14·40 ha	16	
Mělčany	D. Kounice-Pohořelice (Herberstein)	96 ha	74	
Měnín	Židlochovice	99 ha	163	
Moutnice	„	28·60 ha	74	
Němčice Velké	„	70 ha	112	
Nikolčice	„	38 ha	68	
Nosislav	„	70·70 ha	108	
Opatovice	Rajhrad (Klášter benediktin.)	70 ha	86	
Pohořelice	D. Kounice-Pohořelice (Herberstein)	100 ha	90	
Přibice	„	23 ha	45	Příděl od dvou velkostatků.
	Židlochovice	70 ha	117	
Přísnotice	„	52 ha	64	
Rajhrad	Rajhrad (Klášter benediktinský)	97 ha	100	
Rajhradice	„	10 ha	19	
Loučka	„	16 ha	31	
Holasice	„	22 ha	36	
Rebešovice	„	9 ha	15	
Otmarov	„	15 ha	17	
Sobotovice	„	18 ha	26	Příděl od dvou velkostatků.
	Židlochovice	18 ha	40	
Syrovice	D. Kounice-Pohořelice (Herberstein)	10 ha	16	
Uherčice	Židlochovice	53 ha	92	
Újezd	Sokolnice	30 ha	108	
Unkovice	Židlochovice	24 ha	38	
Vranovice	D. Kounice-Pohořelice (Herberstein)	70 ha	45	
Žabčice	Židlochovice	14·60 ha	29	
Židlochovice	„	12 ha	32	
Vojkovice	„	18 ha	17	
Starovice Velké	„	10 ha	24	

PŘÍDĚLOVÝ KOMISARIÁT ZNOJMO.

Jméno obce	Od kterého velkostatku se přidělilo	Kolik půdy v ha se přidělilo	Kolik bylo uchazečů poděleno	Poznámka
Bohumilice	Bohumilice	25	43	
Borkovany	Časkovec	18	46	
Bořetice	Velké Pavlovice	30	58	
	Hodonín-Pavlovice	45	151	
Bošovice	Těšany	41	46	
Brumovice	Hodonín-Pavlovice	56	132	
Hostěrádky	Bohumilice	2	4	
	Časkovec	20	46	
Klobouky u Brna	Velké Pavlovice	19	34	
Kobylí	Hodonín-Pavlovice	125	141	

Jméno obce	Od kterého velkostatku se přidělilo	Kolik půdy v ha se přidělilo	Kolik bylo uchazečů poděleno	Poznámka
Krumvíř	Hodonín-Pavlovice	29	62	
Morkůvky	Velké Pavlovice	31	44	
	Hodonín-Pavlovice	5	22	
Němčičky	Hodonín-Pavlovice	23	56	
Pavlovice Velké	Velké Pavlovice	71	132	
	Hodonín-Pavlovice	56	202	
Rakvice	Velké Pavlovice	6	8	
	Hodonín-Pavlovice	107	191	
Starovičky	Valtice-Lednice	48	119	
	Velké Pavlovice	5	10	
	Hodonín-Pavlovice	35	51	
Šakvice	Velké Pavlovice	40	68	
	Hodonín-Pavlovice	103	136	
Šitbořice	Šitbořice	128	155	
Těšany	Těšany	93	115	
Vrbice	Velké Pavlovice	20	34	
	Hodonín-Pavlovice	50	78	

V řadách bohatých zemědělců, průmyslníků, velkostatkářů a nájemců dvorů zrodilo se mnoho výtek proti pozemkové reformě a byly případy, též na našem okrese (Němčice), že i zaměstnanectvo velkostatků se postavilo proti tomuto dílu národní revoluce. Výtky byly činěny z neznalosti věci nebo z pohnutek osobních, sobeckých, nemohly tudíž býti rozhodujícími činiteli uznávány, třebaže veřejnost jimi byla uváděna v omyl a šířila se jimi nespokojenost doma a falešný názor o nás v cizině. K pozemkové reformě upíraly se naděje statisíců lidí nejen potřebných, ale i takových, kteří vlivem poválečného materialismu doufali, že přídělové řízení bude pro ně zdrojem laciného blahobytu. Tak vzniklo mnoho kritik z důvodů osobních, nikoliv ze snahy po spravedlnosti, k docílení nejširšího prospěchu. A ten prospěch dokumentují čísla: Na Hustopečsku bylo poděleno přes 4200 rodin 2647 ha půdy orné, čili jedna rodina 3—4 měřicemi pole v průměrné ceně 1500 Kč za měřici. Platí-li se u nás za měřici orné půdy 4000—6000 Kč a uvážíme-li, že není možno půdu koupiti a mezi drobnými zemědělci není peněz, aby si ji koupiti mohli, musíme uznati velké mravní i hmotné poslání pozemkové reformy.

Pozemkovou reformou není na Hustopečsku zahnán plně hlad po půdě; mnoho organisací zemědělských (odborových i politických) snaží se půdy získati pro lid více. Oprávněné tyto snahy jeví se zvláště na území statků státních a církevních.



Vynikající krajané a stopy jejich činnosti.*

V. Boček:

NÁŠ PRVNÍ PRESIDENT V NAŠEM KRAJI.

Náš učitel, osvoboditel a první náš president T. G. Masaryk pochází z našeho kraje. Zde v Hodoníně 7. března r. 1850 se narodil.

Jeho otec Josef Masaryk byl rodem uherský Slovák z Kopčan, matka Terezie pocházela z Hustopeč a byla vychováním Němka.

Do rodiště své maminky přišel Masaryk v 11 letech, když ho rodiče poslali na reálku do Hustopeč. Byla to nižší reálka německá a měla býti Tomášovi přípravou k učitelství, po němž toužil. Pobyl zde 2 roky (1861—1863). Vyučování na reálce bylo německé, Tomáš se všemu musel učiti nazpaměť. Měl s počátku dosti obtíží. Vysmívali se mu, že má v týlu Čecha. První úloha, opakování pročteného článku o germánském Siegfriedu, prý vypadla pod všechnu kritiku. Ale přece byl v prvním běhu co do prospěchu čtvrtým a v dubnu postoupil již na místo druhé.

Když Tomáš vychodil reálku v Hustopečích, zůstal v Hodoníně, neboť na učitelský ústav nemohl jíti, dokud mu nebylo 16 let. Docházel do školy, pomáhal vyučovati a cvičil se v hudbě. Otci bylo dlouhé, nechati synka zahálet až do 16. roku. Jednou v půlnoci ho vzbudil, kázal mu obléci se a poslal ho s matkou bez dlouhých rozkladů do Vídně na učení, v němž měl setrvati 4 roky. Své vídeňské dojmy líčí Masaryk takto: „Matka odjela, já zůstal ve své zelené zámečnické zástěře státi v dílně a kul plány do budoucna. Mou jedinou radostí za poledne, kdy jsem ani kolikrát co jísti neměl, bylo prohlížeti knihkupecké výklady a čísti názvy knih a při práci přemýšleti o jejich domnělém obsahu.“

Práce v dílně byla jednotvárná — do strojku se vložilo měkké železo, zatočilo se a „vylítla“ podkova. To ovšem hloubavému Tomáši nestačilo. Tedy večer čítal ve svých knihách, které si nezapomněl s sebou vzíti, listoval ve Stielerově atlasu, až na konec obrátil list, kde byla jeho domovina, rodné Slovácko — a slzy mu vyhrkly z očí, že s pláčem denně usínal. Nebyl spokojen; mechanická práce zámečnická ho netěšila, chtěl tedy začíti něco jiného. Zašel do knihkupectví a nabídl se k písařské práci. Ale byl příkře odmítnut.

---

* Stati v této kapitole, u nichž není autor podepsán, na základě dodaného materiálu zpracoval V. Boček.

Když mu kamarád ukradl všecky knihy, neměl Tomáš ve Vídni už klidu. Cítil, že bez duševní stravy býti nemůže, a utekl domů.

Z Vídně nevrátil se Tomáš do Hodonína, nýbrž na Čejč, protože rodiče už zase z jara 1864 byli posláni do služby při dvoře čejčském. Tu na Čejči zámečnictví se proměnilo v kovářství. Tomáš vstoupil do učení k panskému kováři Benešovi. Tak pod Antonínem Benešem Masaryk šest měsíců učil se v mládí kovat, aby nám po letech s Edvardem Benešem ukoval československou samostatnost.

Učení bylo velmi těžké. Mořic Donné, obchodník v Krumvíři, učil se též u Beneše. Byl o rok starší a zaučoval Masaryka, jak se dělají háčky k řetězům, hřebíky a podkováky. Při té práci mu Tomáš šlapával měch. Ráno vstávali ve 4, aby měli pacholci, než vyjedou orat, naostřené radlice. Tomáš, jak měl jen chvilečku kdy, hned měl nějakou knížku nebo noviny, někam „zalezl" a četl. Ale i při práci jedním okem hleděl do dýmače a druhým do knížky, ovšem jen když byli učni v kovárně sami. Jinak to nesměl starý mistr viděti, ač nebyl na učně zlý.

Tomáš měl v úmyslu státi se kuršmídem. Chtěl jen brzy umět okovat koně, aby mohl jíti do podkovářské školy ve Vídni.

Byl u mistra Beneše spokojen. Tenkrát Masarykovi a Benešovi bydleli v domě proti palírně. Je to rožní dům, když se na Čejč přichází od Terezína. Posud se mu říká „panský dům".

Když Tomáš jednou šel s putýnkami v kovářské zástěře ke studni — Žofka se jmenuje — zpozoroval, že nějaký pán si ho pozorně prohlíží. Pán ten byl jeho bývalý profesor z hustopečské reálky Ludvík. Profesor s ním nemluvil, zato vyhledal matku Tomášovu, vyčítal jí, že chlapce s takovým nadáním dávají na řemeslo, a radil jí, aby jen Tomáše dali k otci jeho, rechtorovi do Čejkovic do učitelské prakse. Matka byla pro myšlenku brzy získána a tak Tomáš ještě téhož roku, kdy do učení vstoupil (1864), odstěhoval se do Cejkovic, aby se vrátil k původní zamyšlené kariéře.

Byl tedy zase mladým učitelem. V Čejkovicích u Ludvíka se mu líbilo. Znal tuto rodinu od malička. Jednoho z Ludvíků poznal již v Mutěnicích, když byl chlapcem tříletým. Dávali prý mu tužky a papír, věci, kterých doma neměl, a proto měl tu rodinu rád.

V Čejkovicích rozhodl se Masaryk studovati gymnasium. Zkoušku z učiva I. třídy gymnasijní vykonal na německém gymnasiu ve Strážnici a po prázdninách r. 1865 byl přijat do II. třídy německého gymnasia v Brně. Studie dokončil na gymnasiu ve Vídni, kde maturoval r. 1872. Téhož roku vstoupil ve Vídni na universitu.

Jako universitní posluchač učil Masaryk v rozličných

domech a tím se živil. Tak se octl v rodině generálního rady anglosaské banky Schlesingera, jenž mu svěřil napřed vyučování, potom i vychování syna, gymnasisty Alfreda. Masaryk u Schlesingrů též bydlel a byl pokládán takřka za člena rodiny. Když Masaryk odjížďíval z Vídně do Klobouk k rodičům na prázdniny, míval studenta Alfreda s sebou.

Čejkovice byly nejdražší Masarykovi v dětství, Klobouky zase v jinošství. Sem jezdíval jako posluchač vídeňské university i jako její docent. Poněvadž dráhy do Klobouk nebylo, jezdíval z Brna přes Telnici vozem.

V Kloboukách bydlel u rodičů v zámku, kde měli byt na konci traktu, v němž jsou sýpky.

Masaryk rád zavítal mezi studenty zdejší i přespolní, snad více k vůli svému svěřencovi, než pro vlastní potřebu, ale celkem málo vycházel. Byl doma a nepřetržitě pracoval. Měl život zařízený přesně podle hodin. V těch a těch hodinách nerušeně pracoval, v určitou hodinu vycházel na dlouhé procházky ven z města, večer občas přišel mezi studenty k Vystavělům. Bavil se, zpíval a po divadelních představeních octl se někdy i v kole. Štíhlý, elastický, přívětivý, prostě, ale vkusně oblečený. Nosíval vždy černý klobouk s velikou střechou. I cvikr mu tuze slušel. Měl jiný rozhled než společnost kolem něho a příliš opravdové oči.

Na půdě kloboucké vyrostlo přátelství mezi dr. Masarykem a evangelickým farářem klobouckého sboru, pozdějším superintendentem moravským, dr. Ferdinandem Císařem. Dr. Ferdinand Císař takto na Masaryka vzpomíná: — „V létě r. 1878 přišel ke mně na faru štíhlý mladík, brunet a představil se jako dr. Masaryk. Že se chce seznámit s někým, kdo byl ve světě a umí anglicky. Od té doby pojí nás pouto přátelství a nemohu ani vzpomenouti všech těch nekonečných našich rozhovorů o poměrech místních, národních, zahraničních, sporů v otázce náboženské, problému sebevraždy. V zámku klobouckém prodělal Masaryk nebezpečný tyfus a řekl mi tenkrát: „Byla by to špatná teleologie, abych teď odešel, když chci tolik vykonat." —

Roku 1878 nepřijel Masaryk do Klobouk na obvyklou prázdninovou návštěvu k rodičům sám, nýbrž přivezl s sebou též svou paní. Jestliže ve Vídni jeho sňatek s Američankou neušel pozornosti, což teprve v Kloboukách.

Jednoho dne přišel k Masarykům do bytu jako na návštěvu sedlák Koráb a kdesi cosi se ošíval, a nemohl pověděti, co by rád. Dlouho okolkoval a chodil kolem horké kaše, až konečně z něho dr. Masaryk vytáhl, že by rád viděl jeho paní.

— „Proč pak?"

— „Ja, víte, když já jsem jakživ ještě černošky neviděl."

Na tuto episodku ze svého života vzpomněl pan president

ve svém proslovu na náměstí kloboučkém při druhém zájezdu na Moravu r. 1924.

Mladí manželé bývali hosty na zdejší evangelické faře, kde hrávala dueta — Masaryk na housle a jeho choť na piano.

Na místě dnešního Bahnerova mlýna býval hostinec „U Koruny". V tomto hostinci uspořádal Masaryk 22. října 1880 akademii.

Naposled jako profesor byl Masaryk v Kloboukách před šedesátými narozeninami. Provázel ho fotograf, všechno význačné zachytili a odjeli do Čejkovic.

Psal se rok 1924. Senoseč se přibližovala, doba veselé práce, čas první letní sklizně. Když za červnových jiter rychle scházela rosa, plynula pásma šedivých teplých par, nad rovinou v povodí dolní Dyje a Moravy, zvonilo povzbudivé volání křepelek a zněl stýskavý pokřik čejek nad mělkou kotlinou, kde rozkládalo se kdys jezero Kobylské a císařské statky, chystal se kraj i lid uvítati slavnostně toho, jehož vítal kdys jako studenta a mladého profesora. Přijížděl sem náš drahý osvoboditel, první president náš, aby shlédl zase po dlouhé době kraj, v němž prožil kus života.

17. června přijel pan president do Hrušovan. Vyzdobily se k této slavnosti, jak nejlépe dovedly. Celičké okolí se sem sešlo.

Když president Masaryk děkoval hrušovanskému starostovi Tomáši Kelblovi za upřímné a srdečné uvítání, připomněl vzpomínku z mladých let: „Nejsem zde cizí. V roce 1882 byl jsem v Hrušovanech přes prázdniny. Rozhodovalo se, dostanu-li se za profesora do Prahy. Netušil jsem tenkráte, že se jednou k vám do kraje vrátím za takových okolností."

Z Hrušovan odejel pan president na židlochovský zámek, který mu sloužil po čas zájezdu na Moravu za sídlo. I sem dostavilo se mnoho lidí, aby uvítali svého presidenta, který v mládí často z Hrušovan do Židlochovic docházel.

18. června od Čejče, Terezína a Krumvíře přijel pan president do Klobouk. Byly v plné slávě. Všude hlava na hlavě. Auto jede jásajícími řadami dětí pomalým tempem, pan president kyne rukou na pozdravy dětských hrdel, rukou a praporů a — přemýšlí. Přemýšlí o tom, jak zde jako chlapec začal srovnávati náboženské stránky našich církví, jak zde si formuloval náboženskou otázku a její význam pro jednotlivce a náš národ.

Auto zastavilo na náměstí. Za zvuků státní hymny vystupuje pan president na krásně vyzdobenou tribunu. Vítá ho starosta městečka Klobouk, Václav Vrbas a zástupce starostenského sboru okresu klobouckého, Petr Skulínek z Bošovic.

Pan president na uvítání odpověděl: „Děkuju vám, milí občané kloboučtí, za vaše uvítání. Zde v Kloboukách prožil

jsem chvíle velmi šťastné začátkem svého rodinného života. Vzpomínám, jak jsem se svou mladou ženou, Američankou k vám přijel na první prázdniny. Navštívil mě jeden z vašich občanů — Pán Bůh mu dej nebe — a přišel mě požádat, abych mu ukázal ženu, protože prý ještě černošku nikdy neviděl. Byla to milá anekdota a překvapení pro něho, avšak na Klobouky mám také vážné a nejvážnější vzpomínky ze svého života. Zde jsem ponejprv jako malý chlapec začal srovnávati náboženskou otázku a její význam pro jednotlivce a náš národ. Přeji si, aby se o této otázce uvažovalo všude a poctivě. Člověk nežije jen chlebem."



Vítání pana presidenta v Kloboukách. Foto Lexa Klobouky

Pan president sedl pak do auta a odjel na návštěvu k superintendentovi evangelické českobratrské církve dru Ferdinandu Císařovi.

Byl již soumrak, když auto pana presidenta zamířilo k bílé silnici, zmizelo pod Borkovanským kopcem a ujíždělo přes Těšany, Moutnice, Rozařín, Měnín a Blučinu do Židlochovic.

Literatura: Dr. Jan Herben, T. G. Masaryk. Dr. Jan Doležal, Masarykova cesta životem, President mezi svými. Dr. Boh. Markalous, President v Kloboukách. (Feuilleton Lidových novin.)



Tatíček president mezi dětmi v Židlochovicích. Foto Menšík Židlochovice.

Pan president T. G. Masaryk má mnoho upřímných přátel mezi lidem, s nimi na svých cestách po republice rád důvěrně popovídá, ale nejvíce lásky dobývá si jistě u dětí. On jejich radostem i starostem dobře rozumí, rád se zamísí do veselého reje, na prostinká pozdravná oslovení odpovídá vážně jako diplomatům, často i s okem pohnutím zaroseným, a když mu malá drobotina ku svým přáním radostně posílá hubičky na čelo, které se o nás tolik stará, na srdce, které nás má tak rádo, on ji zvedne, a neptaje se po rodokmeni, poděkuje někdy i hubičkou „doopravdy". Stalo se v Židlochovicích.

*

Josef Ošmera:

Dr. JAN HERBEN.

Rodištěm Herbenovým jsou Brumovice, kde se narodil 7. května 1857. Pochází z chudé rodiny. Otec jeho později se stal panským drábem a hajným, při tom byl proslaveným muzikantem.

Na Herbena působila hodně zbožná babička. Často brá-

vala jej jako hocha s sebou na pouti. Tak r. 1865 byl s ní na velké národní pouti až na Velehradě. V letech 1870—78 studoval Jan Herben gymnasium v Brně. Chtěl se státi knězem. Vzpomíná svých vynikajících učitelů gymnasijních F. Bartoše a Royta. Bartoš v něm objevil nadání spisovatelské. Už v sextě v almanachu Zoře (1876) se objevily jeho první verše. R. 1875



Spisovatel Dr. Jan Herben.

se Herben seznámil s Masarykem. Znal též i jeho rodiče z Klobouk.

Masaryk na Herbena mnoho působil, zvláště od r. 1882, kdy se stal profesorem na universitě v Praze. Herben na studiích žil v bídě, ale studoval dobře, maje výbornou paměť. (I na ulicích pod lampou se učíval, neboť v bytě nebylo možná). R. 1872 vstoupil Herben do semináře, ale na kněžství nešel. R. 1878 se vypravil do Prahy, aby studoval na universitě dějepis a češtinu. Živil se většinou kondicemi. Když

vystudoval universitu, stal se spisovatelem a novinářem. Tehdy přestoupil na církev evangelickou.

R. 1885 vstoupil do redakce Národních listů a r. 1886 složil doktorát.

Když pak v boji proti Rukopisům byl na straně Masarykově a Gebauerově, dostal z Národních listů výpověď. R. 1886 založil čtrnáctideník Čas, který od r. 1889 byl proměněn na týdeník a od r. 1900 vycházel denně. Za války byl zastaven úřady (1915) a Herbenem už nebyl obnoven. Ve válce Herben přispíval hlavně do nedělních Národních listů; jeho články odtud bývaly často za hranicemi citovány a sloužily dobře našim bojovníkům za osvobození. Jméno Herbenovo je spojeno s naším realismem. Čas jeho dal se cele do služeb českého realismu a z něho rostl realismus do života našeho. Masarykův vědecký program realistický rozšířil na politický. Všímal si společenského života, otázek sociálních, školských a literárních. Čas propagoval etický realismus a žádal prožitý vztah k dílu v literatuře. Velikou váhu kladl na kritiku. Novinářství realistické se značně liší od staršího. Navazuje na Havlíčka. Stojí na stanovisku kritisovati vše, i národ, vyhýbá se zbytečnému nadšení, odkrývá bolesti veřejného života, nešetří oblíbených osob; miluje mluvu drsnou, zdůrazňuje přímost, poctivost, opravdovost a má zvláště vyvinutý smysl pro potřeby skutečného života. Čas Herbenův, jsa nejširším a nejpřístupnějším mluvčím českého realismu, (politické strany nepříliš početné, ale soustřeďující hlavně pokrokovou inteligenci), zasáhl významně do rozvoje myšlenkového pokrokového hnutí a značný díl práce vykonal právě Herben sám. Psával zvlášť bystré úvahy, charakteristiky a polemiky. Herben je historikem. Už jako student vydal některé spisky historické. Úplně nebo částečně sem patří spisy (jmenuji jenom ty nejvýznačnější): Pravdivé vylíčení života Mistra Jana z Husince z r. 1883. Mistr Jeroným Pražský z r. téhož, Cyril a Metoděj z r. 1885, Karel ze Žerotína z r. 1886, Jan Nepomucký 1893 a 1920, Jan z Pomuku a Jan z Nepomuku z r. 1910, Karel Havlíček z r. 1921, Duch demokracie I.–II. z r. 1920 až 1921, Husitství a bratrství z r. 1926 (vyšlo též anglicky a německy), Otázka náboženská v našem probuzení z r. 1927.

R. 1912 Herben vydal polemiku Masarykova sekta a Gollova škola.

O Masarykovi psal u nás ze všech nejvíc. Nyní vydává dosud nejobsáhlejší životopis T. G. Masaryka (1926—27) ve 3 dílech. Uměleckou literární činnost věnoval Herben lidu své rodné dědiny a svého rodného kraje. Velmi naň působila literatura ruská. Svými historickými studiemi pronikal

k jádru bytostí svého rodného kraje. Píše historii svého rodného kraje, již vkliňuje do dějin národa; má širší rámec a dívá se s přesného historického hlediska: je vědečtější než na př. Alois Mrštík v Roku na vsi.

Dívá se očima venkovana střízlivě, kriticky a při tom s láskou. A tak mnohé: mravy, zvyky vysvětluje přírodou lidi obklopující. Jeho rázovité, někdy i humoristické a národopisné sbírky drobnějších prací jsou: Moravské obrázky z r. 1889, Slovácké děti z r. 1890 a Na dědině z r. 1893.

Největší jeho prací však je staletá kronika slovácké rodiny Hrabců Do třetího i čtvrtého pokolení (1. vydání ukončeno 1892, 2. vyšlo 1907, 3. 1921). Dílo má pevný a široký epický základ. Řeší problém úpadku rodiny, jenž zasahuje do celého okolí. Spisovatel ukazuje, jak neblaze působila tu protireformace na povahu obyvatelstva a jak sem zasahovaly a působily jiné významné události národní. V lidu selském vidí Herben základ, z lidu toho se obrozují ostatní. V souboru Pokolení je typ celého kraje. Práce tato je tendenční, jako bývají všecka díla českých realistů.

R. 1907 vydal Herben druhé velké dílo beletristické Hostišov (2. vyd. 1918, 3. 1921). Jsou to obrázky z jižních Čech, hodně osobité. Vypsal tu mimo husitskou minulost kraje prostě přírodní zjevy, na něž se laskavě dívá a je chápe s porozuměním turgeněvovským. Chystá 2. díl. V Hostišově bydlí Herben (v létě) už 30 let, má tam svou vilku.

V Času zavedl Herben, první u nás, Dětský koutek, pozoruje, že nemáme čtení pro mládež. (Jeho žena, Bronislava Herbenová, sebrala jej do 3 svazků).

Sám pro mládež napsal svěží knížku Bratr Jan Paleček r. 1902.

Svou činností novinářskou, kritickou, politickou, plul Herben proti proudu tehdejších zvyklostí. Měl za sebou celkem málo přátel. V knížce Deset let proti proudu z r. 1898 vzpomíná na literární, kulturní a politické boje českého realismu. Jan Herben je člověk ryzí, velmi jemných nervů. Každá důležitější událost v národě jím zachvěje a mnohá vzbudila u něho odezvu. Píše na okraj kulturní historie, burcuje svědomí národní, vždy znova a neustále.

Jeho činnost přednášková (zvláště z kulturní historie) je veliká. I za hranicemi přednášel. Herben je důsledným realistou a historikem. Má odpor proti aristokratismu, je veskrz demokratický, nenávidí exotické estetiky a je věren svým zásadám od počátku své činnosti. Píše vždy jadrným slohem, velmi jasným a živým a tím patří k nejrázovitějším a nejčeštějším našim spisovatelům.

Na rodný svůj kraj Herben nezapomíná, často se k němu vrací a má jej rád, jak řekl r. 1926 veřejně v Brumovicích.

Do Brumovic jezdívá domů, do Hostišova jen na prázdniny.

Po převratě byl Herben členem revolučního Národního shromáždění a pak do r. 1925 senátorem. V roce 1928 stal se členem České akademie.

K jubilejnímu roku naší národní svobody vydal Jan Herben pěknou knížku Chudý chlapec, který se proslavil, jejíž titul je podle známé knihy Boltonové (Chudí hoši, kteří se proslavili), protože tam schází jedna podobizna, a to T. G. Masaryka. Vypsal to tedy v této knížce vřele o životě, hlavních zásadách učení a životní moudrosti našeho prvního presidenta.

Jan Herben svým krajanům v Praze velmi ochotně pomáhá a Brumovicům už dávno před válkou posílával knihy.

*

Josef Ošmera:

BRATŘI ALOIS A VILÉM MRŠTÍKOVÉ

Alois Mrštík náleží k nám svým pobytem od r. 1889, kdy stal se správcem školy v Divákách a žil tu 36 let až do své smrti r. 1925. Od r. 1920 byl ve výslužbě. Už před ustanovením v Divákách učil na okrese našem v Rakvicích, Hrušovanech a Těšanech. Alois Mrštík se narodil v Jimramově 14. října 1861, kde jeho otec byl obuvníkem, byl poeticky založený, napsal o něm Alois. Mimo to byl výborným ptáčníkem. Matka byla švadlenou, dědeček s matčiny strany muzikantem a evangelíkem, dědeček se strany otcovy také ševcem i ptáčníkem jako Aloisův otec. Babička, otcova matka, byla porodní bába a známá písmářka a nadšenka pro divadlo. Alois byl nejstarší ze čtyř bratří.

R. 1869 přestěhovala se rodina Mrštíků do Ostrovačic u Brna, kde otec mimo ševcovinu měl najaté mýto. Když dva jejich synové, Alois a Vilém byli dáni na studie do Brna, odstěhovali se tam s nimi rodiče, aby snáze vyšli (1873). Alois tam studoval nejprve na reálce, pak na ústavě učitelském.

R. 1886 stal se podučitelem v Lískovci u Brna, pak v Rakvicích, Hrušovanech a Těšanech. R. 1889 stal se správcem jednotřídky v Divákách a tam se trvale usadil. Diváky staly se za jeho působení známým místem po celé naší vlasti. Scházívali se tu často k Mrštíkům literáti a umělci zvláště moravští. R. 1901 se Alois oženil.

Zemřel po tyfové nákaze 24. února 1925 v Brně v nemocnici. Popel jeho je uložen na Ústředním hřbitově v Brně. Prvé pokusy literární Aloise Mrštíka spadají hned do prvních

let jeho učitelování. Uveřejňoval je ve Vesně a Národních novinách. V literatuře vystoupil Alois Mrštík jako samostatný spisovatel a jako spolupracovník svého mladšího bratra Viléma.

Samostatná díla Aloise Mrštíka jsou: Dobré duše, povídky z r. 1893, Rok na vsi v 9 svazcích, 1. vydání z r. 1904,



Spisovatel Alois Mrštík.

druhé vydání z r. 1921; pak Výbor z Roku na vsi o 2 dílech z r. 1912 (i tu tvrdí Alois, že jeho spolupracovníkem a rádcem byl Vilém). Dále Alois vydal Obrazy z Tater r. 1904 a Hore Váhom r. 1919. V pozůstalosti zůstala Stříbrná nit a Cesty po jihu a různé drobnosti.

Bratří Mrštíkové byli vzácnou, jak lidsky, tak literárně doplňující se dvojicí, jak málo jich podobných. Když pak Vilém tak tragicky zemřel, Aloisovu talentu tvořivému byla zasazena rána, jež se už nikdy úplně nezahojila.

Největším dílem Aloise Mrštíka je Rok na vsi, kronika dědiny Habrůvky (jsou to Diváky) z pomezí moravského Slovenska. Tu v době jednoho roku se snaží zachytit život ve všech stupních. Píše obrázky, které za sebou jdou jako pásmo obrázků v kinu. Dělá to střízlivě, takřka deníkově a velmi pečlivě. Obrázky, črty, dojmy jeho jsou vždy svěží. Znalost látky má všude podrobnou do detailů. Etnograficky a dialekticky zachytil věrně osadu Diváky. Zvláště tam, kde lid při různých slavnostech, v hospodě, se pouští z otěží denních starostí, je vykreslen hutně, plasticky a nejpůsobivěji.

Alois Mrštík je důsledný realista. Zobrazuje za jásotu i zármutku. Přišel až v hodině dvanácté, kdy začínal zánik staré kultury a ustupoval praktičnosti, módě. Dílo jeho je tedy vlastně historické. Je historií drobných věcí a osudů malých lidí na vsi. Ve vsi té zaniká tradiční, kmenové bohatství a ustupuje jednotnosti nového života.

Dnes není té jásavosti jako bývalo při různých příležitostech (hody, ostatky a j.), kdy lidé ukazovali nejvíce svou tvář. Ovšem, ani tehdy nebyl jen jásot. Na tom jásavém pozadí objevují se lidské stíny. Vynikají. Alois Mrštík ukazuje na ty stíny, káře, ale celou tu vesnici miluje.

Alois Mrštík byl vyškolen na dílech ruských realistů a šel v tradici Boženy Němcové. Znal dobře život a jeho dílo je plno člověka a přírody, barev, smyslů i pravdy. Je pevné a poctivé. Je těžké vnitřní tíhou.

Tam, kde Alois pracoval společně s bratrem Vilémem, dával konturu a podrobnou znalost látky, vypravování, Vilém barvité líčení, nadšení, styl. O pracích společných je ještě zmínka u Viléma. Alois Mrštík vždy pilně sledoval denní události a často svým břitkým perem zasahoval, zřídka veřejně, spíše přátelům v dopisech projevoval svá rozhořčení a své naděje. I jako učitel byl, zvláště když byl ještě mladší, činný: přednášel, nabádal učitele a nacvičoval divadla. Alois Mrštík ukázal, že i na zapadlé dědině, daleko kulturního střediska, lze vytvořiti obdivuhodné dílo a dal nám tím velký příklad.

Mladší bratr Aloisův Vilém patří do našeho kraje svým pobytem u Aloise v Divákách. Byl tu s přestávkami od roku 1889—1912, do své smrti. Narodil se v Jimramově 14. května 1863. Gymnasium studoval v Brně, pak v Praze. Práva v Praze, když se vzdal úmyslu býti malířem. (Měl značný talent malířský, i dál potom sem tam kreslil. Tento talent malířský uplatnil v literatuře v líčení krás přírodních).

Vilém Mrštík studoval soukromě doma práva, pak v Praze, kam se odstěhovala celá rodina Mrštíků. (Studovali už dva mladší bratři). Bydleli na Král. Vinohradech v ulici Balbínově. Vilém studoval jen 2 semestry a pak se oddal cele lite-

ratuře. R. 1889 odešel k bratrovi Aloisovi do Divák, kam se rodina Mrštíků také odstěhovala. Z Divák často odjížděl do Prahy a větší cesty podnikl do Paříže a Ruska. R. 1904 se oženil. Věnoval se hodně včelařství. (Jak Vilém Mrštík včelařil, drobný spisek napsala Božena Mrštíková, jeho žena). Ještě za jeho života, ale zvlášť po jeho smrti se hodně včelám věnoval Alois.



Spisovatel Vilém Mrštík.

Z Divák Vilém Mrštík velmi často zasahoval publicisticky do veřejného, zvláště uměleckého života.

Zemřel dobrovolně, podřezal si žíly 2. března 1912, asi pro rozpor mezi vysněným ideálem uměleckým a nemožností jeho dosažení. Je pochován v Divákách.

Po prvé Vilém vystoupil literárně v Zoře, almanachu moravské omladiny (1883) pod pseudonymem V. Manfred Jimramovský (Improvisace, náběh k Pohádce máje).

S nadšením potom zápasil v Ruchu, České revui a Hlasu národa za mladé umění napojené silou a pravdou života. F. X. Šalda píše o Vilémovi Mrštíku z konce let osmdesátých v Praze... „Tehdy velmi imponoval svou sčetlostí, opravdovou, nepovolující odvahou, s jakou se vrhal na různé formy tehdejšího literárního šosáctví a zápecnictví českého — i svou jarou, útočnou myslí, — byla to osobnost svého druhu a měla mocné kouzlo. — Byl reformátorem, revolucionářem literárním."

Samostatné práce Vilémovy jsou: Pohádka máje z r. 1892 (Světozor), knižně vyšla přepracovaná až 1897; Santa Lucia z r. 1893, Stíny z 1893, Obrázky z r. 1894, Babetta, Verunka a jiné povídky z r. 1902, Kniha cest z r. 1904, Zlatá nit z r. 1907, Zumři z r. 1912, jen zlomek, dokončil Elgart Sokol.

Společné práce s Aloisem jsou drama Paní Urbanová z r. 1889, Maryša z r. 1894 a novely Bavlnkovy ženy z r. 1897.

Se svou ženou napsal drama Anežka.

Vilém Mrštík je básník plného tryskajícího temperamentu. Jako Alois, i Vilém je malířem dojmů a vjemů smyslových, má však ve svých pracích ještě více světla a barev než Alois. (Malíř!) Prostředí hraje u něho význačnější úlohu než u Aloise. Jím jsou určovány osoby, a proto děj je vyvíjen pod jeho vlivy. Osoby jsou tu celkem povšechné, schematisované. Člověk je mu produktem půdy, okolí, prostředí, dědičnosti a společnosti. Je loutkou přírodních sil. Takto založený člověk přijal naturalistickou teorii francouzskou, jak ji hlásali zvláště Zola a bratří Goncourtové.

Mrštíkův román Santa Lucia je psán úplně metodou Zolovou. Zápasí tu moravský student v Praze o skývu chleba a v zápase podlehne. V pozadí je tu obdivování krás staré Prahy. R. 1897 článkem Bestia triumphans (knižně v Mých snech) postavil se Vilém Mrštík úplně na obranu starého rázu Prahy proti modernímu vandalismu, tehdejšímu rušení starých čtvrtí a památek a stál tomuto hnutí o zachování staré Prahy několik let v čele.

Druhý jeho román Pohádka máje je oslavou šťastného a bujného mládí. Je to svěží, idylický román, plný líčení přírodních krás z okolí brněnského (z Ostrovačic a okolí, kam docházel Vilém a vložil tam její děj).

Kniha Stíny má řadu povídek, v nichž ukazuje na vady často směšných a malicherných figurek ze života moravských dědin.

Tu a mnohde jinde (v Obrázcích, knize cest a Zlaté niti) je Vilém Mrštík hlavně básníkem barev a světla i stínů — impressionistou.

Ze společných prací dramatických bratří Mrštíků je nej-

lepší Maryša, drama lásky z moravské vesnice. Maryša, čistá žena, chce žíti podle zákona srdce, a proto otráví svého muže.

Děj je náležitě vystupňován k dramatickému činu — zabití. Maryša je z nejvýraznějších dramat moravských vůbec. Druhé drama bratří Mrštíků, Paní Urbanová, ač je směle řešeno, nepotkalo se s takovým úspěchem.

Společně napsali ještě Bavlnkovy ženy, jež velmi názorně nesou všecky přednosti obou. Taktéž společně redigovali Moravskoslezskou revui (1907—10).

Dobře, ač ne úplně, charakterisuje Viléma Mrštíka akad. malíř a básník Pečínka: „Měl duši lačnou, požitkářskou, oči otevřené, nic mu neušlo. Chodil sluncem i mlhami, stezkami schůdnými i nebezpečnými, a když někde zastavil svůj let, sedl a psal. Nečinil poznámek. Ale vzpomněl na některou spřízněnou duši, dobrého kamaráda neb kamarádku a psával dlouhé a obsažné listy. Vypovídal se ze svých dojmů, aby si ulehčil. Po návratu vypůjčil si listy od přátel, pomocí těch pak oživil své vzpomínky na prožité chvíle a nálady, a tak tvořil svou knihu —.“ Tak vznikla na př. Kniha cest.

Vilém Mrštík je velmi výbušný temperament, je proto rozevlátý, méně soustředěný na věc; počítá víc než Alois s krví a pudy. Dává spíš podněty než domýšlí.

Propagační stati, jež psal ve prospěch naturalismu, shrnul v knize Moje sny. Pia desideria (1902—3). Psal též o ruském realismu, k němuž se později úplně přiklonil (myšlenkově). Má vůbec největší zásluhy o uvedení ruského románu k nám.

Napsal studii o Pisemském, překládal z ruštiny Tolstého, Dostojevského, Gončarova, Pisemského, Turgeněva, Garšina, Lejkina, Michajlova, Potapenka, z francouzštiny Mendésa a j. Vilém Mrštík také obohatil český stil, dosáhl tu značné virtuosity a vypjal tu svůj talent nejvýše.

Když se vrátil z Paříže, prohlásil náš kraj za nejmilejší koutek. Byl tu doma, zrovna jako Alois.

*

V. Boček:

IGNÁT WURM.

Do doby úsilí o probuzení národnosti české spadá život a působení národního buditele P. Ignáta Wurma, rodáka klobouckého.* Ježto v době studií Wurmových nebylo na celé

* Narodil se r. 1825.

Moravě ani jediné české školy střední, studoval Wurm, jako veliká část našich buditelů, na školách německých. Studia gymnasijní vykonal v Kroměříži a v Brně.

Když ze šesté třídy zavítal jako obyčejně na prázdniny do Klobouk, seznámil se zde s kaplanem hr. Bedřichem Sylva Taroucou, mužem vzácných vědomostí a velkého rozhledu, mužem ideálním, mecenášem obětavým a naší věci slovanské celým srdcem oddaným. Ten otevřel Wurmovi nový svět.



Ignát Wurm.

Vykládal mu o literatuře, o umění, o národnosti, o vlastenectví, o významu Slovanstva v dějinách. Našly se popelnice vedle kostry a hle, Tarouca viděl v této zdánlivě nepatrné věci událost velikou. Po gymnasijních studiích zvolil si Wurm za své životní povolání kněžství. Když byl vysvěcen, začal kaplanovati v Mutěnicích u Hodonína. Byl tam dán z trestu za svou vlasteneckou činnost, jmenovitě za to, že r. 1848 účastňoval se horlivě porad o potřebách národních a politických, když byl ještě studentem v brněnském semináři.

Z Mutěnic byl Wurm přeložen do Dědic u Vyškova. Od

r. 1859 působil v Brně. Byl zde správcem ústavu, který pro zanedbanou mládež založil hrabě Bedřich Sylva Tarouca.

R. 1866 byl povolán za vikáře do Olomouce a tento úřad zastával až do své smrti r. 1912.

Bylo-li pole vlastenecké působnosti Wurmovy v Mutěnicích a v Dědicích omezeno pouze na farníky, příchodem jeho do Brna rozšířilo se na celou Moravu.

Když r. 1861 byly prováděny volby do zemských sněmů, byl Wurm zvolen poslancem za městskou skupinu přerovskou.

Žák Sušilův a Taroucův octl se tak v popředí moravské politiky a vystupoval vždy jako důsledný státoprávník na straně Belcrediově a Pražákově, zastávaje neústupně program národně konservativní — celý muž hájil celé přesvědčení.

Byl státoprávníkem, ježto miloval historii jako pevnou oporu všeho ušlechtilého lidského snažení. Přiznával se hrdě ke konservativismu netoliko jako kněz, ale i jako Slovan, jenž se ve všech životních projevech hrozí nivelisace podkopávající půvab odlišnosti a rozmanitosti.

Obzvlášť statečně vystupoval Wurm jako neohrožený horlitel a obránce národnostních práv svého lidu a církve před svou duchovní vrchností, ať to byl biskup Gindl nebo Schaffgotsch, kardinál Schwarzenberk nebo Fürstenberk, vídeňský nuncius, nebo Wurmův přítel, Slovan velkého srdce a dalekého rozhledu, biskup Strossmayer. Uměl na ně působiti svým cyrilo-metodějským nadšením, přesvědčoval je důmyslnými postřehy o potřebách církve a kněžstva, došel u nich úspěchu pro českou věc, nedbaje nikdy vlastních osobních výhod.

Jako poslanec na zemském sněmu moravském i říšské radě pronesl Wurm mnohou řeč, jež může býti vzorem parlamentárního řečnictví. Ale nejpamátnější jest ta, již pronesl na rozloučenou se životem sněmovním v moravském sněmu, v níž se vřele přimlouval, aby lid nebyl odnárodňován po stránce jazykové, ale aby on sám se také nevzdával svých obyčejů, svých zvyků a písní.

Přítel Wurmův dr. Wankel se svým zetěm prof. Havelkou založil v Olomouci Vlastenecké museum, jehož předsedou se stal Wurm. Původně bylo stanoveno, že museum bude jen archeologické. Ale působením Wurmovým bylo zde zřízeno i oddělení národopisné. Jádrem tohoto musea je vyšívání moravské.

Se zanícením prováděl Wurm hosty národopisnými sbírkami Vlasteneckého musea olomouckého, upozorňoval na motivy lidového ornamentu, horlil zas hned o kultuře cyrilometodějské, hned zas o myšlence světového míru. Šířil kolem sebe teplo a úsměv. Čekal jen, koho podarovati z nevyčerpatelného bohatství radostného kněze a šťastného

křesťana. Všude zdůrazňoval smysl národnosti, která se mu jevila zvláštní milostí plynoucí z přemoudrého úradku božského.

Až do konce života zůstal chudým vikářem při dómě, jenž se však cítil vždycky bohatcem, protože našel ještě větší chudáky, které mohl nasycovat, šatit, podporovat penězi. V poslední své vůli napsal: „Zlata a stříbra nezanechávám, leč které mi snesla láska přátel." I z té lásky rozdával plnýma rukama. A přece zanechal po sobě tento dobrý a prostý kněz ještě cosi vzácnějšího: úsměv radostného a blahoslaveného štěstí, na nějž nikdo z těch, kdož se s ním setkali, nezapomene.*

*

Jan Odstrčil:

Dr. THEOL. FERDINAND CÍSAŘ.

Jednou z velice význačných osobností jižní Moravy byl čbr. ev. farář, později superintendent (biskup) moravský Ferd. Císař. Nebyl rodákem tohoto kraje, ale zde více než půl století žil, pracoval, byl vážen, ctěn a milován. Narodil se v Čechách v Lelčicích pod Řípem 26. února 1850. Jeho otec Antonín, který byl rolníkem a obchodníkem, byl velice vzdělaný na svou dobu. Ale nebyl to otec, který formoval duši malého Ferdinanda. Výchovu v útlém věku mu dal jeho strýc Josef Březina, učitel ve Vel. Újezdě, muž šlechetný a přísný. Když mu bylo 9 let, dán byl do Prahy do školy. Nejdříve do školy české, pak do školy německé. Začal studovati reálku. Učitelem řečí na reálce byl prof. Šťastný a ten vida nadání hochovo pro řeči, přemluvil otce, aby dal hocha na gymnasium. Hoch šel nerad. Jednak byl prvým ve třídě, jednak bořil se tím jeho plán, býti úředníkem v cukrovaru. Nižší gymnasium vystudoval v Praze, vyšší — a to evangelické — absolvoval v Těšíně.

Rozhodl se pro studium bohosloví. Radili mu a jemu se také líbilo studium mediciny, ale v okamžiku, kdy se rozhodoval pro povolání, zvítězily názory a zásady, vštěpované v mládí doma a u strýce a zocelené v Těšíně. A tak mladý Císař před vstupem na akademickou půdu netáže se, jak se bude míti na světě dobře, ale kde bude moci vykonati co nejvíce dobrého. Bohosloví studoval ve Vídni, v Halle v Německu a v Edinburce ve Skotsku. Že i tam vynikal, o tom

* Literatura: Ottův Slovník naučný, A. Novák, Hovory okamžiků, M. Procházková, P. Ignát Wurm ve svém životě.



Dr. theol. Ferdinand Císař.*

svědčí, že už jedna z písemných prací ke zkoušce („O modlitbě") vyšla tiskem. V 23 letech už je výpomocným kazatelem v okolí Roudnice u far. V. Šuberta. Později povolán do Vanovic k sup. J. Benešovi a zde uveden v úřad kazatele 8. prosince 1874. Odsud po krátké době odešel do Nového Města. Ale tam dlouho nebyl. Když moravské místodržitel-

* Cliché zapůjčil farní úřad v Kloboukách.

ství nedovolilo stavěti nový kostel, byl rozmrzen a koncem roku 1877 odešel do Klobouk u Brna a zde působil jako farář až do července roku 1922. Měl příležitosti dostati se jinam. Volali jej za faráře do Terstu, v Čáslavi dokonce i zvolili, ale nešel. Rozvětvená práce v klobouckém sboru a možno říci na celé Moravě, jej poutala ke Kloboukám. Měl se státi nástupcem profesora Seberiniho na bohoslov. fakultě ve Vídni, ale ani o to nestál, třeba byly i jiné důvody, že k tomu nedošlo.

Roku 1897 byl zvolen seniorem a 5. dubna roku 1899 superintendentem. Popřevratová církev českobratrská — evangelická — zvolila Dra Císaře členem synodního výboru, ale tohoto místa se brzo vzdal. Bylo proti jeho povaze míti nějaký úřad a nemoci ho zastávati. A jezditi týdně do Prahy při jeho věku nebylo možno. A také už zatoužil po tichu. Vzdav se úřadu faráře, odstěhoval se do svého domku, zvaného „vikárka", kde zůstal do 20. dubna roku 1926, kdy se odstěhoval do Prahy.

Posouditi činnost dra Císaře a doceniti jej už nyní je velice těžko. Jsme mu ještě příliš blízko. Obsah jeho života byla práce a jen práce. Už ta okolnost, že byl farářem ve sboru klobouckém, k němuž patří 25 osad, z nichž k nejvzdálenější je 25 km, a že tuto práci konal sám 7 let, je obdivuhodné. A on přece měl ještě dosti času k tomu, aby připravil ve dnech 19.—23. září 1881 v Kloboukách slavnost na stoletou památku vydání tolerančního patentu. Vše řídil sám. Hosty do Anglie jel zváti osobně. A ne nadarmo. Byl tenkráte v Kloboukách otec nynějšího anglikánského arcibiskupa v Canterbury dr. John Marshall Lang, člen parlamentu S. Smith i s rodinou, advokát James Macdonald, později „strážce královské pečeti", dr. R. S. Scott ze Skotska; byl zde i předseda církve valdenské dr. Petr Pons z Torre Pellice. Byl účasten této slavnosti také mladý universitní docent z Vídně dr. T. G. Masaryk, přítel mladého faráře F. Císaře. Jen obdiv pro práci, jež byla připravena, nás plní, když pomyslíme na tehdejší poměry v Kloboukách. Hosté museli býti z Brna dopraveni povozy, nejbližší stanice železniční byla 4 hod. daleko. (Docela před slavností přišla do Klobouk zpráva, že je v Hustopečích cizinec, který mluví jen latinsky a chce do Klobouk. Farář Císař musel vzíti povoz, jeti do Hustopeč a dovezl dra Petra Ponse). Slavnost tato zásluhou dra Císaře se stala slavností celé církve ev. ref. na Moravě. Bylo by dobře jednou zjistiti, jaký vliv měly takové sjezdy na šíření známosti o českém národě v cizině. Jistě i tato slavnost k tomu přispěla. Mr. James Macdonald vydal po svém návratu dokonce spisek „Pohledy do Čech" (Glimpses of Bohemia). Farář J. Karafiát ve svých pamětech v „Pamětech spisovatele Broučků" (sv. IV. str. 91)

praví, že kdyby c. k. vláda byla vystihla, co se vlastně děje, byla by zakázala všecko.

V dubnu v roce 1883 pustil se farář Císař do stavby kostela a fary. Více než 20 tisíc zlatých dostal z ciziny, 25 tisíc dali členové sboru. I to bylo velké dílo. Potom se věnoval farář Císař čistě věcem vnitřním, vedení a vzdělávání lidu. Byl výborným řečníkem. Spojoval formu i obsah a to takovým způsobem, že jej směle můžeme počítati mezi nejlepší řečníky naší doby. Jeho řeči strhovaly, ať mluvil na kazatelně, nebo na řečnické tribuně. Zde mu byla k velkému prospěchu jeho veliká paměť. Vše ovládl pamětí; proslovy i kázání si psal, aby si zachoval čistou řeč a výrazy, ale mluvil vždy bez poznámek a papíru. Až do poslední doby se pilně připravoval. Téměř každé kázání nejdříve kázal v chrámu prázdném. Jeho paměť mu umožnila vedle latiny, řečtiny a hebrejštiny ovládnouti němčinu, angličtinu tak dokonale, že v těchto řečech i kázati dovedl, a to stejně skvěle jako v mateřštině. Když byl poslán do Ženevy 1909 na slavnosti university založené Calvinem, ovládl konversační franštinu a měl tak krásný proslov v řeči francouzské, že na sebe upozornil a universita ženevská ho poctila čestným doktorátem bohosloví. Evang. fakulta bohoslovecká ve Vídni už dříve mu udělila hodnost licentiáta bohosloví. Když církev evangelická jej poslala na slavnosti církve valdenské do Italie, naučil se i řeči této země. V Těšíně se naučil polsky. Paměť jeho, která vše okamžitě a dokonale ovládla (dovedl citovati celé stránky téměř doslovně anglické knihy, kterou 40 let neměl v rukou) a dar řečnický, obraznost bohatě a šťastně pracující tvořily z jeho řeči koncertní výkony virtuosa, jemuž je možno, co stům jiných je nedostupno. Toto mu získalo věrné posluchače, kteří neopomínali jedné příležitosti, aby jej slyšeli, když někde jako slavnostní řečník mluvil. Svá kázání také vydal tiskem a tak slova jeho pronikala i tam, kam on osobně nemohl, třeba není na Moravě jedné evang. kazatelny, kde by nebyl stál.

Jeho plody literární nelze ani plně určiti. Jako mladý farář psal velice mnoho do časopisů německých a anglických. Po celých 39 let je spolupracovníkem časopisu „Husa“, vydávaného v Čáslavi, později v Praze. I jiné časopisy mají často jeho články. V mládí přeložil knihy angl. spisovatele Samuele Smilese.

Od roku 1907 až do roku 1926 byl členem moravské zemské školní rady. Sup. Císař vážil si vzdělání a proto miloval školu. Byl vysokým církevním hodnostářem, ale o nadvládu nad školou nestál. Jeho názorem bylo, že škola má býti naprosto svobodná. Hluboké přátelství jej pojilo k řed. Úlehlovi, s nímž skoro denně o otázkách školských rozmlou-

val, když jednalo se o prospěch mládeže, anebo se ve veřejnosti zápasilo o svobodný rozvoj školy, vzdělání učitelstva a jeho postavení ve veřejnosti. Jako člen zem. škol. rady zastával tuto funkci tak, že jeho práce směřovala vždy jen ku prospěchu školy a dobru učitelstva.

Angl. spisovatel I. M. Barrie řekl o jednom vynikajícím muži, že je prosincovou růží svého národa, že naň nebude zapomenuto i když z těch, kteří po něm přišli, bude prach a popel. Toto možno říci i o Dru Císařovi v tom kraji, kde skoro 50 let žil a pracoval.

*

V. Boček:

JOSEF ÚLEHLA.

Sledujeme-li životní pout Josefa Úlehly, přijdeme též na Klobouky. Byl zde ředitelem měšť. školy od září 1897 do března 1905. Zdálo by se, že Klobouky od světa odříznuté byly jako stvořeny k tomu, aby mu popřály trochu klidu k neúmorné jeho práci po životě tolik rozrušovaném. Ale pro Úlehlu byla v Kloboukách půda až příliš horká. Nebyly o nic klidnější než Strážnice nebo Bilany. Když si tak srovnáme všecka působiště Úlehlova a popatříme-li na Úlehlův život v nich, máme dojem, že život Úlehlův byl při nejmenším klopotný, jen práce, houževnatá práce a k tomu pronásledování a zatím Úlehla sám o něm praví: „Kdyby se můj život měl opakovati, nevolil bych jiný než ten, který jsem prožil, neboť měl mnoho krásných, světlých okamžiků. Samy ty okamžiky mají cenu za dlouhý život lidský.“ To dovede říci jedině člověk, který každou vteřinu svého života zasvětil práci, škole a národu.

Úlehla se narodil v Podivíně u Břeclavě 16. března r. 1852. Jeho rodiče byli nezámožní a těžce se bili o život. Otec byl racionalista a horlivý vlastenec český. Povahou byl hrdý, smělý, sebevědomý, cti své úzkostlivě dbalý, pravdivý, přísný, ale velmi prchlý. Maminka Úlehlova byla velmi pracovitá, domácímu hospodářství rozuměla dobře, dobytku, drůbeži i kuchyni. Byla pobožná, ale prostá všeho modlářství a z úst jejích nikdy ani jediná pověra se neslyšela.

Po svých rodičích zdědil Úlehla vytrvalou pilnost a mravní povahu. Byl velmi nadaný a jako chlapec velmi zvědavý.

Na strážnické gymnasium se dostal r. 1864. V prvních dvou třídách vedlo se mu dosti dobře, ale ve třetí přepadl ho odpor proti neustálému pamětnímu učení a ukládání bezduchých vět do paměti, proti bezduchému převádění bez-



Josef Úlehla.

duchých vět a textů z latiny, řečtiny a češtiny. To bylo pro něho, pro dítě nadané a vědychtivé jako převážeti vodu z potoka do potoka. Byl to zároveň odpor nadaného dítěte proti učitelům všedním, nedbalým a nenadaným.

Na gymnasijních studiích pokračoval Úlehla v Brně na slovanském gymnasiu. Tam byl jeho ředitelem Wittek. Vděčně naň vzpomíná: „Byl to člověk, který své žáky učiti a naučiti chtěl, při tom spravedlivý a přísný nejen na žáky, ale také na sebe. První můj dobrý učitel."

Učitelskou dráhu začal Úlehla v Tvrdonicích. Zde věnoval všechen volný čas matematice a fysice, v Bystřici, dal-

ším to působišti, se dal do lučby, v Rozvadovicích počal horlivě shledávati a sbírati rostliny. Učil se anglicky a připravoval se na gymnasiální maturu. Studoval velmi pilně. Zřídka kdy chodíval spat před druhou hodinou po půlnoci a nebylo týdne, aby v něm nebyl probděl při studiu celou noc. „Když jiní mohou probdět noc při tanci, proč bych nemohl já při učení!"

Touha poznati rostlinstvo horské způsobila, že se hlásil za učitele na Vsetín a byl šťasten, když se jím stal.

Ze Vsetína se dostal na jednotřídní školu v Bilanech u Kroměříže, kde působil od března 1882 až do března 1888. Pobyt v Bilanech je nejsmutnější dobou v Úlehlově životě.

Z Bilan byl Úlehla úředně přeložen do Velké Oslavice u Velkého Meziříčí. Zde přeložil Spencerovo dílo Dané pravdy mravoučné.

Na přímluvu J. Klvani, profesora gymnasia v Kroměříži, přijal Josef Lošťák, ředitel učitelského ústavu v Příboře a okresní školní dozorce, J. Úlehlu na měšťanskou školu do Příbora. Lošťák poznav výtečné schopnosti Úlehlovy, třikrát se pokusil učiniti ho hlavním učitelem pro matematiku a fysiku na učitelském ústavě v Příboře. Zemská školní rada jmenování odhlasovala, místodržitel hrabě Spens-Boden je doporučil a Úlehla se hlavním učitelem přece nestal. Ministerstvo jmenování nepotvrdilo. Z Příbora byl odstraněn jmenováním do Klobouk r. 1897. Z Klobouk přes Jaroměřice odešel do Strážnice. Zde svou školskou práci dokonal. Válečnou dobu přežil v Brně a v Čejči.

Nyní žije Úlehla v Lipově. Ač na pensi, jeho život jde tím tempem jako dříve. Všední den, neděle, svátek, každá hodina je posvěcena práci. Není ani jinak možno, že při způsobu života, jaký Úlehla stále vedl a vede, je jeho literární činnost bohatá. R. 1892 vydal Čtení o přírodě, r. 1901 Dějiny matematiky, r. 1905 O povinnostech české inteligence k obecné škole, r. 1916. Počet infinitesimální.

Z Herberta Spencera přeložil Vychování rozumové, mravní a tělesné (Praha 1879). Dané pravdy mravoučné (Přerov 1895), z El Blackellové Radu rodičům o mravní výchově. Po pět let řídil revui Sborník, kterou k jeho podnětu vydával Ústřední učitelský spolek. Pro měšťanské školy napsal Počétnici, s Groulíkem a Hamplem Přírodopis.

Učitelstvu se Úlehla nejvíce zavděčil Listy pedagogickými. Listy jsou ostrou a důmyslnou kritikou současného úpadku ve školství a prozrazují nejen pronikavého znalce školství, nýbrž i ducha dalekých kulturních obzorů. Pedagogické listy patří k těm vzácným knihám, které by měly býti dány každému učiteli na rozloučenou s ústavem.

Když se po převratě rýsovaly plány nové školy českoslo-

venské, s nejpromyšlenějším návrhem přišel Josef Úlehla spiskem Úvaha o budoucí volné škole československé. V době všeobecného chaosu, ke kterým směrům evropským máme se přikloniti při řešení sociálních problémů, promluvil knížkou První rok naší svobody.

Životní filosofické dílo Úlehlovo je Zkoumání o výchově člověka. Úlehla podává dle průkazů vědy přírodní, dějinné a archeologické ucelený a do důsledku uvedený systém svého nového učení o jevech a útvarech společenských a jejich spojitosti zákonné a vývojové.

Úlehla byl též bdělým a nadšeným organisátorem moravského učitelstva, jež sjednotil pod praporem pokroku a vzdělání. S horlivostí jedinečnou a bezpříkladnou nelitoval cest, námahy, všude byl na místě, burcoval, nabádal, kritisoval i kázal, a vždy vedl rukou pevnou a laskavou.

Úlehlův život znamená vědomý pokus člověka, je-li možno žíti podle pravdy za všech okolností, v nichž většina lidí má strach žíti dle pravdy. Takový pokus neobejde se bez utrpení a mučednictví. Život Úlehlův byl také nepřetržitým řetězem srážek se společností a což nebezpečnějšího, se všemocnými úřady.

Týrání Úlehlovo nepřestalo, dokud neodešel ze školy. A rozumí se, odešel bez vyznamenání a řádů. Snad jedinou posilou mu bylo, že nejlepší lidé v národě měli ho rádi a konečně učitelstvo zahrnulo jej uznáním a úctou. Život lidí podle pravdy vedený musí být křížovou cestou, ale ti, kdož to dokáží, zasluhují, aby byli zařazeni do galerie národní jako pýcha a vzory národní. Úlehla v té galerii je.

Josef Úlehla vykonal takové divy a prožil život osobně tak velkolepý v zakrslých poměrech, že nemůže býti od současníků ani dost oceněn. Stačí říci cizinci, že český učitel, jenž většinu života prožil na vesnicích a malých městech, zná všechna světová hnutí pedagogická, že promyslil zásady nejslavnějších reformátorů školství, že čte knihy vědecké v několika světových jazycích, že na vesnicích psal Dějiny matematiky a Počet infinitesimální.

Tam dospěl český učitel, jenž sám vychodil ještě protireformační konkordátní školu. Tam dospěl jedině vlastní prací, sebevzděláním.*

*

* Literatura: Em. Havelka, Úlehla (Vzpomínky a úvahy), Josef Úlehla (Život a dílo), Dr. Jan a dr. Arne Novák, Stručné dějiny literatury české, Ottův slovník naučný.

Jan Kolář:

FRANTIŠEK NOSEK

narodil se 29. září 1840 v Pohořelicích. Vzdělav se na školách německých, stal se hospodářským správcem a později koupil od notáře Machánka hospodářství v Šakvicích (200 až 250 měr) a zde se trvale usadil.

Svou prací získal si brzy mezi svými spoluobčany vážnosti a zvolen byl do obecního výboru, jehož členem zůstal



František Nosek.

po dlouhá léta. Byl asi 12 let starostou obce a dodnes šakvičtí občané říkají, že za jeho starostování byl nejlepší pořádek v obci.

Rodinný život jeho byl již méně šťastný. Zemřela mu choť Anna, pocházející ze známé rodiny Bezděků z Kobylí, a také všechny děti.

Žil pak sám ve své vilce a věnoval se cele pracím literárním. Zemřel 6. června 1924 a odpočívá u svých milých na hřbitově šakvickém.

Chodíval denně mezi rolníky, zaváděl s nimi rozprávky

a poučoval je i radil jim. V domě svém rád přijímal hosty, zpěv a hudba byly mu osvěžením v trampotách života.

Po jedno období byl i poslancem na sněmu moravském, a delší dobu členem a předsedou silničního výboru hustopečského, jakož i členem Zemědělské rady v Brně.

Že byl upřímným vlastencem, dokazuje i to, že pozemky své prodal občanům šakvickým, ač mu firmou Latzel a spol. ve Vel. Pavlovicích byly nabízeny ceny značně vyšší.

Zálibou jeho bylo, vyhledávati staré listiny obecní, dělati si z nich zápisy a na základě jich sestavovati dějiny obcí. Napsal kroniku Šakvic, Pohořelic a jiných obcí okresu hustopečského. Spisy jeho byly uloženy v zemském archivu v Brně.

Měl pěknou knihovnu. Za svého starostování zřídil knihovnu obecní. Obsahovala kromě zábavných i knihy poučné, hlavně hospodářské a stala se základem nynější knihovny obecní.

Přispíval do různých časopisů, články jeho týkaly se vždy života venkovského lidu.

*

V. Boček:

PAVEL ROHAN.

Jméno Pavla Rohana, učitele a ředitele kloboucкého, bude míti vždy dobrý zvuk. Nemohl to býti duch všední, když začal jako kočující preceptor od vesnice k vesnici, od chaloupky k chalupě, přes hory a závěje a skončil jako ředitel tehdy jediné moderní školy na okrese hustopečském.

Narodil se v Krabčicích na Podřipsku r. 1828.

Jeho otec byl tam evangelickým učitelem. Byl to učitel k svému úřadu vnitřně povolaný, učitel nejen vyučující, ale též sebe učící. Po studiích stal se Rohan r. 1852 učitelem na evangelické jednotřídce v Kloboukách.

Rohan byl vesnický vševěd a všeuměl. Housle a pilník, mapa a pilka, kniha a dláto střídaly se mu v rukou. Jako učitel nejen vysvětlil, ale dovednou rukou a bystrým rozumem dovedl zhotoviti přístroje a na nich svůj výklad znázornil. Tak na příklad zhotovil si telegraf, parní stroj a celou řadu fysikálních přístrojů, jejichž zbytky tvoří Rohanovo museum, umístěné ve škole kloboucké.

Co však učinilo Rohana nejvíce známým v učitelské veřejnosti, jest jeho telurium.

Rohan dovedl spraviti i varhany, i šicí stroj a lepenkovými modely dovedl znázorniti, jak má zedník provésti přístavbu v jeho maličké kuchyňce tak, aby se tam vešla.

Konfesijní škola katolická a evangelická byly spojeny ve společnou školu interkonfesijní r. 1876. Okresní školní rada

přihlížejíc k Rohanově znamenité způsobilosti, zvolila ho na nově zřízené škole nadučitelem. R. 1890 odešel na pensi a večer svého života věnoval výhradně zhotovování učebných pomůcek.

Přehlédneme-li životní dráhu Rohanovu a jeho učitelské dílo, musíme doznati, že to byl znamenitý, pokrokový muž a vzorný učitel. Nebyl by se s ním jinak také dr. T. G. Masaryk v době, kdy do Klobouk na prázdniny zajížděl, spřátelil. Koho Masaryk svýma opravdovýma očima neodstrčil, ten musel býti dobrého zrna.

A to Pavel Rohan také byl.*

*

V Kloboukách se narodil Lic. Th. František Šebesta (1844—1896), který byl 12 let evangelickým farářem v Nikolčicích a 14 let v Hustopečích. Po širém okolí znám byl jako veliký přítel chudého lidu. Založením evang. sboru v Hustopečích dal první organisační základy tamní české menšině a tak započal veliké dílo národního uvědomování a připravoval dráhu ostatním národním pracovníkům. V pole své národní činnosti pojal též Břeclav a Hodonín.

Tiskem vydal křesťanskou věrouku pro školu a dům, Dějiny církve křesťanské se zvláštním zřetelem na církev českomoravskou, kancionál církve reformované a Žalmy Davidovy.

Liznar Josef narodil se r. 1852 v Brumovicích. Byl profesorem meteorologie na vysoké škole zemědělské ve Vídni. Vynikl hlavně ve zkoumání zemského magnetismu. Z pozorování v Batavii určil nepatrný vliv měsíce na tlak vzduchu, psal o souvislosti počtu skvrn na slunci se střední teplotou roční, určil přesně 26denní období denní změny elementů zemského magnetismu, závislou na sluneční rotaci a j.; psal o rozličných nástrojích k měření magnetickému. Vydal z tohoto oboru několik spisů. Žije na odpočinku v Brně a rád se vrací domů, zůstav vždy věrným synem svého národa.

V Nikolčicích byl 16 let katolickým farářem Alois Koudelka (nar. 1861 v Kyjově). Nyní působí v Praci u Šlapanic. Koudelka (nejčastější pseudonym O. S. Vetti), je náš největší polyglot a překladatel. Ovládá jazyky románské (italský, španělský, portugalský, francouzský, rumunský), germánské (anglický, dánský, norský, švédský, islandský), orientálské (turecký, arménský, arabský, hindský), baltické (lotyšský, litevský, estonský, finský) a novořečtinu.

---

* Literatura: Dr. Ferd. Císař, Palma věkův. Dr. J. Herben, T. G. Masaryk, Em. Havelka, Jos. Úlehla, Protestantské školství v Čechách a na Moravě.

Samostatně vyšlých větších překladů jeho je 50, menších svazečků 10, kromě množství překladů v časopisech českých i moravských, z nichž dnes jsou již některé zaniklé.

V Kobylí žije Augusta Šebestová, autorka Lidských dokumentů. Kniha obsahuje národopisný materiál z Kobylí, Vrbice, Pavlovic, Bořetic, Němčiček, Rakvic, Bilovic, Žižkova, Čejkovic a Starovičék. Kromě toho napsala 2 veliké pamětní knihy Kobylí.

Rakvickým rodákem byl trkmanský mylnář Eduard Kornyšl. Za studií na právnické fakultě v Praze hrával v Tylově divadelní společnosti. Účastnil se vynikajícím způsobem povstání v roce 1848. Byl zemským poslancem moravského sněmu. Jako dlouholetý starosta rakvický povznesl obec a založil „Čtenářsko-pěvecký spolek Žerotín". Pro svou lidumilnost byl velmi želen, když záhadným způsobem r. 1873 ve Vídni zahynul.

V letech 1898—1922 řídil školství na Hustopečsku okresní školní inspektor Čeněk Vorel, vynikající odborník ve školské didaktice a administrativě.

Od převratu je v čele okresní politické správy rada Richard Kabela, který pro své odborné znalosti a osobní vlastnosti jest oblíben nejen u úřadů, ale i v širokých kruzích občanstva celého okresu.

Od 1. srpna 1923 je pověřen úřadem okresního školního inspektora Osvald Baráček. Je velmi horlivým a obětavým pracovníkem na poli školské pedagogiky.

V letech 1898—1919 působil na měšťanské škole v Kloboukách jako odborný učitel Emanuel Havelka, nyní okr. školní inspektor v Hodoníně. K jeho jménu se pojí bohatá činnost přednášková a literární, z níž uvádíme: Evangeličtí duchovní a evangeličtí učitelé (Praha 1903), Volná škola (Zábřeh 1907), Reinovy reformy náboženské výchovy (Praha 1910), Protestantské školství v Čechách a na Moravě (Praha 1910), Josef Úlehla (Život a dílo, Praha 1912), Rakouské školství za konkordátu (Praha 1914), Svobodná škola laická a mravní výchova interkonfesijní (Brno 1919), Masaryk (Hodonín 1920), Ze života konkordátního učitele (Praha 1921), Filosof humanity (K jubileu Drtinovu, Brno 1922), Úlehla (Vzpomínky a úvahy, Brno 1922), Úlehlovo životní dílo (Rozbor jeho zkoumání, Brno 1925), Blahoslav, předchůdcem Komenského (Praha 1925).

V Boleradicích působil jako řídící učitel spisovatel František Novák (1867—1915). Nejprve na sebe upozornil verši a překlady z francouzštiny. Četnými povídkami přispíval zvláště do Moravské Orlice, Nivy, Lidových novin, Selských listů, Moravského venkova a časopisů beletristických. Z větších jeho prací jsou: Myrta, Ave Maria, Planá růže, Petr Oblak, Bludička, Hanes Sandár, Ivaňské zátiší.

Josef Havlík (nar. 1861) působil jako řídící učitel ve Velkých Hostěrádkách. Byl poslancem zemského sněmu moravského, neúnavným organisátorem a obhájcem práv učitelstva.

V Kloboukách žije na odpočinku spisovatel a ředitel škol Karel Jaroslav Bukovanský (nar. 1844 ve Ždánicích). Svou kulturní, národní a národopisnou činností v době, kdy jako ředitel působil ve Slezské Ostravě (1870—1907), zařadil se mezi apoštoly Těšínska. Napsal Dějiny Polské Ostravy, mnoho knížek pro mládež, po 35 let redigoval kalendář Horník, po 13 let týdeník Práci. Je zakladatelem Ostravského musea. Na Kloboucku se stal známým spisem Klobucký okres (1909).

V našem kraji působilo a v osvětovém, hospodářském i politickém životě jest činno mnoho jednotlivců z různých vrstev společenských (rolníci, učitelé, úředníci, lékaři, duchovní, dělníci, živnostníci), jichž jmen nelze v této stati rozsahem omezené uváděti. Prací zapsali se do dějin svých působišť a odkazujeme proto k příslušným statím místopisným; pokud se týče vynikajících rajhradských benediktinů ke stati Klášter Rajhrad.



V. Místopis.

A) Obce soudního okresu hustopečského.

HUSTOPEČE,*

(Auspitz), sídlo okresní správy politické okresu převážně českého (86 %), leží v jižní části pol. okresu při zemské silnici Brno—Břeclav. Rozkládá se v kotlině (192 m), nevysokými pahorky utvořené a na jihovýchod otevřené. Katastr měří 2743 ha, počet domů 607, obyvatelů 3494, z nich Čechosl. 1255, Němců 1951, Židů 134. Ve středu města je úhledné náměstí tvaru obdélného, položené na volném svahu. Zde soustředěny jsou většinou budovy úřadů; na sz. straně radnice v starogermánském slohu (z r. 1906), vedle pak budova okresního soudu; na jz. straně novostavba budovy okresní politické správy, na východě pošta, berní správa a fara.

Náměstí zdobí na severu socha Nejsv. Trojice 14 m vysoká z r. 1736 (morový sloup), na dolním konci kamenná kašna z r. 1595. Z náměstí vybíhají čtyři ulice, k nimž pojí se další, takže půdorys města má podobu hvězdice s nepravidelnými rameny. Město bývalo kdysi hrazené (nepatrné zbytky hradeb a brány „Schmiedtor" dosud zachovány) a mělo úzké ulice, od nichž se nápadně odlišují široké ulice předměstské. Městem protéká potok Štinkava překlenutý šesti mosty.

Nejdůležitější budovy jsou: Kostel sv. Václava z r. 1512

---

* Jednotlivé články místopisu, až na některé, jež jsou autory označeny, upravil neb sám zpracoval na základě dotazníků Karel Mucha.

Přehled poštovních úřadů, četnických stanic, farních úřadů, počet obyvatelstva, jeho národnostní a náboženské rozdělení, kat. výměra jsou uvedeny v poslední kapitole knihy „Přehledy obcí a statistické tabulky." Z pozoruhodných důvodů byla u některých obcí statistická data ponechána.

K popisům obcí Hustopeč, Kobylí, Popovic, Přítluk, Starovic a Zaječí použito díla Lad. Hosáka „Hustopečský okres".

s barokovým oltářem a uměleckým obrazem „Smrt sv. Václava“ z r. 1742 od Jindř. Hofa. Poboční kaple je část původního kostelíka gotického. Kol zdí jsou náhrobky hustopečských měšťanů. Před kostelem stojí památný kamenný kříž z r. 1793. Kaple sv. Ducha pochází ze 16. stol. Na cestě k Popicím jsou gotická Boží muka z r. 1579. Novou účelnou budovu má česká státní menšinová škola. V ní zatímně umístěno je i reálné gymnasium. Základní kámen k vlastní budově gymnasia položen byl 20. května 1928. Z ostatních budov zasluhují zmínky: stará německá reálka, čsbr. evang. kostel, kaple sv. Rocha na Křížovém kopci a synagoga. Velmi starého původu je asi název místa mezi nádražím a Křížovým kopcem „Hochgericht“. Hustopeče byly pravděpodobně původně osadou slovanskou. Němečtí kolonisté založili tu později v 13. století svoji osadu na právu německém a původní osada zůstala vně hradeb. Město slynulo vinařstvím a mělo vlastní horenské právo, nejstarší na Moravě, a erb s hroznem a orlicí. Slavné bývaly hustopečské trhy, zvláště dobytčí. Je jich ročně sedm.

Kromě obchodníků jsou v městě rolníci a vinaři. Polní práce vykonávají s dělníky domácími i cizími z Horních Bojanovic, Boleradic, Kurdějova a Starovic. Z průmyslu zmínky zasluhuje knihtiskárna, továrna na šťávu ze sladkého dřeva,



Trh v Hustopečích. Foto Schatek

velká kruhová cihelna směrem ke Kurdějovu a vodní mlýn „U obrázku“.

Česká menšina přihlásila se o svá práva ještě za Rakouska a těžce se probíjela. Po převratě v listopadu 1918 došlo k obsazení Hustopeč oddílem slovácké brigády. V osvo-



Foto Schatek

Část náměstí v Hustopečích.

bozeném státě rozvíjí se školství ve vlastní budově velmi slibně.*

Při svém druhém zájezdu na Moravu (1924) navštívil pan president Hustopeče — město svých prvních studií. Po slavnostním uvítání na náměstí zajel také se svou dcerou na hustopečský hřbitov ke hrobu svých rodičů, kteří tam odpočívají. O této památné návštěvě píše novinářská kritika: „President navštívil za časného odpoledne (19. června) město Hustopeče, kdysi německou baštu. Německé obyvatelstvo vítalo ho, nezapírajíc svého němectví a odlišnosti svého myšlení a cítění. Jejich „Heil!" snažilo se vyrovnati pozdravům obyvatelstva českého. President ocenil uznale německou houževnatou vytrvalost a pracovitost. V těchto okamžicích měli jsme dojem, že dlouhé nepřátelství utichá jako hladina vodní, která se může občas rozčeřit, hodí-li se kamenem, ale která se opět usadí a ustálí v klidné zrcadlo, až kola vln budou stále širší a nižší, a posléze docela zaniknou. Vítali jsme osvoboditele z poroby a byl vítán rovněž osvoboditel z neplodné nenávisti. (Lidové noviny.)

Z bojů české menšiny v Hustopečích za národnostní práva.

Ještě v prvních letech 20. století byly Hustopeče úplně v německých rukou, ač zde žila početná česká menšina. Z okolí přistěhovalo se sem dosti českých venkovanů. Byli to však lidé národně vlažní a nepřinášeli české menšině žádoucí posily. Náš slovácký venkov! To nebyli sebevědomí Hanáci, kteří si vynucovali pád německých radnic ve svém kraji. Ani část inteligence hustopečské nebyla lepší. Dva tehdejší čeští advokáti neuznali za vhodno postaviti se menšině do popředí. Redaktor „Slovanských listů" F. Kubr kojil se nadějí, že snad Němci sami přijdou k rozumu a vybudují české školství!

V životě veřejném byl náš lid úplně na ústupu. Při volbách do okr. nemoc. pokladny, do živnostenských společenstev, v silničním výboru a všude jinde buď neuplatňoval svého hlasu, nebo se volbám vyhýbal. Poměry se zlepšily, když uvědomělí Čechové se sdružili k obhájení svých práv. Měli své středisko v hotelu „U zeleného stromu" či v Národním domě. Bylo jich však málo a ještě hospodářsky slabých. K hospodářskému osamostatnění založena pro Hustopeče a okolí Rolnická záložna. Škoda, že nebylo vždy plodné podnikavosti náležitě využito. Boleradský rolník B. Šír koupil nejlepší německý hotel „Austria", musil jej však po třech měsících opět Němcům prodati, protože nenašel zaslouženého porozumění.

S počátečními úspěchy české menšiny rostla i zloba a nenávisť panovačných Němců. Posíleni četnými odrodilci počali páchati násilí. Tak byli ztýráni na jaře 1909 čeští výletníci vracející se z Poštorné, neušetřeno ani žen. Nejvíce byl postižen berní úředník Vrbas z Klobouk. Žádný z násilníků nebyl ovšem vypátrán.

Významných úspěchů docílila česká menšina teprve zásluhou komisaře okresní politické správy Št. Slavotínka, který našel spolupracovníka v evang. faráři Vl. Sv. Jurenovi. Jevila se naléhavá potřeba založiti českou školu. Těžko bylo našim zakřiknutým lidem odůvodniti její potřebu, ještě nesnadnější bylo školu vybojovati a v život ji uvésti. Památnými zůstanou schůze Národní Jednoty a Ústřední Matice Školské, které svolal úředník Rudolf Šárek dne 19. února a 15. března 1909. Ustavující schůzi Ú. M. Š. předsedal obětavý podporovatel menšiny poslanec P. Tomáš Šilinger. Na schůzi přišlo asi 50 osob. Žalováno bylo na některé předáky, kteří z opatrnosti zůstali doma, mluveno o potřebě střední školy pro jižní Moravu a usneseno k návrhu odb. učitele Em. Havelky z Klobouk zříditi obecnou školu. K podání žádosti, která byla bez data, bylo využito vhodné chvíle, kdy místo okr. hejtmana úřadoval komisař Slavotínek, který dal nenápadně úředně ohledati místnosti určené pro soukromou školu. Velmi byl nápomocen úředník R. Šárek a zvláště okr. školní inspektor Čeněk Vorel. Místnosti v domě p. Vahaly v čís. 122 v Panské ulici byly na 3 roky smluvně zajištěny. Do I. třídy zapsáno hned 70 dětí.

Ohlas na radnici a rozčilení v německé veřejnoti bylo veliké. Po marném úsilí přeplatiti p. Vahalu byl uspořádán v neděli bouřlivý průvod městem, při čemž docházelo k novým násilnostem. Za zpěvu „Wacht am Rhein" vedli průvod na Kreuzberg notář Ludwig a lékař Petter. Po jejich proslovech řádila v městě luza. Nejvíc spíláno bylo komisaři Slavotínkovi. Na jeho zakročení u místodržitelství povoláno bylo 30 četníků k zabezpečení klidu a pořádku. Buřiči byli odvedeni k soudu. Tyto události opakovaly se po několika dnech. Násilníci pokusili se vniknutím do soudní budovy osvoboditi uvězněné. V tom jim však zabránilo 20 četníků. — Česká menšina žila pod ochranou bodáků 3 měsíce.

Tak těžký byl počátek národního probuzení v Hustopečích. Na stížnost klubu německých poslanců byl komisař Slavotínek narychlo přesazen do Uh. Hradiště a zavedeno s ním disciplinární vyšetřování. Dnes se Hustopeče pomalu, ale jistě vracejí českému národu. Ukazuje se, že měl komisař Slavotínek pravdu už před 20 roky, když říkal: „Buďto budou Hustopeče českým městem, nebo německou vesnicí."

HORNÍ BOJANOVICE*)

leží v hlubokém příčném údolí ve výběžcích Ždánského lesa 248 m nad mořem.

Jméno osady odvozeno jest od osobního jména Bojan. Přívlastek „Horní" je na rozlišení od místa téhož jména v okrese hodonínském. Dříve se říkalo také Vrchní Bojanovice, jak svědčí zachovaný nápis na kříži pod kostelem.

Dědina je tísněna okolními kopci, zejména těmi, které spadají příkře do údolí. Údolí je otevřeno k jihu a uzavřeno k severu kopci Štumperkem a Čousperkem. V jižní části obce v nejlepší poloze je starodávný velkostatek. Údolí pokračuje pak směrem jižním a jihozápadním, načež se připojuje k úvalu Dyjsko-svrateckému. Podélné údolí směrem k Němčičkám má významné jméno Strážnice, patrně z dob vpádů nepřátelských. Návrší spadající do vesnice osázena jsou ovocnými stromy, ostatní brázdí pluh. Vzdálenější pozemky zakoupili obyvatelé Němčiček, Velkých Pavlovic a Starovičck. Pole a vinice jsou v 3. až 8. bonitní třídě. Význačnější názvy tratí jsou: Padělky, Dlouhé, Úzké, Hlaviny, Pod pucléty, Cejsl, Závist, Pod hrází, Pastviska, Gulmary.

Z dob dávných zachovalo se v obci několik lochů. V severní části obce je místo nazvané „Za branou". Jsou tam pastviny a studánka. V těch místech stávala dle pověsti vysoká přehrada z kamenů, trámů a větví. Tam zaháněli obyvatelé zdravý dobytek, aby jej oddělili od kusů epidemií nakažených. Okénkem podávali potravu pastýřovi, který dnem i nocí u dobytka dlel. Dnes po hradbě není památky.

Zvláštní zmínky zasluhuje ovocnářství. Dobrým pramenem obživy bývalo vinařství, ale dnes značně upadá. Zato hledí si hospodáři pěstování třešní, meruněk, broskví a j. Naše krajina je pro pěstování ovocného stromoví zvlášť způsobilá. Dle rozdělení pomologa F. Suchého patří do druhého obvodu normálního výběru odrůd ovocných. Škoda jen, že tak málo sadů mají rolníci při svých usedlostech. Většina ovocných vysokokmenů je v polích. Ovoce zužitkuje se dílem doma, dílem se vozí na trhy do Brna a Hustopeč.

Vody v obci je nedostatek. Regulačními pracemi vzaly za své i dva malé rybníčky, které dodávaly hostinským trochu ledu. Místní potok Pradlenka má jméno po svém vedlejším přítoku, v němž se plavily ovce před stříží. Místu tomu se dosud říká „U prádla". O zdravou pitnou vodu je nouze. K vytahování vody užívá se kola na hřídeli.

*) U jmen míst, jež mají u sebe rozlišovací jméno, jsou položeny v místopise oba tvary vedle sebe v duchu českého jazyka; tedy Horní Bojanovice, Velké Pavlovice atd., kdežto v obsahu píšeme Bojanovice Horní, Pavlovice Velké atd. z důvodů abecední systematiky.

V obci je trojtřídní škola z r. 1911. Starobylý románský kostel sv. Vavřince pochází z dávných dob. Král Václav II. daroval k němu pozemky. Kostel rozhlíží se s návrší do údolí a působí dojmem hradu, poněvadž kolem něho je zeď, se strany silnice hodně vysoká, s opěrnými pilíři, které starobylost ještě zvyšují. U kostela je dosud hřbitov. Pod kostelem u silnice je fara s velikou ovocnou zahradou. Největší budovy má velkostatek. Náleží k nim lihovar a vila, bývalé sídlo pánů. Dnes bydlí v ní dělníci velkostatku. Z bývalé slávy dob feudálních zbylo málo. V paměti se dochovala zmínka o laskavém pánu ze Zahrádek, jenž chránil Horní Bojanovice v dobách švédského vpádu 1645, potom o surovém hraběti Bukůvkovi z 18. století. Na hřbitově je zachována hrobka rodiny Kierů, předposledních držitelů.

Průmyslu v obci není. Byla zde cihelna, ale dávno zanikla. Spojení se světem udržuje se okresní silnicí z Hustopeč do Klobouk. Chybí dosud silnice z Hustopeč do Kurdějova.

BOŘETICE.

Obec Bořetice leží na mírném svahu, obráceném k jihu. Jméno pochází od osobního Bořita. Do kraje zasahují poslední výběžky Ždánského lesa. Místy vystupují nesouvislé horské hřbety, které jsou holé, nebo zalesněné. Na mírných svazích jsou pole.

Půda jest zavlažována potokem Svodnicí, (kobylský p.) Na levém břehu přijímá potůček z Příhonu, po pravém břehu Mlynářovu svodničku.

Z rybníků, kterými kdysi slynul kraj, zbyl jen jediný v dědině.

Hlavním zaměstnáním lidu je polní hospodářství. Zvláště dobrý je chov bravu. Selata se hojně vyvážejí. Jediný průmyslový podnik je cihelna (kruhovka) u silnice k Němčičkám.

Obec leží na dráze Zaječí-Hodonín. Nádraží bývá oživováno lidmi z Vrbice a Němčiček, kteří sem mají nejblíže na dráhu. Na podzim jsou u nádraží veliká skladiště cukrovky. Též mnoho vagonů brambor se odváží, ve velkém i hrozny a ovoce. Každý čtvrtek vozí řezníci z okolí maso a dobytek pro Brno.

Bořetice jsou osada velmi stará. První zmínka činí se o nich v listině r. 1222 zvané „Přítlucké“, kdež se uvádí jako svědek rychtář z „Poratic“. V zemských deskách bylo zjištěno, že Bořetice r. 1349 náležely Martinu z Drahanovic a Přibyslavu z Bořetic společně s Vítem z Bořetic, z nichž každý držel jednu část osady. Od té doby možno sledovati majitele Bořetic až do 19. století.

Bořetice leží blízko hranic uherských a byly mnohokráte do základu vypáleny loupeživými hordami Turků, Maďarů a Bočkajovců. Po válce třicetileté zůstalo 7 domů osedlých, ostatní byly pusté. Ještě roku 1673 nalezla komise 43 domů pustých i s polem a 23 chalup bez pozemků.

V údolí potoka Trkmanky bývalo za dávných dob velké jezero od Čejče k Velkým Pavlovicím.

Do 17. století pokládáno bylo jezero za bezedné. Památka na tuto velkou vodu jest velké ložisko písku říčního u „Obrázku“ mezi „Zajezery“ a „Pastvisky“.

Poněvadž vinohrady ležely za vodou v Kraví hoře (připomínají se již r. 1373), zbudovány až po les vinné sklepy, do nichž jezdívali z vesnice pro víno po loďkách, nebo byli nuceni obcházeti až po „Kamenné hrázi“. Později byly vody spuštěny nynějším potokem a u Bořetic zůstal pouze rybník „Koudelka“, který zanikl a dno jeho přeměněno v pole.

Fara v Bořeticích byla zřízena roku 1595 a zanikla již r. 1660. Dle pověsti byl tehdejší kostel kol dokola zdoben mezi okny i jinde výklenky, v nichž stály sochy svatých. Dřevěnou věž zničil oheň r. 1605 i s kostelní střechou při vpádu Bočkajovců.

Kostel nynější, zasvěcený sv. Anně, byl nově vystavěn r. 1680. Budova školní je z r. 1882.

KOBYLÍ.

A) Místopisná data.

Kobylí leží na severozápadním svahu Kobylího vrchu nad bývalým jezerem Kobylským. Kopcovitá poloha asi zavinila, že stojí domy roztroušeny.

Hlavní ulice má tato pojmenování: Vrchní konec, Dolní konec, U šenku, Pod šenkem a Nad šenkem. Další ulice zovou se: Město, Kašnice, Nové chalupy, Na truskavci, Pod kostelem, Mezi rolma, Pod hřbitovem, Pastúšky, Za humnama, Pod školkama, Konec světa, Husí rynk, Fišúze, U kapličky, Čejčská ulice.

Nádraží je v blízkosti osady. U cesty vedoucí k panskému lesu stojí kaplička sv. Mikuláše, postavená prý za panování Marie Terezie; Dvůr Ostrůvek blízko Kobylí založen byl asi v roku 1848.

Mezi Kobylím a Terezínem stojí dosud t. zv. Krčma, kdysi „kuchyně“ novokřtěnců.

U Kobylí se rozkládalo rozsáhlé (4 km dlouhé, 2 km široké) Kobylské jezero, jež se po prvé připomíná roku 1464. Suchá léta od roku 1830 přivodila vysušení jezera. Odvodňující práce byly začaty roku 1835. Rybárny č. fišúze, dosud dochované, stávaly již roku 1609.

Kostel je zasvěcen sv. Jiří. Gotická presbytář z 15. stol. jest zbytkem starého kostela, připomínaného již roku 1269. Věž nesouvisí s kostelní budovou. Jest při vchodu na hřbitov; je rovněž zbytkem původní stavby. Ze zvonů jest sv. Stanislav z r. 1690, sv. Jiří z r. 1713. Kostel má krásně tepaný renaissanční zlacený kalich z r. 1713.

V 16. století byly tu dvě školy: bratrská (1581) a novokřtěnecká (1588—1622); obě zanikly. V polovici 18. století učilo se v domě č. 124, do r. 1836 v č. 208, načež zbudována jednopatrová školní budova u kostela, 1910 jednopatrová poněkud níže.

Fara kobylská připomíná se roku 1269. Za patronátu pánů z Lipého stala se luterskou a ještě v prosinci r. 1624 dlel tu luterský predikant. Roku 1630 byla vypálena, r. 1670 obnovena za faráře Stanislava Vojtěcha Adankta. Roku 1797 vystavěla vrchnost novou jednopatrovou farní budovu. Dříve přifařeny byly sem i Brumovice, Čejč, Vrbice a na čas i Bořetice. Farní kronika z r. 1797 obsahuje výpisky ze ztracené pamětní knihy.

Těsně při Kobylím směrem k Bořeticům stávala ves Plumlůvky, jejíž území splynulo úplně s Kobylím. — Malebný národní kroj se zde zachoval.

Již před r. 1550 bydleli v obci novokřtěnci a zůstali zde do r. 1622. Roku 1588 měli společný dům, školu, sklep (nyní „habánský") a hřbitov, kde jest nyní mohyla. Roku 1619 dne 11. října byla ves vyloupena od vojska Dampierrova, 1621 novokřtěnský dům vyloupen. Na rozkaz kardinála z Dietrichštejna byli nuceni se vystěhovati s prázdnýma rukama, asi do Uher.

Po prohlášení tolerančního patentu přihlásilo se 36 osob k církvi reformované.

Spolky. Čtenářský spolek, Sokol, Orel, Omladina, Raiffeisenka, Družina a Družstvo lidu zemědělského, Odbor Národní Jednoty, Vodní družstvo a jiné.

Polní trati se jmenují: Přední, Prostřední a Zadní díle, Díle od kameňa, Jezovitky, Dvořanky, Zelnice, Zelnička, Vsisko, Jochy, Čtvrtě, Odměry, Nivky, Vejgrunty, Pod bilú hlinú, Lúhy, Úlehle, U Mikuláška, Borový, Plumperky, Vlčí hrdlo, Lácary, Vejnose, Kaťovně a j.

M. Kožíšková.

B) Pohled na Kobylí.

Cestou ze Zaječí do Kobylí prohlížej si, milá čtenářko, hřebínky táhlých kopců. Jsou to drápky, kterými Chřiby dohrábly na Hustopečsko. Mezi nimi vine se lokálka opatrně se vyhýbajíc panským nivám.

Kobylí — dědina smutná, neveselá,
já bych tam nebyla, kdybych nemusela.
Kobylí — dědina jak by gulú hodil,
ej, nemám galánky, za kterú bych chodil.

Jádro Kobylí leží na svahu a středem jde otevřená silnice. Silnice je ideální na sáňkování. U horní školy se nasedá a projíždí dědinou až k dolní kovárně. Ve dne malí, večer velcí. To však jen dotud, dokud Martin — však už loni vyšel školu — nezabubnuje po dědině: „Od představenstva obce se přísně nařizuje, aby rodičové zakázali dětem — atd.“ Protože i to by málo pomohlo, rozhodí se po silnici štěrk. Sáňkuje se pak jinde. Svahů a sjezdů nadbytek. Zvuky, zejména zrána, dobře se dědinou nesou. Má dobrou akustiku.

Pohled na Kobylí je pěkný se všech stran, ale nejpůvabnější z Panského lesa, který je na protějším svahu. Jeden lesní průsek míří přímo na dědinu. Stoupáš jím vzhůru ke „korouhvičce“, oddychuješ, zastavíš, obrátíš se — a ejhle! Proti tobě prosvítá průsekem mezi korunami doubků Kobylí. Rovnou do očí by ses mohla kamarádce podívat, kdybys tak daleko viděla, ruku bys jí mohla podat, kdyby vás nedělil dobrý kilometr. Listí se chvěje, vzduch kmitá — díváš se dlouho.

Naproti dědině je příkrý kopec Lácary. Odtud pěkný pohled k Terezínu, na panské nivy z bývalého jezera a ovšem také na Kobylí. Na Lácarech si postavíme amplion, ohromný amplion, který nám bude jednu jedinou píseň reprodukovat. Vždycky zvečera při západu slunka spustí do kraje a na naši stráň: „Sadaj, slunko, sadaj —“ Znáš ji, tu s těmi vlnkami v melodii?

Sedíš na západním svahu za Lácarami. Pod tebou se sbíhají kotliny, naproti les. Dole jdou proti sobě dva lidé. Nepoznáváš, jsou hluboko. Pozdravují se, rozmlouvají, ty posloucháš, rozumíš a poznáváš po hlase.

Co tu roste na našich stráních? Vinná réva, sísí, volské oko, kačenec,* Jožkové, Vacoši, Janci, Madlenky, Klementiny.

Řekni mi upřímně, je nějaký rozdíl na světě mezi děvčaty? Snad jen ve vnějšku. Naše jsou jak zvonečky. Ale to jenom v neděli. Čtyři, pět — a mohl bych ještě chvilku přidávat — naškrobených sukének, krátkých, po kolínka — a bim-bam, bim-bam vyzváňajú.

V pondělí už jenom klinky — klinky...

Jožkové! Marinky po pás, oči z třídy ven.

Toto prý jednou povídal při ručních pracích Jožka Řačákův panu učitelovi: „A vy si myslíte, pane učiteli, že je

* Koniklec, hlaváček jarní, kosatec nízký.

to pravda, co my píšeme do sešitů? Co napsala na př. Pátková o tom zajíci? (Našla ho v lese poraněného, ošetřila, vystlala mu pelech a uložila.) To je nemožné; já kdybych ho našel, tak ho zabiju — a ona taky!" A snažil prý se opakováním slova „nemožné, nemožné" vyjádřit, že by to bylo něco nepřirozeného, nelidského — mít v rukou zajíce a nezabít ho.

Ba ano, naši chlapci jsou veverkáři a zajíčkáři. Kabátky mají po boky a v očích plamínky...

Rok má v Kobylí dvě období; první od jarních hodů do podzimních, druhé od podzimních do jarních. Obojí hody jsou velké a slavné, jarní větší a slavnější. Charakteristickým zvukem prvního období je kvikot selátek, odvážených do světa, druhého období nářek štětináčů již vyzrálých.

Pracovní doba řídí se slunkem a pohodou — jsme kraj zemědělský.

„Kupte jádra dyňová, kupte!" ozývá se na ulici v době, kdy ze selských i chalupnických dvorů přichází nejlibější zpěv ptačí — kokodákání slepic. To je před velikonocemi, když se klube jaro. Jádra se koupila, dyně narostly jako soudky.

Uvidíš-li u vás na jarmarce „chlapa" v krátké marince, jak s veverčí hbitostí vylupuje jádra dyňová, uvidíš pravděpodobně někoho od naší lokálky, možná že z Kobylí.

Jádra dyňová a klobásky, to je „chlapská" pochoutka zdejšího kraje, jádra pak samotná jsou postrachem všech čističek tříd.

Poznámka věcná: Nejobratněji vylupují jádra Hovoráci. Hovorany jsou už za Čejčí - směrem ke Kyjovu.

Žertem se u nás říká: „Z Kobylího nic dobrýho"

B. Ekl.

KURDĚJOV.

Kurdějov (Gurdau) jest ves od Hustopečí sev. východně 3·5 km vzdálená, 230 m nadmořské výšky. Leží v údolí mezi kopčitými, ovocným stromovím hojně posázenými poli a činí se všech stran na příchozího, hlavně v době květu a zeleně, milý dojem. Na straně severní a východní tvoří pěkné pozadí lesy panství diváckého i lesíky kurdějovské, bohaté vzácnou květenou.

Dle posledního sčítání má Kurdějov 916 obyvatel, až na několik Čechů národnosti německé.

Škola je trojtřídní.

Obyvatelé živí se většinou hospodářstvím a ovocnictvím; hlavně třešně, meruňky a ořechy za úrodných let jsou dobrým zdrojem příjmů. Vinařství, jímž Gurdějov v minulosti tolik byl proslulý, bylo zničeno, až na nepatrné zbytky révokazem a jen rozsáhlé sklepy hlásají podnes jeho zašlou slávu.

Zdá se však, že réva na americké podložce brzo bude zase ozdobou pahrbků kurdějovských. Chudší lid živí se prací dělnickou doma i v Hustopečích.

Pozornost příchozího upoutá na mírném návrší stojící starožitný kostel sv. Jana Křtitele, obehnaný zbytky hradeb



Opevněný kostel v Kurdějově.

s mohutnou gotickou věží opodál, jež je vklíněna do obranné zdi právě tak jako polozbořená gotická kaple několik kroků k severu od věže vzdálená. Hradby i věž vystavěny byly v letech 1511—1517 od Viléma z Pernštýna, jenž byl toho času poručníkem Jiřího z Lipé, tehdejšího pána Kurdějova. Kaple jest starší.

Kostel patří k tak zv. tvrzím kostelním a pochází dle nápisu na jednom z pilířů z r. 1445, není-li to však již rok částečné přestavby nebo větší opravy, neboť kostel v Kurdějově stával již v r. 1350, kdy byl filiálkou kostela v Boleradicích. R. 1390 byl povýšen na kostel farní. Má pěkný gotický portál, téhož slohu i loď a barokový presbytář, jenž kdysi byl rovněž gotický. Uvnitř viděti kamennou křtitelnici z r. 1493 a kamennou kazatelnu z r. 1522, obé ve slohu gotickém.

Věž má 3 staré zvony, jichž mohutný a harmonický zvuk daleko široko jest znám. Nejstarší pochází z r. 1456, byl však 1839 přelit, druhý z roku 1469 a třetí, největší (60 centnýřů) z r. 1606. Poslední, jenž měl světové válce padnouti za oběť, byl v poslední chvíli rázným zakročením místního faráře budoucím věkům zachován. Rovněž přelitý zvon původem z r. 1456, 30 centn. těžký, podařilo se zachrániti. Cena těchto tří zvonů odhadnuta byla odborníkem na půl milionu Kč.

Kaple, o níž je nahoře zmínka, byla v zašlých dobách zároveň baštou, jak posud svědčí nad klenbou na všechny strany umístěné střílny. O stáří jejím se mínění rozchází. Sešlý nápis na spodku průčelí s letopočtem 1213 nebéře se od všech vážně. Jisto však jest, že již v roce 1507 za pána Jiřího z Lipé zde byla. Podle umístění střílen směrem ke kostelu, jenž kapli značně převyšuje, možno souditi, že stála dříve než kostel.

O původu a době založení Kurdějova nelze se nikde něčeho dočísti, také význam pojmenování zůstal nevysvětlen. Ve starých listinách, najmě v privilegiích různých pánů, nazývá se Curdieyow, Curdiegow, nejčastěji Kurdiegow, v jednom latinském z r. 1430 Gurde a konečně v německém privilegiu Bedřicha z Oppersdorfu z r. 1671 Gurdau.

Dle topografie Volného činí se zmínka o Kurdějově teprve r. 1286, kdy patřil bratřím Lvu a Kadoldu z Polehradic. Od té doby střídalo se mnoho pánů, od nichž se zachovalo několik privilegií, daných poddaným kurdějovským, a to z let 1430—1671. Pánem v r. 1371 byl Franklín z Gorwic, r. 1381 Velek z Kurdiegu, 1412 Jan z Lipé. Páni z Lipé zůstali vrchností Kurdějovských až do r. 1594, kdy prodán byl Hodonín, k jehož zboží Kurdějov od neznámých dob patřil, Juliovi ze Salmic a Neuburka na Innu. Od r. 1485—1591 činí se též zmínka o Vilému z Pernštýna; týž však byl z neznámé příčiny jen poručníkem Jindřicha z Lipé. R. 1595 jest Kurdějov v rukou

Weykhordta ze Salmu a Neuburka na Innu, od něhož přešel na Čeňka z Erdědy a pak na jeho dceru Kateřinu, provdanou za hraběte Palffyho. R. 1671 byl majitelem Bedřich z Oppersdorfu, jenž prodal panství hodonínské kněžně Antonii z Lichtensteinů. V této rodině nezůstal však Hodonín dlouho; již r. 1752 jest majitelem hrabě Czobor a 1762 zakoupen jest Hodonín pro císařskou rodinu habsburskou, která také převzala právo patronátní nad kostelem kurdějovským.

Za častých nepřátelských vpádů na Moravu nezůstal ani Kurdějov ušetřen. R. 1605 menšího významu byl vpád Turků a Tatarů. Hůře vedlo se Kurdějovu r. 1623, kdy vojska knížete sedmihradského Betlena Gábora vyplenila a vypálila ves, mnoho obyvatelů povraždila a přes 400 osob odvlekla do otroctví. R. 1643 vyplenili Kurdějov Švédové, r. 1663 vpadli do vsi Tataři, nenatropili však větších škod, r. 1704 navštívili Kurdějov také uherští „rebelové".

Také náboženské zmatky vloudily se do Kurdějova. Během 16. století (ne však před 1527) utvořila se tam pod záštitou pánů obec augšpurského vyznání, která ovládla asi velikou část obyvatelstva, což viděti z toho, že r. 1590 Jan z Lipé zvláštním privilegiem dovolil kurdějovským voliti si kněze augšpurského vyznání. Po vyloupení a zpustošení kostela vojsky Betlena Gábora r. 1623, kdy sta obyvatel byla dílem povražděna, dílem do otroctví odvlečena, zaniklo až na nepatrné zbytky vyznání augšpurské, takže r. 1640, po opravě zpustošeného chrámu, dosazen jest opět farář katolický. Zbytky augšpurské konfese udržely se však až do r. 1673, kdy se obrátily k víře katolické. I o novokřtěncích činí se zmínka počátkem 17. století; byli však r. 1620 vypuzeni a uchýlili se většinou do Uher.

Kurdějov, soudíc již dle starého pojmenování Kuordiegow, jež se nejčastěji v listinách objevovalo, byl jistě původu slovanského a obyvatelé po dlouhou dobu byli Češi. Tomu nasvědčují mnohé okolnosti. Tak byl kostel r. 1350 filiálkou kostela v českých Boleradicích a zůstal jí až do 1390, kdy sám byl povýšen na chrám farní. Všechna privilegia zdejších vrchností od 1491—1615, až na jedno latinské, jsou v jazyce českém. R. 1615 „purgkmistr a radda miesta Brna" na výslovnou prosbu rychtáře a starších „diediny Kurdiegowa" přeložili jmenované privilegium latinské, pocházející od Viléma z Pernštýna, do češtiny a ostatní, česká, vidimovali. Teprve poslední privilegium od Bedřicha z Oppersdorfu z r. 1671 jest německé.

Kdy Kurdějov osídlen byl Němci, nelze určitě říci; zdá se však, že se tak nestalo najednou, ba, že i časem živel český zvítězil opět nad německým. První Němci usadili se asi zde kolem polovice 16. století, kdy se začala v místě ší-

řiti konfesse augšpurská. Páni, jak známo, podporovali horlivě toho času na svých statcích protestantismus a nutili své poddané, aby přistupovali k víře svých vrchností. Tak bylo asi také v Kurdějově. Když však český lid obratem ruky se nedal odvrátiti od víry otců, učinili páni počátek tím, že přiváděli ze svých německých panství poddané nového vyznání a tím také první Němce. Veliký zvon z r. 1606 má již německý nápis a opatřen jest 6 německými a pouze 2 českými jmény. Dle nápisu „Gott allein die Ehr" jest skutečně původu protestantského a byl jistě přelit ze zvonu, který byl asi téhož stáří jako ostatní dva, z polovice 15. století. Tak jedině nalézti lze zvon sv. Kateřiny, o němž v nejstarších listinách se činí zmínka, ale kterého tu není. Ve farní kronice se také praví, že ulit byl za 100 zl. mor., tedy nikoliv pořízen, což ani za jmenovanou cenu nebylo možno.

R. 1615, jak nahoře uvedeno, žádal rychtář se staršími městskou radu brněnskou o zčeštění latinského privilegia, byl tedy té doby Kurdějov zase v rukou českých. R. 1645 vymřel Kurdějov většinou morem a tu se naskytla nová příležitost k osazení Němci. R. 1671 dává Bedřich Oppersdorf Kurdějovu (zde již: Gurdau) privilegium v jazyce německém. Že české zbytky ještě i po té v Kurdějově se udržely, viděti z urbaria hraběte Oppersdorfa z r. 1691, v němž mezi 63 podsedníky se nacházejí 43 jména německá, 19 českých a 1 z českého zkomolené. Z českých zachovala se do dnešního dne 2 zkomolená a několik teprve v posledních letech zaniklo.

Ne bezvýznamným je také nápis, jejž před několika lety objevil místní farář pod zpuchřelou omítkou kostela. Rozbolněná duše česká snaží se zapuditi žalost, snad nad hrobem drahé bytosti (týž skutečně pod nápisem objeven) veršem:

Byď mne radost netiessila,
žalost by mne dáwno umořila.
1571.

P. K. Podlezal, farář.

NOVÉ MLÝNY (Neumühl)

leží na levém břehu Dyje. Mají 56 domů a 250 obyvatelů; a to podle sčítání r. 1921 Němců 228, Čechů 22, všichni vyznání katolického. Živí se polním hospodářstvím a chovem dobytka, a někteří po domácku košikářstvím. V obci je vodní mlýn, dvůr a jednotřídní škola. Kostela v obci není, je tu jen malá zvonice. Zmínky zasluhuje raiffeisenka a hasičský sbor.

Německé nářečí (dialekt) nemá zvláštností, jimiž by se lišilo od nářečí jihomoravského. Hláska zní jako o: Vota (Vater), furt (fort), ham (heim), atd.

NĚMČIČKY.

O Němčičkách se zachovala nejstarší písemná zmínka z r. 1349. Od této doby v pojmenování vystřídaly se různé přídomky, jako: Ober Niemtschitz, Horní Němčičky, Prašivé a Malé Němčičky.

Ve svém znaku mají vinný hrozen.

Leží v jihovýchodní části hustopečského okresu v pěkném údolí podél bořetické silnice. Původní osada byla založena v kruhu, což se ještě dnes dá zjistiti. Rozšiřování vísky pokračuje směrem k Bořeticím.

Asi 2 km za dědinou, nad potůčkem, který vyvěrá na „Haltýři", stojí vodní mlýn.

Nadmořská výška horní části obce jest 272 m, dolní 250 m.

Půda je většinou hlinito-písčitá. Na stráních, obrácených k jihu, pěstuje se vinná réva.

Známou daleko široko stala se obec pěstováním ušlechtilých druhů třešní, za něž se utrží mnoho peněz. Obyvatelům Němčiček dostalo se názvů Planičkáři a Šípkaři. Sklizeň třešní pokládá se právem za „první žně". V době česání sjíždějí se překupníci z Brna, ba i z jiných vzdálenějších měst. Neurodí-li se třešně, bývá slyšeti nářek, že zklamala „pšenice němčická".

V blízkosti obce rozkládají se listnaté lesy, jichž vlivem bývají zde vodní srážky častější a vydatnější než v okolí. Zalesněné a ovocným stromovím osázené vrchy zmírňují sílu větrů.

Dřívější nářečí bylo čistě slovenské. Avšak stykem s okolím donesly se prvky hanácké. Krojem, který poznenáhla u mužů mizí, náležejí obyvatelé oblasti hanácko-slovenské, dle podrobnějšího rozdělení k pavlovsko-čejkovské.

O vzdělání stará se trojtřídní obecná škola, vystavěná r. 1925, obecní knihovna a místní spolky.

Spojení se světem umožňuje silnice do Bořetic a odtud železnice. Poštovní zásilky doručuje denně listonoš z Velkých Pavlovic.

Pro nemajetné příslušníky byl v roce 1922 vystavěn obecní chudobinec.

Z domácího zvířectva největší péče věnuje se výkrmu vepřů.

VELKÉ PAVLOVICE.

Městys Velké Pavlovice rozkládá se na pravém břehu potoka Trkmanky (Svodnice) v kotlině, která se otvírá k jihu do nížiny Trkmanské, na ostatních světových stranách pak obklopena jest pahorky, někde dosti příkrými, posledními to

výběžky Ždánského lesa. Pahorky chrání kotlinu poněkud proti chladným větrům, takže se půda dobře hodí k pěstování vinné révy a choulostivějších druhů ovocného stromoví. Nadmořská výška u kostela jest 183 m.

Od nádraží na jihu městečka přicházíme k rozlehlým budovám cukrovaru, který byl založen r. 1866. V sousedství cukrovarských budov je zámek, jenž jest obydlím hospodářského úřednictva a naproti němu je rozlehlý, vzorně uspořádaný dvůr.

Západně ode dvora vzniká nová část osady, kde jest vystavěno nových 29 domků a stavba celé řady jiných se připravuje.

Cestou do městečka upoutá naši pozornost za sokolovnou sýpka ze 70. let 18. století; bývala kontribučenskou sýpkou pro celé panství.

Od sokolovny až po Kalvodův mlýn táhne se široká Dědina, nejkrásnější ulice, kterou běží silnice lemovaná lipovou alejí. Zde jsou většinou selské statky, jež mají namnoze před okny zahrádky; zahrádek však ubývá. Statky jsou vystavěny z pálených cihel, kryté taškami; na stranu do ulice jsou obytné světnice, do dvora kuchyně a spíže, ve dvoře chlévy a kůlny. Na východní straně Dědiny je za dvorem každého statku stodola a humno, které se táhne až dolů ke Svodnici. Statky na západní straně mají za dvorem humno, které jest vysázeno meruňkami a teprve za ním jest stodola.

Na východní straně jest obecní hostinec, přestavěný r. 1927, průchodní to dům, kudy se chodí na železniční zastávku.

Opodál na téže straně fara stává zde od nepamětných dob; již před r. 1480 je o ní v listinách zmínka, bývalať tenkrát pod patronátem žďárského kláštera. V 16. století zde býval Bratrský sbor. Na počátku třicetileté války fara zanikla a Velké Pavlovice byly přifařeny do Podivína. Obnovena byla koncem 17. století; do r. 1784 byly sem přifařeny Němčičky, do r. 1879 Bořetice. Nyní tvoří Velké Pavlovice farnost samy pro sebe. Mnoho let byl zde farářem Bernard Stehno, známý z Herbenova „Do třetího a čtvrtého pokolení".

Školní budova byla vystavěna r. 1894 nákladem 54.273 zl., má 8 učeben, tělocvičnu, byt a potřebné vedlejší místnosti.

Původně stávala škola na čís. 46, kde jest nyní obecní úřad, pošta a četnická stanice. Do roku 1861 bývala zde toliko jedna učebna, ve které se vyučovala jedna skupina dětí dopoledne, druhá odpoledne. Toho roku přistavěna byla učebna druhá, roku 1871 byla pak vystavěna na Suchém řádku na č. 126 prozatímní škola o 2 učebnách a škola rozšířena na 3třídní, r. 1883 na 4třídní a r. 1891 na 5třídní. Žactva přibývalo až do r. 1919-20, kdy bylo zapsáno 626 žáků (316 chlapců a 310 děvčat). Toho roku se vyučovalo ve 12 třídách,

v 10 učebnách. Od té doby žactva ubývá, takže počátkem školního roku 1927-28 jest zapsáno ve školní matrice 386 školou povinných dítek (198 chlapců a 188 děvčat).

Roku 1923-24 otevřena byla měšťanská škola chlapecká a dívčí, jediná v soudním okrese hustopečském. Jest umístěna v budově obecné školy; chodí do ní nejenom domácí žactvo, nýbrž i mnoho hochů a několik děvčat z okolí. Počátkem školního roku 1927-28 měla měšťanská škola chlapecká 132 žáků, dívčí 70 žákyň; jak patrno, o vzdělání děvčat nedbá se tak, jak by toho nynější doba vyžadovala. Měšťanská škola má veliký význam pro místo a okolí, což oceňuje obecní zastupitelstvo a místní školní rada tím, že poskytují škole ochotně všech potřebných pomůcek, přenechávají jí dosavadní školní budovu a odhodlávají se k stavbě nové obecné školy.

Roku 1922-23 byla zřízena dvoutřídní všeobecná živnostenská škola pokračovací. Ve školním roce 1927-28 bylo zapsáno v I. třídě 47, v II. třídě 21 učňů.

Nad školou směrem k západu na volném prostranství stojí kostel Nanebevzetí Panny Marie. Původně tu stával menší kostelík sv. Kateřiny, který byl r. 1623 úplně zpustošen Maďary. Nynější kostel byl vystavěn v letech 1670—80 hrabětem z Oppersdorfu ve slohu barokovém. Má hlavní oltář a 3 oltáře vedlejší. Zmínky zasluhuje obraz Nanebevzetí Panny Marie, který dle úsudku znalce dra Eug. Dostála jest kopií Domenechinovou a obraz sv. Cyrila a Metoděje, na němž jsou vymalovány Velké Pavlovice z 60. let 19. století. Kostel byl r. 1924 důkladně opraven a r. 1927 zavěšeny na věž nové zvony na místo těch, které byly r. 1917 zrekvírovány.

Po straně východní zřídili občané před kostelem park a zasadili lípu svobody; je zde socha sv. Josefa a pomník vojínů, kteří padli ve světové válce.

Západně přiléhá ke kostelu hřbitov, u něhož jsou 2 hasičská skladiště.

Od kostela a školy k severu rozkládá se druhá část V. Pavlovic, kde se říká všeobecně v Chalupách. Z četných ulic a uliček, které se tu všemi směry, tu výše, tu zase níže křižují, zasluhuje zvláštní zmínky Tábor a přilehlé prostranství na Trávníkách, kde — soudě podle četných nálezů — bývalo staré slovanské pohřebiště. Posledně 1927 našly se zde 2 hroby.

Na městys byly Velké Pavlovice povýšeny r. 1891.

Na pozemcích katastru zdejší obce na Malé Trkmanské stávala zaniklá obec Trutmanice.

Svým nářečím patří obyvatelstvo ke kmeni slováckému, krojem k hanáckému. Déle než 200 let jsou zde rody: Brada, Buchta, Cyprian, Čermák, Černý, Dančura, Franc, Forejta, Fúkal, Hiel, Horák, Horáček, Kadlčík, Komosný, Krejčiřík, Krmíček, Olejník, Otáhal, Pluhal (Plhal), Přibyl, Štambacher,

Tihlář, Tiťura, Valoušek. Mládež zdejší ráda zpívá, avšak pěkným národním písním dává výhost a místo nich oblibuje si různé bezcenné odrhovačky. Jako ve všech okolních osadách, i zde slavívají se po 3 dny hody a týden později hodky. Starodávný kroj se ponenáhlu přeměňuje a přizpůsobuje městskému kroji, dílem úplně mizí. Svatby v selských rodinách konávají se ještě po starodávném způsobu a bývají okázalé.

Hlavním zaměstnáním lidu je zemědělství. Veliká většina zdejších zemědělců jsou malorolníci. Středních statků je málo, ostatek zabírá velkostatek. Půda dle jakosti je zařazena do 2.—7. stupně, nejvíce 3. a 4. stupeň.

Vhodnou meliorací byly některé strže a kopce, dosud neplodné, upraveny na vinohrady. Vodní družstvo odvodnilo r. 1921 téměř 60 ha pozemků nákladem 221.874 Kč; pozemky, které se dříve některý rok pro mokro ani neoraly, řadí se nyní k nejúrodnějším.

Selské pozemky jsou rozdrobeny, takže i malé hospodářství má několik kusů polí značně od sebe vzdálených; na scelování pozemků nelze za nynějších poměrů pomýšleti.

Vinařství má dnes pro obec značný význam. Kolem roku 1900 utrpěly vinice révokazem veliké škody a mnohé z nich docela zanikly. V poslední době počíná se vysazovati americká podložka, vinicím věnuje se značná péče a zase jich přibývá. Ku zvelebení vinařství přispívá zemská révová školka ve výměře 8 ha a časopis Vinařský Obzor, jehož redaktorem jest Alois Horňanský, řídící učitel.

Z ovocného stromoví svým významem zaujímají přední místo meruňky, které se nejlépe daří v západních humnech na Dědině a pak na Táboře. V poslední době rozmáhají se meruňkové sady také v některých polních tratích v blízkosti obce. Meruňky se pěstují v mnoha odrůdách a značné obliby dosáhla domácí odrůda velkopavlovská, původem brestská. Z ostatního ovoce nejvíce si tu libují ořechy, třešně, méně se daří karlátkám. Jadernatému ovoci se valně nedaří; hrušně jsou napadeny vlnatkou (mšicí krvavou).

Včelařů je 24 a mají 108 včelstev.

Z průmyslových závodů — kromě jmenovaného cukrovaru jest zde mlýn na benzinový pohon — starobylá to budova, která bývala kdysi poplužním dvorem, pak obecní cihelna, jež se zařizuje na strojovou výrobu s elektrickým pohonem, 2 dílny na výrobu cementového zboží a dílna na výrobu pluhů a orného nářadí.

Obec je připojena k síti Západomoravských elektráren.

Ke vzdělání občanstva přispívají také knihovny. Obecní knihovna má 504 svazky zábavné, 62 poučných, celkem 566 knih; sokolská knihovna má 205 děl, orelská 94, knihovna

Omladiny 504 svazky. Čítáren není, přijímajících stanic radiových jest 72.

Spolky: Sbor dobrovolných hasičů, Okresní hospodářský spolek, Spolek pro chov koní, Odbočka zemského spolku včelařského, Spořitelní a záloženský spolek (Raiffeisenka), Filiálka rolnické záložny v Hustopečích, Okrašlovací spolek, Tělocvičná jednota Sokol, Orel, Místní osvětová komise, Řemeslnická jednota, Zemědělská družina a spolky politické.

Politické rozvrstvení obyvatelstva uvedeno jest ve statistice na konci této knihy. Ze starostů nejdéle působil Fr. Horáček č. 26, Tomáš Domanský a inž. Karel Schnabel; nyní jest starostou Frant. Štambacher.

Po převratu vykonán byl ve všech oborech veřejného života značný kus práce. Zbývá však ještě mnohé: upraviti odtok dešťové vody a výtok z některých domů, zříditi chodníky, upraviti některé ulice a cesty. Možno však už nyní pozorovati snahu po nápravě a lze očekávati, že různých těch nedostatků bude v blízké budoucnosti čím dál tím více ubývati.

F. Kopřiva.

POPICE,

něm. Poppitz, obyv. 1369, Němců 1302, Čechů 32. Původní obyvatelstvo bylo sice české, leč již dávno bylo poněmčeno.

Ves se rozkládá pod svahem a rovnoběžně s výběžkem Ždánského lesa po obou stranách hustopečsko-pouzdřanské silnice. Mezi vsí a návrším jsou lisovny a sklepy, na východním konci dávno již rozdělený a rozprodaný panský dvůr a pod ním zastávka dráhy Brno—Břeclav, východisko četných výletních výprav na blízké vrchy Pavlovské. Nad kostelem vystupuje pahrbek Burgstall, lidově „šance" zvaný, porostlý révou. Zbytky stavení na tomto kopci pokládal Schwoy za zbytky hradu, Wolny za bývalé vinné sklepy r. 1618 připomínané. Pro nedostatek vody zřízen byl kdysi vodovod z vinohradů až po osadu do velkého koryta u nynější býkovny a u dráhy. Není tu téměř luk, lesů a rybníků. Lid se živí polním hospodářstvím. Víno popické požívalo takové pověsti, že se r. 1520 podávalo při královské tabuli v Praze. Bývalo přirovnáváno dokonce k vínům rýnským.

Škola je 4třídní s 2 pobočkami. Pěkný kostel sv. Ondřeje s novější štíhlou věží stojí na východním konci osady. Na západním konci stojí kaple vystavěná r. 1716 v upomínku na mor. Náves zdobí socha nejsv. Trojice (1864). V obci jsou tři cihelny.

PŘITLUKY,

něm. Prittlach je německá ves na silnici ze Zaječí do Rakvic na úpatí „Přítlučky". Hlavní ulice směřuje od kostela k pastvinám; západně souběžně jde druhá ulice; obě pak spojeny jsou příčnými ulicemi a tvoří střed osady. Vinné sklepy jsou roztroušeny opodál silnice směrem k Zaječí a Rakvicím. Škola je trojtřídní. Kostel sv. Markety založen 1218; roku 1779 do základů vyhořel. Přestavěn byl po požáru 1784. V místě je cihelna, směrem k Pulgarům myslivna.

Přítlucká vína jsou výtečná, zvláště veltínské zelené z hor Mittelberg, Niederberg a Kreiling pokládá se za jedno z nejlepších na Moravě. Klášter velehradský měl tu již r. 1261 vinohrady, koncem 16. stol. a počátkem 17. stol. i klášter žďárský. Z obcí měly tu tehdy vinohrady Přítluky, Rakvice a Lednice. Mnoho vinohradů patřilo okolním svobodným dvorům.

Zaniklá ves Mašovice stávala asi $^{3}/_{4}$ km jv. Přítluk na místě zvaném Burgstall. Pravděpodobně byla opuštěna pro dyjské zátopy. Déle udržel se tam mlýn Rohrmühle, jenž náležel panství lednickému.

RAKVICE.

Na trati Brno—Břeclav, v nejjižnějším cípu Hustopečska, jsou Rakvice. První zmínka o Rakvicích je z r. 1226. Tou dobou bývalo prý v močálech, jež vesnici obklopují, mnoho raků a odtud podle lidového výkladu pochází jméno osady. Rakvice mají nadmořskou výšku 165 m, leží tedy v našem okrese nejníže. Nejvyšší místo Koziberky náleží ke Ždánskému lesu, ostatní půda je většinou rovina, rozložená při řece Dyji. Před jarem se Dyje obyčejně několikrát rozlévá. „Lednová voda má 9 mladých", říkají zkušenější hospodáři. Při povodních utvoří se veliké jezero, které sahá až k prvním obydlím rakvickým. I v létě bývá úroda záplavou ohrožena. Voda odnáší kupy sena ku Podivínu a Lanštorfu. Po záplavách zbývají močály, které teprve červnové horko vysuší. Za deštivého roku však vůbec nezmizejí. Jsou pak pařeništěm milionů dotěravých komárů. V močálech je živo po celé léto. Čejky, rackové, bukači, divoké husy i kachny, ba i čápi mají na našich lukách svůj domov.

Bílá silnice od malého nádražního domku zavede nás asi po 10 minutách kolem novostaveb v Dílcích a Pastúškami na hlavní náměstí. Stojí tam obecná škola šestitřídní se třemi pobočkami, kostel z r. 1700 zasvěcený sv. Janu Křtiteli a radnice. Hojnost místa zbývá ještě pro krásné kaštanové a akátové stromoví. Nejpěknější ulice je Spodní

konec s novou silnicí k Podivínu. Mnoho získala naše vesnice elektrickým osvětlením.

Většina občanů v Rakvicích zachovala si svůj pěkný kroj. Ač jsou takřka vklíněni mezi Němce, zůstali svými, což svědčí o jejich národním vědomí. Dobré zdejší víno dovede rozjařit Rakvičana ke vtipu, zpěvu, výskání i cifrování, ale svede ho i k výhružnému nadzvednutí židle, ba někdy i k vytažení třpytivého křiváku z kapsy. Není to zloba, ale tradice při jarních a podzimních hodech. Jinak jsou Rakvičané vážní a dobrosrdeční. Zaměstnávají se většinou zemědělstvím. Při polním hospodářství užívá se hodně hospodářských strojů. Selští synci navštěvují zimní hospodářskou školu v Podivíně. Svá pole mají v Greftách, Hernivě, Hasenvinklu, Koziberkách, Rovinách, na Bílé hlíně, Zárybnických a Trkmansku. Na podzim dodávají Rakvice cukrovaru ve Vel. Pavlovicích velmi mnoho cukrovky. Ve vinohradech a na Kopcích pěstují broskve, mandloně a moruše.

Obecní knihovna má 861 svazků. V místě je sokolské kino „Světozor". Kulturní spolky jsou: Sokol, Orel, F. D. T. J., Sbor dobrovol. hasičů, Národní Jednota, Volná Myšlenka, Odbor péče o dítě s poradnou, Okrašlovací spolek, Včelařský spolek. Každý druhý člověk u nás se jmenuje Průdek nebo Kamenský, Korčák neb Suchyňa, Hégr neb Hycl, Bartošič neb Vajbar, ale jmenovci nespletou se navzájem. Každý má svou přezdívku, s kterou se rodí a umírá.

STAROVICE

lidově Štarvice, něm. Gross-Steurowitz, obyv. 1109, Němců 1064, Čechů 24. Dolním svým koncem leží ves na rovině, jež odtud ponenáhlu vystupuje. Prorvána je výmolem potoka, po jehož obou stranách je dlouhá náves vroubená selskými domy, které se táhnou ve dvou nepřetržitých řadách a obráceny jsou na náves průčelím. Uprostřed návsi stojí kostel s farou a školou; s návsí rovnoběžně jde „Zadní ulice", kde jsou domkaři. V horním konci dědiny se výmol rozdvojuje a v jedné jeho části za dědinou jsou v údolí a po stráni vinné sklepy, které se táhnou třemi řadami na stráni Ziegelbergu. Obyvatelstvo se nemísí s přespolním, zůstávají zde proto jen starousedlíci, kteří jsou namnoze zpřízněni. Kostel sv. Jiří a Mikuláše byl r. 1885 značně rozšířen. Nová jeho část vystavěna je nad hlubokou roklí potoka. Na obecním úřadě jsou uchovány gruntovní knihy z r. 1516 a 1720 a stará pečetidla z r. 1490. U vesnice vykopány byly mamutí kosti, jež jsou uloženy v Zem. museu v Brně.

STAROVIČKY

leží v mělkém údolí při hlavní silnici Brno—Břeclav. Nejlepší černá půda je na Kopcích, Prostředních polích, Velkých padělcích, písčitá půda v Okolesích, jinde převládá slín. V půdě je všude mnoho salnitru, má proto voda hořkou svírající příchuť a nehodí se k pití. Pitná voda je pouze v jediné studni „Svobodnici", 15 minut vzdálené od vesnice.

Z budov uvádíme: kostel, školu, faru a 2 hostince. Obyvatelé jsou hlavně zemědělci (6 velkých rolníků), 12 řemeslníků, 3 obchodníci. Technických vymožeností využívá se posud jen v oboru hospodářství. Tělocvičných spolků není. Jiné spolky jsou: Národní jednota, Hasičská jednota, Sdruž. venk. Omladiny, Politické organisace mají strana lidová a republikánská.

STRACHOTÍN.

V obci je trojtřídní německá škola obecná a jednotřídní česká škola menšinová. Je zde dvůr Alexandra Dietrichsteina, nyní pronajatý dvěma Čechům. Uprostřed návsi byla letos nákladem 500.000 Kč postavena nová radnice o jednom poschodí, jejíž městský vzhled v sousedství drobných selských stavení působí kontrastně. Hostince jsou tu 3, obchody se smíšeným zbožím 4.

Z českých spolků jsou zde: Místní odbor Národní jednoty a politická skupina českých voličů. Češi mají v obecním zastupitelstvu jeden mandát. Krojů zde není. Místní nářečí se liší jak od popického, tak od pouzdřanského a dolnověstonického. Krajina kolem Strachotína je močálovitá, jižní oblast (obecní lesy a louky) trpívá každoročně na jaře a na podzim povodněmi, jež snižují cenu těchto pozemků asi o 50—70%. V suchých letech se zde sklízí velmi mnoho sena, jehož větší část se odprodává obcím s nedostatkem luk (Němčičky, Němčice, Kurdějov, Bojanovice a j.).

ŠAKVICE

rozkládají se na mírném pahorku, který z nížiny Dyjsko-svratecké ponenáhlu vystupuje. Na západě sousedí se Strachotínem a Pavlovem. Řeka Dyje tvoří zde přirozenou hranici. K jihu se prostírají pozemky k hranicím katastrů Nov. Mlýnů a Zaječí. Na východě dotýkají se hranic Starovičky a na severu sousedí s pozemky hustopečskými a popickými.

Na západě jsou hranice Šakvic omývány řekou Dyjí, která způsobuje časté zátopy. Do ní vlévají se potoky Popický a Štinkavka.

Půda je písčitá, dílem hlinitá (k Hustopečím), dílem černá prašnice (k Starovičkám). Dobře se obdělává. Chovu dobytka věnuje se velká pozornost. Místy jsou doly na štěrk a písek. Průmyslu není a živnosti omezeny jsou na nejdůležitější. Jediná silnice vede do Hustopeč.

Škola založena byla kolem r. 1770 a byla jednotřídní. Roku 1790 bylo vyučováno ve dvou třídách, od r. 1891, kdy postavena nová budova, rozšířena byla na trojtřídní; od r. 1922 je pobočka.

Kostel sv. Barbory je velmi starý. Má památný presbytář s gotickou klenbou. Fara byla již v Šakvicích ve 14. věku. Když zanikla, patřily Šakvice k farnosti kurdějovské, později hustopečské. Od r. 1875 mají opět svou faru.

Obec Šakvice, dříve Čičovice zvaná, byla založena asi ve 12. století. Ve 16. století měli tu novokřtěnci důležitou osadu. Tvrz stávala asi uprostřed dědiny.

Majitelé Šakvic velmi často se měnili. R. 1762 koupil panství Hodonín a Pavlovice císař František I. za 1,005.500 zlatých rýnských. Od těch dob byly Šakvice majetkem rodiny habsburské až do r. 1918, kdy přešel dvůr v majetek našeho státu. Polností dvora mají nyní v nájmu občané šakvičtí. Budovy má v podnájmu firma Latzel a spol. ve Vel. Pavlovicích. Původně česká osada byla poněmčena po válkách husitských. Za vpádu kumánského na Moravu utrpěly Šakvice těžkou pohromu. Po třicetileté válce byly téměř vylidněny. Od těch dob usazovali se na usedlostech šakvických Čechové, kteří osadu opět počeštili.

V 19. století byly Šakvice stiženy několikrát požárem. Největší byl r. 1801, kdy skoro celá obec lehla popelem.

UHERČICE.

Malebně položené městečko mezi lesem státní obory a viničnými svahy Kolb a Staré hory s krásnou dominantou kostela, staré věže a školy, jež v zrcadle Svratky kdysi i mistr Kalvoda maloval, připomíná svým jménem hrozné vpády divokých obyvatel uherských stepí, nájezdy Maďarů, Kuruců, Kumánů, Pečeněhů a Tatarů (v letech 1241, 1420, 1467—8, 1605, 1621, 1623, 1625, 1663, 1705). Smutné události, jež přivedly městečko na pokraj zkázy, vylidnily české obyvatelstvo (1663) a nahradily je lidem německým, pamatují tři svědkové: stará radnice s podloubím z r. 1603, zbytek proboštství a věž původního kostela. Ten byl před třiceti lety pro sešlost zbořen; získaného místa použili r. 1896 k rozšíření školy (nyní čtyřtřídní se 160 žáky). Nový gotický kostel sv. Jana Křtitele překvapuje svým vnitřkem — je z nejkrásnějších v okolí.

Proboššství stávalo na místě fary a čísel 28-31. Bylo filiálkou vilémovského kláštera v Čechách, který pravděpodobně Uherčice založil a osadil poddaným lidem podle práva domácího. Když klášter byl vypálen husity r. 1420, uchýlili se zbylí benediktini z Čech do Uherčic, kde pobyli celé století. Poslední probošt uherčický Petr zemřel 1541 v Rajhradě, kam prchl před místními luterány. Luterství přijaly Uherčice od hustopečských Němců již kolem r. 1520; udrželo se plné století (do r. 1623).

Další století znamenalo německou éru v dějinách Uherčic, dosud připomínanou četnými německými jmény rodovými (Hirš, Švarc, Rohrer, Anšlág a j.) a názvy polních tratí. Tehdy se chodilo do školy a do kostela do sousedních německých Pouzdřan.

Český živel znova převládl za Marie Terezie.

I půdorys městečka prozrazuje osadu, stavěnou podle způsobu germánského. Projdeme-li dlouhou ulicí podél silnice na obě strany od kostela a školy s domy zámožnějších rolníků, zbude nám jen řada chalup „Za humny" a na „Lapačově" s domky chalupníků, původu mladšího.

Na čistě zemědělský charakter obce poukazuje již nedostatečné spojení se širším okolím. Funkci přímé komunikační linky na nejbližší nádraží do Vranovic vykonává pouhá pěšina, v době záplav neschůdná. Nová silnice vyhýbá se sice Svratce velikou oklikou na Termanec, ale tato místa zaplavuje zas rozlitá Šatava. Nápravu přinese regulace řeky mezi Uherčicemi a Pouzdřanským mlýnem. Projekt je ve stadiu příprav, k zahájení prací přikročí se v době nejbližší.

Jez spáleného panského mlýna byl r. 1928 zrušen, aby snížená hladina spodní vody umožnila melioraci pozemků u Vel. Němčic.

Úlevu a pohodlí občanům přineslo připojení obce na síť ZME (r. 1927). Průmyslu v místě dosud není; 2 cihelny mají jen malou výrobní kapacitu. Živnostníci pracují pro domácí spotřebu a vypomáhají si zemědělstvím. Dobrou pověst má uherčický ječmen, dobrý zvuk i uherčické ovoce. Užitkovou vodu dodává řeka, o dobrou pitnou vodu je nouze. Na větší nákupy se jezdí na hustopečské trhy. Poštovní úřad je v Hustopečích, četnická stanice a obvodní lékař ve Vel. Němčicích.

Čilý ruch veřejného života udržuje několik spolků, zejména Orel a Sokol ve vlastních budovách, Osvětová komise, Svaz katol. žen a dívek, Sbor dobrov. hasičů, Cyrilská Jednota a polit. a zájmové organisace strany lidové a agrární. Hospodářské přebytky shromažďuje místní raifeisenka, o zábavu a poučení pečují 3 knihovny a kino Orel.

Bolestné rány ze světové války (48 padlých!) se již celkem

zacelily a budoucnost slibuje obci přinésti další rozvoj a rozkvět.

VRBICE

rozkládá se na jižním svahu vrchu „Stráže". Leží v okresu nejvýše (288 m n. m.). Zmíněný kopec s Kobylím vrchem (334 m), Babí hora (281 m) a vypnulinou Zimárky (262 m) tvoří Kobylí hlavu, která je částí Chřibů. Kopcovité planiny střídají se s úzkými protáhlými dolinami. Půda obsahuje vápenec promíšený hlinou a pískem s pěknými numulity, orbitoidy a korály, dále slepenec a slín. V dobách dřívějších lámal se tu dobrý stavební kámen. Lomy jsou již vyčerpány, poskytují však dosti štěrku, který se vyváží i do sousedních osad. Východní hranice obecního katastru dotýká se sousedního okresu hodonínského. Vrbice byla bezpochyby založena po válkách husitských, asi za vlády Jiřího z Poděbrad. Původní malá osada rozšířena byla za války třicetileté osadníky z Michelsdorfu, kteří po zničení své osady asi hodinu od Vrbice vzdálené se zde trvale usadili. Michelsdorf stával na blízku bývalých čejkovských rybníků, zvaných „Nový" a „Satrapský". Vrbici dostalo se pak jména po zaniklé osadě a nazývala se Michelsdorfem až do r. 1776.

Když se blížil nepřítel, bývaly na kopci Stráži zapalovány ohně pro výstrahu obyvatelstvu. V nebezpečí života ukrývali se lidé v podzemních skrýších „lochách", dnes již většinou zasypaných. Lochy byly objeveny při domech č. 92, 94, 95, 96, 98 a 102. Nalezeny v nich byly kosti, střepy, nádoby, ba i mrtvola ženy a dítěte. Od těchto „lochů" jest rozeznávati vypálené 2—3 m hluboké jámy kuželovitého tvaru, do nichž ukrývali obilí a zásoby za válek a před vrchností. Nejvíce jam bylo na Příhoně, několik též v Ochozích.

Rozsáhlé dřívější pastviny byly většinou zorány a proměněny v pole. Poněvadž není dosti píce, kupují obyvatelé seno a otavu až na Lednicku. Zemědělský lid tvoří hlavně malorolníci s 3—4 ha půdy a chalupníci s 1 ha půdy. Rozložitá náves je podél bořetické silnice. Větší domy jsou po obou stranách silnice, chalupy v úzkých a blátivých uličkách. Stavby jsou provedeny z kamene, z nepálených i pálených cihel, toliko několik chalup je z pěchované hlíny. Krytina došková již vymizela. Uprostřed návsi stojí školní budova z r. 1908. Je šestitřídní, má však nedostatek místností. Stará škola je z r. 1872. Byla původně jednopatrová s věží 20 m vysokou a dvěma zvony. Poněvadž hrozila sesutím, byla přestavěna a budova upravena za byt správce školy a pro obecní radnici. Nad školou je 12 m hluboká studně „Obecnice" zvaná. Je opatřena okovem. Z ní většina obyvatelů bere vodu na pití a vaření. Kromě ní je na Vrbici ještě 12 ve-

řejných studní. Pod školou na návsi je socha sv. Aloise s podstavcem z r. 1501. Na něm je vytesán obraz sv. Jiljí, jehož socha byla záměnou odvezena do Čejkovic a tam u zámku umístěna. Na dolním konci osady je kaplička sv. Anny. Vrbice bývala přifařena do Čejkovic do r. 1789, později do Kobylí. Filiální kostel sv. Jiljí dostavěn byl 1920 nákladem 330.000 Kč. Věž je 36 m vysoká. Chrám vévodí dalekému okolí. Hřbitov je z roku 1790.

Výživa lidu spiata je se zemědělstvím. Bezzemci jsou odkázáni na půdu najatou. Menší zemědělci a dělníci pracují u větších hospodářů. Tito jim zase vypomáhají svými potahy, obdělávají jejich pole, obstarávají sklizeň atd. Těmto drobným zemědělcům říká se „mlatci". Směňují práci za práci nebo pracují „na odděl", t. j. ocení se práce ruční a potahová a rozdíl se vyrovná penězi. Rolník živí mlatce i jejich děti práce neschopné od jara do zimy. Mlatec musí do práce, kdykoliv jej hospodář zavolá. Jelikož jsou pole vesměs vzdálená, zmaří se mnoho času dojížděním a docházením. Hospodářské budovy jsou většinou nízké, tmavé a malých rozměrů. Ani příbytky nejsou lepší. Jsou to těsné chaloupky s malými dvorky a kůlničkami pro skrovnou sklizeň. Se zvláštním úspěchem daří se chov vepřového dobytka a koz. Chov hus a kachen je pro nedostatek vody slabší. Není divu, že se Vrbečákům posmívají, že jejich husy neumějí po vodě plavat. Lid se velmi uskrovňuje a prodává většinu svých produktů překupníkům. Strava jeho je jednoduchá. Nejvíce se požívá luštěnin a bramborů, „šumajstrů" a moučných pokrmů, méně masa. Z nápojů se pije víno, jehož v úrodných letech bývá nad spotřebu. Pěstování ovocného stromoví věnuje se však dosud malá péče.

Jsouc vystavena větrům má Vrbice podnebí chladnější než její okolí, což se poznává na opožděných žních. Větrné mlýny se Stráže již zmizely. Byly dva, první z r. 1839. Zdravé povětří dělá i zdravý lid. Je „škraní" červených, pevný a tvrdý.

Zdejší Slováci zachovali povětšině dodnes svůj zvláštní kroj a zvyky spiaté s církevními obřady a slavnostmi. Čilé děti znají bezpočtu her, „jařina" a „podjařina", užívají mládí v tanci a zpěvu.

ZAJEČÍ,

něm. Saitz, malebně položená německá ves na bezvodé výšině (248 m). Obyv. 1481, Němců 1319, Čechů 118. Dolním koncem osady probíhá přítlucká silnice; ostatní usedlosti řadí se většinou podél cesty od silnice ke kostelu. Na nejvyšším místě na konci osady starobylý kostel, fara a škola; odtud je pěkný rozhled k Brnu a Břeclavi. Části osady jsou Dorf a Neustift. O Zaječím jsou zprávy od r. 1251. Kostel sv. Jana

Křtitele byl 1912 přestavěn. Za oltářem objevena chodba ústící u školy a náhrobní kámen z r. 1585 s českým nápisem.

Život české menšiny soustřeďuje se v české škole.

Blízké nádraží Zaječí je východiskem dráhy k Čejči a Hodonínu.

B) Obce soudního okresu kloboučkého.*

KLOBOUKY U BRNA.

A) Pohled na Klobouky a okolí.

Klobouky, sevřeny jsouce ze severu a z jihu táhlými kopci, musely se rozběhnout po údolí na délku, takže jejich rozměry od východu k západu jsou mnohem větší než od severu k jihu. Hlavní kmen obyvatelstva jsou sedláci. Jejich bílé domky, které se líčí dvakrát do roka, před svatou Trojicí a před „císařskými" hody, tisknou se k sobě. Ale není místa pro všecky. Některé se musely spokojit s vyšším položením na úbočí kopců. Tam jsou ulice pouze s jednou řadou domů, které hledí do údolí. Jedna nebo dvě uličky ještě nenašly místa. Rozběhly se kamsi výš až pod samý větřák, rozběhly, ale nedoběhly. Pět, šest domků a ulice je u konce. Na stráních jsou ponejvíce chalupy, které zejména na dolním konci Klobouk se shrnuly do kupy, nic nemyslíce na to, že nestojí v řadách vedle sebe. Dva, tři domky, někde jen jeden — to je celá ulice. Je potřebí tam jít stokrát, než se člověk tak vyzná, aby se nezmátl, kam která ulička se kroutí a kde se končí. Jsou to po většině bývalé presúsy — vinné lisovny. Vinohrady vymírají, presúzů není potřeba, posloužily k rozřešení otázky bytové.

Na osadu shlíží s kopce kaplička svaté Barbory v rámci stoletých lip a dřevěný větřák s protějšího vrchu.

Hned za stodolami selských domů v ulici Ohavě prostírá se les. Nejsou zde ani hluboké hvozdy, ani strmé skály, ale lesa je dost. Vyjdeš k Boří a máš před sebou celé údolí s bělavým Krumvířem v dálce. Výše pod Hložkem otvírá se před tebou jiným směrem rozkošné údolíčko „Pod Přestavlky", nad nímž trůní Šumperk. Nebo se pustíš k Divákům a tu ti leží po levé straně údolí a za ním zdvihá se jako tmavá stěna stráň zarostlá všecka lesem. Ovocných stromů je v okolí obce hojnost.

I rozhled je krásný. Od kaple a zejména od větřáku na východ je rozložena kotlina, jejíž dno je všelijak zprohýbáno

* Místopis okresu kloboučkého spolupracovala M. Kožíšková.

a jejíž nejzazší lem na severovýchod jsou Střílecké kopce. Jejich pokračováním jsou Buchlovské hory. Kde jejich obrysy se končí, sunou se v popředí Bohuslavský a Stražovský kopec, které jsou už mnohem blíže. Dál vpravo při jasném nebi šedá se Lopeník a Javořina, už na samých uherských hranicích, kde bývá první sníh. Na jihovýchodě nám zavírá výhled táhlý kobylský vrch s „Hrubú skalú", (Velký vrch), což vlastně je jen rozvrtaná stráň, kde hledají skrovný u nás kámen. Časem nad Kobylským kopcem se rysuje zubatý obrys Malých Karpat končících kdesi až u Bratislavy. Nejvýznačnějším bodem jihozápadu jsou Pavlovské kopce, ale ty



Klobouky u Brna.

je viděti teprve ze Šumperků. Ze západních kopců kloboukých viděti rozlehlou rovinu k Rajhradu a Brnu. K severu je obzor zahrazen táhlým pásmem Ždánského lesa. Vzpomeneš na majitele Lichtenšteiny a je ti smutno. Na celé velké rozloze směrem východním a jižním je ku podivu málo osad viděti, poněvadž slovácké dědiny jsou namnoze v úžlabinách. Jen ovocnými stromy posázené stráně ukazují, že tam a tam musí býti dědina.

Kraj nemá romantičnosti, celá kotlina k buchlovským a stražovským kopcům je bez lesa, půda až na velké lány velkostatků je rozkouskována na statisíce pruhů, ale místo to není bez krásy, takové tiché smutné jakési krásy. Vzpomínám na své dětství. Zde jsem zažil první dojmy a pro mě

má krajina mnoho kouzla. Vzpomínám, jak jsem jako selský chlapec chodíval do polí, když třešně zrály, když se obilí vázalo, neb když k nějaké práci mě vzali s sebou. A tu pokaždé, když jsem viděl vzdálené bílé vesnice Stražovice, Nenkovice, Želetice, padl v mou dětskou duši tázavý stesk: Jsou v těch dědinách také lidé? Jsou v těch Nenkovicích také tak všichni v poli a doma nechali jenom malé děti a churavého stařečka? Přijdu někdy až tam, kde je postava vrbického větřáku? Proč Vrbice? Jsou tam vrby? Není ten vrbický větřák vrba?

Rozpálený vzduch se třese, sladký smutek se vkrádá do duše, jak jsi milý, můj rodný kraji!

Dr. Fr. Hortvík.

B) Několik místopisných dat.

Městys Klobouky u Brna rozložen je v kotlině Ždánského lesa 32 km jihovýchodně od Brna. Nadmořská výška 246 m, okolní kopce až o 90 m vyšší. S. š. 48° 59' 58", v. d. 16° 52'. Ke Kloboukům patří Martinice, které jsou západně od Klobouk.

Zaměstnání obyvatelstva je většinou zemědělství, též řemesla a obchod. V Martinicích (dvůr) je lihovar.

Týdenní trhy jsou v pondělí, výročních 8 vždy v pondělí, po nich v úterý trh na dobytek.

Je tu pětitřídní obecná škola se třídou závěrečnou, trojtřídní smíšená škola měšťanská se třemi pobočkami a dvoutřídní Zimní hospodářská škola, v jejíž správě je též dřívější Zemská školka ovocná, vinařská a vinohrady zemské.

Škola je na nynějším místě od r. 1805 (dřívější panská myslivna), budova postavena r. 1876; r. 1897 provedena přístavba pro chlapeckou školu měšťanskou. V oboru školské práce i ve veřejnosti získali zvučná jména ředitelé měšťanské školy Josef Bartoň (nar. 1865) a Viktor Bretíschneider, který je nyní také starostou obce.

Poštovní úřad je tu od r. 1830, telegrafní od roku 1890, telefon od r. 1913. Klobouky jsou stanice místní dráhy Čejč—Ždánice od roku 1909 a konečná stanice autobusové trati Klobouky—Brno. Okresní soud a berní úřad jsou zde od r. 1850; je zde též evidence katastru pozemkové daně, důchodková kontrola, četnická stanice, notářství.

Spolky: Sbor dobrovolných hasičů (od r. 1888), Sirotčí spolek, Sokol (od r. 1900), Orel, odbor Národní jednoty pro jihoz. Moravu, Musejní spolek (od r. 1905), Okrašlovací spolek, Včelařský spolek, Okresní sociální péče, odbor Ochrany matek a kojenců, Červený kříž, místní odbor Masarykovy ligy proti tuberkulose, Okresní osvětový sbor, odbor Ú. M. Š. a organisace politických stran. Společenstva: Společenstvo živností

řemeslných od r. 1883, živností svobodných a koncesovaných od r. 1898, hostinských od r. 1908, živností oděvních, obuvníků, kovářů, pekařů, stolařů, řezníků. Družstva: Rolnické družstvo od r. 1899. Peněžní ústavy: Kontribučenská záložna (1865), Občanská záložna (1874), Obecní spořitelna (1902), Raiffeisenka (1911), Živnostenská záložna (1926).

Jest zde též lékárna a dva lékaři, z nichž Dr. Fr. Hortvík působí v Kloboukách čtvrt století a pro svoji lidumilnost jest v místě i okolí velmi oblíben. Také literárně jest činný.

Památnější a úhlednější budovy jsou: Katolický kostel nad náměstím; vystavěn byl r. 1655 klášterem zábrdovickým; kolem starý hřbitov, do r. 1867 se na něm pohřbívalo. Nynější hřbitov z r. 1866. Fara velmi stará, r. 1665 znovu postavena. Nad kostelem ve stínu 300 let starých lip stojí kaple sv. Barbory. Stával prý tam dřevěný hrad; kdy zanikl, neznámo. Zůstala kaple, snad první farní kostel v Kloboukách. R. 1787 proměněna v kontribučenskou sýpku, na začátku 19. stol. zřízena opět kaple. Naposled opravena pěkně 1924.

Radnice stará s pěknou věží shořela r. 1826, nynější postavena 1827.

Evangelický kostel zde byl od r. 1787, nynější byl postaven a odevzdán svému účelu r. 1883.

Zámek vystavěn byl r. 1859 jako residence pro opaty. Přístavbu a rozšíření provedli August a Ignát ryt. Neuwallové 1820—21. Je tam umístěno „Krajinské museum" se vzácnými sbírkami.

Okresní soud byl r. 1889 přestavěn a r. 1905 rozšířen.

U hřbitova je motorový mlýn, bývalá kontribučenská sýpka a později hostinec Koruna. Na jižní straně je větrný mlýn, poslední ze 4 „větřáků", které zdobívaly Klobouky. Z ulic nejzajímavější název jest „Ohava" (dnes Dlouhá třída), kterou vodívali odsouzence k šibenici. Polnosti v místech, kde bývala šibenice, dosud se jmenují „Pod šibenicí".

Stará jména rodin jsou: Bdinka, Bitomský, Forejtník, Hala, Horák, Charvát, Krupička, Kurdiovský, Lexa, Matula, Nádeníček, Novotný, Ondra, Pilát, Prajs, Procházka, Ráček, Rakovský, Šebesta, Šťastný.

Jména tratí: Padělky, Dílky, Příčiny, Hájek, Novosady, Pod Sumperky, U boří, Pod šibenicí, Stará Hora, Za psinky, Zadní pole, Smraďák, U Boží muky, Ouzké, Dlouhé, Ostré, Plunary, Fugle, Přestavlky, Štureň, Zamočilky, Mezi bařinami, Nad Martinice, Časkovec, Kamenec, Holumbík.

BOHUMILICE

leží při východním okraji Hustopečska, asi hodinu severovýchodně od Klobouk. Malá osada tato má čtyři části: Dědinu, Chaloupky, Pastvisko a Dvůr. V dědině je kaplička, u cesty do Klobouk větřák a hřbitov. Jediná silnice umožňuje spojení k Sokolnicím a k Brnu, opačně ke Krumvíři. Do okolních městeček Klobouk a Dambořic vedou jen polní cesty, za dešťů těžko schůdné.

Obyvatelé se k Slovákům nepřiznávají. V ohledu náboženském tvoří 400 zdejších občanů pestrou mosaiku: katolíci, českobratrsko-evang., adventisté, jednota Chelčického, církev československá a židé. Ze spolků je zde jen spolek hasičský.

Jednotřídní škola má zcela nedostatečnou budovu z roku 1874, která snad bude brzy vystřídána novostavbou. Kulturní ruch pro značnou odlehlost je nepatrný. Obecní knihovna má 80 svazků, knihovna jubilejní asi 100. Zavádí se elektrisace.

BOLERADICE

odvozují své jméno od osobního Bolerad. Dříve užíváno též názvu Poleradice, Polehradice i Bolehradice. Městečko leží v kotlince mezi kopci uprostřed mezi Klobouky a Hustopečemi v romantické krajině. Zvláště les ke Kurdějovu je malebný.

Široká nepravidelná náves je ozdobena zahrádkami a ovocným stromovím. Na malé vyvýšenině stojí kostel sv. Jana Křtitele, obehnaný zdí. Obraz sv. Jana evangelisty má uměleckou cenu. Nejstarší zvon má letopočet 1690. U kostela je pětitřídní škola. Budova její je z r. 1884. První zmínka o škole se děje r. 1607.

K Boleradicům náleží též Vrchní a Dolní mlýn, dříve vodní, nyní s benzinovým pohonem. Nedaleko osady stojí na pahorku pěkná kaple sv. Rocha. Při bojanovské silnici je památný kamenný kříž.

Půda je úrodná, někde však na příkrých svazích (Šajby) těžko se obdělává. Kromě rolníků a domkařů je zde mnoho chudiny, která odchází daleko za chlebem. Dříve chodili do Rakous, nyní jezdí hlavně do Brna. Odjíždějí z Hustopeč v pondělí ráno a vracejí se v sobotu. Nejhůř je jejich dětem. Celé dni se o ně nikdo nestará.

O stáří osady svědčí, že r. 1131 stál v Boleradicích hrad na vysokém kopci, kdež se dnes říká „Na hradě". Na počátku 16. století byl však spálen. Zůstaly po něm jen náspy a příkopy tvaru obdélného. Nyní jsou tam pozemky. Na nich se dříve nacházelo spálené obilí, části krásných starobylých kachlů, železné hroty, meče, ostruhy, kroužky a železné, pěkně pra-

cované lžíce. Také byl nalezen zlaťák Neronův (Aureus Neronis). Nalezené památky uschovány jsou v kloboučkém museu.

Zaniklé osady: Nedaleko Morkůvek vypíná se Hotařský kopec neboli Stráž, jinak též Vartovna. Nad kopcem tím je les Hradisko. Tam a v rovině pod nimi stávaly Topolany. Jak osada zanikla, není známo. Na pozemcích tam nachází se dosud mnoho střepů z nádob hliněných, zbytky ceďáků a pod.

Jihozápadně od Klobouk stávala osada Přestavlky. Její osudy nejsou známy. Pozemky připadly dílem Kloboukům, dílem Boleradicům. Nálezy na polích jako u Topolan.

PŘÍBEH Z BOLERADIC.

— No, mosim hit — povídá Jožka kamarádům — naši mně na botke nemužó dat. Z té korune za deň se špatně kupujó botke. A tak budo mit za čtyry trefe botke. —

— A copak vaši vedělajó za deň jenom koruno? —

No šak, ale za to majó ho sedláka práco celé rok, dostanó vobilí na celé rok a celý žňa nás ho sedláka všecke živijó — pole nám s konima vobdělajó — —

Chlapci se dlouho dohadovali o tom, kolik si kdo denně vydělá, ale Jožka věděl hlavně jenom jedno: že si zítra, ve čtvrtek, půjde vydělávat na botky. Ostatně těšil se na to. Práce se neštítí a potom: botky jsou botky. A ještě k tomu si na ně vydělá sám a sám, vlastníma rukama, vlastní silou, vlastní prací. Už si v duchu představoval, jak je bude zkoušet, jak řekne — só mně akorát — a tatínek řekne: — Náš kluk je už pašák, sám si vydělá na botky! — Zkrátka a dobře: zítra půjde „na trefu".

Je čtvrtek ráno. Na kostelní věži odtlouklo půl čtvrté. Ve všech boleradských ulicích a uličkách už je živo. Stejně na Horním konci jako na Dolním konci, ve Vrchní ulici, v Pastýřské, v Kloboucké, na Hrobech, v Zahradách, v Pekelné, v Chaloupkách, ve Dvorku, na Poustce, na Bařinách, U kostela a jak ještě jinak se ty uličky jmenují. Někde se krmí dobytek, jinde se chystají na pole a do práce. Po Pekelné jde Jožka s motykou. Z kapsy mu vyčnívá ohromný krajíc chleba. Jde na trefu do Hustopeč.

— Jožkóóó! Počkééé! —

— Co scéš? —

To volá zase jiný Jožka. Ten si nese uzílek — jde do Hustopeč prodávat houby. Nasbíral je v boleradském lese. Nasbíral se s nimi jen což, ale panečku, budou za ně slušné krejcárky! Oba Jožkové jdou tedy spolu.

Cesta lesem jim rychle ubíhala. V nejhorším kopci předehnali čtyři boleradské selky, které nesly na zádech i v rukou

uzlíky a košíky s máslem, tvarohem a vejci, ba jedna nesla v košíku i párek živých kuřat. Nesly to do Hustopeč na týdenní trh. Za hodinku cesty sešli s kopce do Kurdějova. To byli asi v půli cesty. Tam předehnali jednoho boleradského sedláka; vedl krávu — toť se ví, taky na trh.

— A kde to Tróbsko, prosím ti, je? ptá se Jožka, který jde na trefu, toho druhého.

— Až za Brnem, de se tam z Boleradic skoro sedum hodin. —

A tak daleko chodijó vaši na práco? —

— Mm, to nic néni, vlůni bele než v Čechách. —

V Hustopečích šel každý Jožka po svém. Ten s motykou si stoupl ke kašni a čekal, jestli se něco trefí, t. j., jestli si pro něj někdo přijde, aby mu šel něco pracovat. U kašny čekali i jiní Boleradčáci a Bojanovčáci, vesměs dospělí lidé. Sem tam ukázal se nějaký hustopečský občan, prohlédl si „trefaře“, některého si vybral, sjednal s ním plat a odvedl si ho. I na Jožku se pousmálo štěstí. Odvedl si ho nějaký člověk. Zavedl ho do zahrady. Jožka vykopával rané brambory. Jenom to mrzelo Jožku, že sedlák nemluvil o platu. Jožka se tedy ptal sám. Ale sedlák povídá, že na to je času dost. V poledne se ho ptali, chce-li oběd. Jožka si povídal: — Rači ne, abe mně nestrhle potom za voběd z vídělka. — A odmítl. Snědl svůj chleba a dělal dál. Konečně došlo k výplatě. Jožkovi oči zářily. Utřel si dlaně a čekal, dostane-li čtrnáct či patnáct. Hlavou mu kmitlo, že 4×14 korun jest 56 korun, 4×15 že je 60 korun, to už potom bude na botky. Už se mu v ruce octly koruny. Kolik je jich? 14 nebo 15? — — — Co? Sedm? Jak to sedm? Vždycky dostává 14 až 15 korun!

— Nejsi snad spokojen? —

— Hm, decke dostano 14 korun. —

— No tak tu máš ještě korunu. Pro takového malého chlapce je to dost. A už běž! —

Už se mu nešlo tak vesele jako zrána. Nešlo mu z hlavy, že dostal „výplato jako malé“, když pracoval jako „velké“.

*

— No tak, už máš na botke? — ptali se ho druhého dne ve škole kluci.

Jožkovi se cosi stáhlo v hrdle, ale rychle se narovnal a povídá:

Nic se mně netrefilo. —

Tentýž den večer procházelo se po Pekelné bílé světlo. Vycházelo z elektrické svítilny, a ta byla Jožkova.

Fr. Cetl.

BORKOVANY.

V severozáp. části okresu kloboučkého v hluboké kotlině jsou Borkovany. Rozložily se v kotlině v krajních hřbetech Ždánského lesa. Z okolních kopců Randle, Veselá Hora, Nová Hora, Vinohrádek, Rozehnalka, Časkov, Vejhňov, nejvýše čnějí Randle 368 m. Mezi kopci se táhnou údolí Bílé hlíny, Čertův žleb, Hladovec, Časkovské, Piskořov, Šaracké, Světlé, svah Ponotka, žlabina Koretina, údolí Gagrazy.

Ve svahu Poustce byly zachovány do r. 1912 poslední zbytky zemních obydlí: chodba 2 m dlouhá, $1^1/_2$ m vysoká, 90 cm široká, okrouhlá místnost v průměru 2 m, s výklenkem na nářadí, s ohništěm. Stěny nesly stopy vybílení. 2—3 m dále obilnice se stěnami vypálenými a s větracím průchodem na povrch země, ucpaným oblým kamenem.

Hřbet Randle—Veselá Hora—Nová Hora je rozvodím potoků, které tekou k východu a k západu. Jsou to: Borkovanský potok s Gagrazským, Časkovský s Pískořovským a Světlým, Spálený. U dvora Časkovce jsou 2 rybníky.

Místní trať má 12 částí: U kostela, U cihelny, Štoček, Obecnice, Ve vsi, Borkovánky, Dolní konec, Bařina, Těšanský konec, Pod hřbitovem, Pod větřákem, Za kostelem. Půda je úrodná, vinice a sady mění se v pole. Vzhled obce mile působí z jara, kdy se promění v jedinou kvetoucí zahradu. Jinak jsou domky dost stěsnané kromě rolnických usedlostí podél silnice. Z budov vynikají kostel, fara a nová škola. Elektrisace je provedena. Po válce obec vzrůstá. Skoro všichni obyvatelé jsou zemědělci, malý zlomek dělníci zemědělští a tovární. Mluví nářečím hanáckým.

V obci je 5třídní škola obecná. První škola byla založena r. 1753. Od r. 1884 byla dvojtřídní, 1895 trojtřídní, 1914 čtyřtřídní, 1922 pětitřídní. Původní škola je nyní obecní kanceláří. Druhá školní budova, vystavěná r. 1884, stávala na místě školy nynější, která byla zřízena r. 1910.

Obecní knihovna má 230 svazků. Ze spolků jsou zde: Sbor dobrov. hasičů, Sokol, Orel a pěvecký spolek Cyrilská Jednota.

Zdravotní poměry v obci jsou nepříznivé. Místnosti obytné jsou málo prostorné a vlhké. Nezdravé mlhy zaviňují časté epidemie. Zdravou pitnou vodu dodává vodovod ze Štočku.

Až do světové války byly zachovány zbytky krásného národního ornamentu malbou květináčů, čepáků, župdrů, podrovnávek, vyšíváním rukávců, prostěradel. Rýsování kraslic se zachovalo. Ukázky nádherného místního ornamentu lze shlédnouti v kloboučkém museu.

Nejčastěji se vyskytují jména rodová: Ondrůj, Bedřich, Mezulánik, Paras.

Lev Kloboucký daroval Borkovany r. 1209 klášteru premonstrátskému v Brně, který je zastavil na 50 let v r. 1511 Janu Petrovskému, kdy opět připadly klášteru v Zábrdovicích a v jeho držení byly až do zrušení řádu r. 1784 a tím zabrány pro nábož. fond. Od té doby byli Borkovanští do zrušení nevolnictví poddanými pánů z Klobouk. V roce 1789 získal je do nájmu šlechtic Dornfeld, r. 1820 koupeny bratřími Neuwallovými, kteří svůj majetek na Kloboucku prodali v r. 1863 Josefu Dufkovi, v jehož potomstvu se dosud udržuje.

Již v r. 1672 stával na obezděném hřbitově kostel, filiální kostela klobouckého. Fara i škola zřízeny r. 1753. Hřbitov pro velkou úmrtnost cholerou již v r. 1831 nepostačoval a proto v témž roce založen hřbitov nový za obcí, kde je dosud.

BOŠOVICE.

Městys Bošovice je nejsevernější obcí v soudním okrese klobouckém. Leží na 34° 30′ vých. délky a na 49° 3′ sev. šířky v kotlince, kterou na západě a jihu uzavírají odnože Randlí, (362 m), na severu výběžky Písečníku (373 m). Údolí Bošovského potoka otvírá se na severozápadě k Otnicím.

Osada je převážně zemědělská. Hospodaří se racionelně. Jeví se též pochopení pro návštěvu hosp. škol. Asi 80 dělníků hledá výživu v Brně. Mají denní autobusovou dopravu. Asi polovina z nich jsou dělníci kvalifikovaní (kovodělníci, tkalci, zedníci atd.).

Nejčastější příjmení starousedlých rodin jsou: Jadrní, Vrzalové, Hradští, Žbánkové, Drkalové. Typická jména tratí: Vyhádalky, Zarybníky, Závistě, Randle, Galáše.

Kulturní spolky: Sokol, Orel, Národní Jednota, Čtenářsko-pěvecký spolek, Hasičský sbor, Hospodářská Jednota. Knihovna má 659 svazků. Těší se štědré podpoře obce. Čtenářů je mnoho.

Škola od 1909 je trojtřídní. Porozumění pro školu je potěšitelné. Kostel sv. Stanislava je asi ze 14. století. Na hřbitově je starý náhrobní kámen z r. 1568, jenž připomíná smrt urozeného pána Petra Bošovského. S návrší nad vesnicí rozhlíží se bošovský hrad.

BRUMOVICE.

Hle, bílá chaloupka s modrou střechou, před ní dvě hrušky a jabloň, stranou studně na trávníku, který se táhne pod humna až k jezírku. Na něm stáda hus.
„A kam hledím, srdce mého výskne kus,
má mladost ze všech koutů vstříc mi letí,
má duše cítí mládí lehký klus —“
Dr. Jan Herben.

Brumovice leží na mírném svahu Chřibů, který přechází na východě v rovinu. Do Hustopeč je 15 km, do Hodonína na 26 km, do Brna 37 km. Nejnižší část osady je 200 m n. m.

Na východní straně vesnice je rozsáhlé brodidlo zvané Jezírko, do něhož stéká dešťová voda téměř z celé obce. Od Morkůvek k východu teče nevelíký potok Haraska, který pramení u Martinic a vlévá se asi 1 km za Brumovicemi do Spáleného potoka. Zastávka místní dráhy Zaječí—Hodonín je 2 km od vesnice.

Skoro středem osady vine se okresní silnice a při ní řadí se domy v dlouhou ulici Dědinu. Ostatní části obce: Hrachůvka, U jezírka, Tabačov, Žlíbek, Vrchní konec (většinou drobné chaloupky postavené z bývalých „presúzů“-lisoven). V několika domech v dědině mají dlouhé staré sklepy. Vesnici zdobí katolický kostel sv. Antonína Paduánského. Kolem něho je hřbitov. Nad ostatní budovy vyniká pětitřídní obecná škola. Její budova pochází z r. 1884, 1893 a 1912. Zmínky zasluhuje sokolovna s kinem, katolický dům, evangelická modlitebna. V budově obecního hostince je umístěna obecní kancelář a poštovní a telegrafní úřad s telefonní hovornou.

Lid mluví nářečím slováckým. Hlavním jeho zaměstnáním je zemědělství, je však i dosti živnostníků; hostince jsou 2, obchodů 5. Průmyslových podniků mimo obecní kruhovku v místě není. Dělníci pracují dílem na státních dvorech (Ostrůvek, Rovinky, Terezín), dílem při melioracích a v cukrovarech. Před válkou se mnoho chudých rodin živilo pletením šáchorových sotůrků.

Místní záložny jsou: raiffeisenka a Domovina. Elektrisace byla provedena 1927 nákladem 330.150 Kč.

V celém brumovském katastru nenalézáme kamene. Stavební kámen i štěrk dováží se z Kobylí a Boleradic. V diluviálních vrstvách (u cihelny) nacházejí se žároviště, popelnice, ba i předměty z mladší doby kamenné a železné.

Dobré pitné vody se nedostává. Hospodáři dovážejí vodu i pro dobytek ze vzdálených studní „U rybníka“.

V několika domech zachovaly se dosud hrnčířské výrobky „habánské“ a malované truhly. Většina cenných věcí byla však asi před 20 lety uložena v kloboučkém museu.

Nejčastější brumovická příjmení jsou: Bula, Mihlík, Valný, Ševela, Konečný.

Z rodáků vynikli Dr. Jos. Liznar, bývalý řádný profesor meteorologie a klimatologie na vysoké škole zemědělské ve Vídni a Ph. Dr. Jan Herben, spisovatel.

Julius Tichý.

DIVÁKY.

„Na modrém nebi slunce parné,
moravská ves v kotlině žárné.“
Petr Bezruč.

Diváky jsou rozloženy v hlubokém úvalu Ždánského lesa. Na jihovýchodě vypíná se Nedánov 368 m, na jihu Holý vrch 401 m, na západě Stará Hora a Liščí kopec 374 m. V historii jsou známy již r. 1131. Jméno se odvozuje od „diváka“, t. j. hlídače a strážce okolí, jenž stával na rozhledně vrchu diváckého „Pohletna“ zvaném. Hlavní dvě řady domů stojí podél potoka Harasky ve směru jihovýchodním. Široká náves ozdobena je pomníkem s poprsím presidenta Masaryka. Pomník zbudovalo r. 1926 místní komité na paměť padlým vojínům ve světové válce. Východní část obce nad Dědinou jmenuje se Vrchní řádek, západní část Za humny, směrem k Boleradicům je Poddvorovsko. Nové domky stavějí se v části zvané Pod Rozpíchle. Vlhkou dolinu uprostřed pěkných sadů s mnoha starými stromy krášlí rozsáhlý zámek s hospodářskými budovami. V zámecké zahradě na návrší bělá se v borovém lesíku kaple z r. 1832 s hrobkou hrabat Fribertových a baronů Lewetzových. Nad vesnicí na Padělkách zvedá se hřbitov z r. 1811. Na úpatí Nedánova o samotě je starý vodní mlýn s nově zřízeným benzinovým pohonem. Silnicemi spojena je obec s Hustopečemi, Klobouky (Boleradicemi).

Zámek pochází ze 17. století. V sadě ponechán byl jediný rybník. Zmínky zasluhuje rozsáhlý vinný sklep zámecký, v němž bývalo až 20.000 hl vína. Také zámecké zahradnictví je udržováno na pozoruhodné výši. Držiteli statku jsou Lewetzové od r. 1888. Mají teď cihelnu, zbudovanou 1919.

Z bývalého pivovaru zřízen byl hospodářský lihovar. Na místě továrny na jemná sukna je nyní myslivna. Lesní správec M. Šmelík, znám je jako chovatel ušlechtilých psů a fretek. V téže budově bývala zeměpanská kancelář: berní úřad a soud.

Kostel Nanebevzetí P. Marie pochází z r. 1350. Diváky zůstaly však dále přifařeny do Boleradic až do r. 1784. Fara je z r. 1869. V kostele jsou některé obrazy a sochy umělecké ceny.

Pod kostelem stojí veřejná jednotřídní škola chlapecká. Budova je z r. 1802. Do r. 1782 byly Diváky přiškoleny do Boleradic. Původní jednotřídka byla zřízena na zámku. K učitelům, kteří zde učili, kromě spisovatele Karla Bukovanského náleží i Alois Mrštík, jenž svým dílem „Rok na vsi“ zvěčnil svou Habrůvku, v níž prožil 35 let svého života.

Naproti škole stojí jednopatrová budova Marianské ochranovny (1882) s jeslemi, mateřskou školou a dvoutřídní soukromou dívčí školou s právem veřejnosti (1893). Působí zde řeholnice, které se zabývají též ambulančním ošetřováním nemocných.

Knihovnu založil Alois Mrštík již r. 1893. Na rozkvět hospodářského života velmi působí velkostatek. Je zde včelařský spolek a spolek pěstitelů drobného zvířectva, kromě toho hasičský sbor, Sokol, Orel, záložny Občanská a Raiffeisenova.

VELKÉ HOSTĚRÁDKY,

do poslední úřední změny v r. 1925 Vel. Hostěhrádky, ve starých listinách Hostirádky. Tak zní také jméno v řeči lidové. Podle místních pověstí stávala na místě dnešního domu č. 1 hospoda, kam scházívala se čeleď z blízké tvrze, která kdysi stála na nynějším Hradisku. Název obce vysvětlován takto: Rádi vítali zde hosty z hrádku — Hostěhrádky, neb dle druhých: Mívali tyto hosty rádi — Hostirádky.

Obec leží v kotlině, obklopena jsouc mírnými vrchy výběžků Ždánského lesa. Je na silnici z Brna přes Bošovice na Krumvíř do Hodonína. Druhá silnice vede kol dvora Časkovce na hlavní silnici Brno Klobouky—Hodonín. Osobní dopravě slouží soukromý autobus z Dambořic, jedoucí přes Vel. Hostěrádky.

Obec rozkládá se hlavně kolem prvé silnice tvoříc Ulici a Dambořský konec, souběžnou ulici Šibrov podél potoka Šibrova a Žabinec. U potoka Univky je Pastvisko a Bohumělský konec, chaloupky seskupeny v Poustka a Úvozek, na silnici k Časkovci je Borkovanský konec. Na Pastvisku spojuje se Univka se Šibrovem a za vsí splynou s potokem Skřipovem vytékajícím od Bošovic.

U křižovatky silnic stojí budova školní, naproti statek Fr. Skopalíka, v jehož některých klenutých pokojích snadno poznáme bývalou panskou budovu. Dosud na stěně síně zachován vypouklý znak panství Bučovického (kn. Lichtenstein). Býval to panský hostinec. Roku 1800 koupil jej od Jana Zelinky Jan Heřmanský s podmínkou, že bude odebírati nápoje ze ždánského pivovaru a pálenice. Majitel jeho osvobozen byl od roboty panské. Vedlejší stavení k statku náležející nazývá se podnes „Zemák“.

Nad školou je budova staré školy z r. 1811, nyní upravená v tělocvičnu, obecní kancelář a byt.

Návrší zdobí katolický kostelík starého slohu, v r. 1926 opravený. Při opravě ponechán původní ráz. Nedaleko stojí kaple českobratrská.

Pozoruhodné jsou domky: Na myslivně, kde bývala myslivna lichtensteinská, Na mlýnku, na místě bývalého vodního mlýna, který byl povodní asi v r. 1870 zničen a Pastouška vystavěna na místě bývalého sídla pastýřova.

Na sever od obce na 1 km počínají se lesy, které se táhnou až k Buchlovu a náležejí panství bučovskému. Na straně jižní a východní jsou dva lesíčky, jinak kraj okolo je vysázen hustě stromy.

Polní hospodářství je hlavním pramenem výživy lidu. Kromě obvyklých živností zmínky zasluhuje válcový mlýn s pilou a dvě cihelny. Lid má zalíbení v ovocnářství. Ovocných stromů je mnoho v zahradách i na polích. Významné pro naši obec je pěstování třešní, jimiž předčí celé okolí. Třešním se věnuje největší péče stálým šlechtěním. Zajímavo, že lid nevěří jiným způsobům roubování jedině do rozštěpu, a to na stromech vzrostlých, a zdaří se. Jednotlivci tržili v letech 1921—23 až 4.000 Kč za třešně. Skupují je překupníci pro Brno. Také hrušek, jablek a ořechů se mnoho pěstuje, vyskytují se i oskeruše a kdoule. Broskví a meruněk není. Vinohradů ubývá. Modré ovoce se rovněž nově málo vysazuje. Uvádíme lidové názvy druhů ovoce: Třešně šarotské, hevelky, domaninky, uherky, skalky, bělice, jadernice, bojanovské. Hrušky králuvky, konhotky, jakubky, baby, ovesničky, fajky. Jablka panenská, funtáky, ječmínky, vinary, kožuchy, pusinky, velenky. Kdoule se zovou kutny. Švestky a slívy: dorancie, blumy, ryngle, špendle, kolovačky. Ořechy: měkkýše a košláky.

V obci jsou spolky: Sbor dobrovolných hasičů, Národní Jednota, Sokol a Sdružení katol. omladiny.

Dlouhá léta působil zde vynikající předák učitelstva a poslanec Josef Havlík.

Ustálená jména rodová: Jakub 13, Tomáš 9, Anna 16, Rosárie 18, Jan 19. Po válce objevují se nová jména: Zdeněk, Slavomír, Miroslav, Ivan, Mojmír, Blahoslava, Jiřina, Otilie, Květoslava. Stará jména zanikají: Martin, Petr, Maxmilián, Melichar, Blažej, Matouš, Ezechiel, Jarolím, Dominik, Barbora, Emerencie, Magdalena, Helena, Cecilie, Kateřina, Dorota.

Rodová jména starousedlíků: a) evangelíků: Majer, Pacas, Sedláček, Pažebřuch, Nováček; b) katolíků: Haba, Haman, Kroupa, Prokop.

Obec byla majitelkou hostince, který v r. 1922 prodala za 120.000 Kč. Dluhů obec nemá, kmenového jmění 98.000 Kč.

Obecní budovy: stará škola, hasičské skladiště, novostavba pro poštovní úřad, sklep.

KAŠNICE.

Katastrální a politická obec Kašnice patří k nejmladším obcím v okrese hustopečském. Byla založena r. 1785. Téměř všichni obyvatelé se živí zemědělstvím. Obec je přiškolena a přifařena do Klobouk, od r. 1802 má svůj hřbitov. Načas spojena byla Kašnice s Klobouky v jednu politickou obec (1850—1867). V roce 1926 vystavěna byla obecní radnice za 45.000 Kč.

Jméno Kašnice má obec po administrátorovi nábož. fondu Kaschnitze z Weinbergu, za něhož byla r. 1786 přidělena půda 36 rodinám českých kolonistů z Chrudimska. Původní dvůr, který patřil k panství kloboučkému, jemuž náležely druhdy všechny pozemky kašnické, připomíná hostinec „Na Čertovci". R. 1802 shořelo 7 usedlostí, č. 22—28; r. 1863 shořelo 11 usedlostí č. 33—37 a 2—7.

KRUMVÍŘ.

Nejvýchodnější obcí polit. okresu hustopečského jest Krumvíř. Leží po dvou stranách silnice, která spojuje Brno s Hodonínem.

Hlavní ulice je stavěna podél silnice. V ní jsou nejdůležitější budovy obce: škola, radnice, kostel z roku 1869 a fara.

Druhá část obce, zvaná Chaloupky, leží za potokem po obou stranách silnice k Bohumilicím. Jest to dosti široká ulice, v níž směrem západním odbočují jiné kratší a užší uličky. Ulice podél potoka nazvána Na rybníčku, uličkám výše položeným říká se Na kopci.

V posledních dvaceti letech rozšířila se hlavní ulice směrem východním k Terezínu. Této nové části obce říká se Na drahách.

Asi sto kroků na sv. od nové budovy školní spojuje se Spálený potok s Kašnickým. V čas oblevy nebo velkých lijáků srážely se tu oba potoky a tvořily prý hromově hučící vír. Proto obec pojmenována Gramvír. Jméno se měnilo dle místní mluvy až na dnešní Krumvíř.

Veliká většina obyv. se zaměstnává zemědělstvím. Obdělává buď vlastní půdu, nebo pracuje na cizím, hlavně „na panském". Kdysi byl v obci větší počet velkých usedlostí o výměře 120—180 měřic, jež patřily pololáníkům a $^3/_4$ láníkům, nejbohatším to sedlákům v obci. ($^1/_2$ lán měl 120 měř. polí, $^1/_4$ lán 60 měr. a $^3/_4$ lán 180 měr.) Usedlosti se

drobily postupem času, hlavně dělením mezi potomky tak, že dnes i $^1/_4$ lány jsou již vzácné.

Stará selská pýcha dochovala se však do dneška i na malých usedlostech. Krumvířské hody, které se slaví koncem měsíce srpna, jsou živým výrazem radosti a spokojenosti nad dobrou sklizní. Tu zašumí dědina jarým veselím a zazáří pestrými barvami národních krojů, jež jsou dosud zachovány. Hody přilákají hosty ze široka daleka, ano i ze zahraničí.

Význačné spolky jsou tři: Hasičský sbor z r. 1904, Sokol a Orel. V Krumvíři je 5 cihelen (1 obecní a 4 soukromé.) Nejčastěji se vyskytuje příjmení: Šebesta, Konečný a Foretník.

Asi čtvrt hodiny cesty směrem k Terezínu rozkládá se dvůr Rovinky, bývalý to císařský statek, nyní majetek republiky.

Fr. Ostřížek.

MORKŮVKY.

V kraji Herbenově, poblíž jeho rodiště Brumovic, jižně od Klobouk, leží Morkůvky. Lesy kobylské, které obklopují osadu se strany jihozápadní, dodávají jí půvabného vzhledu. Nejpěknější pohled je od kloboucké strany s polí nazvaných Podsedky. Okresními silnicemi jsou rozděleny Morkůvky na Horní a Spodní konec. Část od obecního hostince k Brumovicím nazvána je Mršťník. Zde na kopečku je hřbitov podle vyznání rozdělený. Směrem k Boleradicům je Suchý řádek. Náměstí se říká Na Pláckách. Ozdobeno je pomníkem padlým ve světové válce. Pěkně se tu vyjímá sokolovna z r. 1925. Před ní stojí Boží muka. Na Pláckách je vždy rušno. Shromažďují se tu děti z celé dědiny, oživí hrami celé prostranství, aby po chvíli naplnily dvojtřídní školu.

Jiné části obce jsou: Dědina, U jezírka, Jochy, v Kaštance. Bahnité jezírko stačí jen pro husy. Za parných dní poskytuje však i lázně opáleným klukům.

Obyvatelstvo je ze $^2/_3$ vyznání evangelického, $^1/_3$ tvoří katolíci. Veselo bývá v Morkůvkách o hodech. Celá osada nabude svátečního vzhledu, všude zavoní pečená husa a koláče. Chlapci i děvčata obléknou se do pěkného kroje. S nimi veselí se i staří, i hosté jsou vítáni a pohoštěni. Zábava bývá po slovácku rušná, k nejhoršímu nedochází.

Ulice morkůvské jsou již ozářeny elektrickým světlem, ale bláta bývá tolik, že vysoké boty, které nosí strýcové i tetičky, jsou velmi užitečné.

ŠITBOŘICE.

(Starý název Ješutbořice.)

Zemdlí ti nohy a vyschne jazyk, dojdeš-li, ubohý poutníče, po zaprášené silnici ze Sokolnic do Těšan, nikde nenajdeš vlídného chládečku nebo studánky, oko tvé se neosvěží lesnatým pahorkem, ba máš pocit, že kráčíš pouští, třebaže tě všude obklopuje bohatá půda řepná. Přeješ-li si změny, vystup se mnou trpělivě polní cestou na Těšanské Strážky a již se nezastavíš. Objeví se ti kopcovitý kraj, který tě vítá větrnými mlýny. Na levo borkovanský, vpředu šitbořský. Do Šitbořic už není daleko. Vesnička zasedla pod tři vrchy podobné těm, co vidíš ve znaku Slovenska. Jsou to Domaniny. Kuřátek jí očividně přibývá, neboť v desíti letech porozpiala křídla, aby ukryla na 50 nových úpravných domků přiřaděných na všech stranách, hlavně však směrem západním. Za chvilku jsme u hřbitova a cementárny p. Rozsívala.

Doufám, že tě budou Šitbořice trochu zajímat. Občerstvíš se zelení humen, vůní rozkvetlých akátů, stínem košatých lip a ořechů. Hned také poznáš, že nejsme tak chudi, jak se zdáme.

Můžeme se pochlubiti nejen úpravnými domy selskými v dědině, ale i chaloupkami. Třeba se tísní u sebe a nemají často ani zahrádek na kvítí, přece se ti zalíbí svou čistotou a vkusem. Naše hospodyňky nestrpí na zdi ani žilky. Třikrát ročně: před hody, vzkříšením a Božím tělem shodí škrabákem sebemenší kaz na omítce až na „tihlu“, načež dovedně zeď zamažou, čistě olíčí a podrovnávku zabarví. Většina jich i v domácnosti dbá takové čistoty a úklidu. Laskavý poutník promine nám snad, že podobná péče nebyla dosud věnována úpravě návsi, na níž potok vyryl za povodní hlubokou rokli, dosud jen zástavami opatřenou. V létě křoví a stromoví zakrývá její nahotu, takže vypadá i trochu romanticky. Vpravdě však nás netěší, neboť nám také nemálo brání v sousedském styku.

Nejrušnější místo je uprostřed dědiny. Od rána do večera přicházejí sem žízniví s nádobami pro „štengar“. Poláme-li se občas pumpa, je to mrzutá událost pro celou obec. Netrvá dlouho a je zase tato prastará hluboká studna džbánovitého tvaru opatřena dobrým čerpadlem. Lidé prohlížejí, je-li „čisté nebo kalné“. A skutečně: Sirkový tento pramen za deštiva bývá jakoby mlékem zabalen a více sírovodíku obsahuje. Všichni jej chválí, že „ve žňa nezteplá a žalódek je z něho lehké“. Kdo si naň zvykne, nerad se napije obyčejné vody.

Před školou se rojí naše drobotina. Je jí v pěti třídách tolik, že už jí nestačí těsné síně budovy, která hostí i živnost. školu pokračovací a obecní knihovnu. Budova je z r. 1883 a 1903. Na mírném návrší stojí chrám sv. Mikuláše vystavěný 1910 na místě zbořeného prastarého kostela s osmihrannou cibulovitou věží. Před ním byl r. 1927 postaven pomník padlým vojínům. Pěkná je též fara.

Naší pozornosti neujdou ani malé domečky, které vznikly z bývalých presúzů. Dvoreček mají pramalý a chlév je vytesán v pískovcové stráni. Také sklepy v Hradisku a jinde jsou takto vykopány. — Zde vidíš drobení usedlostí. Zastavíš se u domu rozděleného bratrům, podivíš se hnízdečku z přestavěného mlatu. Kdo by sčítal s Domanin všechny ty domy, chaloupky, dvorečky a mezírky Za humny, v Kuchyňce, na Zámečku v Němčičkách, na Pěťince! Nové domky vystavěny jsou z tvrdých pálenic z cihelny pana Konečného, nebo se dovážejí až z Hustopeč. Největší je Matýškův mlýn pod dědinou.

V Raiffeisenově a Zemědělské záložně má lid náš veliké úspory. Dobře prospívá starý konsum „Potravní spolek". Obec koupila celý panský dvůr. Dělníci chodí na drenáže do širého kraje, zedníci a tovární dělníci dojíždějí za chlebem do Brna.

V neděli odpoledne obhlíží hospodář pečlivě ječmeny a „rža" na Svatodušním a v Remízu, pak zbytek vinice starohorské. Mládež si zatím vyjde do romantických Lích — blízkého listnatého lesa — na konvalinku. Tam na 49. rovnoběžce nejpěkněji žežulka kuká.

Milý příteli, vím, že se ti u nás zalíbí. Přijmi mé pozvání na třetí neděli červnovou. Neboj se, že ti zemdlí nohy. Pohodlně se svezeš autem p. Lejsky až k nám. Prohlédneš si větřák s letopočtem 1864 s vrcholu 317 m n. m. Volně si vydýchneš a rozhlédneš se od Rajhradu k Brnu a k mohyle na Praci. Ale hlavní věc: Pochutnáš si na zralých třešních pod širým nebem.

TĚŠANY.

Těšany leží na jižním okraji úrodné roviny, jež se šíří od Brna k Židlochovicům a na východě až k počátkům Ždánského lesa. Celý soudní okres kloboucký, k němuž Těšany patří, je zvlněn jeho výběžky. Jsou to hrboly, kopce, kopečky a údolí a jediné Těšany ustlaly si na rovině v severozápadním cípu tohoto okresu.

Nejbližší řeka je Cezava, vzdálená asi 7 km směrem severním. Do Klobouk je 9 km, do Sokolnic na trati Brno—Přerov rovněž tolik.

Jméno Těšany se dříve psávalo Tiešany, což dokazuje

pečeť obce z r. 1864. Větší části obce jsou: Dědina, Ulička, Velké a Malé Familie. Utěšeného dojmu dodává obci množství ovocného stromoví, růží, révy a květin.

Z významných budov Těšany mají: Školu z r. 1883, úhledný zámeček s dvorem a lihovarem, pěkný kostelík, sokolovnu a orlovnu. Škola má nyní 4 třídy s 1 pobočkou. Žáků je 210. R. 1923 zřízena byla dvojtřídní všeobecná živnostenská škola pokračovací s 39 žáky.

Elektrisace obce provedena r. 1928. Půda je výnosná. Většina pozemků je 3. a 4. bonitní třídy, někde i 1. a 2. Les má pouze velkostatek. Je osázen akáty, smrky a borovicemi a měří 30 ha.

K obci patří dvůr Horní Šinkvice, vzdálený 4 km a Dolní Šinkvice „Šaratský", vzdálený 5 km. U obce jest malý rybníček, který dodává led zdejším hostinským a řezníkům. Staré rybníky (Špidlák) zanikly.

Velkostatek těšanský, náležející paní Leop. Weissové, byl z části rozparcelován a obyvatelstvu dostalo se půdy, po níž léta toužilo. Tak posílen byl v kraji, který nemá průmyslu a továren, jeho hospodářský základ.

Velkostatek L. Weissové množí a dodává veliké množství originální sadby bramborové. Jest organisační jednotkou bramborářské firmy Kartz-V. Kameke pro Čsl. republiku. V ovocné školce Národní jednoty šlechtí se mnoho stromů. Vyváží se líh, pšenice, ječmen a ročně asi 2000 kusů selat. Jest zde kontribučenská záložna, Raiffeisenka, Občanská záložna, Filiálka hospodářského družstva, mlýn, 3 hostince a 2 obchody.

Nejčastější příjmení jsou: Horák a Petlák. Kulturní spolky jsou: Sokol, Orel, Národní jednota a Sbor dobrov. hasičů. Knihovna obecní má 520 svazků.

V Těšanech jsou tyto úřady: Poštovní, telegrafní a telefonní úřad, četnická stanice a řím. kat. fara.

U zámku stojí umělecky provedený kříž postavený 4. října 1815 neznámým člověkem (anonymus quidam) na poděkování, že ukončeny byly války napoleonské. Za zmínku stojí sochy sv. Dominika a sv. Gotharda (z r. 1771).

V letech 1886—1889 vyučoval na zdejší škole spisovatel Alois Mrštík, jenž čerpal z Těšan látku k dramatu „Maryša".

Výhodné spojení s Brnem umožňuje státní autobus na lince Klobouky, Těšany, Brno.

Čeho si přejí občané těšanští a oč usilují? Jedná se o zřízení obvodové měšťanské školy, prohlášení obce za městys, občanstvo chce, aby v obci pořádány byly trhy, zřízen zdravotní obvod a aby konečně našemu kraji dostalo se železné dráhy.

C) Obce soudního okresu Židlochovského.

ŽIDLOCHOVICE.

Město Židlochovice, sídlo okresních úřadů a středisko veřejného života v okrese, leží při stoku Svratky a Cezavy, 18 km jižně od Brna, na úpatí posledního výběžku Chřibů, Výhonu, v nadmořské výšce 197 až 220 m. Obecní katastr zabírá plochu 569 ha.

Město je spojeno s celým okresem hustou sítí silnic



Židlochovice.

v úhrnné délce 152 km mimo silnici státní, probíhající jeho územím v délce 10 km. Nejbližší železniční trať, z Prahy do Bratislavy, je od města vzdálena jen 3 km a je připojena lokální dráhou. Úzkokolejná dráha, vedoucí ze Židlochovic do Měnína, spojuje hlavní dvory státního majetku s cukrovarem a ústřední správou.

Hlavní část obce leží na levém břehu Svratky, rozkládajíc se kolem náměstí Svobody, jako středu, ulicí Masarykovou směrem k Blučině a ulicí Komenského směrem k Nosislavi.

Na pravém břehu rozkládá se státní zámek s cukrovarem, nádražím a nejnovější městskou čtvrtí Žižkovem a ulicemi Šafaříkovou, Žižkovou, Dvořákovou a Denisovou.

Pojmenování posledních stalo se při místních oslavách památných výročí a ulicím starším dána jména slavných českých mužů hned po svržení cizího vládního jařma z vděčnosti za neocenitelné zásluhy o naše národní osvobození.

Při té příležitosti byly také obnoveny starobylé české názvy pozemkových tratí a jména cizí byla nahrazena novými domácími. Naše pozemky se nyní jmenují: Cezavy, Dolní, Prostřední a Vrchní sady, Kříby, Vlky, Nad náplavkou, Štěrbůvky, V lomech, Přední a Zadní hačky, Prostřední a Šibeniční podsedky, Strže, Žleby, Vinohrádky, Revolníky, Výšavy, Maděrán, Podhájí, Hájek, Výhon, Hřeblo, Zajíčky, Kozí hory, Samokytle, Pastviska, Obora, Ovčinec, Na hrázi, Zástruží.

Z městských budov je pamětihodná starobylá radnice, postavená r. 1559, budova okresního soudu a berního úřadu a nová budova obecné školy, zbudovaná v tichém lipovém sadě úsilím české místní školní rady roku 1913.

Budova škol měšťanských, postavená roku 1875, chovala v sobě kdysi školu českou, z níž se časem vytvořila škola utrakvistická, jež byla proměněna r. 1893 ve školu německou s dětmi českými.

Zevně i vnitřně slohově krásnou budovu má Odborná škola hospodářská, zřízená moravskou radou zemědělskou roku 1925. Na podzim roku 1926 byla dokončena v zámecké ovocné zahradě úprava školy výzkumného ústavu včelařského z bývalého skleníku. Jednotřídní škola německá a školy pokračovací chlapecká a dívčí používají budovy české školy obecné. Škola mateřská je v budově matičního odboru, jemuž byla roku 1894 darována. Její druhá třída je zatímně v budově najaté. Na náměstí Strachotově stojí od roku 1730 farní kostel na místě sbořených sedmi obytných domů. Ze starého kostela, kterého časem bylo používáno i k bohoslužbám husitským, zachovala se jen věž s malým přístavkem a dosud slouží za zvonici.

Farní kostel byl částečně zbudován ze zdiva zbořeného bratrského sboru na Sboře Strejcově.

Na náměstí Svobody upoutá pozornost svojí vkusnou úpravou průčelí Národního domu, majetku hasičské župy dra Světlíka. Význačné místo mezi budovami zaujímá cukrovar zřízený r. 1837 Francouzem Florentem Robertem na místě devíti obytných domů. Býval vždy v ohledu výroby na prvém místě mezi cukrovary světovými a také i dnes je zařízen na nejlepší způsoby práce. Nedaleko cukrovaru je z bývalého Kasina tělocvična Sokola s přednáškovou síní, které se užívá pro místní činnost vzdělávací.

Nejvýznačnější místo mezi stavbami má sídelní zámek pana presidenta, zbudovaný v nynější podobě po válkách

napoleonských ze zrušené tvrze, opevněné příkopy, hradbami a zdvihacím mostem.

Pro vzrůst města jsou zajímavými údaje, že roku 1790 tu bylo 172 domů se 1004 obyvateli, r. 1890 286 domů se 2635 obyvateli, z nich 2532 katolíků, 18 evangelíků a 85 židovského vyznání. Roku 1900 zde stálo 335 stavení, v nichž bydlelo 2613 obyvatelů, 1571 Čechů a 1042 Němců. V roce 1910 bylo napočteno 2514 lidí, 1165 mužů, 1349 žen, 1327 česky a 1184 německy „obcujících" a 3 jiné národnosti, 2461 katolíků, 23 evangelíků, 30 židovského vyznání. Při kontrolním sčítání bylo shledáno Němců skutečných 324. Při posledním sčítání roku 1921 bylo zde napočteno 376 domů, 5562 obyvatelů, 1168 mužů, 1394 žen, 2286 Čechů, 229 Němců, 8 Židů, 6 příslušníků jiných národností, 33 cizinců, 2477 katolíků, 21 evangelíků, 21 československého vyznání, 10 židovského, 1 jiného a 32 bez vyznání. V polovici roku 1927 bydlí Židlochované ve 453 domech.

Národnostní poměr, 90% Čechů a 10% Němců, který se ukázal po prohlášení samostatnosti, trvá již po dlouhou řadu let, ale čísla nebyla správně zaznamenávána vlivem továrny a velkostatku.

Obyvatelstvo se živí většinou prací dělnickou, částečně řemesly a obchodem, ale není tu snad ani jediné rodiny, úřednických nevyjímajíc, aby se nezabývala i polním hospodářstvím.

Větších rolníků, kteří by se živili výhradně polním hospodářstvím, u nás vůbec není. Kronikářské zápisy již od 13. století svědčí o tom, že tu kvetlo vinařství. Již roku 1379 měly Židlochovice své horenské právo, a židlochovskému horenskému řádu z roku 1402 jako vyšší stolici podléhaly přemnohé obce na jihu moravském, na př. Nosislav, Žilošice, Uherčice. Vína naše svojí jakostí mohla se měřiti s nejlepšími světovými druhy. Markrabata moravská měla v Židlochovicích vlastního úředníka horného a drobná šlechta moravská zde mívala zakoupené vinohrady. Rozsáhlé bývalé vinice jsou nemocemi, hlavně révokazem, až na nepatrné zbytky téměř docela zničeny. Na úbočích Výhonu se vždy hojně pěstovalo a dosud pěstuje hojně ovocného stromoví, z nichž zvláště meruňky s jižních úbočí mají pověst světovou.

V městě ode dávna kvetla nejrůznější řemesla, jejichž příslušníci tu utvořili cech řádový, řeznický, krejčovský, kožišnický, tkalcovský a ševcovský. Některé cechovní památky zachovaly se dosud. Cechy časem zanikly, a místo nich živnostníky v okrese sdružuje v Židlochovicích společenstvo živností řemeslných, společenstvo holičů, kadeřníků a vlásenkářů, společenstvo hostinských a výčepníků, společenstvo kovářů a podkovářů, společenstvo živností svobodných a koncesovaných se sídly vesměs v okresním městě.

Část obyvatelstva nachází ještě obživu na státním velkostatku a v průmyslových podnicích, cukrovaru, sladovně, mlýně, sodovkárně a třech cihelnách. Po bývalém panském pivovaře zůstala památka jen v názvu domu „Na bednárně".

Z význačnějších živnostenských podniků je tu ještě knihtiskárna, knihkupectví, elektrárna, lékárna, drogerie, strojní kloboukárna a několik velkoobchodů.

Týdenní trhy, zvláště živé na vepřový dobytek a obilí, bývají v sobotu. Výročních trhů mají Židlochovice pět. Dva z nich obdržely roku 1542 od krále Ferdinanda I., třetí přidal roku 1598 Rudolf II. a dva další povolil Josef I. jako panující král český roku 1708.

Na město byly Židlochovice povýšeny roku 1873.

V městě mají sídlo úřady: okresní soud, berní úřad, poštovní a telegrafní úřad (trvají od r. 1850), četnická stanice, důchodkový kontrolní úřad, evidence pozemkového katastru, správa státních lesů, státní správa hospodářská, okresní nemocenská pojišťovna, okresní silniční výbor a železniční stanice.

V Židlochovicích jsou a) spolky vzdělávací: Občanská Beseda, tělocvičné jednoty Sokol a Orel, Odbor Národní jednoty pro jz. Moravu, Okrsek Národní jednoty, Okresní osvětový sbor, učitelská jednota Komenský, Sportovní klub, b) spolky podpůrné: Okresní péče o mládež s Odborem matek a kojenců, Odbor Ú. M. Š., Odbor Červeného Kříže, c) spolky hospodářské: Hasičská župa čís. 44, Sbor dobrovolných hasičů a Hospodářské družstvo, d) všechny politické strany v okrese zastoupené mají zde své okresní organisace.

O peněžnictví je v Židlochovicích postaráno Městskou spořitelnou, Rolnickou záložnou, Raiffeisenkou, Kontribučenskou záložnou a Národní záložnou zemědělskou.

Pětitřídní škola obecná má své počátky před rokem 1601, trojtřídní škola měšťanská chlapecká a dívčí byly zřízeny r. 1919. Jedna třída školy mateřské byla otevřena Ústřední maticí školskou r. 1894 a druhá obcí r. 1919.

Dějiny.

Židlochovice jsou osada prastará. Mnohem starší než svědčí dějiny psané. Vyplývá to již z jejich polohy pod Výhonem, a při větších vodách, která je jako stvořena pro vhodné sídliště. Četně zde vykopávané římské mince z prvých věků letopočtu svědčí, že zde bývala živá obchodní cesta z Podunají na sever.

Určité dějinné zprávy pocházejí až ze zachovalých zemských desk. V nich se dočítáme, že před r. 1349, kdy Karel IV., Otec vlasti, svěřil správu Moravy svému bratru markraběti Jindřichovi, náležely Židlochovice Archlebovi ze Židlo-

chovic a Bohušovi ze Ždánic. Roku 1351 zapsal je Vítek bratřím Alšíkovi z Fulštejna a Janu ze Židlochovic. Ti je r. 1353 prodali markraběti Janu Jindřichovi, jehož správy Morava vzpomíná s nemenší vděčností než vlády samého Karla. Po něm připadly jeho synu Joštovi, který je již jako městečko roku 1407 dědičně daroval Vilému Zajícovi z Valdeka. Markrabě sobě a svým nástupcům ponechal jen vinice s horním právem a viniční desátky. Vilém Zajíc táhl se Zikmundem pod vedením zemského hejtmana Jindřicha z Plumlova proti Žižkovi u Prahy a padl r. 1420 v úvoze pankráckém pod Vyšehradem. Vdova po něm, Dorota, darovala statek r. 1437 Hynkovi z Valdštýna, který měl za manželku Anežku, dceru Jiřího z Poděbrad. V červenci 1459 zastavil se v Židlochovicích císař Bedřich III. na cestě do Brna a později i z Brna, kde sešel se s králem Jiřím, při čemž tento obdržel důstojnost kurfirsta a byl uznán proti Matyášovi pravým a jediným králem českým. Po smrti Hynkově s povolením krále Matyáše zapsala Židlochovice jeho sestra Anna jako svůj dědičný statek své tetě Kuňce z Kravař a ze Strážnice, manželce Václava z Boskovic a jejím synům Jaroslavovi a Ladislavovi z Boskovic. Jaroslav byl kancléřem krále českého, nejvyšším komorníkem cudy (soudu) olomoucké a důvěrníkem Matyáše Korvína, jejž panstvo české, zorganisované Zdeňkem ze Šternberka v Jednotu Zelenohorskou, přijalo za krále proti Jiříkovi z Poděbrad.

Jaroslav sloužil Matyášovi věrně, ale ten, maje jej v podezření ze zrady, dal jej ve Vídni stíti. Ladislav z Boskovic byl z nejšlechetnějších a nejvzdělanějších šlechticů moravských. Studoval v Italii, a mnoho cestoval. Byl kanovníkem v Olomouci a proboštem v Brně. Byl nejvyšším komorníkem a rádcem krále Vladislava II., dobrým vlastencem, v ohledu náboženském snášelivý. Židlochovicím odpustil roboty, hlásky, káceti dříví, ploty plésti, cibuli a zelí pěstovati a konopě trhati za náhradu ročních 20 kop českých grošů. Roku 1508 prodal Židlochovice Vilémovi z Pernštýna, nejvyššímu hofmistru královskému, jemuž už dříve náležela Nosislav. Byl dle Palackého náčelníkem vlastenecké strany, snažil se zvýšiti moc královskou a ostře se rozhorloval i proti nešťastnému vladaření krále Vladislava. Usiloval o jednotu a mír v zemi, stále volal po svorné práci všech Čechů, a bránil cizincům míchati se do českých zmatků. Veliký vliv na něho měla jeho manželka Johanna z Liblic, horlivá ochranitelka Jednoty. Heslem Vilémovým bylo: „S Římany věřím, s Husity držím a s Bratřími umírám." Vynikal věhlasem politickým i vzorným hospodařením na rozsáhlých svých statcích. Vilémův nástupce byl Vojtěch z Pernštýna (r. 1521). Byl oddán králi Ludvíkovi Jagellovci a po jeho smrti r. 1526 pro svůj veliký vliv a vážnost byl jedním z kandidátů na trůn královský. Přál více no-

votám luterským než Jednotě. Bratr a nástupce Vojtěchův, Jan z Pernštýna, měl příjmí Bohatý, protože za něho byl rod na vrcholu slávy. Byl nejvyšším komorníkem a hejtmanem moravským. Mnoho spekuloval a byl ještě svědkem počátku rozkladu slávy a jmění Pernštýnů. Byl náčelníkem strany luterské a nepřízní svojí ku Bratrské Jednotě se nijak netajil. Roku 1533 propustil Židlochovany na „pokornou prosbu purkmistra a rady z toho šenku vinného, totiž 7 drejlinků, kteréž z práva od starodávna šenkovati povinni jsou, každý máz penízem dráže, než svá vína šenkují" za roční úplatu 24 zl.

Zemřel roku 1548 a po něm spravovali statek společně jeho synové Jaroslav, Vratislav a Vojtěch. Při dělení statků obdržel Židlochovice a Hrušovany Jaroslav. Hospodářství vedl nedbale, žil v přepychu, upadl do dluhů, které pohltily skoro všechno jmění. Byl stoupencem strany luteránské a Bratry bez milosrdenství vyhnal ze svých statků. Roku 1551 potvrdil na žádost rychtáře, purkmistra a konšelů, aby občané židlochovičtí měli moc, svůj statek svobodně odkázati, komu by se jim líbilo s výjimkou, že kněžím a kostelům nemohou poručiti než jen hotové peníze. Neměl-li zůstavitel bratří ani sester, manželky ani dítek, připadl majetek obci. Téhož roku připadly Židlochovice Vratislavovi. Ten opět po nějaký čas udržoval slávu rodu na výši. Památné je jeho poselství do Polska r. 1572, aby získal trůn pro Arnošta, syna Maxmiliánova. Vedl život nádherný, štědře podporoval umění a vědy, znamenitě rozmnožil knihovnu v Tovačově, kupoval vzácné obrazy, přestavoval a okrašloval zámky, zakládal nové parky, a v nich vodovody. Na to však nestačily jeho příjmy, a byl nucen prodávati statky jeden po druhém, mezi nimi i Židlochovice.

Roku 1562 potvrzuje Jan Žďárský ze Zástřizl a na Buchlově, že mu náleží Židlochovice, a postoupil své právo na ně Jaroši ze Zástřizl, který vložil je do desk Bedřichovi ze Žerotína, svému zeti. Ten byl vzdělaným v umění literním i válečném a jedním z nejvzácnějších šlechticů své doby. Konav služby ve Španělsku, byl častým účastníkem poselství k cizím dvorům. Roku 1575 byl vůdcem vojska stavovského a rádcem císaře Maxmiliána ve válkách tureckých za Solimana a Selima II. Po čtyři léta byl zemským hejtmanem a místodržícím nejvyššího komornictví moravského. Byl horlivým stoupencem Jednoty, ale k jiným vyznáním snášelivým. Vystavěl v Židlochovicích bratrský sbor a pravidelně ročně přispíval na gymnasium ivančické. Byl ochráncem bratrského kněze Eneáše, jenž řídil překlad bible Kralické, zastával se novokřtěnců v okolí usedlých i flakciniánské obce měnínské. Rád dlíval v Židlochovicích. Přestavěl tvrz na zámek s kaplí. Přespolním majitelům vinic v hoře židlochovické dovolil po-

nechati víno v obci nejpozději dva týdny po sv. Martině. Po této lhůtě připadla polovice neodklizeného vína panským sklepům a polovice obci. Kdo za něho nekonal správně roboty, nesměl „šenkovati“ vína.

Po Bedřichovi zdědil Židlochovice jeho pastorek, Jan Diviš z Žerotína. Studoval v Basileji a byl komorníkem arciknížat Matyáše a Maxmiliána. Když roku 1616 zemřel v Židlochovicích bez potomstva, prodala rodina Židlochovice Adamovi z Valdštýna na Hrádku nad Sázavou. Za něho byli ze Židlochovic vypuzeni nekatoličtí kněži a na jejich místo byli v duchovní správu povoláni rajhradští benediktini na roky 1625 a 1626. Přifařeny sem tehdy byly Němčice, Blučina, Křepice, Nosislav, Pohořelice, Ivaň, Přibice, Vranovice, Nikolčice, Měnín a Přísnotice. Adam sám byl katolíkem, ale snášelivým, a proti stavům podobojí ničeho nepodnikal. Za nastavších bouří války třicítileté odejel do Budyšína a tam byl až do roku 1625 dosti nuzně živ. Císařem Ferdinandem II. byl mu polepšen erb, ale o hrabství se neucházel, maje v úmyslu zemříti jako český pán. Roku 1632 vypukl v obci požár, při němž shořela radnice, škola a jiná obecní stavení, na jejichž opravu darovala Blučina 12 kusů dřev.

Když r. 1638 Adam z Valdštýna zemřel, byl pohřben u sv. Víta v Praze a Židlochovice zdědil jeho nejstarší syn Rudolf, který byl dvorským maršálkem. Roku 1640 zemřel, a vdova po něm, psala se Zdislava z Vallenštejna, soudila se s příbuznými o dědictví pro svého syna Adama Františka. Pocházela ze Sezimova Ústí u Tábora. Za jejího života v bouřích války třicítileté r. 1642, byl vypálen kostel i s věží, fara, škola a 33 domů v dnešní ulici Komenského. V roce 1645 a následujícím řádila tu cholera. Roku 1642 díl císařské armády, vyslaný proti Torstensonovi na Moravu, tábořil u Židlochovic a způsobil obyvatelstvu velké škody. Když roku 1663 vpadli na Moravu Turci pod Achmetem a Kiuprilim ze Slovenska, kde dobyli některých měst, byly Židlochovice na rychlo opevněny zdmi, palisádami a příkopy, ale nepřítel na ně útoku nepodnikl. V září 1663 zastavil se v Židlochovicích velící generál brněnský Radvit de Souches na cestě do tábora břeclavského.

Po vymření držitelů valdštejnských (1696) v době tureckých válek za Leopolda, přešly Židlochovice na rod Filipa Ludvíka Sinzendorfa. Za něho byl zámek rozšířen a vyzdoben, kolem zámku byl zřízen park. Věnoval se vojenství. Za vlády Leopoldovy byl přidělen sboru diplomatickému a v 28. svém roce stal se vyslancem při dvoře francouzském. Za jeho doby byla tu zřízena pošta a přes Svratku byl postaven nový most sochami zdobený, na místě, kde nyní stojí železný a kde dříve bývala jen lávka. Starý most býval proti Sboru. Sin-

zendorf vystavěl roku 1730 farní kostel a počal při něm zřizovati, ale nedokončil, piaristickou kolej a gymnasium. Česky neuměl a dal si proto dosavadní české privileje přeložiti do němčiny. Za Karla VI., který nastoupil vládu po Josefu I., byl jmenován nejvyšším dvorním kancléřem a téměř po 40 let spravoval zahraniční záležitosti rakouské. Byl také stálým rádcem Marie Terezie za prvých válečných let její vlády. Měl veliký vliv i na vnitřní záležitosti říšské. Při vpádu na Moravu (1742) za války s Marií Terezií pobyl v Židlochovicích delší dobu pruský král Bedřich II. Prusové při odchodu ze Židlochovic dali se odvážeti přípřeží selskou, z níž se málokdo domů vrátil. V době rostoucího centralismu za Marie Terezie (1742) Sinzendorf zemřel a jeho synové prodali Židlochovice nejvyššímu komorníkovi moravskému Leopoldu z Ditrichštejna, který je po šesti letech postoupil Karlu Maxmiliánovi z Ditrichštejna na Mikulově. Ten dal opraviti starý i nový vyhořelý kostel a zvelebil zámecký park tou měrou, že byl nejkrásnějším na Moravě. Ditrichštejn prodal špitál na nábřeží a dal postaviti nynější u kostela. V té době (1754) stavěla se státní silnice z Vídně do Brna a Židlochované se práce účastnili. V této době byly zrušeny pastviny v údolí Svratky a rozdělány na pole, na nichž byly po prvé vysazovány brambory, pěstována cukrovka a zaséván jetel. Byl také proveden soupis půdy selské, t. zv. katastr teresiánský, a byla z půdy vyměřena daň pozemková. Za účelem přehledu branců bylo zavedeno (1753) sčítání obyvatelstva a (1770) sčítání domů.

Reformami Josefa II. ztratily Židlochovice hrdelní právo, které vykonávaly pro celé své okolí od r. 1729, kdy byly zrušeny hrdelní soudy v Pohořelicích, Nosislavi, Blučině, a Měníně. Panovník tento nejen že omezil trestní moc vrchností a odstranil trápení při výslechu, ale upravil také právo poddaných ku stížnostem. Stalo se to jistě pod vlivem propuknuvší revoluce francouzské, ale s výsledkem jistě nepatrným, jak vidíme z pozdějších událostí. V prvém roce vlády Josefovy utrpěly Židlochovice i s okolím veliké škody krupobitím. Dědic a nástupce Karla Maxmiliána, Jan Karel z Ditrichštejna, prodal (1784) emfyteutický mlýn, u něhož od nepaměti stávala vodárenská věž, do které se čerpala voda ze Svratky pro potřebu zámeckých příkopů a vodojemů v parku, než roku 1801 byl proměněn ve štěpnici. V té době tu byla také zřízena první sirotčí pokladna, která půjčovala hotovosti na 4% a později na 5% úroků. Roku 1802 bylo zde po prvé očkováno proti neštovicím. Za válek Napoleonových s Františkem I. město mnoho vytrpělo. Byl zde ubytován s vojsky (r. 1798) ruský generál Suvarov. Po kapitulaci Ulmu byl zámek po tři týdny vězením generála Macka. Bitva na Prackém kopci, v dějinách nazývaná bitvou u Slavkova, začala prvními

potyčkami u Židlochovic na silnici hrušovanské. Roku 1805 platily Židlochovice 1000 zl. výpalného a roku následujícího utrpěly škodu 25.000 zl.

Po smrti Jana Karla (r. 1808) zdědil Židlochovice jeho syn František z Ditrichštejna, který býval vyslancem v Petrohradě, Berlíně a Mnichově. Za těch dob byla ve smyslu právě prováděné reorganisace armády zřízena domobrana, která se účastnila vítězného boje armády arcivévody Karla u Ošper (1809) a byla Napoleonem poražena u Ogruně. V září 1809 projel Židlochovicemi Napoleon na cestě do Hustopeč. Po válkách napoleonských byl znova upraven zámecký park, rozbořeny hradební zdi a železná zámecká děla byla odvezena do Blanska, aby tam byla roztavena. Byly zrušeny zdvihací mosty a příkopy zhruba zasypány. Poslední jejich stopy zmizely až na začátku století dvacátého.

Na začátku devatenáctého století jako ozvěna francouzské revoluce, která se zatím uklidnila v podobě parlamentní monarchie pod Ludvíkem XVIII., odhodlalo se obyvatelstvo na panství kounickém a židlochovickém žádati, aby bylo zcela zproštěno poddanských závazků. Na tajných poradách shodli se na prosebném listě k císaři. Sepsal jej cvrčovský učitel. Po dlouhém a únavném instančním řízení bylo žadatelům pohroženo přísnými tresty, budou-li se nadále odvolávati, a prosbě vyhověno nebylo. Tajné schůzky však nepřestaly, příspěvky na výlohy se ochotně skládaly a deputace u dvora vídeňského se netrhly. Marně bylo vyšetřováno, kdo žádosti píše, a kdo cesty hradí, všechnu odpovědnost brali na sebe deputovaní. Za to požívali veliké úcty v selském lidu jako jeho mučedníci. Dne 4. prosince 1819 byl vydán poslední rozsudek. Krajský komisař s úřednictvem všech dvorů přijeli hned na to do židlochovického zámku a pozvali si po dvou zástupcích z každé obce, aby jim jej sdělily. Mělo přijíti asi dvě stě, a dostavilo se přes tisíc sedláků, že jim veliká zámecká síň ani nestačila. Rozsudek dvorního nálezu zněl pro hlavní vinníky na několikaměsíční žalář v okovech zostřený veřejnou obecní prací a pro ostatní na vězení kratší. V 10 hodin dopoledne bylo spoutáno 40 odsouzených. Ostatní přítomní se jich ujali a osvobodili. Zprávu o tom nesla nová deputace do Vídně s novým dovoláváním se práva. Nic vše nepomohlo. Do Židlochovic přijela setnina granátníků se třemi důstojníky, a odsouzení, kteří chtěli výsledek odvolání vyčkati v Židlochovicích, byli znova vyslýcháni a souzeni bezmála po celý měsíc, načež za vojenské asistence byl jim přísný rozsudek ohlášen. Poslední vídeňská deputace byla postrkem dopravena zpět a poddanství opět zhoršeno.

František Ditrichštejn se zadlužil a následkem toho prodal Židlochovice Habsburkovi Albrechtovi Sasko-Těšínskému,

po němž jej zdědil Karel Ludvík. V té době rozšířily se Židlochovice pod hliníkem v nynější ulici Husově dvaadvacíti domy. Král Ferdinand na své korunovační cestě do Prahy zastavil se v Židlochovicích (r. 1836) a po druhé (r. 1848), když prchal se dvorem z Vídně do Olomouce. Doprovázel jej pozdější panovník František Josef.

V březnu (14) 1837 bylo pozorováno v Židlochovicích zemětřesení. Zastavilo v četných domech hodiny, ale jiných škod nezpůsobilo. Koncem prvé polovice devatenáctého věku byla naše obec navštívena častými požáry. Roku 1840 vyhořelo 44 domů v ulici Masarykově, 1842 hořelo v cukro-



Sídlo pana presidenta v Židlochovicích.

varu, 1843 lehlo popelem 8 domů v ulici již jmenované, 1844 vyhořel cukrovar, r. 1845 shořelo 6 domů v Komenského ulici a 1853 bylo zničeno požárem 8 domů na nábřeží.

Po Karlu Ludvíkovi připadl velkostatek Albrechtovi a po něm Bedřichovi, jemuž za války světové bylo přezděno „krvavý Gero" a za trest viny válečné mu byly statky trvale zabaveny pro stát československý. Když byl spor o zabrání trvale rozhodnut haagským smírčím soudem pro republiku, potvrdil toto státní vlastnictví svým pobytem v Židlochovicích pan president T. G. Masaryk.

Po zrušení nevolnictví byl lid od nadvlády velkostatku osvobozen, ale znova uvržen pod vládu kapitalismu a ger-

manisace. Pamětihodný je zápas Čechů zdejších o spoluvládu v obci a za českou volnou školu, který začal hned po jejím obnovení r. 1893 a zvláště mocně vzplanul po vydání školského národního zákona moravského r. 1906. Od toho roku místní školní rada hájila svého práva na české děti navštěvující německou školu šestkráte až před nejvyšším správním soudním dvorem ve Vídni, vynutila na vládě zrušení školských nařízení Marchetových i Stürkhových a dočkala se exekutivního provedení vymožených rozsudků vítěznou světovou válkou, po níž česká škola z nedávné dvojtřídky vzrostla na šestitřídní školu obecnou a šestitřídní měšťanskou.

České obyvatelstvo pokusilo se při posledních dvojích obecních volbách předválečných, aby do svých rukou alespoň částečně dostalo správu obecní. Úsilí toto při platném veřejném ústním hlasování, jež dálo se pod osobním dozorem zástupců kapitálu, nemělo úspěchu, ale po prohlášení republiky nepromeškali jsme ani chvíle, aby se český lid ihned ujal správy starobylého českého města Žerotínů. Vede ji dobře ku zdaru obce i okolí.

Vynikající osobnosti. Z Českých bratří působil v Židlochovicích Jiřík Strejc, narozený 1536 v Zábřeze, na kněžství zřízený v Přerově. Studoval na universitě v Královci a Tubinkách. Z Hranic musil se přestěhovati do Židlovic, že neposlouchal starších, že zaváděl novoty v obřadech i učení a že se jako kněz oženil. Překládal bibli českou vydanou v Kralicích. „Muž učený, pilný a při vykládání Biblí nové mnoho práce vedoucí vyložil na náš jazyk „Institutiones Calvini", vydal spis „Žalmové aneb zpěvové sv. Davida v rytmy české nově vyložené a k zpívání zformované" podle způsobu kalvínského a sepsal knihu „Mravové aneb naučení potřebná dítkám rytmy českými sepsaná".

V Židlochovicích se narodil Pavel Střemcha, ředitel městské reálky v Brně a německý literární historik a statistik. Žil zde Jan Ondřej Eder, (1786—1858) vrchnostenský úředník a kronikář našeho města, z jehož nadace se dosud odměňují služebné osoby, které se udrží na jednom místě přes tři roky. — V Židlochovicích založil cukrovar, rafinerii a lihovar ve francouzském Iséroně narozený Florentin Robet. Zde konal pro cukrovarský průmysl tak důležité první pokusy o maceraci čerstvých řízků, na něž si sestrojil zvláštní nože a strouhačky. Zde těžila se po prvé cukrová šťáva z řízků řepných diffusí.

*

Z vědeckých a literárních pamětihodností lze tu jmenovati archiv zámecký, soudní a obecní, obecní knihovnu, jež vznikla z knihovny besední a sokolské, knihovnu učitelské

jednoty Komenský, okresní učitelskou knihovnu vedle několika knihoven soukromých.

O umění hudební je dosti dobře postaráno pěveckým sborem, smyčcovým kvartetem a dvěma lidovými orchestry.

Z uměleckých pamětihodností jsou tu sochy čtvera ročních počasí na průčelí zámku a sochy u vjezdu zámeckého od brněnského sochaře Jiřího Schaubergera. Před zámeckou kaplí jsou čtyři sochy ze židlochovického pískovce od zdejšího rodáka Jana Sterna. V zámecké kapli je opravdový skvost sochařského umění, Canovova socha sv. Kristiny z karrarského mramoru. Byla sem přivezena z vídeňských sbírek jako svatební dar Kristiny, manželky Albrechta Habsburka. Starý Sinzendorfský most přes Svratku byl ozdoben sochami, jež stojí nyní u silnice nosislavské před hřbitovem. Starobylé sfingy i s jinými ještě sochami, jež stávaly na zámeckém mostě, byly r. 1842 rozbity. Sály zámecké jsou vyzdobeny mimo jiné kresby devíti nádhernými obrazy mistrů nizozemských.

V Židlochovicích je v soukromém majetku značný počet cenných původních uměleckých obrazů a leptů.

Ve správě českého lidu město Židlochovice zdárně zkvétá a rozšiřuje se. Napomáhá tomu zdravá a výhodná poloha v krásném okolí u hlavního města a u dráhy, dostatek dobrého stavebního kamene a písku, hojnost dobré cihlářské hlíny a hlavně nevyčerpatelné prameny pitné vody jak ze staršího gravitačního vodovodu na Výhoně, tak i z nové studny zřízené i s potrubím výtlačným r. 1926 u obce Unkovic. Podmínky tyto v rukou pilného, šetrného, střídmého, vzdělání a pokroku milovného obyvatelstva jsou nejlepší zárukou šťastné budoucnosti našeho starobylého města.

A. Coufalík.

BLUČINA

se připomíná již r. 1048, kdy kníže Břetislav I. vymezil majetek rajhradského kláštera až po její hranice. Leží na severním úpatí Výhonu, odkudž je viděti až k českým hranicím a Malým Karpatům. Tudy vedla hlavní silnice z Polska do Rakous a do Maďarska až do r. 1333, kdy král Jan zakázal ji používati... Dnes vedou silnice na čtyři strany: do Židlochovic, Opatovic, Měnína a Moutnic.

Osada má tvar okrouhlý. Velké dlážděné náměstí ozdobeno je uprostřed sochou P. Marie. Ulice Komenského, vedoucí k Židlochovicím, bývala původně samostatnou osadou a slula Böhmdorf (Pendrov), ježto byla osídlena Čechy, zatím co v Blučině se usazovali Němci. Osada Böhmdorf později zanikla. Blučina byla osadou zeměpanskou a byla zastavo-

vána. Od r. 1492 měla se Židlochovicemi stejné držitele. Obyvatelé byli povinni robotou, z níž se částečně vykupovali. Svobodný dvůr stával v Zadní ulici (nyní Havlíčkova) na čís. 90—92 a byl později rozprodán.

Původně českou Blučinu Němci kolonisoval žďárský klášter. Po husitských válkách se Blučina počeštila, ale v třicetileté válce byla skoro vylidněna. Tu opět přibylo několik rodin německých a bylo zde 13 rodin usedlých Němců a 58 rodin usedlých Čechů. Do r. 1880 se Němci počeštili úplně. Zbyla jen německá příjmení a německé názvy polních tratí. Také lidová mluva má dosud známky historického vývoje.

Velké usedlosti jsou hlavně v ulici Komenského. Menší hospodářství jsou v ulicích: Hřbitovní, Nové, Na návrší, Sokolské. Čilý ruch stavební byl patrný zvláště v prvních letech poválečných.

Jílovité, šikmé vrstvy půdy působí, že za vlhkých let pole Záhumenní se pošinuje a ohrožuje přilehlé domy zasypáním. Na Výhon vede množství hlubokých cest vymletých spoustami vod, jež za bouří a lijavců odtud hrnou.

Blučina patří k nejbohatším zemědělským osadám na Moravě. Hlavní plodinou je cukrovka. Na úbočí Výhonu daří se vinné révě a meruňkám, za něž strží hospodáři značný peníz. Obojí však bývá často poškozeno mrazy. (Roku 1926 poskytl sad $2^1/_2$ měřice se spodní kulturou révy 50 q meruněk.) Les je již téměř úplně vykácen, takže se jeví citelný nedostatek dřeva.

Pamětihodný je chrám, který má 3 lodi, mimo jiné křtitelnici, která má tvar osmihranného kamenného kalichu, jehož každá strana zdobena je střídavě kružbou a štítem. Dějepisci kladou vznik tohoto díla do pozdní gotiky, ač by v úvahu přicházelo i mínění, že může býti i původu husitského, neboť Blučina zažila reformaci husitskou. Byliť tu kališníci, později Čeští bratří, jimž vystavěl sbor židlochovský pán Bedřich ze Žerotína. Po vydání tolerančního patentu ukázala se ještě menšina helvetská.

Z budov zasluhuje pozornosti radnice s podloubím se třemi románskými oblouky. Pochází z r. 1611. V průčelí je městský znak (dva mužové nesoucí hrozen) a nápis: „Milujte spravedlnost vy, kteří soudíte zemi, smyslete o pánu bohu dobře a v uprzimnosti srdce hledejte jeho: Moudrosti 1. kap." — Mělať osada až do r. 1729 hrdelní právo, jež bylo nepochybně vykonáváno na radnici; proto tento nápis. Odsouzenci bývali popravováni „Na stinadle" (trávník nad katol. a evang. hřbitovem).

Škola 6třídní má dvě budovy z r. 1891 a 1915. V nové škole je též umístěn obecní chudobinec.

Kroj, písně, popěvky a obyčeje vymizely.

Ke zvelebení obce velmi přispěla regulace Cezavy před válkou a elektrisace, provedená po válce.

BRATČICE,

vesnice (jméno od osobního jm. Bratek), dvoutřídní škola, fara, leží v bahnité kotlině 216 m nad mořem při silnici z Rajhradu do Dol. Kounic, od Židlochovic na sz. 8 km vzdálená.

Obyvatelé zaměstnávají se většinou polním hospodářstvím a chovem dobytka, menší zemědělci přivydělávají si na živobytí jako dělníci v lomu, v cihelnách, v živnostech stavebních, v zimě pracují v cukrovaru v Hrušovanech. V osadě je několik živnostníků a řemeslníků, tři cihelny, obecní kamenný lom, který je pronajatý silničnímu výboru židlochovskému.

Spolky jsou: Sokol, Hasičský spolek, Spořitelní a záloženský spolek, pak spolky politické.

Spojení s Brnem je udržováno soukromými autobusy z Loděnic a Odrovic jednou denně; na dráhu do Rajhradu jezdí soukromý autobus z Dol. Kounic třikrát denně.

Bratčice jsou osadou prastarou. Před lety byl vykopán v jedné cihelně popelnicový hrob. Vesnice bývala majetkem bývalého kláštera v Dol. Kounicích. Po jeho zániku změnila osada několikrát svou vrchnost, až pak zase připadla k panství dolnokounickému. Vrchnosti byly odváděny různé dávky a desátky kromě roboty. Tři domy místo roboty platívaly každoročně pánům penězi.

Škola byla zřízena r. 1788 v č. 69. Roku 1791 převzala ji kounická vrchnost. Když se školní budova r. 1813 zbořila, bylo vyučováno v č. 64. Roku 1865 postavila obec na místě zbořené staré školy novou budovu. Tato škola byla jednotřídní. Roku 1884 byla rozšířena na dvoutřídní a budova přestavbou nabyla nynější své podoby. Starší děti chodí do měšťanské školy v Dol. Kounicích (5 km); na tuto školu přispívají Bratčice každoročně několika tisíci Kč.

Bratčice bývaly přifařeny do německého Pravlova. Roku 1709 postavila obec kapli, která r. 1777 byla rozšířena. Od roku 1855 konány v osadě každou třetí neděli bohoslužby. R. 1873 zřízena tu samostatná fara, kaple pak r. 1878 přestavěna v nynější kostel, zasvěcený sv. Trojici.

Roku 1926 připojeny Bratčice k síti Západomor. elektráren; elektrické osvětlení má škola i kostel.

A. Gryc.

ČELADICE

jsou osada, která náleží k politické a katastrální obci Rajhradu, s nímž těsně souvisí. K němu je přifařena a přiškolena. Od 13. stol. až do r. 1830 rozkládaly se Čeladice na nízko položených pozemcích mezi mlýnskou stokou a řekou („Staré Čeladné"). Při jarních povodních bývaly zatopeny; když r. 1830 byly domky povodní pobořeny, založena nynější osada stejného jména.

HOLASICE.

Katastrální a politická obec Holasice leží na pravém břehu Svratky 3/4 km jižně od Rajhradu. Část domů je vystavěna na návrší, část pod ním, třetí část (Chorvátsko) za železniční tratí při okresní silnici do Židlochovic. Přifařena a přiškolena je do Rajhradu.

Holasice připomínají se r. 1349 jako činžovní a desátková ves kláštera rajhradského. Na počátku 17. století měla 25 domů, ve válce třicetileté jich zpustlo 13. Stará obecní pečeť je z roku 1674.

Nyní se Holasice rozšiřují směrem k Rajhradu.

HRUŠOVANY U BRNA.

Obec Hrušovany u Brna leží v údolí svrateckém při potoku Říčce (Šatavě), na rovině 2 km od Židlochovic. Půda obce jest částečně naplaveninou, (ložiska písku, štěrku a částečně cihlářské hlíny) z části dnem bývalého jezera (Rohrbach) s bujným kdysi porostem. Dnes jest tato část odvodněním proměněna v nejúrodnější pozemky. V naplaveninách písku a cihlářské hlíny nalezeny byly při stavbách, odkopávkách a p. předměty kostěné, bronzové, popelnice a j., které uschovány jsou ve škole i u soukromých osob v obci.

Obec měla v r. 1921 228 domů (nyní 310) pěkně seřazených do několika delších ulic, které jsou pojmenovány: Masarykova, Havlíčkova, Kozinova, Sušilova, Třebízského, Poštovní, Tyršova a j. Stále se stavějí rodinné domky na pozemkách, které zakoupilo vyvlastňovacím řízením z panské nivy za drahou v r. 1920 stavební družstvo. Hrušovany leží 183 m nad mořem a svažují se mírně k východu k řece Svratce. Z nejstarších budov jest zbytek staré myslivny u sokolovny a mlýn. Školy jsou dvě — stará a nová, která je moderně zařízena. Cukrovarní rafinerie patří k technicky nejmoderněji vypraveným továrnám u nás a produkuje v době kampaně denně 4000 q čistého cukru. Zaměstnává přes 1000 dělníků. Cukrovar vyrábí elektrický proud pro osvětlování celé obce.

Elektrická síť jest připojena k síti Západomoravských elektráren. Drahou jsou Hrušovany spojeny s hlavními městy Brnem a Bratislavou, s ostatním světem usnadňuje spojení pošta, telegraf a telefon. Půda jest úrodná, lesů u Hrušovan není. Dva rybníky slouží k účelům továrním.

Půdou dán byl obci i obyvatelstvu ráz zemědělský, který je víc a více stírán přílivem dělnictva a zřízenectva.

Obec jest na rozhraní kraje slováckého, horáckého a hanáckého, což patrno i v místním dialektu se znatelnými prvky těchto nářečí. Však ani pozdější německý vliv nezůstává beze stop. Lidový kroj místní nebyl nikdy svérázný a byl dávno odložen. Rovněž i lidové zvyky a obyčeje jsou ponejvíce varianty lidových zvyků moravských a žijí dlouhá léta již tradičně. Z lidové poesie doposud se vyskytují některá dětská říkadla, škádlivky a pod. Trhů tu není.

Nejčastější příjmení v obci: Sopoušek, Veis, Kolegar, Kloupar, Hodovský. Spolky jsou v obci dva: Sokol a Orel. Zdravé pitné vody jest dostatek.

O prázdninách v roce 1882 pobýval i se svou rodinou v domě číslo 21 nynější president T. G. Masaryk. Otec jeho byl v té době hospodářem na místním statku.

Z historických událostí, které zanechaly stopy v obci, neb jsou zaznamenány, jsou boje Matyáše s Rudolfem II. (kamenný pomník v polích s letopočtem 1595). Do doby této spadá asi zánik obce Koválova při cestě k státní silnici do Pohořelic. (Trať: Na Koválově.) Kdežto z dob válek husitských nemáme žádných památek ani údajů, patrno z písemných záznamů, že po válce třicetileté bylo 36 domů pustých a ladem leželo 900 měřic (150 ha) půdy. V tomto období usazovali se vlivem vrchností tehdejších v obci osadníci němečtí. V přesném záznamu jsou dávky a roboty vrchnostem. Před bitvou tří císařů u Slavkova začaly se první srážky vojsk ruských a francouzských na silnici z Hrušovan do Židlochovic.

Před světovou válkou působila v obci správa panství bývalého arcivévody Bedřicha silným vlivem germanisačním, který byl zesilován vlivem cukerní rafinerie, založené v obci v r. 1881—82 německou společností. Nátlakem těchto zřízena v r. 1882 německá škola, která měla vytvořiti spojovací most mezi Vojkovicemi, Židlochovicemi a německými osadami na Pohořelsku. Škola se udržela jen 9 let. Snahy germanisační nezůstaly bez vlivu na tehdejší duševní život a národní charakter obyvatelstva.

V letech 1884—86 učil na obecné škole v Hrušovanech učitel a spisovatel Alois Mrštík.

Hrušovany jsou dlouholetým působištěm MUDr. H. Světlíka, znamenitého pracovníka moravského hasičstva.

IVAŇ.

Ivaň rozkládá se z velké části po obou stranách živé silnice z Vranovic do Mušova na jižní straně pahorku, jenž patří k posledním výběžkům vysočiny Českomoravské.

Směrem k Mušovu v lesním zátiší, asi 20 minut od Ivaně najdeme soutok Jihlavy, Svratky a Šatavy. Šťavnaté louky a stinné doubravy, charakterisující kraj, bývají svědky nebezpečných záplav za povodní (poslední 1926).

Obyvatelé se živí hlavně polním hospodářstvím a chovem dobytka hovězího i vepřového (hojnost píce i žaludy). V Ivani jsme na jazykovém pomezí. Styk s německým Mušovem býval české národnosti spíše na újmu než ku prospěchu. Dnes je občanstvo kulturně vyspělejší a národně uvědomělé. Z budov vyniká krásná trojtřídní škola, upravená roku 1911, kostel a fara z roku 1787.

Ivaň je osada velmi stará, neboť se připomíná již roku 1086. Za války třicetileté byla téměř vylidněna; zůstaloť na živu pouze 24 lidí. Spojení se světem dosaženo bylo 1884 zbudováním silnice Vranovice—Mušov, po níž udržuje se čilá doprava k Mikulovu. Pozemkovou reformou, regulací řek a elektrisací spěje osada k dalšímu rozkvětu.

KŘEPICE.

Vesnice Křepice leží na svahu Liščích hor, sklánějících se k severu, 251 m vysoko nad mořem a hraničí s katastrem nikolčickým, hustopečským a němčickým. Severní část katastru jest rovina, jižní je kopcovitá. Nejvyšším místem jest jihovýchodní hranice v sousedství Liščího vrchu, nejnižším Žleb pod dědinou. Půda jest většinou hlinitopísčitá, částečně jílovitá. Pramen Svaté, jemuž připisována léčivá moc, spojuje se s Točkou, velice dobrou pitnou vodou. Oba prameny poskytují Křepicím dostatek pitné vody. Točka odtéká žlebem do Svratky. Obyvatelé jsou všichni zemědělci. Dobytkářství věnuje se v Křepicích veliká péče, ačkoliv ušlechtilých plemen rolníci nezavádějí. Les nepostačuje zásobovati vesnici dřívím.

Se světem jsou Křepice spojeny okresní silnicí, vedoucí z Němčic do Nikolčic. Kromě tří cihelen není v místě jiného průmyslového podniku.

Nálezy z doby bronzové (sekyrka), z doby pokolení skrčenců (nádobky, náušnice a kostěná jehla odevzdány Zem. museu v Brně) a z doby hradištné (popelnice tamtéž) ukazují, že Křepice jsou prastarým sídlištěm. V době historické děje se první zmínka o Křepicích r. 1349. Místní zápisy počínají se rokem 1740. V pohnutých dobách válečných skrývalo se obyvatelstvo v podzemních „lochách“ dovedně vy-

kopaných pod staveními, v některých případech s příchodem k vodě. Dnes jsou lochy většinou zasypány.

Škola je v obci od r. 1740. Je čtyřtřídní, má pěknou budovu a 194 žáků. Postavena byla r. 1910 za 64.000 K. Kostel sv. Bartoloměje je z r. 1791.

Kromě Melantrichovy bible, vzpomenuté ve Vlastivědě mor., dochoval se v obci Komenského Manuálník z r. 1658 a bible tištěná r. 1529 u Pavla Severina z Kupí Hory na Starém Městě Pražském.

LEDCE.

Ledce, česká obec, má 305 obyvatelů, z nichž je 275 Čechů a 30 Němců.

Při zemské silnici leží dvůr, ves západně dvora, v malé kotlině na pravém břehu potoka Říčky. Náves s kaplí tvoří ulici.

Většina obyvatelstva zaměstnává se polním hospodářstvím a chovem dobytka a jen nepatrná část hledá výživu v průmyslových podnicích brněnských. Ledce patří k nejstarším osadám našeho okresu. Kolem r. 1257 byl jejich majitelem Vavřinec z Ledce, jehož rod se udržuje do r. 1500. Jiní majitelé Ledců byli: R. 1593 Burian Žabka z Limberka, pak hrabě Thurn. R. 1590 Bedřich ze Žerotína připojil Ledce k panství židlochovskému. Za třicetileté války byla ves úplně zničena Švédy; teprve kolem r. 1673 byla nově osídlena. V 18. století připadlo židlochovské panství rodu habsburskému a s ním i Ledce. Od této doby nastává poněmčování obce. Osada je přifařena do německé osady Medlova, kamž se chodilo do školy do r. 1874. Roku 1875 byla vystavěna škola v Sobotovicích i pro Ledce. Na nátlak několika přistěhovalých Němců z Medlova, kteří se zmocnili vlády v obci za účinné podpory velkostatku, byla Schulvereinem založena v Ledcích r. 1883 škola německá. Z 18 žáků uměl německy pouze jeden. Německá menšina udržela si nadvládu v obci až do 28. října 1918. Po převratě byly Ledce obsazeny vojenskou posádkou ze Židlochovic za vedení dr. H. Světlíka. Zásluhou Josefa Nevěděla, Frant. Jakše a jiných uvědomělých občanů dostala obec konečně českou správu. Komisařem jmenován Frant. Jakš. Na žádost 54 rodin přeměněna škola německá v českou. Velké zásluhy si o to získal okr. škol. insp. Č. Vorel. V dobách nejhorších staral se o udržení národního vědomí v Ledcích řídící učitel Jakub Kadlec ze Sobotovic.

LOUČKA

leží na levém břehu řeky Svratky při silnici Rajhrad-Chrlice. Kolem osady jsou lány úrodných polí, které před regulací

(1848) brázdil klikatý tok řeky Svratky. U Rebešovic jsou na místech starého řečiště dosud močály.

Loučka byla založena r. 1048 a tvořila původně předhradí kláštera rajhradského. Tehdejší obyvatelstvo bylo klášterní čeledí. R. 1405 připomínají se zde 4 lány, na nichž hospodařili usedlíci s podruhy. Obec měla za války třicetileté jen 19 čísel, po zrušení roboty 51 čísel, r. 1910 již 57 čísel s 376 obyvateli, r. 1927 106 čísel s 429 obyvateli národnosti čsl., vyznání řím.-kat. Obecní pečeť pochází z r. 1674.

Děti chodí do školy do Rajhradic. Po dobré silnici trvá jim cesta asi 7 minut. Obyvatelstvo se zaměstnává zemědělstvím, ale většinu jeho tvoří dělníci a železniční zřízenci zaměstnaní v Brně.

V obci je čilý ruch kulturní a spolkový. Elektrisace provedena v r. 1917.

MĚLČANY.

Obec Mělčany je rozložena v údolí mezi nevysokými výběžky vysočiny Českomoravské. Údolí se táhne směrem od sz. k jv. a ústí do úvalu Dyjsko-svrateckého, na obou březích Mělčanského potoka. Tento potok je po větší část roku zcela vyschlý, jelikož jeho voda se pomalu ztrácí k hranicím obce do země, aby se zase v katastru obce Bratčic objevila. Půdorys obce je nepravidelně podélný s dvěma širšími návsemi. Nadmořská výška činí 231 m. Dosavad jest postavena jediná silnice Bratčice—Dolní Kounice. Staví se silnice do Silůvek asi 4·5 km dlouhá, kde jest nejbližší nádraží na trati Brno—Znojmo. Elektrisace dosud obec nemá, ač vedení jest v těsné blízkosti.

Půda v obvodu obce jest většinou hlinitá, místy písčitá s jílovitou spodinou. V celku jest úrodná (až na některé trati na kopcích, kde je písek) a proti studeným větrům chráněna. Na mnohých místech jest půda prorytá hlubokými výmoly (zmolami, s příkrými stěnami (až 10 m hlubokými), které jsou vysázeny porostem akátovým. Lesů není, až na malý hájek zvaný „Gattwaldův“ s lískovými, habrovými a j. listnatými křovisky.

Hlavním zaměstnáním obyvatelstva jest polní hospodářství. Řemeslníků a obchodníků je málo. Nemajetní obyvatelé pracují většinou na dráze neb v továrnách v Brně. Dříve bylo obyvatelstvo nemajetné zaměstnáno většinou při zemědělství, neboť v obci byl „Herbersteinský dvůr“. Po rozparcelování dostali dělníci většinou vlastní příděly, a pokud je hospodářstvíčko uživí, pracují na svém.

Starobylá a nejčastější jména: Fiala, Fráňa, Macháček, Probošt, Zoufalý, Šimbera.

V obci jest dvojtřídní škola obecná z r. 1885, mimo ni přispívá obec na obvodovou školu měšťanskou v Dolních Kounicích. Spolky v obci: Sokol, Orel, Sbor dobrov. hasičů. Za zmínku stojí obecní pečeť ze 17. století.

MĚNÍN.

Měnín je starobylé městečko (handlovní), ležící na rovině po obou březích staré Cezavy. Území měnínské rozkládá se na posledních výběžcích Drahanské vysočiny, která vrchem Vinohrádky sklání se k Cezavě. Na druhé straně sahají do území měnínského poslední výběžky Ždánského lesa. Mezi oběma jest úrodné dno rybníků Nesetu a Žerotína. Na výběžcích, kde se rozkládají selská pole, jest půda písčitá a suchá. Panské pozemky, prostírající se na dně zmíněných vysušených rybníků, mají půdu velmi úrodnou.

Celým územím protéká Cezava, která přijímá Zlatý potok zprava a Moutnický potok zleva. Řečiště Cezavy a Moutnického potoka bylo upraveno, aby mohlo pojmouti vodu z odvodněných pozemků. Nadmořská výška obce jest 196 m.

Ornice je písčitá, potřebuje hojnost vláhy. Písku jest 3—5 m silná vrstva. Stavebního kamene a cihlářské hlíny není. Pitné vody jest dostatek. Lidé si chválí vodu u Mrázů (bývalá panská hospoda) a ze studánky pod mlýnem. Ovocnému stromoví a lesním kulturám se nedaří žádoucí měrou. Palivové i stavební dříví se dováží. Z hospodářských plodin se pěstuje nejvíce obilí, z průmyslových řepa a brambory. Na vysokém stupni jest chov koní a drůbeže.

Celé dvě třetiny katastru náležejí velkostatku. Při pozemkové reformě získali občané 98 ha půdy. Nejdůležitější trati jsou: Louky, Odměry, Tály, Oulehly, Za rybníkem, Dunavka, Vinohrádek, Krakov. V poslední době se pilně upravují cesty. Průmyslových závodů není. Za zmínku stojí jen výroba cementového zboží. Měnín jest spojen na všechny strany okresními silnicemi. Nádraží sokolnické je vzdáleno 5 km. Doprava je opatřena autobusem. Poštovní úřad v Židlochovicích je pro obec velmi vzdálen. Měnínem vedla obchodní cesta z říše římské na sever. Bylo zde mýto a směnárna platidel. Městečko mělo hrdelní právo. Markrabě Jan podlomil rozvoj Měnína, přeloživ důležité úřady do Brna. Měnín jest nalezištěm mnohých starožitností z doby bronzové. Nalezeny byly hroby s kostrou skrčenou i hroby řadové. Nalezené věci odvezl ředitel statku Vasač do Vídně. Památek listovních není. Měnín trpěl velice válkou třicetiletou. Tehdy byl vylidněn. Zůstalo jen 31 lidí, z nichž ještě tři zemřeli morem. V 17. století utrpěl vpádem Turků, v 18.

století vpádem Prusů. Roku 1805 byl Měnín vojenským táborem a dějištěm všech hrůz válečných.

Městečko Měnín tvoří rovnou ulici, která k severu se rozšiřuje v prostranné náměstí, na jehož nejhořejším konci je škola, kostel a panský dvůr; k němu se druží mlýn. V letech 1880 postavil velkostatek v mlýnské zahradě pro své zřízence řadu domů. Některá místní jména jsou: Šnel, Hytych, Muryc, Zehnal.

O škole činí se zmínka již v 17. století. Nynější škola jest pětitřídní s pobočkou. Školní budova postavena byla roku 1880. Roku 1910 byla rozšířena, nyní však nedostačuje. Nejvíce uměleckých a historických památek má kostel sv. Markéty ze 14. století, který má kapli sv. Ondřeje se zbytky po původní gotické stavbě. U kostela je náhrobní kámen z r. 1556. Kaplička sv. Floriana je z r. 1878. Při silnici do Otmarova je prastarý kámen označený křížem.

Četnická stanice v Měníně zřízena byla před válkou v dobách mzdových bojů. Spolky: Sokol, Orel, Hasičský sbor.

Pečeť obce je z roku 1749.

MOUTNICE.

Katastrální a politická obec Moutnice leží na rovině nedaleko lesa Novodvorské bažantnice, jež se rozkládá při Moutnickém potoku po obou stranách silnice z Brna do Klobouk. Osada je stará přes 800 let. Vypravuje se, že na Šulcově kopci stával hrad rytíře Mutiny (odtud Moutnice). Pokud známo, náležely Moutnice pánům z Lomnice. Roku 1339 darovali je tito páni klášteru sv. Anny v Brně. Vrchnostenský dvůr byl vystavěn r. 1716, o čemž svědčí nápis, nalezený pod pecí na faře. Po zrušení kláštera r. 1782 upravena z vrchnostenského dvoru fara a škola. Pozemky připadly roku 1784 nově založenému Rozářínu, který s Moutnicemi souvisí. R. 1808 proveden výkup z roboty.

Kostel sv. Jiljí stojí na východní straně obce. Původní gotická stavba z 11. neb 12. století dochovala se jen v presbytáři. Loď přistavěna roku 1787 a 1859. V letech 1872—1877 byl administrátorem fary spisovatel Václav Kosmák. Přifařeny jsou Rozářín a Nesvačilka. Fara stojí v katastru obce Rozářína.

Do roku 1784 byly Moutnice přiškoleny do Těšan. Potom docházel sem z Těšan učitelský pomocník. Kolem roku 1830 se škola osamostatnila. Roku 1882 vystavěna nová budova a škola rozšířena na dvoutřídní. Roku 1908 po přístavbě škola rozšířena v trojtřídní. Přiškolen je Rozářín. Docházejí sem i děti z blízkého dvora Karlova a z Novodvorské bažantnice.

Regulací Moutnického potoka, provedenou roku 1926, získala obec hospodářsky, i na vzhledu.

Spolkový život je čilý. V Lidovém domě s pamětní deskou spisovatele V. Kosmáka soustřeďuje svou činnost tělocvičná jednota Orel. Tělocvičná jednota Sokol je v katastru rozářínském.

VELKÉ NĚMČICE.

Řeka Svratka v dolním toku svém vybočuje obloukem k východu z původního směru poledníkového, vyhýbajíc se Žabčicím a Vranovicím, načež opět vyhledává původní směr před ústím do Dyje. Zrovna při vrcholu jejího oblouku, okrášleného pásmem doubrav a lučin, rozkládá se pěkné městečko Němčice. Loučí se s posledním svahem Chřibů, jenž od Křepic je dosti táhlý, aby se mohlo volně rozhlédnouti úvalem Dyjsko-svrateckým. Přes uherčické kopce nahlížejí sem od jihu vrchy Pavlovské, od sv. Výhon. Po živé silnici je dobré spojení se Židlochovicemi a s Hustopečemi. Půl třetího sta domů němčických seřaděno je v deset ulic. Nad jednotvárnou hladinu střech vyniká kostel sv. Václava a Víta s cibulovitou věží a staroslovanským křížem. Byl původně gotický, roku 1605 od Kuruců spálen a zbořen. Památná kamenná křtitelnice pochází z r. 1656. V hlavní ulici je zámek, r. 1925 obnovený, bývalá to tvrz, velký mlýn a několik domů jednopatrových. Škola z r. 1908 je čtyřtřídní. V místě je od r. 1895 poštovní úřad s telefonní hovornou a telegrafem, sídlo obvodního lékaře a četnické stanice od r. 1918. Hostinců je 5, obchody 3.

Na úrodných polích dobře se daří všem plodinám i vínu. Proto se lid těší značnému blahobytu.

Němčice jsou osada velmi stará. Prvně se připomínají roku 1190. Karel IV., jako markrabě moravský, potvrdil jim roku 1334 právo hrdelní. Originály privilejí jsou dosud zachovány. Roku 1549 povýšeny byly Němčice na městečko a uděleny jim 2 jarmaky a týdenní trh na středu. K panství němčickému patřily dvory: Boudky (mezi Němčicemi a Nosislaví). Zeleňák (vých. od Nosislavě) a Nová Ves (jižně od Němčic při silnici k Hustopečím). Ve zdejším lese je největší bažantnice Československé republiky. V zámecké zahradě při východní zdi stojí starobylá kaple.

V poslední době byla provedena elektrisace; chystá se meliorace. Obec by potřebovala ještě vodovodu, jelikož je v místě pouze jedna studna s pitnou vodou (na faře).

NESVAČILKA

lidově Nová Dědina, leží po levé straně Borkovanského potoka v mírném údolí. Od Židlochovic jest vzdálena 11 km, od stanice Sokolnic 6 km.

Jméno obce pochází od bývalého rybníku Nesvačil. Podle lidové pověsti stávala na místě dědiny hospoda. Kterýsi panovník, konaje zde hony, vešel do hostince a žádal svačiny sobě i družině. Takové žádosti podivil se hospodský, neboť u něho se nesvačilo. Odtud Nesvačilka. Obec tvoří jedinou širokou ulici při silnici ze Žatčan do Těšan.

Starý lidový kroj už se nenosí. Jen děvčata o slavnostech se do něj oblékají.

Nejčastěji se vyskytují v obci jména: Husák, Krejčiřík a Hrouzek. Veškeré obyvatelstvo živí se prací na svých polích.

Jednotřídní škola pochází z r. 1882. Tělocvičné spolky jsou Orel a Sokol.

V roce 1924 se počaly u Nesvačilky vrtati studny na šaratici, která se vyváží. Dnes je tam 62 studní a dvě nádrže na vodu. Každá nádrž pojme 800 hl vody.

Jména tratí jsou: Ostrovy, Ostudy, Desátkové, Klínky, Jezírka, Nesvačily, Vinohrádky.

NIKOLČICE

dříve Mikulčice Horní (název od jména Mikuláš), leží v jihovýchodním cípu okresu židlochovského a dotýkají se svým katastrem hranic soudního okresu hustopečského a klobouckého. Osada je vklíněna do hlubokého údolí, které je ohraničeno příkrými kopci podkovovitě seskupenými. Nadmořská výška je 248 m. Údolí je otevřeno k severozápadu směrem k Novým Dvorům, které jsou do Nikolčic přiškoleny. Odtud je také na vísku nejhezčí pohled, zvláště za měsíčné noci, kdy se na obloze rýsuje cibulovitá věž štíhlého chrámu, přikrčená fara a ze zahrad zvedající se škola. Do okresního města Židlochovic je 11 km, do Hustopeč 6 km.

Východní část vesnice má starý název Na majerách. Jméno pochází od dvora (Meierhof), který tu kdysi stával. O význačných budovách, jakož i o toufarské studni a sklepení napsal spisovatel P. Augustin Kratochvil. Půda je sice úrodná, ale pro množství slínu se velmi těžce obdělává. Zvláště v Hlinkách a Slaniskách mají hospodáři „zaslíbenou zemi". Ani krásná rovina k Novým Dvorům nedává žádoucího užitku, ježto není dosud odvodněna.

Obyvatelé ze $^2/_3$ katolíci a $^1/_3$ čsbr. evang., zaměstnávají se polním hospodářstvím; dělníci v době sezony pracují v cukrovarech. Ovoce se daří hojně. Je-li úroda „modrého", pálí

se slivovice. Nejvíce je Nečasů a Matýšků (obojího vyznání), Otřísalů (hlavně evang.) a Stejskalů (katol.).

Škola je trojtřídní s pobočkou. Kostel sv. Jakuba ve slohu renesančním je z r. 1777. Spolky: Hasičský sbor, Orel, Sokol. Pomníky padlým vojínům zbudovali příslušníci obou vyznání před svými kostely.

NOSISLAV.

Na levém břehu Svratky jv. od Židlochovic je městečko Nosislav. Půdorys tvoří dvě rovnoběžné ulice po obou stranách okresní silnice: Městečko (stará část) a Masarykova ulice (dříve Nová ulice) se připomíná v r. 1507. Na Městečku stojí radnice a většina gruntů. Ve středu Masarykovy ulice upoutá naše zraky českobratrský-evangelický kostel v románském slohu, vystavěný r. 1872—76, dále evang. fara a škola. Na faře je umístěna pamětní deska, která hlásá, že tudy r. 1924 projel první president republiky československé T. G. Masaryk, když dlel na zámku v Židlochovicích. Na východním konci této ulice zaujme nás katolický renesanční kostel, zasvěcený sv. Jakubu, jenž stojí na hřbitově obehnaném „bašťami" a hradbami 4—8 m vysokými, střílnami opatřenými. Místo hlavního vchodu na hřbitov z Městečka bývala brána s letopočtem 1539. Uvnitř měla kladky na spouštění padacího mostu. Z původní (snad románské) stavby dochovala se věž a půdorys. Na půdě její lze poznati, že zdi a oblouky v klenbě jsou z téhož kamene a z téže doby jako hradby, cihlová klenba mezi oblouky z přestavby r. 1667.

Vedle kostela stojí budova bývalé katolické školy. Až do roku 1922 byly v Nosislavi dvě školy podle vyznání oddělené. Nyní je škola oběma konfesím společná a vyučuje se v budově bývalé školy evangelické. Naproti kostelu je fara. Západně od českobr. evang. hřbitova je ulice Kroupná, ulici na jih od židlochovské silnice se říká v Kroužku, ulici na sever Nivka. (V 18. stol. rozdělena Malá panská niva 14 domkařům, z nichž každý mimo domek měl kousek pole a za to robotoval 13 dní; roku 1848 sloučili se úplně s obcí.)

Po levé straně (jdeme-li od Židlochovic), zvedá se nad Nosislaví nevysoký úrodný kopec s mírným jižním svahem, většinou složený z jílů. Tu a tam jsou na něm roztroušeny ovocné stromy a na záp. svahu je rozsáhlá révová školka.

Po pravém břehu Svratky je rovina lemována od Židlochovic až po Němčice listnatým lesem.

Bystrým tokem vine se pod úpatím Výhonu od Židlochovic Svratka. Za jarního času valí se tu žlutavé vlny a po nich ženou se ledové kry. Běda, nemůže-li řečiště pojmouti spoustu vody. Vylévá se z břehů a zaplavuje daleko široko

pozemky. V létě, obyčejně ve dnech svátečních, čeří hladinu její malé čluny, na nichž se projíždí mládež. Mnoho radosti a osvěžení poskytuje mládeži svou lázní, v zimě pak ledem. Rovinou po pravém břehu Svratky protéká potok zvaný Říčka (Šatava). Úzké koryto, lemované po obou stranách vrbami, je místy skoro vyschlé, místy tvoří dosti hluboké tůně, z nichž se v létě rozléhá žabí skřehotání.

Staletí přeletěla od založení Nosislavě (zač. 13. stol.), pergamen v archivu dokazuje, že r. 1486 povýšil král Matyáš ves Nosislav na městečko; ale málo máme upomínek na minulé doby. Masarykova ulice, ani starší Městečko nepřipomínají dávných století. Mají domky vkusně opravené, někde i betonovým chodníčkem opatřené.

Síť elektrická dokazuje hospodářskou vyspělost obce.

Bývalá tvrz je nyní hospodářské sídlo pana Zbořila. Doposud je tvrz částečně obehnána příkopem, ve kterém je voda. Silné, až 8 m vysoké opevnění je dosud zachováno. Děti vědí, že odtud vedla dlouhá chodba podzemní, jenže je v ní moc vody; a když tam svíčka zháší, není tam zdrávo. Vypravují si také o tajemných dveřích a klenbách, na něž se přišlo u Luklů č. 69, když spravovali sklep. Ti nejstarší vzpomněli si na popelnice ze starého hřbitova, na zaniklou ves Želice, tam kde jsou dnes písčitá pole Želízka. Litují, že nemohou najíti stopy mlýna a pivovaru, který býval v Kroužku. Obec se zavděčila mládeži darováním cvičiště (20 × 60 m), jež má propůjčeno i Sokol. Ruch spolkový je v Nosislavi veliký. Sokol má vlastní tělocvičnu, dobře vybavenou nářadím, kino a stálé jeviště. Lidová strana zbudovala Lidový dům, v němž je Orlovna, konsum a hostinec. Kromě zmíněných spolků je v místě Hasičský sbor, Sdružení českobr. evang. mládeže, jež má pro své schůze k disposici Husův dům, majetek to českobr. evang. církve, kde býval do nedávna českobr. evang. sirotčinec.

Dále je v Nosislavi ještě Spolek katolických žen a organisace politické.

Polní hospodářství je na vysokém stupni. Daří se nejvíce ječmen a cukrovka. Z ovoce mají dobrou pověst meruňky a broskve, v poslední době i stolní hrozny. Zeleninu i květiny dodává zahradnictví p. Piláta nejen do okolí, nýbrž i do Brna a obstarává úpravu okrasných zahrad. Cementové zboží vyrábí firma Rudolf Mikulášek (používá říčního písku — člun zvaný drapák). Cihelen je 6 (jedna strojová).

Obyvatel je 1414 (767 českobr. evang., 642 kat.). Starodávná a nejčastější příjmení: Solnička, Lukl, Mahovský, Mikulášek, Hlaváček, Sedlo.

založeny r. 1048, leží v krajině rovinaté. Od Brna jsou vzdáleny 14 km.

Osada je rozložena po stranách silnice z Blučiny do Rajhradu. Má široké ulice, domky jsou pěkně stavěny a jejich čistota působí ladným dojmem. K dědině připojuje se část zvaná Na dráhách, kde bydlí domkáři a dělníci.

Východně od Opatovic zvedá se nízká pahorkatina zvaná Měnínská. Na západní straně ohraničuje obec potok Dunavka, který přitéká ode dvora Vladimírov. V obci jsou tři rybníky: Hlavňov, Karacheň a Hlinky. Tyto poskytují kromě rybolovu, v létě i v zimě hojně zábavy dětem i dospělým.

Škola stojí uprostřed osady u kostela. První počátky vyučování datují se od roku 1784. Tehdy se učilo v domě čís. 51. Roku 1856 postavila obec jednotřídku v čís. 58. Na nynějším místě byla škola postavena r. 1856. Byla později rozšířena na dvojtřídku, r. 1909 zvýšena na patro a rozšířena na dnešní trojtřídní školu. Chrám sv. Karla Boromejského byl postaven r. 1869. Původní kaple byla z r. 1672. Obecní pečeť je z r. 1674.

Silnici z Blučiny až do Rajhradu vybudovala obec roku 1902 svým nákladem. Stanice Rajhrad je vzdálena 5 km. Kromě toho je mezi Blučinou a Brnem spojení autobusové.

V roce 1921 provedena ve zdejší obci elektrisace. Půda je rozdílná; na západní a jižní straně dobrá, úrodná, zato směrem východním k Měnínu štěrkovitá, silně písčitá, proto méně úrodná. Za suchého počasí vše zaschne.

Blízkost Brna poskytuje chudším občanům denního výdělku v továrnách, na železnicích, v obchodech a jinde.

Velké procento dětí, zvláště dělného lidu, dojíždí denně do měšť. škol brněnských, neb docházejí do měšť. školy v Židlochovicích.

Zvláštní kroj úplně vymizel. V brněnském museu jsou jen jeho zbytky. Jsou tam též uloženy velmi četné a zajímavé vykopávky. Jsou to kostry skrčenců, popelnice, bronzové náramky, náušnice a j. První vykopávky byly vedeny prof. Černým r. 1905 v dědině, na místě zvaném Na Hlinkách, kde je nyní voda.

Vesnicí prošly v dobách válek řady cizích vojsk. Byli to Švédové, Francouzi a Prusové. Též nakažlivými nemocemi ve stol. 17. byla obec navštívena, zvláště morem a cholerou.

Roku 1769 vyhořela celá vesnice mimo 12 domků. V témž století uvádí se zde svobodný dvůr Kladenský. Býval v nynějším čís. 38, kde nyní bydlí rolník Jan Hladůvka. Jméno Kladenský je dle rytíře Jana Jiřího Kladenského z Kladna,

tehdejšího majitele. Později prodáván tento dvůr různým pánům, až jej konečně koupil klášter rajhradský.

V roce 1886 založen v obci Sbor dobrov. hasičů, r. 1909 Odbor Nár. Jednoty. Jeho knihovna má přes 100 svazků. V roce 1920 založena tělocvičná jednota Sokol. V obci zřízena též záložna dle vzoru Raiffeisenova.

OTMAROV.

Otmarov, nejmenší a nejmladší osada na Židlochovsku, leží v dolině, nedaleko dna bývalého rybníka Dunavy a potoka téhož jména při okresní silnici z Měnína do Rajhradu. Výhodná poloha v úhlu dvou významných drah umožňuje živý styk se světem.

Půda, která již před válkou byla odvodněna, výborně se hodí k pěstování cukrové řepy a pšenice. Také pastvin je hojně, proto se chovu dobytka neobyčejně daří.

Otmarov založen byl na místě, kde stávala osada Dunajovice, uváděná r. 1395 v listinách i králem Václavem II. Po jejím zániku, snad morem, založil zde rajhradský klášter rybník Dunavu, jenž však nevynášel, a proto z rozkazu císaře Josefa II. byla na jeho místě r. 1783 založena osada, jež nazvána podle opata rajhradského kláštera Konráda Otmarova. Jméno Dunava, jež zachováno je dodnes jako pojmenování tratí (Přední D. a Zadní D.), dlouho vítězilo; teprve v posledních letech ujal se definitivně název Otmarov.

Původní kolonisté Otmarova byli Němci z Absforfu v Čechách, kteří se během doby počeštili. Otmarov vzrostl z bývalých 19 usedlostí na 39, z nichž je dosud 13 v celosti. Nesouvislé, zahradami obklopené domy, seřaděny jsou jen po jedné straně silnice okny k východu. Významný dům je Kandie, bývalá stará hospoda na silnici Měnín—Otmarov. Hřbitov Otmarov nemá; přifařen je do Rajhradu, přiškolen do Měnína.

Pozornosti zaslouží zděná zvonice a kaplička, zbudovaná r. 1883 na památku stoletého trvání osady. Na kraji osady stával — snad už od doby jejího založení — památný kříž, jenž byl zničen bouřemi a vichřicemi. Znovu jej postavili manželé Klaškovi. Nynější třetí kříž zbudovali občané r. 1897.

Vojínům padlým za světové války věnován byl mramorový pomník r. 1920.

POPOVICE.

Politická a katastrální obec Popovice leží na rovině při pravém břehu Svratky. Přiškolena a přifařena je do Rajhradu. Říčka Obrava, jež teče u vesnice a ústí do Svratky, protékala v dřívějších dobách osadou.

Na polích byly nalezeny různé pazourkové a kostěné nástroje. Popovice připomínají se poprvé r. 1045 v darovacím listě knížete Břetislava klášteru rajhradskému. Na počátku 15. století bylo v Popovicích 8 domů, v 17. století 14, roku 1900 32, r. 1927 43 domy a 245 obyvatel.

PŘIBICE

leží na levém břehu řeky Svratky, 188 m nad mořem. Jsou památné svými událostmi dějinnými, které nám připomínají názvy jednotlivých tratí obecního katastru, kostel a studánka Apoštolka. Dle pověsti stála obec již v dobách slovanských apoštolů, kteří prý ze studánky Apoštolky křtili. První záznamy o obci jsou z r. 1222. V r. 1257 bývaly k Přibicím přifařeny obce: Vranovice, Všetaty, Borovnice, Teplany a Ivaň. Všetaty a Borovnice zanikly za vpádu Rudolfa Rakouského a Teplany za vpádu uherského krále Matyáše. V roce 1423, když táhl Žižka do Uher, utábořil se na lukách, podnes zvaných Táborem. Odtud také vznikl název dědiny Přibice nad Táborem. Na nejvyšším stupni rozvoje byly Přibice ke sklonku 16. a na počátku 17. století. Tehdy se usadili v Přibicích němečtí novokřtěnci, jinak též toufaři zvaní. Živili se hospodářstvím a řemesly, hlavně mečířstvím. Jelikož byli zámožní, trpěli velice vpády drancujících vojsk, a proto se r. 1622 odstěhovali do Uher a Sedmihrad. Památkou zůstala trať Toufarky zvaná. V roce 1644 vyhořel kostel a většina domů v obci. Kostel a fara byly vystavěny r. 1671. Při stavbě fary našel se klíč umělecky pracovaný a ve farní zahradě popelnice a zbytky vodovodu od Apoštolky.

V obci jsou dvě školní budovy, stará a nová. V každé budově umístěny jsou dvě třídy. Obě školy, kostel a fara tvoří střed dědiny. Osada má ještě tyto části: Podél silnice od Vranovic k Pohořelicím rozkládá se Chobot, při lokální dráze je Těšina, která vzrostla ze zaniklé obce Všetat, za Těšinou je Sliník. Od silnice vranovské nalevo vine se ulice Rajhradská, která je nazvána dle záložny, z níž si všichni majetníci domků peníze na stavbu vypůjčili. Za ulicí Rajhradskou jest Kopeček, na kterém po válce vyrostla celá řada nových domků. Poloha Přibic směřuje k severu. Půda je písčitá a kamenitá, v 5. a 6. bonitní třídě.

Obyvatelstvo zaměstnává se zemědělstvím a řemesly. Jadrné žito přibické jest mlynáři vyhledáváno. Vinice v Přibicích zanikly, ale veliké oblibě se těší ovocnářství. V rozsáhlých ovocných sadech pěstují se zdarem přibická panenská jablka, která jsou známá i na trhu brněnském. Kolem řeky Jihlavky rozkládají se rozsáhlé louky, z nichž mnoho sena obyvatelé prodávají.

PŘÍSNOTICE,

politická obec 4 km na jih od Židlochovic, při okresní silnici do Vranovic, 1 km od železniční zastávky Žabčice. Části obce jsou: Dědina, ulice Žabčická, Přibická, Vranovská, Vejhon, Za humny. Náves byla vysázena roku 1925 ovocnými stromky a uprostřed postaven roku 1926 pomník k uctění památky 30 padlých vojínů. Zahrádky před domy zmizely. Přísnotice jsou obec zemědělská. Dělníci pracují jednak v průmyslových závodech v Brně, jednak při dvoře v Žabčicích.

V obci je 10 pololáníků, 13 čtvrtláníků, 16 chalupníků, 14 řemeslníků, 3 hostinští, 3 obchodníci. Spolky: Národní jednota, Spolek dobrovolných hasičů, Čsl. Červený kříž, těl. jednota Orel a Raiffeisenova záložna.

Škola, v roce 1887 postavená nákladem 28.000 K, je od roku 1918 trojtřídní, žáků 115. Kostel z roku 1873 ve slohu gotickém, byl rozšířen a opraven roku 1908, je zasvěcen sv. Václavu. Hřbitov z roku 1864. Evangelíci jsou přifařeni do Nosislavě; mají tu hřbitov od roku 1892. Mezi Přísnoticemi a Nosislaví stávala ves Želice; zanikla v 15. století. Pozemky připadly dílem Přísnoticím, dílem Židlochovicím. Uchovalo se jen pojmenování pozemků Želízka.

U lesa Termance, na vodě od Židlochovic tekoucí, stával mlýn o 8 složeních; byl vypálen Švédy roku 1645; základy jsou ještě znatelny. Materiálu ze stavby jeho bylo užito prý na stavbu nosislavského kostela.

V polích zvaných Prostřední pásy je pomník slovanský, hrubě tesaný kříž s českým a německým nápisem z r. 1663. Kříž ten dala postavit manželka svobodného dvořáka Krištofa Krause z Grotky, sídlem v Dolních Dunajovicích, který tam byl ubit Turky a Tatary.

RAJHRAD.

Chcete uviděti knihovnu, která náleží k největším v naší republice? Zajeďte do Rajhradu!

Snadno se k nám dostanete. Železniční trať půlí naše městečko, stanice je v místě. Několik silnic se u nás sbíhá. Státní silnice Brno—Mikulov vine se nedaleko městečka, okresní silnice Židlochovice—Rajhrad je hlavní ulicí rajhradskou a přímo na náměstí odbočují z ní spojovací silnice do Rajhradic a dále, a na opačnou stranu do Syrovic. Veslujete-li, můžete lodičkou doplouti po Svratce až téměř do Rajhradu.

Řekněme, že jste přijeli vlakem (z Brna jen 12 km, 22 minut jízdy). Budu Vás očekávati na nádraží a provedu Vás.

Jsme před nádražím, na silnici od Židlochovic a na hlavní ulici rajhradské, Masarykově, 200 m nad mořem. Tamhle v levo

je budova Zemského sirotčince, v němž nachází asi 70 sirotků nový domov. Přímo před námi je nová čtvrť rajhradská, Matlaška. Všechny domky byly postaveny po roce 1920. Dobře se zde stavělo, neboť tři cihelny v blízkém okolí dodávají dobré cihly a o písek a vodu není nouze. Tam nahoře na svahu se staví nový ženský klášter. Pěkně vyhlíží nová sokolovna (kino „Svět"). I „Lidový dům" s velkým jevištěm bude rozšířen a modernisován.

Řada domů po pravé straně náleží katastrální obci Čeladicím, jež však jsou politicky spojeny s Rajhradem; levá řada je Rajhrad. Přicházíme k radnici, staré to budově. Naproti je záložna Ráj, jež dobře prospívá a svědčí o šetrnosti občanů. Vlevo v zastrčené uličce zahlédneme staré vinné sklepy, jichž se však již neupotřebuje. Vinice byly zrušeny, neboť cukrovka a obilniny, jmenovitě kukuřice, daleko více vynášejí.

Kolem Rajhradu jsou téměř jen pole. Luk je velmi málo. Popovský les — Klášterská obora — je jediným zbytkem kdysi velikého lesa.

Kousek dále vedle kostela a hřbitova je zdejší šestitřídní obecná škola s 3 pobočkami. Budova však již nedostačuje. Rajhradští občané však se jistě postarají, aby bylo odpomoženo: Zřídí a vybudují měšťanskou školu.

Obraťme se nyní na náměstí, ozdobené malým parčíkem, zřízeným péčí Okrašlovacího spolku. Domy, jež vidíte, jsou většinou rolnické usedlosti. V dřívějších dobách, kdy bylo v Rajhradě asi 50 domů (na počátku 18. století), bylo hlavním zaměstnáním polní hospodářství. Dnes je však (s Čeladicemi) 374 domů a také obyvatel daleko více (roku 1921 1997 obyvatel, roku 1927 aspoň 2300). Půda nestačí uživiti všechny. Továrna na klobouky v Benešově ulici zaměstnává na 200 dělníků, vyhořelá sladovna bude přestavěna, opatřena moderními stroji a poskytne také řadě rodin výdělku. Asi 500 osob odjíždí denně za prací do Brna. Nejčastější příjmení jsou Maršálek a Mátl.

Pojďme dále náměstím a přejděme kamenný, klenutý most přes staré řečiště Svratky. Stinnou kaštanovou alejí dojdeme ke klášteru. Cestou mineme mlýn, jehož vodní síla pohání i turbinu soukromé elektrárny, zásobující Rajhrad elektrickým proudem.

Ochotný kněz řádu benediktinů provede nás klášterem, ukáže vkusně zařízené místnosti prelatury, chrám, museum s mnohou zajímavostí a konečně i knihovnu. (Jeho odborný výklad najdete na jiném místě této knihy.)

RAJHRADICE.

Obec Rajhradice leží v rovině na levém břehu Svratky, 6 km od Židlochovic. Důležitější budovy jsou: škola, kaple, dvůr a sýpka rajhradského kláštera. Od roku 1921, kdy bylo napočteno 45 domů, přibylo jich 40. Pěknou budovu má trojtřídní škola. Byla zbudována nákladem Rajhradic, Rebešovic a Louček.

Obyvatelé se zabývají většinou zemědělstvím. Mnoho dělníků nalézá obživy v rajhradské továrně na klobouky, v továrnách v Brně, v době kampaně v cukrovarech v Modřicích a Hrušovanech, a při dráze.

Stará obecní pečeť pochází z roku 1677.

Některá jména tratí jsou: Díle, Blatiny, Rukáv, Kroupka, Plachta, Kantorky, Závist, Vejhon, Oulehla, Kouty, Nohavice.

REBEŠOVICE.

Rebešovice leží od Židlochovic směrem k Brnu ve vzdálenosti asi 10 km po levé straně silnice z Rajhradu do Chrlic. Prostírají se na mírném pahorku, odkud je pěkný rozhled do údolí řeky Svratky, takže za jasného dne je zřetelně viděti Brno. Řeka Svratka zabíhá svým ramenem až pod zahrady obce.

Jméno Rebešovice (původně Rybišovice) dostala obec od množství ryb, které obyvatelé chytali v řece Svratce. Na dolním konci dědiny je zámeček, který náleží rajhradskému klášteru. Rebešovice leží u silnice mezi Rajhradem a Chrlicemi, takže na nádraží jak do Rajhradu, tak do Chrlic je $^3/_4$ hodiny cesty. V roce 1921 postavila obec spojovací silnici k okresní silnici Rajhrad—Chrlice. V obci je zavedeno elektrické osvětlení.

Obyvatelé jsou národnosti českoslov., náboženství římsko-katolického. Zabývají se zemědělstvím a chovem dobytka. Pole jsou vesměs úrodná. Níže položené pozemky trpívají však zátopami řeky Svratky. Nejčastější příjmení v obci se vyskytující je Bednář.

Od roku 1890 chodily zdejší děti do školy do Rajhradic, předtím do Rajhradu. Nyní je v Rebešovicích jednotřídní expositura, v níž se vyučuje od 6. prosince 1920. Je umístěna v prvním patře zámečku. Značná část dětí navštěvuje měšťanské a střední školy v Brně.

Na spodním konci dědiny pod mohutnou lipou prýští se velmi dobrá pitná voda, která se zove „svatojánská", podle kapličky sv. Jana nad studánkou. Voda ze studánky byla vedena podzemními rourami do klášterního pivovaru.

Rebešovice byly založeny nejpozději ve století XI. Roku 1175 daroval je vladyka Ondřej klášteru. V obci byl svobodný

dvůr a svobodný lán. Na místě dvoru postavil probošt Beno na počátku 18. století zámeček se soukromou kaplí sv. Doroty. Obecní pečeť pochází ze XVII. století. Kolem háječku býval smrkový lesík, který byl po válce roku 1920 vykácen. Roku 1774 celá vesnice vyhořela a o 10 let později udeřil blesk do zámku a zničil střechu. — Část obce zvaná Vystrčilka nebo Na chalupách byla vystavěna teprve těsně před válkou.

ROZÁŘÍN.

Katastrální a politická obec Rozářín leží na rovině východně od Židlochovic, po obou stranách silnice z Brna do Klobouk a souvisí s Moutnicemi.

Po zrušení kláštera Dominikánek u sv. Anny v Brně 1782 bylo stanoveno, aby při Moutnicích na bývalém Výhoně byla založena nová osada, jíž by připadly pozemky vrchnostenského dvoru, z jehož budov byly upraveny pro Moutnice fara a škola. Za osadníky povoláni Čechové z Roudnicka. Roku 1784 vystavěno 20 domků, z nichž 4 obdržely velké familie (30 měřic polí a $4^1/_2$ měřic luk), 16 malé familie (20 měřic polí a 3 měřice luk). Václav Vokál a Ferd. Gebl obdrželi po 90 měřicích polí a 9 měřicích luk. Vesnice má jméno po převorce Rosalii (žila za vlády Marie Terezie).

Rozářín je přiškolen do Moutnic.

Spolkově přičleněni jsou obyvatelé Rozářína ke spolkům v Moutnicích. V obci je pouze tělocvičná jed. Sokol, která má svoje členy i v Moutnicích.

RYCHMANOV.

Rychmanov leží na levém břehu Cezavy, která odděluje vesnici od Újezda, při silnici vedoucí do Otnic. Má 73 domů, 326 obyvatelů české národnosti; z nich 165 náboženství českobratrského evangelického, 157 římsko-katolického, 4 bez vyznání. Obyvatelé se zaměstnávají většinou zemědělstvím; katastr měří 152 ha. Škola, katolická fara, pošta a obecní knihovna jsou v Újezdě, kde se Rychmanovští účastní též spolkového života. Obec vznikla roku 1783 ze svobodného dvora újezdského a nazvána dle tehdejšího úředníka Reichmana. Osadníci přistěhovali se do Rychmanova odjinud, zvláště však z horského okresu poličského v Čechách. Nářečí obyvatelů rychmanovských blíží se více spisovnému jazyku. Na návsi stojí obecní zvonice. Od roku 1857 mají čbr. evangelíci vlastní hřbitov a od r. 1906 vlastní kostel.

SOBOTOVICE.

Sobotovice leží v úrodném údolí v severozápadním cípu Hustopečska při státní silnici Brno—Vídeň. Od Brna jsou vzdáleny 16 km. Středem osady vine se potok, jenž se pramení v sousedních Syrovicích. Po obou březích potoka je náves, kde jsou selské usedlosti. Domky dělníků a domkářů jsou podél cest, které vedou do obce. Ulice tyto nazývá lid Dráhy („na Drohech"). Obyvatelstvo si hledí pečlivě úpravy stavení, takže osada působí pěkným dojmem. Z význačnějších budov jsou tu pouze škola a sokolovna. Železniční stanice Rajhrad je vzdálena 5 km, osobní zastávka Vojkovice 2 km. Pohodlné spojení s Brnem obstarávají autobusy na trati Mikulov—Brno a Dolní Kounice—Brno. V roce 1926 byla provedena v obci elektrisace. Půda je dobrá, řepná; snáší dobře velké sucho i mokro. Krajina je bezlesá, stráně kolem obce jsou vysázeny akátem.

Obyvatelstvo na rozhraní Horácka a Slovácka nedochovalo ani zvláštního kroje, ani nářečí. Každá rodina má kousek svého pole. Dělnictvo, jehož je pětina obyvatelstva, zaměstnáno je v Brně, většinou celoročně. K obživě velmi přispívá stavební ruch (33 zedníků) a hrušovanský cukrovar. Vklady ve Spořitelním a zálož. spolku dosáhly od roku 1919 výše půl milionu Kč. Je to však jen část úspor, protože naši lidé neradi ukládají u domácích peněžních ústavů. Zápůjčkami ze Spořitelního a zálož. spolku umožněno i nemajetným postaviti si vlastní domky. Pro mládež založen r. 1897 čtenářskopěvecký spolek Havlíček. Po jeho zániku r. 1905 vstoupila mládež do Místního odboru Národní jednoty pro jihozápadní Moravu, který za vedení učitelstva vyvíjel utěšenou činnost. V roce 1913 založena v obci tělocvičná jednota Sokol. Obecní knihovna má dnes 373 svazky. Sbor dobrovolných hasičů je v obci 20 let.

V archivu obecním je „Registřík Diediny Sobantovic, v kterémžto se vynacházeti bude, co geden každý soúsed z diediny Sobantovic na svau zakaupenau chalupu buď na hotových peniezích, neb v gakimkoliv giným spusobu gest zaplatil". Pochází z roku 1773.

V Sobotovicích mnoho let působil Jakub Vlastimil Kadlec (1856—1919) řídící učitel. Byl přítelem a rádcem lidu ve věcech hospodářských a vůdcem pokrokového učitelstva a občanstva v širokém okolí. Mnohostranná byla jeho činnost lidovýchovná a organisační.

SYROVICE.

Syrovice jsou vesnice na křižovatce silnic Rajhrad—Miroslav a Vojkovice—Ořechov; 4·5 km od Rajhradu, 16 km od Brna.

Je to stará osada. Z dob předhistorických nalezena zde řada hrobů, skrčenců, pak zbytky sídlišť z doby římsko-provinciální. Nálezy uschovány jsou v zemském museu moravském (prof. Fr. Černý) a ve škole. V dějinách připomíná se obec poprvé roku 1336. V dobách patrimoniálních patřila obec trojímu panství: dolnokounickému, sokolnickému a hajanskému.

Rozvrstvení rolnických usedlostí na ona tři panství je patrno podnes dle kontribučenských fondů, jež dosud existují. Mimo to mají obě prvně jmenované části obce svůj vlastní (singulární) majetek, a to část kounická půllán č. 60 s 19·44 ha polí, část sokolnická 2·12 ha polí.

Část kounická uchovává staré „Knihy obecné dědinské" z roku 1651, v nichž uvedeni jsou podílníci této strany po válce třicetileté. V knize té je také památný přepis nadace pana Jana Beneše z Boskovic a Černé Hory z roku 1495, kterým se ukládá obci Syrovicím daň věčná klášteru Minoritů v Brně, deset kop peněz denárů vídeňských ročně. Poplatek ten, nyní 13 Kč 26 h musí platiti kounická část obce podnes.

Škola je trojtřídní; počet žáků býval 170, nyní 96. První škola zřízena byla roku 1784 pro Syrovice a Sobotovice. Roku 1904 byla vystavěna nová budova školní s byty pro všechny učitele nákladem 60.000 K.

Kostel a fara zřízeny byly roku 1783 klášterem rajhradským, jako vrchností obce Sobotovic.

Roku 1926 zavedeno bylo elektrické osvětlení. Silnice (okresní) vedou ze Syrovic do Rajhradu, do Vojkovic, do Sokolnic, do Bratčic, do Ořechova (Brněnsko).

Při sobotovické silnici je mlýn na potoce Říčce, který vyvěrá v dědině.

Roku 1901 založen byl rolnický lihovar, který je dobrou oporou zemědělství v okolí. Roku 1926 zpracoval 60 vagonů brambor a 20 vagonů melasy a vyrobil 900 hl lihu.

Od roku 1907 je zde Spořitelní a záloženský spolek se 169 členy. Roku 1926 činil peněžní obrat 4,098.000 Kč.

Jiné spolky: Sbor dobrovolných hasičů, Sokol, Orel, Cyrilská jednota, Kostelní jednota.

Obec je převážně zemědělská. Zedníci a dělníci jezdí na práci do Brna. Jména hlavních tratí: U bračické cesty, Chocholáč, Malé pole, Hajanské, Na tabulkách, Stará hora, Nad boží mukou, Padělky, Zahrádky u mlýna. Podobných místních označení užívá se přes 60. V polích je 8 křížů; památný kamenný, Buršíkův z roku 1805. V dědině je socha sv. Jana z r. 1771 a v parčíku úhledná socha sv. Josefa.

Nemovité jmění obecní je oceněno na 38.000 Kč, jmění movité (čsl. cenné papíry) na 82.628 Kč, dluhy obecní i s ná-

kladem na elektrisaci 337.100 Kč. Obecní přirážka r. 1927 byla 500%.

V Syrovicích působil v letech 1904—1916 jako farář člen rajhradského kláštera P. Augustin Vrzal, známý překladatel ruské literatury.

Syrovický rolník Jan Kelbl byl po 30 let poslancem na zemském sněmu moravském.

ŠTERNOV.

Obec Šternov souvisí těsně s Újezdem. Jest při silnici do Žatčan. Nemá katastru, jest však od r. 1860 samostatnou. Škola, fara a obec. knihovna jsou v Újezdě. Obec vznikla r. 1786 z bývalého svobodného dvora, nazvaného „Proboštský". Obecní pečeť má ve znaku hvězdu, odtud jméno. Na místě bývalé sýpky jest vystavěn dům a hospodářská stavení statkáře šternovského, který je též majitelem vývozu hořké vody Šternovky, již čerpá ze studní na polích „Zadní hony", doma čistí a v lahvích vyváží. (Před válkou světovou vyvážela se „Šternovka" i do států středomořských.) Jinak jsou obyvatelé šternovští drobní zemědělci a dělníci. Letos zřídila obec rybníček k hospodářským účelům. Míní vybudovati za finanční podpory Újezda koupaliště, čímž by vykonala záslužné dílo pro zdraví dětí i dospělých.

TŘEBOMYSLICE.

Třebomyslice jsou samostatná politická obec, která těsně sousedí se Žatčany; obě tvoří přirozený celek, jehož organismus v každém směru je společný. Dnes rozvoj obce Třebomyslic je na postupu, poněvadž hranice mají volné a příliv rodin je stálý.

Obec vznikla r. 1785 na půdě rozděleného dvora žatčanského, osazena byla německými kolonisty od Č. Třebové, Litomyšle a Králík a nazvána podle olomouckého krajského hejtmana p. Dubského z Třebomyslic. Časem se kolonisté počeštili, ale německá jména jsou zde doposud. Fara a škola je v Žatčanech. Evangelíci jsou přifařeni do Nosislavě.

Jako zvláštnost uvádí se, že v r. 1893–94 cestmistr Bouček ze Židlochovic začal kutací práce na pahorku Vinohrádky, hledaje uhlí. Práce byla bezvýsledná.

ÚJEZD.

Městys Újezd leží 15 km jihovýchodně od Brna, na rozhraní tří okresů: hustopečského, brněnského a vyškovského; jest nejsevernější obcí našeho okresu. Leží na pravém břehu

Cezavy, pod návrším Křiby a památnou Starou horou (307 m), jimiž se končí výběžky planiny Drahanské, kterou odděluje Cezava od území Chřibů.

Již jméno dokazuje starobylou obec; asi mezi 24 Újezdy na Moravě rozlišuje se naše městečko názvem Újezd u Sokolnic (dle stanice). V nejstarší části jsou domy seřazeny do podkovy, jak tomu bývalo u starých osad slovanských. Pověst obce čisté a úpravné měl Újezd odedávna (mlsné Hójezd). Statky selské, druhdy došky kryté, se „žundry", jsou nyní výstavné; od nich se rozbíhají nové ulice čistých domků. Z budov vyniká nová škola, kostel s farou, sokolovna, mlýn, sladovna, lékárna; starým dojmem působí dvě bývalé lisovny vína a několik doškových chaloupek. Na kopci Křiby jest bílá kaplička sv. Antonína v románském slohu, od níž jest pěkný rozhled na vesnice do tří okresů. Uprostřed bojiště slavkovského, půl hodiny od Újezda, na Prackém kopci stojí „Mohyla míru" (26 m vysoká), v ní kaple s hrobkou. V sousední budově restaurace a museum s památkami z bitvy slavkovské. Za jasných dnů viděti odtud nejen téměř všechna místa rozsáhlého bojiště, ale i věže a komíny brněnské a Buchlov. Do Újezda patří též dvě samoty „Stříbrná koule" u Otnic a cihelna u Telnice, polovice sokolnického nádraží. Silnice v obci, dlážděná kostkami, jest stále oživena, zvláště k nádraží. Železniční trať Brno—Přerov dotýká se Újezda na severu a umožňuje spojení se vzdálenými končinami. Z nádraží a od újezdské zastávky dopravuje denně 6 autobusů (zvláště dělnictvo) do Otnic, Bošovic, Hostěrádek, do Lovčiček a Dambořic. Osvětlování ulic i domů jest většinou elektrické. Pojmenování ulic dle našich velikánů i místních jmen.

Lidová mluva má typické znaky hanácké; kroj i svérázné lidové výrobky zanikají. Újezd býval obcí rolnickou; hlavní plodiny: pšenice, ječmen, řepa, brambory a kukuřice; zaniklá odvětví vinařství a rybnikářství. Blízkost Brna působí, že mnoho obyvatelstva nalézá zaměstnání v brněnských továrnách a závodech. Na podzim též při dobývání a zpracování řepy v sokol. cukrovaře. Místní průmyslové závody: sladovna (od r. 1873) zpracovává ročně až 70.000 q ječmene; slad prodává se za hranice, hlavně do Německa, Anglie, Japonska a Jižní Ameriky. V kampani zaměstnává se 100 dělníků hlavně z Újezda. Pro obecní pokladnu jest tento průmyslový podnik velikým zdrojem příjmů. Ve mlýně může se semlíti denně i 1 vagon obilí; v kruhovce se vyrobí denně až 10.000 cihel. Velkouzenářství R. Vymazala zpracuje ročně na 257.769 kg masa. Vývoz hořké minerální vody „Šaratica", jíž čerpají i na polích zdejšího katastru, má nyní skladiště v Újezdě vedle sladovny; vyváží ročně tisíce lahví do celého světa.

Řemesel a různých živností jest v Újezdě 98. Vystěho-

valci odjíždějí nejvíce do Ameriky: v Severní (6 rodin), v Jižní 4 obč.; v Africe v Habeši 2.

Výroční trhy v únoru a srpnu bývají živé; letos budou zavedeny měsíční trhy na vepřový dobytek, seno, slámu a jiné; též místní obchod jest čilý.

O školství má obec péči. Obecná škola připomíná se již od r. 1700; má nyní 5 tříd s pobočkou. Dvě třídy jsou umístěny ve školní budově Komenského, kde jest též od r. 1906 dvojtřídní živnostenská škola pokračovací. Ve vděčné paměti občanů jest působení správců obecné školy, nadučitele Čeňka Čermáka (v letech 1879—1903) a řídícího učitele Gabriela Richtra (1903—1923). Nynějším správcem obecné školy jest Roman Chrást, který působí v Újezdě 33. rok. Nová budova školní postavena byla v roce 1909 a nazvána Masarykovou. Jsou v ní 4 třídy obecné a 5 tříd měšťanských. Měšťanská škola jest v Újezdě od r. 1912. Prvním jejím ředitelem po 15 let až do roku loňského byl Bohumír Preininger, známý pracovník na poli učitelské organisace. Dnes však již obě budovy nedostačují a obec připravuje se na přístavbu nebo stavbu obvodové měšťanské školy. O vzdělání lidu pečuje Jiráskova obecní knihovna (800 svazků knih) a četné spolky: a) vzdělávací: Sokol (1905), Orel (1919) mají vlastní tělocvičny (v sokolovně cvičí škola, je zde též kino), Fed. dělnická jednota, hasiči (1888), Odbočka legionářů (r. 1920), Řemeslnická beseda (1902), Volná myšlenka (1921) a Národní jednota; b) podpůrné: Pohřební spolek r. 1873; c) 2 hospodářské; d) spolky politických stran. Přijímacích radiových stanic jest přes 100.

V Újezdě jest poštovní, telegrafní a telefonní úřad, četnická stanice, 2 lékaři, zubní technik, lékárna, poradna pro matky a kojence.

Kostel je v Újezdě od r. 1300. Dnešní budova katolického kostela byla vystavěna v l. 1845—47. Duchovní správu vedl po 40 let kanovník Dr. K. Beránek, nyní od r. 1909 P. Frant. Bébar.

Jest zde též místní výbor starších církve československé.

Věci peněžní obstarávají: Občanská záložna, Raiffeisenka, Kontribučenská záložna.

Na polích „Zadní hony“ jsou studny hořké vody „Šternovky“ a „Šaratica“. V močálech vyskytli se vzácní korýši lupenožky a žábronožky. V cihlářské hlíně kosti mamutí, na Staré hoře v třetihorním vápenci četné zbytky mořského živočišstva; třetihorní písky obsahují zuby žraločí. V písečnících hnízdí břehule. Na Staré hoře roste vzácný kosatec a jiná květena, jež bývá vyhledávána brněnskými odborníky. Též rostliny slanomilné (halofyty) jsou pamětihodné.

Nálezy popelnic a skrčených koster v Újezdě jsou důkazy pravěkého osídlení. První zmínky o vesnici Újezdě jsou z r. 1131. Ač vrchnost se častěji střídala, náležela nejdéle arcibiskupství olomouckému, od r. 1864 brněnskému. V okolí bylo 5 velikých rybníků, z nichž byl Újezdský největší; byl vypuštěn r. 1770. Dne 2. prosince 1805 byla svedena bitva „trojcísařská", spojenců ruských a rakouských s vojskem Napoleonovým, také na území újezdském. První dělová rána vyšla u kaple sv. Antonína, kde byl oddíl rakouského vojska a střelba skončila se v hodinách odpoledních též na našem území. Vítězný Napoleon, dobyv výšin Prackých, pozoroval od kaple sv. Antonína zmatené řady prchajících Rusů a Rakušanů. Za vpádu Prusů r. 1866 zemřelo mnoho lidí cholerou. Živelní pohromy připomínají se v roce 1889 (veliké krupobití) a r. 1882 (průtrž mračen s povodní). Světové války zúčastnilo se 495 mužů, zemřelo 48, nezvěstných 14, zajato bylo 55, z nich 28 legionářů, 2 padli v Rusku. Na bojiště slavkovské přichází mnoho turistů, mezi nimi četní cizinci z různých končin Evropy. Tak zaznamenána jest v Újezdě návštěva potomního presidenta francouzské republiky Thierse. V červnu r. 1924 vítali jsme v našem kraji p. presidenta T. G. Masaryka. Obec má založené a řádně vedené obecní (od r. 1747) a školní kroniky.

V majetku obce jest kromě budov i pole ve výměře 34 ha. Přirážky v posledních letech byly velmi vysoké 500%, ale obec jest při značných investicích (silnice, elektrisace) téměř bez dluhů. Kulturním potřebám přeje. Náklady místní školní rady, které v posledních letech činily průměrně ročně 40.000 Kč, jsou povolovány ochotně bez námitek.

Městys Újezd (od r. 1909) vzrůstá každým rokem; stavějí se nové ulice. Obyvatelstvo od r. 1890 se téměř zdvojnásobilo (1247 — nyní 2070). Pokročilé rolnictvo užívá hojně strojů; všechny pozemky jsou již odvodněny, což umožněno hlavně regulací Cezavy. Jí však byly zničeny všechny stromy a keře na březích a náš kraj stal se jednotvárnějším. Blízkost Brna působí však, že zemědělská obec znenáhla se mění v průmyslovou (téměř 48% dělnictva). Denní styk s Brnem působí též na vzdělání a duševní vývoj obyvatelstva.

UNKOVICE.

Až do roku 1925 užíváno bylo názvu Hunkovice. Povstal z původních názvů Unnischowicz (1278), Uncowycz (1351) a Unkowicz (1437).

Malý katastr obce (311 ha), většinou hlinito-písčitých polí se spodním štěrkovitým nánosem, ztrácí se mezi okolními, dobře vzdělanými a melioracemi zúrodněnými lány státních statků

v Židlochovicích a Žabčicích, dříve to statků arcivévody Bedřicha. Dle zaměstnání je zde několik rolníků s 12—14 ha půdy, několik domkařů s 5—10 ha a nejvíce dělnictva odkázaného na výdělek v továrnách v Brně, Hrušovanech, Židlochovicích, neb okolních velkostatcích. Ani pozemková reforma, prováděná v r. 1926—27, nepřivodila žádných změn. Není divu, že většina dorostu, zvláště vrstev chudších, odchází z obce a hledá zaměstnání jinde. Nepozorujeme zde proto ani většího stavebního ruchu, jaký je v obcích sousedních na příklad v Hrušovanech nebo Žabčicích, které mají výhodnější podmínky životní a pohodlnější spojení železniční s průmyslovými místy kraje, hlavně s Brnem.

A přece historie dosvědčuje, že Unkovice byly v dobách dřívějších střediskem okolí. Měly nejen svůj kostel, nýbrž i faru s farářem, pod jehož správu patřily Hrušovany (do 1630) a pravděpodobně i Žabčice a Přísnotice. I do školy unkovické chodily děti z Hrušovan (1774), Přísnotic (1806) a Žabčic (1874).

Nejpříznivější podmínky hospodářské a později nejvýhodnější prostředky komunikační (silnice a železnice) oproti těmto osadám nezůstaly bez vlivu na hospodářský a kulturní vývoj obce. Živnosti a řemesla slouží jen potřebě místní. Obec nemá kováře, koláře a do nedávna ani pekaře. Hostince jsou 2 a menší obchody 2. Není ani průmyslu.

Nepatrný kulturní život udržoval čtenářský spolek Metoděj a později Odbor nár. jednoty.

Teprve po světové válce nastává v obci rušnější život. Již v r. 1919 vznikly tělocvičné jednoty Sokol a Orel, které mimo výchovy tělesné vykazují i činnost přednáškovou a jinak vzdělavací. V r. 1922 založena obecní knihovna, čítající 144 svazků a v roce 1925 obecní kronika, sepsaná říd. uč. Františkem Drdackým.

Vývoj hospodářský posílil Spořitelní a záloženský spolek založený r. 1921.

Elektrisace obce, provedená v r. 1927, znamená další krok ve vývoji hospodářském.

Sociální poměry nejchudších příslušníků zlepšeny byly postavením nového chudobince v roce 1923 nákladem 53.990 Kč.

Historických památek v obci není. — V kostele choval se prý dlouho kalich z dob, kdy obec byla většinou evangelickou.

Staré zvyky a obyčeje mizejí. Zachovává se dosud nářečí hanácké s význačným, temným *a* (tróva, čtrnócť).

B. Foretník.

VOJKOVICE.

Podél silnice ze Židlochovic k Rajhradu rozkládá se čistá a zámožná osada Vojkovice. Žije zde podle sčítání z r. 1921 545 Němců a 232 Čechů. Česká menšina byla tu vždycky, třeba za Rakouska slabší. Němci žili s Čechy až do konce 19. století poměrně klidně. „Moravsky" se hovořilo obecně. Mnoha českých názvů užívaly společně obě národnosti: husa (dosud), kačena, koza, střešně, kadlatky, branka a j. Po r. 1900 stupňovala se germanisace, jíž podléhali muži i ženy ve smíšených manželstvích. Státní převrat nedovedl již u všech probuditi vědomí národního.

Česká škola zřízena byla r. 1919 v obecním domě č. 43. Měla 28 žáků. V r. 1925 přesídlila do vlastní nové budovy poblíž zastávky Vojkovic na trati Brno—Břeclav. Mateřská školka vydržovaná Ústřední maticí školskou je v činnosti od r. 1920.

Česká menšina sdružená v Národní jednotě dosáhla třetinového zastoupení v obecním zastupitelstvu. Příděl půdy následkem pozemkové reformy zabezpečuje jí další vzestup.

VRANOVICE.

Městečko Vranovice leží na pravém břehu Říčky, která sem přitéká od Přísnotic a vlévá se do nedaleké Svratky. Řeka Svratka, nejsouc v těchto místech regulována, vylévá se často z břehů a zaplavuje lesy, louky i pole, ležící na pravém jejím břehu. Za poslední povodně v červnu 1926 dosahovala voda až k níže položeným domům vranovickým a celý kraj od Nosislavě, Němčic a Uherčic k Vranovicím a dále k Pouzdřanům podobal sa velikému jezeru, nad jehož hladinu vyčnívaly jen vrcholy vrb. Lesy zdejší téměř nikdy nevysychají, jsou bažinaté a nezdravé.

Blížíme-li se k Vranovicím od severu podle dráhy, naskytá se nám utěšený obraz: vpředu městečko, jehož štíhlá věž kostelní a tři tovární komíny ostře se rýsují na zeleném pozadí listnatých lesů, za nimi na levé straně uzavírají obzor malebně vzduté Kolby, rovněž lesem porostlé, dále na pravo pak otvírá se výhled do roviny, jíž ubírá se klikatým tokem Svratka k Dyji, a která v dálce uzavřena jest Pavlovskými kopci se hřbetem rozrytých skal.

Nejstarší zmínka o Vranovicích děje se roku 1257. Až do vystavění dráhy z Břeclavě do Brna byly Vranovice celkem nepatrnou vesnicí. Dráha vnesla do obce čilejší ruch a dnes jsou Vranovice střediskem celého okolí. Přibývá stále domů i obyvatelstva. Blízkost dráhy byla také příčinou, že zde vznikly tři průmyslové podniky, a to: cukrovar (zřízen

r. 1872), cikorková sušárna (od r. 1922) a cementárna (od r. 1911). Z nich však pouze cikorková sušárna je v činnosti. V cukrovaru, když přešel do majetku firmy Kürschner a spol., byla výroba zastavena a také cementárna od světové války nepracuje.

Původní půdorys obce tvořila hlavní ulice, která se na jižním konci ohýbala v pravém úhlu směrem k panskému dvoru, tvoříc v tomto ohybu trojúhelníkové náměstí se sochou sv. Floriána. Vše ostatní vystavěno bylo v době pozdější. Střed obce tvoří náměstí, na němž stojí kostel a skupina školních budov. Odtud rozbíhají se na čtyři strany hlavní ulice. Po válce vznikly dvě nové čtvrti: jedna za nádražím (Lapačov) a při ivaňské silnici, druhá při silnici ku Přísnoticím, kde na pozemcích bývalého velkostatku vystavěno bude celkem asi 60 domků. Také při silnici do Přibic se hojně staví.

Z budov vyniká kostel (vystavěný r. 1870) a budovy škol (obecná z r. 1870, měšťanská z r. 1911).

Ježto leží při hlavní trati železniční, mají Vranovice výhodné spojení se světem. Proto také značná část obyvatelstva (dělníci, železniční zaměstnanci, úředníci, studenti) dojíždějí za svým zaměstnáním jak do Brna (26 km), tak do Břeclavě (35 km). Do Pohořelic vede odtud místní dráha. Spojení s Mikulovem obstarává třikráte denně autobus. Silnice rozbíhají se na pět stran. Vranovice mají poštovní a telegrafní úřad, státní telefon a četnickou stanici. Od r. 1925 jsou připojeny k síti moravských elektráren.

Podle zaměstnání patří většina obyvatelstva k zemědělcům. Větších rolníků však jest málo. Největší část tvoří menší rolníci a domkaři. Po nich nejpočetnější jsou železniční zaměstnanci, jimž se zde daří poměrně nejlépe, poněvadž většina z nich má vlastní domky a menší hospodářství. Ostatní část obyvatelstva tvoří dělníci, živnostníci a úředníci (železniční, tovární, učitelstvo). Dělnictvo dojíždí hlavně do brněnských továren. Nejhůře situováno jest dělnictvo zemědělské, které po rozdělení velkostatku odkázáno je ponejvíce na práci u místních rolníků. Někteří z nich hledají obživy v cikorkové továrně a v hrušovanském cukrovaru. V zimě a na jaře bývá tu dosti nouze a nedostatku.

Z řemesel zastoupena jsou všechna, jichž výrobků domácí lid potřebuje. Jejich životní poměry jsou dobré; výjimku činí obuvníci a krejčí, jichž je nadbytek. Také obchodníci a hostinští těší se dobrým výdělkům. Po továrnicku vyrábí se zde cikorka a syrečky.

Hospodářskou rovnováhu udržují dva peněžní ústavy: Občanská záložna a Raiffeisenka. Od r. 1880 konají se zde čtyři výroční trhy, které však v poslední době bývají trhovci slabě navštěvovány.

Nejčastěji vyskytují se příjmení: Dofek, Pezlar, Karpíšek, Lounek, Klimeš, Říčka, Tománek, Hochmann. Nejobvyklejší křestní jména: Josef, František, Jan, Marie, Růžena, Anna.

První soukromá škola zřízena byla ve Vranovicích roku 1792. Do té doby přiškoleny byly do Přibic. Tato škola přeměněna byla r. 1802 ve veřejnou. Byla jednotřídní a učívalo se v čísle 62. Teprve r. 1857 vystavěna byla vlastní školní budova v čísle 145, kde se učilo až do r. 1870, kdy vystavěna byla nynější budova obecné školy. Škola byla od r. 1871 trojtřídní, od r. 1898 čtyřtřídní (mívala i dvě pobočky) a od r. 1923 jest pětitřídní jako podklad školy měšťanské. Roku 1911 byla budova školní opravena a rozšířena o jednu učírnu.

Měšťanská škola zřízena byla r. 1910 jako chlapecká a po převratě přeměněna byla ve smíšenou. Nová dvoupatrová budova vystavěna byla r. 1911 nákladem 110.000 korun. Chodí do ní nejen děti domácí, nýbrž i z Přibic, Ivaně, Pouzdřan, Uherčic, Němčic, Přísnotic a Žabčic. Ve škol. roce 1927—28 má 181 žáků.

Od r. 1923 je zde též dvoutřídní živnostenská škola pokračovací.

V ohledu kulturním jeví se čilý ruch. V obci působí Místní osvětová komise (obecní knihovna má 668 svazků), Místní odbor Národní jednoty pro jihozáp. Moravu, tělocvičné spolky Sokol a Orel, Dobročinný spolek, tři Odbory železničních zřízenců, Sbor dobrovolných hasičů.

Tělocvičná jednota Sokol má vlastní kino a loutkové divadlo. Radiových stanic je 44.

Starých památek mají Vranovice málo. K nim možno zařaditi bývalý panský dvůr a pak dům, patřící nyní Al. Saxlovi, kde býval svobodný dvůr. V něm je zachována kamenná deska se znakem a nápisem: „Valentin Novotnej von Tikowitz 1610." Na staré hřbitovní kostnici je pěkně pracovaný železný kříž z r. 1678, na jižním konci městečka stojí socha sv. Floriána z r. 1799, na Teplansku kamenný kříž z r. 1827. Kromě toho jsou v obci dvě staré Boží muky.

Zato nalezly se zde a v okolí zvoncové poháry z doby bronzové, hroby se skrčenými kostrami, hroby kostrové v řadách z kultury hradišťské a na Teplansku několik bronzových mincí císaře Trajana, různé nářadí, šperky a pod.

Ke zvláštnostem možno snad přičísti i to, že tudy vede známá a důležitá cesta stěhovavého ptactva. Také květena má zde své zajímavosti: Roste zde rdest prorostlý a řebratka.

Severozápadně Vranovic bývala osada Teplany, která byla zničena koncem 15. století za válek, jež vedl uherský

král Matyáš proti Jiřímu Poděbradskému. Dosud se polím na těch místech říká „Na Teplanech". Jiné polní trati se jmenují: Vinohrádky, Zahrádky, Časovský, Podsedky, Na Špíglách, Žleby, U veglsí, Chmelnice a j.

F. Zimolka.

ŽABČICE.

Žabčice, politická a katastrální obec, 3 km jihozáp. od Židlochovic, na křižovatce silnic Židlochovice—Vranovice a Žabčice—Pohořelice.

Na Kopečku počalo se stavěti roku 1833, v Kozí ulici 1884, v Nádražní ulici r. 1922, u hřbitova r. 1925. Domy jsou průměrně výstavné, až na 2 výjimky bez zahrádek.

Uprostřed Dědiny stojí od r. 1883 kaple na místě, kde stávala dřevěná zvonice.

Při silnici Žabčice—Pohořelice, ve vzdálenosti 2 km stojí od roku 1919 dvůr Oulehla ve stejnojmenné trati.

Obecní pečeť je z roku 1714. Rychtářská registra jsou z 16. a 17. století. Škola byla postavena roku 1874.

ŽATČANY,

dříve Začany, je samostatná politická obec, na rovině pod jižní hrází bývalého Začanského rybníka, který byl v r. 1834 vypuštěn a proměněn v úrodná pole, posud „rybníkem" nazývaná; patří nyní kapitule brněnské.

Památny jsou Žatčany bitvou tří císařů roku 1805. Po hrázi tehdejšího rybníka prchalo poražené vojsko spojenecké k hořícímu mlýnu, unikajíc palbě francouzského dělostřelectva, soustředěného u kaple sv. Antonína nad Újezdem. Podnes jsou ve štítu bývalého mlýna zaryty 4 železné koule. Podle „rybníka" teče řeka Cezava, jejíž křivolaký tok zregulován roku 1926. V obci je dvoutřídní obecná škola s 85 žáky ze Žatčan a z Třebomyslic; pobočka pro nedostatek žáků byla zrušena. Někteří žáci navštěvují měšťanské a střední školy v Újezdě a v Brně.

Místní kostel Nejsv. Trojice je filiální farnost Újezd. Blíže kostela je kaple sv. Magdaleny s letopočtem 1618. Sousoší Nejsv. Trojice na návsi je z r. 1872, kříž u kostela z r. 1777. O kulturní rozvoj pečují spolky: Sokol s vlastní sokolovnou, Orel ve spolkovém domě a Sbor dobrovolných hasičů; sokolovna a spolkový dům jsou v katastru obce Třebomyslic.

Polní hospodářství stále zkvétá. Dalšímu rozšiřování obce vadí katastr třebomyslický, jenž obklopuje místní obec žatčanskou.

D) Menšinové obce na Pohořelsku.

POHOŘELICE.

Město Pohořelice leží na pravém břehu řeky Jihlavky na 34° 11' v. d. a 38° 49' s. š. 184 m nad mořem. Jihlavka za povodní nanáší mnoho písku do svého řečiště, vystupuje místy z břehů a zaplavuje okolí. Pod Pohořelicemi přijímá Šumický potok. Město je obklopeno mírně zvlněnou rovinou jihlavskou. Na ní šíří se lány bujného obilí; jen hluboké strouhy a močály prozrazují místa bývalých rybníků. Město je protato státní silnicí, spojující Brno—Mikulov—Vídeň a Pohořelice. Katastr měří 2954 ha.



Pohořelice.

Mnohá stará města neznají doby svého založení, ani svých zakladatelů. Podobně Pohořelice. Christian D' Elvert se domnívá, že osada vznikla na místě obchodní stanice u břehu Jihlavky, kudy již za Keltů a Germánů vedla obchodní cesta Moravou od jihu k severu. Za velikého stěhování národů stanice snad zanikla na dlouhou dobu. Po osídlení Moravy slovanskými kmeny asi r. 450, vyhledávali obchodníci z jižních zemí opět staré cesty a stanice obchodní a provozovali tam obchody všeho druhu. Později měla stanice i své stálé osadníky. Dle pověsti byla zničena požárem a na jejím místě

byla vystavěna nová vesnice, v níž usadili se pohořelí osadníci. Obyvatelům říkalo se Pohořelci, osadě Pohořelice.

Uprostřed města je náměstí Svobody. Na náměstí vynikají budovy: stará bývalá radnice s okresním soudem a berním úřadem, pošta, kostel a fara. Z náměstí směrem k Brnu vede ulice Brněnská. Vedle pošty je budova městské spořitelny, nynější radnice. Západním směrem pokračuje ulice Pařížská. V ní upoutá pozorovatele budova obecné školy s bývalým Paarovým zámečkem a dům staré pošty.

V Jihlavské ulici při silnici směrem k Cvrčovicům najdeme sokolovnu, zbudovanou r. 1927, a starý židovský hřbitov. V úhlu obou okresních silnic je cukrovar, jenž náležel hraběti Herbersteinovi. Pokračováním ulice Pařížské je nejmladší ulice Habermannova. Ještě dále je rozsáhlý Domov invalidů. Z náměstí odbočují ulice: Štefánikova, která se rozšiřuje v náměstí Masarykovo, a Pšeničná. Náměstí zdobí budova měm. školy obecné a měšťanské. Typická Židovská čtvrť s křivými uličkami a malými domky je mezi kostelem a Masarykovým náměstím. Veliká synagoga je z roku 1854. K obci náležejí též dvě cihelny při silnici k Branišovicím, hájenka Proklatá a dvory: Velký dvůr, Krahov, Mexiko a Oberwald. Na pravém břehu Mlýnské strouhy ve Velkém Dvoře najdeme mlýn, hospodářská stavení a lovecký zámeček, založený knížetem Leopoldem.

Město opatřeno je vedením elektrickým a má dobré spojení se světem, jež umožňuje dobře upravená státní silnice, blízkost dráhy, spojení autobusové, pošta, telegrafní a telefonní stanice.

R. 1921 měly Pohořelice 2287 Čechů, 1216 Němců, 264 Židů, 3 Poláky, 2 obyv. jiné národnosti, celkem 3772 obyv., náboženství řím.-katol, žid., českoslov. a bez konfese.

V době Husově celé město přijalo nové učení a bylo české, o čemž svědčí městské knihy dochované z té doby. Teprve v XVII. století začíná se invase německá. Roku 1622 vystěhovalo se mnoho nekat. měšťanů a za vpádu švédského město bylo úplně vyloupeno. Později nastává tuhá germanisace, podporovaná zeměpanskými úřady, vrchností, židy a zámožným a nacionálně uvědomělým německým okolím. Čechů ubývá co do počtu i významu. Poslední představitelé české inteligence byli odstraněni a široké vrstvy našeho lidu ponechány samy sobě.

Státní převrat způsobil v Pohořelicích velikou změnu. Zakročením Národního výboru brněnského bylo rozpuštěno německé zastupitelstvo a dosazena správní komise s českou většinou. Dnes nejhorší krise je překonána. Pohořelice staly se tím, čím v podstatě dávno byly — českým městem.

Pohořelice jsou čilé obchodní město a připomínají ruchem a dopravou předměstí Brna. Vedle obchodu výborně prospívá

polní hospodářství, chov dobytka, zvláště tažných koní. Dříve pěstovalo se víno, později byly vinice proměněny v řepná pole. Dvě třetiny obyv. jsou dělníci zemědělští a průmysloví, pracující v cukrovaru. Týdenní trhy jsou v úterý, výroční pětkrát do roka.

O vzdělání lidu pečuje česká a německá škola obecná a měšťanská, živnostenské školy pokračovací, něm. škola hospodářská a knihovny. Z kulturních spolků je tu: Odbor Národní jednoty, Okresní osvětový sbor, Sociální péče o mládež, Červený kříž a Sokol. Němci a Židé mají své kulturní a politické spolky. Radiových stanic je 237.

Z památek historických a uměleckých zasluhují zmínky: Starobylé stojací hodiny (jsou umístěny v předsíni fary), které za svého pobytu v Pohořelicích natáhl Napoleon. Na faře mají starobylá barokova kamna. Prastarý je farní kostel. Pozornost zasluhuje směs různých slohů, krásné řezby uvnitř kostela, věž, opatřená kamennou galerií pro stráž města. Za jasného dne je s věže viděti až na Pavlovské kopce. Na radnici se zachovaly důležité knihy městské ze 16. století.

BRANIŠOVICE

leží 7 km jz. od Pohořelic na státní silnici pohořelsko-znojemské. Tvoří s přilehlými Vinohrádky jedinou katastrální obec (998 ha).

Původní název Vranišovice, německy Vreuspicz, Freuspiecz a nyní Frainspitz. Obec má 76 domů jednak při státní silnici do Znojma, jednak podél okresní k Olbramovicím. Při této jest větší část vsi se školami, farou a kostelem, při oné hřbitov a dva velkostatky.

Půda v okolí pokládá se za nejlepší z celé jižní Moravy. Obec slynula kdysi vinařstvím (Hochberg, Weingärten), nyní se pěstuje hlavně řepa.

V Branišovicích jsou dva dvory: první, jenž náležel panství krumlovskému, pronajat je hodonskému syndikátu, druhý (ze skoupených pozemků rustikálních) náleží p. Lukschovi na bývalé vrchnostenské hospodě. Zemědělští dělníci v těchto dvorech zaměstnaní tvoří českou menšinu.

R. 1910 měla česká menšina 45 příslušníků (795 Němců), avšak r. 1921 dosáhla čísla 142 proti 725 Němcům.

V obecních volbách 1927 získala česká menšina dva zástupce (66 hlasy) do obecního zastupitelstva.

Česká škola byla otevřena r. 1920/21 a měla 23 žáků. V létě přibudou každoročně děti Slováků, kteří pracují v obou dvorech. Umístění školy je nevhodné. Ochranitelkou menšiny je Národní jednota v Rajhradě. Než se dostal dvůr Kinského do českého nájmu, vytrpěla menšina mnoho příkoří.

CVRČOVICE.

Obec Cvrčovice jest vzdálena 1 km od Pohořelic a jest rozložena po obou stranách okresní silnice. Těsně u vesnice protéká řeka Jihlavka, která se tu štěpí na vlastní řeku a Mlýnský náhon a tvoří dva splavy. Vesnice se prostírá na širé rovině, ze které vystupuje Smolínský kopec. Celkový katastr měří 911 ha.

Cvrčovice jsou obec německá, ve které jest $^1/_5$ Čechů. Středem vesnice probíhá silnice vroubená po obou stranách hrušněmi. Podél domů jsou chodníky vysypané pískem, na kterých bývá za pěkného počasí velice živo. Hned jakmile vstoupíme do vesnice, vidíme rozsáhlé budovy Bílého dvora se zámečkem. V jeho sousedství jest pěkná budova české menšinové školy a mateřské školky. Uprostřed vesnice stojí kostel, německá škola, fara a Černý dvůr. Ačkoliv těsně u vesnice probíhá vedení elektrického proudu, svítí žárovkami jen dvory, česká škola, hostinec a fara. Půda okolo vesnice je pískovitá, lehká.

Podle sčítání z roku 1921 měla zdejší obec 716 obyvatel, a to: 143 Čechů a 570 Němců. U německých obyvatel zdejší obce je nápadný značný počet českých příjmení. Čeští lidé jsou vesměs původem Horáci z okolí Žďáru. Němci jsou většinou zemědělci, Češi zemědělští dělníci.

Pěstuje se mnoho cukrovky, kukuřice, švestek a jablek. Je-li příznivý rok, vyvážejí se švestky ve vozech na nádraží.

Zaměstnanci dvorů na podzim docházejí obživy v cukrovaře v Pohořelicích.

Roku 1919 byla zřízena česká menšinová škola, která má nyní 32 žáků, a mateřská školka s 20 žáky. V obci jest knihovna místního odboru Národní jednoty s 173 svazky. Hlavním podporovatelem české menšiny jest vzorná ochranitelka, odbor Národní jednoty v Židlochovicích.

Nejobvyklejší jména tratí jsou: Šachen, Sigelbreiten.

KUPAŘOVICE

jsou menší vesnice u silnice pohořelsko-kounické na pravém břehu Jihlavky. Leží v úrodné rovině. Jen některé pozemky jsou na posledních výběžcích vysočiny Českomoravské. Plodí výbornou révu. 20% česká menšina přihlásila se k životu po převratě. Je to několik domkářů a dělníci ve dvoře, který r. 1923 koupila česká řepařská společnost z Olomouce. Menšinu posiluje též česká čeleď, která nachází chléb u německých rolníků. Kulturním střediskem je Národní jednota a česká škola, založená 1922. Chodí sem i děti z blízkých Němčiček a Pravlova. Pro děti z Němčiček to bývá veliká oběť

za deštivého počasí a na jaře, kdy se lávka přes Jihlavku rozebírá a voda zaplavuje cesty. Tenkrát chodí na Pravlov a konají denně cestu 10 km dlouhou.

Kupařovice, Pravlov, Němčičky ztraceny byly po válce třicetileté. Germanisace tu byla vždy tuhá. Dnešní Němci dobře oceňují znalost českého jazyka a posílají své děti do českých škol v Dol. Kounicích, Trboušanech a Kupařovicích.

LODĚNICE.

Po krásné dlážděné silnici dojdeme z Pohořelic do bohatých a výstavných Loděnic. Rozkládají se od Pohořelic 5 km na sz. v úrodné rovině ve výši 201 m nad mořem. Jen směrem jihozáp. při silnici do Šumic zvedá se krajina v malý kopeček, s něhož je pěkný pohled na vesnici. Zdobí ji starobylý chrám sv. Markety (přechodní sloh z XII. stol.) s farou a novostavba české dvojtřídní školy. Za kostelem je dvůr Weinerův, v němž dochází obživy velká část českého obyvatelstva. Loděnice mají 140 dom. čísel, 841 obyvatelů, z nichž je 40% Čechů. Čeští domkáři bydlí na obvodu osady. Výstavné domy patří Němcům. Rolníci zaměstnávají české dělníky a čeleď. Pěstují na polích vedle řepy, pšenice a ječmene hojně zeleniny, máku a raného hrachu. Na vysokém stupni je též chov dobytka. Na lidu německém je patrný vliv slovanské povahy (smíšené sňatky). Střediskem vzdělávací činnosti Čechů je hlavně škola, kde konají se přednášky (vlastní skioptikon) a divadla na školním jevišti.

Obec je rozumně spravována společně oběma národnostmi. Je elektrisována a rozšiřuje vodovod nákladem tři sta tisíc Kč.

Loděnice byly původně české. Zachovaly se české názvy tratí: Záluží, Čtrnáctihony. Němci se přistěhovali ze zaniklé osady Držkovic. U Loděnic kope se výborná cihlářská hlína. Cihelny jsou dvě.

V dějinách českých známy jsou Loděnice smutnou domácí válkou r. 1185. Farní archiv a Zemské museum v Brně chová vzácné listiny a historické památky loděnické.

POUZDŘANY.

Silnicí podél trati Brno—Břeclav dojdeme z Vranovic do Pouzdřan. Přejdeme Svratku a za doubravou kyne nám krásná alej topolů. Hned u zastávky dráhy pod Kolbami rozloženy jsou Pouzdřany. Patří k Mikulovu, ačkoliv katastr obce (1357 ha) velmi zasahuje do Hustopečska. Domů mají Pouzdřany 274, obyv. 903 Němců a 226 Čechů, vesměs vyznání katolického. Česká menšina soustředěna je u dvora. Poblíž

dráhy je úhledný zámek Dietrichsteinů, v němž nalezla původně útulek česká menšinová škola. R. 1927—28 má 41 žáků. Českou menšinu tvoří většinou dělníci, kteří si postavili domky u zámku. Živí se na velkostatku Hoplíčkově, ve dvou dílnách perleťářských, ve mlýně Br. Hartlů, pracují ve státních lesích a v Brně. Kulturní a národní život je utěšený.

SMOLÍN.

Krásnými lukami při řece Jihlavce dojdeme z Pohořelic do Smolína. Je to menší osada, která má 358 obyvatel. Lid mluví většinou česky, ale je smýšlení většinou německého. O českém původu osady svědčí česká jména polních tratí. Německá škola založena byla teprve 1871. Od r. 1919 umístěna je v ní česká škola jednotřídní. Česká menšina má 23% obyv. V obecním zastupitelstvu má 2 zástupce. Nad Smolínem poblíž státní silnice bělá se úhledná kaple, od níž je překrásný pohled údolím Jihlavky. K východu otvírá se kraj až na Kloboucko.

ŠUMICE

leží na jihozápad od Loděnic na vzdálenost 2 km. Česká menšina vzkříšena byla z hlubokého úpadku národním osvobozením k novému životu. R. 1921 napočteno v obci 144 Čechů a 373 Němců. Dnes má menšina asi 30% obyvatelstva. Jsou to většinou zemědělští dělníci na velkostatku. Pracují za deputát při denní průměrné mzdě 15 Kč. Ubytováni jsou téměř všichni v deputátních bytech vlhkých a nezdravých, často jen o jedné místnosti. Mají většinou četné rodiny. Život jejich je proto tvrdý, ba i bídný. Jen 4 rodiny mohly si opatřiti ve vesnici pěkné rodinné domky ze státní subvence. Jsou však i takoví, kteří pro hmotné výhody hlásí se k Němcům. K zabezpečení hmotnému postačilo by zde 15 měřic černé půdy. Příděl 5—10 měřic je neosamostatní, poněvadž jsou vykázáni z práce a jsou pak závislí na německých sedlácích.

Česká škola založena byla 1920. Umístěna je dosud v německé škole, nemá však dostatek místa. Má nyní 26 žáků. Počet ten bude vzrůstati. Na velkostatku umístěna bude mateřská školka. Národní a kulturní obraz našeho lidu byl by tu velmi smutný a to bez jeho viny. Lid byl ponechán sám sobě bez pomoci hmotné i mravní. Nyní je sdružen v odboru Národní jednoty, která plní své poslání. Obecní volby 1927 ukázaly, že menšina je na postupu.

NOVÁ VES (MARIAHILF).

Při krásné státní silnici Pohořelice—Mikulov 5 km jižně od Pohořelic seřaděna je po obou stranách bohatá vesnice Nová Ves čili Mariahilf, jak ji v okolí všeobecně nazývají. Je asi 200 roků stará a byla vždy národně smíšená. Živel český však stále upadal, byv odkázán na styk s německým nebo zněmčelým okolím. Dnes počíná se probouzeti. Život české menšiny souvisí tam s českou školou, založenou v roce 1924 a s osudem velkostatku, jenž do nedávna patřil Akc. rafinerii rolnických cukrovarů v Olomouci. Česká škola je umístěna zatímně v budově, v níž bydlívali hospodářští úředníci. Svými rozměry nestačí svému úkolu. Ve školním roce 1927—28 zapsáno bylo 33 žáků, místa však stačilo jen pro 27 žáků. Zbytek odkázán byl k návštěvě školy v Pohořelicích. Škola soustřeďuje žáky z Nové Vsi, z nedalekého Velkého Dvora u Pohořelic a z Vlasatic. Příliv žáků rozmnožen bude pravděpodobně ještě z Pasohlávek.

V obecních volbách 1927 dosáhla česká menšina 2 mandátů a spojivši se s něm. dělníky i radního.

VI. Přehledy obcí okresů a statistické tabulky.

Karel Vaněk.

A) Počet domů

v obcích politického okresu hustopečského.

Běžné číslo	Soudní okres	V letech 1780	1919	1927
	Hustopeče:			
1	Bojanovice Horní —	138	212	221
2	Bořetice —	83	241	279
3	Hustopeče —	312	630	683
4	Kobylí —	211	407	495
5	Kurdějov —	152	216	236
6	Mlýny Nové —	46	55	59
7	Němčičky —	97	166	199
8	Pavlovice Velké —	210	511	599
9	Popice —	180	286	309
10	Přítluky —	160	209	215
11	Rakvice —	163	435	479
12	Starovice —	164	270	285
13	Starovičky —	69	181	204
14	Ştrachotín —	108	212	224
15	Šakvice —	84	260	301
16	Uherčice —	157	248	256
17	Vrbice —	127	241	293
18	Zaječí —	220	332	362
	Celkem	2681	5112	5699

Běžné číslo	Soudní okres		V letech 1780	1919	1927
	Klobouky:				
19	Bohumilice	—	54	88	99
20	Boleradice	—	130	305	338
21	Borkovany	—	155	290	324
22	Bošovice	—	129	218	251
23	Brumovice	—	105	291	337
24	Diváky	—	89	179	192
25	Hostěrádky Velké	—	87	167	183
26	Kašnice	—	36	46	50
27	Klobouky	—	320	519	539
28	Krumvíř	—	69	255	284
29	Morkůvky	—	62	182	213
30	Šitbořice	—	137	313	271
31	Těšany	—	100	228	252
	Celkem		1473	3081	3433
	Židlochovice:				
32	Blučina	—	165	323	367
33	Bratčice	—	72	156	176
34	Holasice	—	33	130	165
35	Hrušovany u Brna	—	95	226	342
36	Ivaň	—	77	153	185
37	Křepice	—	123	220	248
38	Ledce	—	20	43	46
39	Loučka	—	19	71	77
40	Mělčany	—	67	120	135
41	Měnín	—	80	226	256
42	Moutnice	—	50	143	169
43	Němčice	—	176	319	345
44	Nesvačilka	—	35	78	88
45	Nikolčice	—	114	203	221
46	Nosislav	—	196	310	325
47	Opatovice	—	60	169	204
48	Otmarov	—	20	33	39

Běžné číslo	Soudní okres		V letech	
		1780	1919	1927
	Židlochovice:			
49	Popovice —	23	41	43
50	Přibice —	82	228	263
51	Přísnotice —	52	173	210
52	Rajhrad —	90	283	416
53	Rajhradice . —	28	51	91
54	Rebešovice —	23	42	43
55	Rozářín —	22	69	78
56	Rychmanov —	49	69	81
57	Sobotovice —	43	107	130
58	Syrovice —	56	171	198
59	Šternov —	34	57	58
60	Třebomyslice —	40	90	119
61	Újezd —	92	355	456
62	Unkovice —	56	113	129
63	Vojkovice —	88	147	182
64	Vranovice —	85	297	376
65	Žabčice —	60	160	217
66	Žatčany —	38	92	101
67	Židlochovice —	172	394	480
	Celkem	2535	5862	7047

Z tabulek je zřejmý značný vzrůst některých obcí v poválečné době, podporovaný shodou příznivých okolností. Jsou to blízkost dráhy a hlavního města, snadnější životní podmínky v obcích s velkou katastrální rozlohou, v neposlední řadě i poměrná láce stavebních míst, nabytých parcelací půdy velkostatku.

B) Přehled obcí s udáním poštovních úřadů, četnických stanic a farních úřadů.

Běžné číslo	Soudní okres	Poštovní úřad	Četnická stanice	Farní úřad církve řím.-katol.	Farní úřad církve evang. českobratrské
	Hustopeče				
1	Bojanovice Horní	Hustopeče	Vel. Pavlovice	H. Bojanovice	Hustopeče
2	Bořetice	Vel. Pavlovice	Bořetice	Bořetice	"
3	Hustopeče	Hustopeče	Hustopeče	Hustopeče	"
4	Kobylí	Kobylí	Bořetice	Kobylí	"
5	Kurdějov	Hustopeče	Hustopeče	Kurdějov	"
6	Mlýny Nové	Přítluky	Přítluky	Přítluky	"
7	Němčičky	Vel. Pavlovice	Bořetice	Němčičky	"
8	Pavlovice Velké	Vel. Pavlovice	Vel. Pavlovice	Vel. Pavlovice	"
9	Popice	Popice	Šakvice	Popice	"
10	Přítluky	Přítluky	Přítluky	Přítluky	"
11	Rakvice	Rakvice	Přítluky	Rakvice	"
12	Starovice	Hustopeče	Hustopeče	Starovice	"
13	Starovičky	Hustopeče	Vel. Pavlovice	Starovičky	"
14	Strachotín	Dol. Věstonice	Šakvice	Strachotín	"
15	Šakvice	Hustopeče	Šakvice	Šakvice	"
16	Uherčice	Hustopeče	Hustopeče	Uherčice	"
17	Vrbice	Kobylí	Bořetice	Kobylí	"
18	Zaječí	Zaječí	Přítluky	Zaječí	"

Běžné číslo	Soudní okres	Poštovní úřad	Četnická stanice	Farní úřad církve řím.-katol.	Farní úřad církve evang. česko-bratrské
	Klobouky				
19	Bohumilice	Vel. Hostěrádky	Klobouky	Klobouky	Klobouky
20	Boleradice	Boleradice	Boleradice	Boleradice	„
21	Borkovany	Těšany	Těšany	Borkovany	„
22	Bošovice	Bošovice	Těšany	Bošovice	„
23	Brumovice	Brumovice	Boleradice	Brumovice	„
24	Diváky	Diváky	Boleradice	Diváky	„
25	Hostěrádky Velké	Vel. Hostěrádky	Klobouky	Klobouky	„
26	Kašnice	Klobouky	Klobouky	Klobouky	„
27	Klobouky	Klobouky	Klobouky	Klobouky	„
28	Krumvíř	Klobouky	Klobouky	Krumvíř	„
29	Morkůvky	Brumovice	Boleradice	Brumovice	„
30	Šitbořice	Těšany	Těšany	Šitbořice	„
31	Těšany	Těšany	Těšany	Těšany	„
	Židlochovice				
32	Blučina	Židlochovice	Židlochovice	Blučina	Nosislav
33	Bratčice	Dol. Kounice	Syrovice	Bratčice	„
34	Holasice	Rajhrad	Rajhrad	Rajhrad	„
35	Hrušovany u Brna	Hrušovany u Brna	Židlochovice	Židlochovice	„
36	Ivaň	Vranovice	Vranovice	Ivaň	„
37	Křepice	Němčice Velké	Němčice Velké	Křepice	Nikolčice
38	Ledce	Hrušovany u Brna	Syrovice	Medlov	Nosislav

Běžné číslo	Soudní okres	Poštovní úřad	Četnická stanice	Farní úřad církve řím.-katol.	Farní úřad církve evang. českobratrské
39	Loučka	Rajhrad	Rajhrad	Rajhrad	Nosislav
40	Mělčany	Dol. Kounice	Bratčice	Dol. Kounice	„
41	Měnín	Židlochovice	Měnín	Měnín	„
42	Moutnice	Těšany	Měnín	Moutnice	Nikolčice
43	Němčice Velké	Němčice Velké	Němčice Velké	Němčice Velké	Nosislav
44	Nesvačilka	Těšany	Újezd	Moutnice	Nikolčice
45	Nikolčice	Diváky	Němčice	Nikolčice	„
46	Nosislav	Nosislav	Němčice	Nosislav	Nosislav
47	Opatovice	Rajhrad	Rajhrad	Rajhrad	„
48	Otmarov	Rajhrad	Rajhrad	Rajhrad	„
49	Popovice	Rajhrad	Rajhrad	Rajhrad	„
50	Přibice	Vranovice	Vranovice	Přibice	„
51	Přísnotice	Židlochovice	Vranovice	Přísnotice	„
52	Rajhrad	Rajhrad	Rajhrad	Rajhrad	„
53	Rajhradice	Rajhrad	Rajhrad	Rajhrad	„
54	Rebešovice	Rajhrad	Rajhrad	Rajhrad	„
55	Rozařín	Těšany	Měnín	Moutnice	Nikolčice
56	Rychmanov	Újezd	Újezd	Újezd	„
57	Sobotovice	Rajhrad	Syrovice	Sobotovice	Nosislav
58	Syrovice	Syrovice	Syrovice	Syrovice	„
59	Šternov	Újezd	Újezd	Újezd	„
60	Třebomyslice	Sokolnice	Újezd	Žatčany	„
61	Újezd	Újezd	Újezd	Újezd	„
62	Unkovice	Židlochovice	Židlochovice	Židlochovice	„
63	Vojkovice	Židlochovice	Židlochovice	Židlochovice	„
64	Vranovice	Vranovice	Vranovice	Vranovice	„
65	Žabčice	Židlochovice	Židlochovice	Židlochovice	„
66	Žatčany	Sokolnice	Újezd	Žatčany	Nikolčice
67	Židlochovice	Židlochovice	Židlochovice	Židlochovice	Nosislav

C) Výsledek sčítání lidu z roku 1921.

Řadové číslo	Místní obec (osada)	Plocha v hektarech	Domy	Bytové strany	Přítomné obyvatelstvo: Úhrnem	Pohlaví: mužské	Pohlaví: ženské	Národnost československých státních příslušníků: československá	německá	židovská	jiná	Cizinci	Náboženská vyznání: římsko-katol.	evangelické	českoslov.	israelské	jiné	Bez vyznání
	Soudní okres Hustopeče																	
1	Bojanovice Horní	928	211	208	951	467	484	943	1	—	—	7	949	—	—	2	—	—
2	Bořetice	912	245	277	1279	622	657	1257	—	—	—	22	1255	18	—	6	—	—
3	Hustopeče	2743	607	862	3494	1704	1790	1255	1951	134	13	141	3197	131	1	160	1	4
4	Kobylí	2116	417	438	2082	1046	1036	2032	35	4	1	10	2044	25	—	7	3	3
5	Kurdějov	906	212	230	916	436	480	19	881	—	—	16	911	5	—	—	—	—
6	Mlýny Nové	329	56	56	247	126	121	29	220	—	—	1	247	—	—	—	—	—
7	Němčičky	779	174	188	823	409	414	813	—	—	—	10	808	1	—	4	4	6
8	Pavlovice Velké	2199	520	640	2847	1365	1482	2741	45	—	1	60	2825	3	10	2	2	5
9	Popice	847	292	338	369	657	712	32	1302	—	—	35	1358	10	—	1	—	—
10	Přítluky	1112	207	222	837	403	434	30	782	—	—	25	828	—	—	9	—	—
11	Rakvice	2168	430	522	2377	1191	1186	2340	16	—	2	19	2270	19	15	12	2	59
12	Starovice	783	267	302	1109	500	609	24	1064	—	—	21	1109	—	—	—	—	—
13	Starovičky	637	185	190	816	393	423	810	1	—	—	5	815	—	—	—	—	1
14	Strachotín	1390	209	241	1004	474	530	84	898	—	—	22	1004	—	—	—	—	—
15	Šakvice	1215	253	302	1325	649	676	1311	6	—	1	7	1322	2	—	—	—	1
16	Uherčice	1305	251	302	1244	600	644	1221	13	—	—	10	1243	1	—	—	—	—
17	Vrbice	903	252	250	1343	636	707	1339	—	—	—	4	1316	—	20	6	—	1
18	Zaječí	1812	336	362	1481	681	800	118	1319	8	—	36	1464	4	—	13	—	—
	Soudní okres Klobouky																	
1	Bohumilice	571	89	88	405	190	215	400	—	2	—	3	237	148	—	16	4	—
2	Boleradice	1212	312	329	1386	647	739	1384	1	—	—	1	1382	1	—	2	—	1
3	Borkovany	1419	299	301	1363	649	714	1357	5	1	—	—	1200	157	—	5	—	1
4	Bošovice	1289	227	230	1121	539	582	1120	—	—	—	1	1091	29	—	—	—	1

Řadové číslo	Místní obec (osada)	Plocha v hektarech	Domy	Bytové strany	Přítomné obyvatelstvo													
					Úhrnem	Pohlaví		Národnost československých státních příslušníků				Cizinci	Náboženské vyznání					Bez vyznání
						mužské	ženské	českoslov.	německá	židovská	jiná		římsko-katol.	evangelické	česko-slov.	israelské	jiné	
5	Brumovice	1085	298	290	1394	644	750	1387	—	—	—	7	1149	224	—	20	—	1
6	Diváky	844	171	195	779	373	406	765	8	—	—	6	777	1	—	—	—	1
7	Hostěrádky Vel.	1064	169	171	1780	376	404	769	—	7	—	4	414	357	—	9	—	—
8	Kašnice	161	47	50	227	105	122	223	—	—		4	12	215		—	—	—
9	Klobouky	2493	506	577	2315	1064	1251	2283	4	1	—	27	1439	815	5	44	3	9
10	Krumvíř	1058	262	268	1290	630	660	1273	3	8	—	6	1211	64	1	10	—	4
11	Morkůvky	645	191	191	811	381	430	807	—	—	—	4	264	543		3	1	—
12	Šitbořice	1222	320	334	1627	766	861	1625	—	—	—	2	1622	—	—	3	—	2
13	Těšany	1604	226	269	1284	601	683	1262	5	—	—	17	1217	55	—	11	—	1
	Soudní okres Židlochovice																	
1	Blučina	1715	319	420	1759	858	901	1751	3	—	—	5	1744	12	1	-	—	2
2	Bratčice	694	160	173	779	377	402	773	1	—	—	5	770	3	1		2	3
3	Holasice	362	131	175	766	344	422	746	9	—	—	11	762	—	3		-	1
4	Hrušovany u Brna	986	228	402	1650	801	849	1500	124	—	1	25	1620	17	—	6	2	5
5	Ivaň	1174	160	195	774	389	385	759	14	—	—	1	773	1	—	—		
6	Křepice	680	227	241	1134	551	583	1127	1	—	—	6	1095	37	—	—	—	2
7	Ledce	278	41	60	305	150	155	275	30	—	—	—	305	—	—	—	—	—
8	Loučka	41	72	90	430	203	227	424	2	—	—	4	429	—	—	—		1
9	Mělčany	719	122	129	640	305	335	635	—	—	—	5	640	—	—	—	—	—
10	Měnín	2137	226	314	1351	624	727	1334	8	-	—	9	1340	2	—	7	—	2
11	Moutnice	560	146	151	730	341	389	726	.	—	—	4	729	—	—	1	—	—
12	Němčice	2216	314	353	1509	733	776	1495	11	—	—	3	1503	2	1	—	—	3
13	Nesvačilka	258	77	85	395	188	207	395	—	—	—	—	394	—	—	—		1
14	Nikolčice	1625	193	220	1117	523	594	1112	—	—	—	5	755	361	—	—	1	—
15	Nosislav	1663	301	332	1414	667	747	1411	—	—	—	3	642	767	—	—	—	5
16	Opařovice	719	176	201	879	398	481	875	-	—	-	4	[illegible]	—	63	3	1	12

Řadové číslo	Místní obec (osada)	Plocha v hektarech	Domy	Bytové strany	Přítomné obyvatelstvo													Bez vyznání
					Úhrnem	Pohlaví		Národnost československých státních příslušníků				Cizinci	Náboženské vyznání					
						mužské	ženské	česko-sloven.	německá	židovská	jiná		římsko katol.	evangelické	česko-slov.	israelské	jiné	
17	Otmarov	133	33	35	173	78	95	171	2	—	—	—	173	—	—	—	—	—
18	Popovice	266	43	57	245	115	130	244	1	—	—	—	244	1	—	—	—	—
19	Přibice	729	227	261	1145	540	605	1139	3	—	—	3	1054	85	—	5	—	1
20	Přísnotice	764	182	210	904	429	475	900	—	—	—	4	866	37	—	—	1	—
21	Rajhrad	1006	271	454	1987	985	1002	1911	53	5	2	16	1937	6	12	14	3	15
22	Rajhradice	529	45	86	359	168	191	354	3	—	1	1	355	—	—	—	1	3
23	Rebešovice	375	40	52	241	113	128	237	—	—	—	4	241	—	—	—	—	—
24	Rozařín	80	74	76	330	167	163	330	—	—	—	—	205	25	—	—	—	—
25	Rychmanov	153	71	78	326	162	164	326	—	—	—	—	160	162	—	—	—	4
26	Sobotovice	470	107	112	570	274	296	567	—	—	—	3	562	5	2	—	1	—
27	Syrovice	734	173	187	906	426	480	899	4	—	1	2	883	1	21	—	1	—
28	Šternov	6	57	64	263	125	138	263	—	—	—	—	254	—	3	3	—	3
29	Třebomyslice	382	98	104	472	247	225	471	1	—	—	—	412	59	1	—	—	—
30	Újezd	1154	360	421	1949	915	1034	1937	11	—	—	1	1697	9	153	5	—	85
31	Unkovice	311	112	127	610	282	328	593	16	—	—	1	605	—	—	—	1	4
32	Vojkovice	828	149	180	777	356	421	368	393	—	—	16	769	5	3	—	—	—
33	Vranovice	1379	295	405	1774	843	931	1694	56	5	—	19	1744	6	7	14	—	3
34	Žabčice	821	164	203	855	408	447	848	5	—	—	2	852	3	—	—	—	—
35	Žatčany	511	93	102	465	220	245	461	3	—	—	1	452	7	2	—	2	2
36	Židlochovice	569	376	639	2562	1168	1394	2286	229	8	6	33	2477	21	21	10	1	32
	Soudní okres Hustopeče	23.084	5 124	5 930	25.544	12.359	13.185	16 395	8.534	146	18	451	24 965	219	46	222	12	80
	Soudní okres Klobouky	14.667	3.117	3 293	14.782	6.965	7.817	14 655	26	18	1	82	12.015	2.609	6	123	8	21
	Soudní okres Židlochovice	27.027	5 863	7.394	32.545	15 473	17.072	31.337	983	18	11	196	30 343	1.634	294	68	17	189
	Polit. okres Hustopeče	64.778	14 104	16.617	72.871	34.797	38.074	62.387	9.543	182	30	729	67.323	4.462	346	413	37	290

Předpis za rok 1926.

Číslo položky	Soudní okres Hustopeče Obec	Pozemková počet poplatníků	Pozemková výše daně Kč	h	Domovní třídní počet poplatníků	Domovní třídní výše daně Kč	h	Činžovní počet poplatníků	Činžovní výše daně Kč	h
1	Bojanovice	1012	5577	74	214	786	—	5	184	73
2	Bořetice	779	7849	71	261	1143	—	6	324	26
3	Hustopeče	2998	22138	81	669	10950	—	113	15139	70
4	Kobylí	1368	14507	04	455	1932	—	16	673	25
5	Kurdějov	1026	6598	41	217	1001	—	18	343	40
6	Mlýny Nové	149	2413	91	175	695	—	8	133	46
7	Němčičky	768	4467	70	55	338	—	4	40	30
8	Pavlovice	1647	17114	33	551	4726	—	20	1312	87
9	Popice	1074	7341	92	291	1783	—	18	621	32
10	Přítluky	677	7511	26	214	1194	—	16	467	71
11	Rakvice	1465	21157	38	456	2190	—	36	1317	69
12	Starovice	618	7886	53	271	1273	—	19	701	02
13	Starovičky	567	6320	67	194	848	—	11	281	63
14	Strachotín	1014	12061	49	215	1240	—	17	516	83
15	Šakvice	659	10143	55	285	1403	—	14	870	11
16	Uherčice	991	11455	13	256	1340	—	9	424	49
17	Vrbice	760	5880	17	275	972	—	5	77	48
18	Zaječí	1368	16560	80	343	1810	—	24	1226	71
	Součet	19140	186986	55	5397	35624	—	359	24656	96

Obec Soudní okres

1	Bohumilice	330	2619	97	90	312	—	3	69	50
2	Boleradice	937	6673	46	325	1693	—	4	177	87
3	Borkovany	1155	8157	97	308	1089	—	4	55	12
4	Bošovice	732	5211	06	235	1386	—	2	142	19
5	Brumovice	907	10034	17	308	1277	—	3	158	88
6	Diváky	647	4332	33	180	1720	—	6	647	84
7	Kašnice	119	1306	75	48	251	—	—	—	—
8	Klobouky	2064	14236	78	526	4437	—	43	4507	35
9	Krumvíř	749	8661	73	267	1159	—	6	139	72
10	Morkůvky	634	3982	50	199	799	—	3	102	22
11	Šitbořice	1112	7418	98	351	1424	—	6	48	26
12	Těšany	666	11798	71	243	2042	50	10	409	33
13	Hostěrádky Vel.	668	4407	12	175	970	—	5	177	74
	Součet	10719	88741	53	3255	18559	50	95	6636	02

Čistá státní daň.

Výdělková všeobecná – počet poplatníků	Výdělková všeobecná – výše daně Kč	h	Výdělková dle II. hlavy – počet poplatníků	Výdělková dle II. hlavy – výše daně Kč	h	Daň z příjmu – počet poplatníků	Daň z příjmu – výše daně Kč	h	Daň obratová a přepychová – počet poplatníků	Daň obratová a přepychová – výše daně Kč	h	Přirážky v % – obecní a kostelní	Přirážky v % – celkové
21	257	67	1	—	—	42	4780	—	242	12960	40	888	1414
38	353	92	2	83	68	91	10208	—	340	26829	20	339	865
349	13749	50	11	1125	66	430	160598	—	859	252769	42	430	956
70	671	—	5	93	13	232	32483	10	527	43514	21	150	676
19	180	75	3	40	—	65	8660	—	275	23215	45	352	878
32	800	—	1	—	—	9	3165	—	74	6822	25	450	976
10	279	—	2	89	98	73	9306	—	258	22932	20	152	678
112	2233	75	6	27801	03	272	67490	—	701	179800	28	612	1138
45	744	75	3	226	93	154	26885	50	290	39885	55	185	711
27	580	—	4	73	85	79	14941	—	265	23423	10	—	526
67	611	58	5	34	78	177	12019	—	560	69782	05	360	886
39	324	58	2	30	—	81	15938	—	327	30425	35	351	869
20	210	—	—	—	—	68	13050	—	221	24684	68	334	861
39	745	—	5	83	32	94	15347	50	344	27375	45	505	1031
48	342	24	4	721	80	132	22564	90	350	42144	75	122	648
40	500	50	2	—	—	125	21680	—	361	38891	15	213	739
27	235	—	2	—	—	73	11789	—	357	29918	95	458	984
52	769	50	4	20	—	213	25388	—	400	63110	05	350	876
1055	23588	74	62	30424	16	2410	476293	40	6751	958484	49		

Klobouky u Brna.

Výdělková všeobecná – počet poplatníků	Výdělková všeobecná – výše daně Kč	h	Výdělková dle II. hlavy – počet poplatníků	Výdělková dle II. hlavy – výše daně Kč	h	Daň z příjmu – počet poplatníků	Daň z příjmu – výše daně Kč	h	Daň obratová a přepychová – počet poplatníků	Daň obratová a přepychová – výše daně Kč	h	Přirážky v % – obecní a kostelní	Přirážky v % – celkové
16	1393	—	—	—	—	31	9115	—	125	15541	95	473	899
45	396	—	3	99	42	79	10568	—	385	31087	50	405	831
54	811	—	1	—	—	113	16691	33	388	31701	60	878	1304
45	522	—	9	146	59	123	15622	10	298	25615	83	350	776
56	785	—	7	237	55	117	23372	80	395	43371	25	398	824
29	257	—	3	—	—	47	10780	—	215	24413	45	900	1326
10	67	—	—	—		33	4650		64	8831	70	300	726
170	5119	42	7	208	24	248	87654	25	704	98385	22	590	1016
59	604	—	4	121	38	111	17107	70	329	32180	95	427	853
32	250	33	2	36	—	52	10372	—	259	22362	06	1394	1820
54	529	17	6	543	—	147	17439	40	470	40596	50	451	877
54	855	50	4	—	—	135	37434	70	328	73169	50	434	860
39	575	—	1	75	69	80	13189	—	225	19965	05	400	826
663	12164	42	47	1467	87	1316	273996	28	4185	467222	56		

Předpis pro rok 1926.

Číslo položky	Soudní okres Židlochovice Obec	Pozemková počet poplatníků	Pozemková výše daně Kč	h	Domovní třídní počet poplatníků	Domovní třídní výše daně Kč	h	Činžovní počet poplatníků	Činžovní výše daně Kč	h
1	Blučina	636	15095	52	354	1852	—	23	686	88
2	Bratčice	332	6332	82	173	700	—	3	124	94
3	Holasice	200	3035	90	157	786	—	9	479	58
4	Hrušovany	457	8829	01	298	4786	—	25	2635	10
5	Ivaň	329	8697	61	183	979	—	7	172	52
6	Křepice	396	4986	24	253	1118	—	4	141	24
7	Ledec	100	2310	07	48	280	—	9	224	67
8	Loučka	70	536	71	77	376	—	5	87	64
9	Mělčany	365	4867	98	129	637	—	2	44	22
10	Měnín	456	15229	14	275	1852	—	29	1198	61
11	Moutnice	313	4677	42	159	808	—	1	124	82
12	Němčice	912	22037	56	339	2320	—	23	1079	41
13	Nesvačilka	106	2415	77	88	381	—	2	103	39
14	Nikolčice	400	11427	64	221	1286	—	14	397	05
15	Nosislav	534	17236	96	334	1723	—	25	492	67
16	Opatovice	324	5675	64	190	931	—	6	303	73
17	Otmarov	68	1153	81	40	159	—	3	46	55
18	Popovice	61	2392	66	44	188	—	4	111	53
19	Přibice	322	6411	47	287	1329	—	12	385	44
20	Přísnotice	424	6113	34	197	875	—	4	43	12
21	Rajhrad	397	9430	82	411	6773	—	51	4355	41
22	Rajhradice	155	4932	07	80	564	—	14	387	57
23	Rebešovice	61	3085	10	45	306	—	7	252	30
24	Rozařín	79	836	63	79	333	—	4	95	50
25	Rychmanov	270	1731	42	79	427	—	3	85	26
26	Sobotovice	155	4582	54	121	508	—	—	—	—
27	Syrovice	299	7036	75	185	937	—	4	126	30
28	Šternov	79	40	92	57	239	—	1	8	51
29	Třebomyslice	313	3359	92	110	503	—	3	73	87
30	Újezd	746	11025	39	413	2283	—	12	546	30
31	Unkovice	145	1792	75	142	620	—	4	92	60
32	Vojkovice	380	8198	45	167	1302	—	17	1010	61
33	Vranovice	426	9949	74	411	2955	—	17	1811	11
34	Žabčice	307	6880	84	227	1287	—	8	287	65
35	Žatčany	360	5108	69	97	584	—	5	269	19
36	Židlochovice	797	4897	33	450	11983	—	97	13163	34
	Součet	11774	232344	63	6920	54970	—	457	31448	63
	Politický okres Hustopeče	41633	508072	71	15572	109153	50	911	62741	61

Čistá státní daň.

Výdělková všeobecná			Výdělková dle II. hlavy			Daň z příjmu			Daň obratová a přepychová			Přirážky v %	
počet poplatníků	výše daně Kč	h	počet poplatníků	výše daně Kč	h	počet poplatníků	výše daně Kč	h	počet poplatníků	výše daně Kč	h	obecní a kostelní	celkové
60	596	—	3	50	—	152	40060	—	492	62667	17	407	833
34	289	67	2	30	—	82	13562	60	242	22660	34	453	879
13	813	—	—	—	—	120	23977	—	153	12916	10	278	704
59	1582	—	5	354	31	310	92044	40	357	62028	45	320	746
25	842	—	3	361	—	55	11174	—	223	14744	60	57	483
41	369	67	4	52	78	89	13827	50	347	32205	—	400	826
10	847	—	—	—	—	24	2510	—	73	2702	45	1075	1501
10	113	—	—	—	—	49	7670	—	102	7016	95	566	992
24	240	—	1	—	—	73	11826	—	163	19010	60	425	851
42	450	50	2	—	—	114	19802	—	369	29079	40	325	751
33	339	50	3	—	—	55	8866	—	220	23744	—	150	576
68	5316	08	3	56	74	141	27208	—	423	63656	40	375	801
16	122	25	1	—	—	51	5070	—	122	16896	60	185	617
28	287	—	1	—	—	121	15850	35	278	34009	43	167	593
53	539	25	5	224	64	171	33037	—	436	55427	23	475	901
28	417	—	2	20	—	89	14518	—	246	24209	40	327	753
5	20	—	—	—	—	21	5592	—	43	5557	70	612	1038
2	13	—	—	—	—	31	7572	—	55	14733	25	190	616
34	344	75	4	22	40	104	15274	—	261	30474	55	83	509
35	360	08	3	2	40	99	15282	—	246	26066	30	604	1030
115	3690	33	7	53	77	329	90281	—	445	111171	60	240	666
14	1335	—	—	—	—	37	7243	—	95	20597	20	238	664
5	75	—	—	—	—	33	12411	—	54	6928	—	325	751
19	143	—	—	—	—	19	1450	—	102	10877	35	70	496
15	140	—	—	—	—	48	8060	—	93	11021	75	397	823
23	256	—	3	150	—	55	14152	60	158	18639	75	131	557
43	521	—	3	793	56	104	40018	30	231	33002	40	215	641
11	183	—	—	—	—	34	6125	—	75	9181	50	319	745
26	419	—	1	12	34	53	7271	—	158	21448	75	75	501
103	3469	67	7	4	—	304	60359	90	492	67871	15	468	894
15	166	—	1	—	—	65	12468	—	152	12568	85	370	796
46	1752	75	4	234	24	141	38615	50	225	55481	85	453	879
82	2424	42	2	—	—	164	61144	80	458	45084	03	336	762
28	257	50	4	9	92	107	20813	50	265	19642	70	523	949
23	219	—	1	—	—	54	12560	80	134	15423	40	129	555
208	12207	18	9	390	40	363	121919	32	578	182715	18	418	844
1396	41160	60	84	2822	50	3861	899616	57	8566	1,201.461	38		
3114	76813	76	193	34714	53	7587	1,649.906	25	19502	2,627.168	43		

Výdělkové daně průmyslových podniků v roce 1926:

Cihelna v Husťopeči	9.319 Kč
Cukrovar v Pavlovicích	4.124 Kč
Cukrovar v Hrušovanech	12.020 Kč
Cukrovar v Židlochovicích	68.734 Kč
Sladovna v Újezdě (r. 1927)	16.502 Kč

Mimo toho platí podniky tuto část daní a přirážek pro sídla své ústřední správy.

Daňová základna velkých podniků průmyslových se každoročně značně mění.



Doslov.

Myšlenka vydati domovopisnou příručku okresu hustopečského vznikla v učitelské jednotě židlochovské. Původně se pomýšlelo jen na mapku jako vlastivědnou pomůcku, potom na průvod k ní a tyto nesmělé krůčky připravily půdu pro krok velký — vydati celé dílo. Myšlenka byla zde, desáté výročí trvání republiky ťukalo na dveře a pomáhalo ji realisovati. Okresní školní inspektor Osvald Baráček získal pro ni okresní školní výbor v Hustopečích, jehož předseda pan Richard Kabela, rada politické správy, a členové pp. Viktor Brettschneider, Jan Beran, Bedřich Ekl, Tomáš Kelbl, Karel Mucha, Josef Pecl, Ludmila Peškařová, Jan Přichystal, Bohdan Svoboda, Karel Štefan, P. Ant. Tomandl, Adolf Wohlgemuth podporovali vydání díla s plným pochopením. Vytyčeny směrnice, dle nichž byl učitelstvem sbírán vlastivědný materiál. Nastala doba vzruchu, doba práce, která byla radostná. Vlastivědná příručka žila v rozhovorech učitelstva, nutila hledat, myslit, srovnávat. I kdyby nebyla ani vyšla, už tou prací učitelstvo rostlo, poněvadž ze zájmu a z vlastní iniciativy prostudovalo a probadalo věci svého okolí, na které pro horečné tempo dne, starosti a všední práce nezbylo nikdy času. Takto sebraný materiál byl okresním školním výborem dle stanovených hesel roztříděn a redakční rada jej přidělila jednotlivým referentům ke zpracování. Dílko krystalisovalo na třech pracovních schůzích, jichž se účastnili autoři jednotlivých statí, a definitivní směrnice stanoveny písemnou anketou, členy redakční rady. Rukopis pro usjednocení po stránce jazykové přehlédl s nevšední ochotou profesor reálného gymnasia v Hustopečích Hubert Stavěl.

Potřebná data z menšinových a německých obcí dodalo ochotně učitelstvo menšinových a německých škol, což opatřili se vzácným porozuměním okresní školní inspektoři Ant. Votava a Emil Swoboda.

Po stránce finanční podpořeno vydání knihy tím, že okresní školní výbor vyzval místní školní rady a obce okresu, aby na náklad přispěly. Kromě toho učitelské jednoty okresu uspořádaly upisovací akci mezi učitelstvem a tak bylo vydání knihy finančně umožněno.

Dílko bylo pracováno s pochopením a láskou k věci všemi učiteli bez rozdílu stáří, učitelkami literními jakož i učitelkami ženských ručních prací, kteréž probadaly okres jmenovitě po stránce krojové, a autoři prosí, aby s tohoto hlediska byly laskavými čtenáři posuzovány nedostatky, jež na knize shledají. Nebylo možno na příklad vyhnouti se tomu, aby se

některá fakta neopakovala. Vyhnouti se opakování do důsledků mělo by za následek újmu na úplnosti jednotlivých statí.

Mapa byla doplněna a opravena podle dotazníků a náčrtů vypracovaných učitelstvem okresu, nově přistavěné bloky domů zakresleny za přispění p. evidenčních geometrů a věci pochybné zjištěny autorem v terénu samém.

Hustopečsko vytiskla firma F. Obzina ve Vyškově, jejíž nynější majitel p. Al. Báňa, jako rodák hrušovanský projevil o tisk a úpravu zvláštní zájem a pořadatelům vycházel vždy ochotně vstříc.

Konečně nám zbývá ještě velmi milá povinnost všem spolupracovníkům z řad mimoučitelských a všem těm, kdož jakýmkoli způsobem vydání knihy podporovali, vzdáti srdečný dík.

V říjnu 1928.

Učitelstvo okresu hustopečského.

Obsah.

Opravy chyb a doplňky:

Má býti:

Na straně	11.	v řádce	7.	shora:	(189·92 km^2)
„	„	16.	„	11.	zdola:	Výhonu
„	„	32.	„	20.	„	Paulownia—dvojostice
„	„	35.	„	3.	„	odedávna
„	„	37.	„	5.	„	rámcem příruční knížky vázání
„	„	43.	„	10.	„	zachráněna
„	„	45.	„	11.	„	málokdo
„	„	97.	Cliche obrázku zapůjčil p. Stříž, obchodník v Rajhradě.			
„	„	119.	Cliche obrázku zapůjčilo			Kolo mor. spisovatelů v Brně.
„	„	121.	Cliche obrázku zapůjčilo			Kolo mor. spisovatelů v Brně.
„	„	131.	„	10.	shora:	tořkaj
„	„	146.	„	5.	„	zladěných s barvou korduly
„	„	156.	„	18.	zdola:	O vánočních svátcích na Štědrý den střílejí z pistolí,
„	„	184.	„	19.	shora:	s hlediska
„	„	195.	„	15.	„	pak Újezd (1912),
„	„	195.	„	19.	„	užíti
„	„	200.	„	1.	„	úroků
„	„	218.	v nadpise: Bratři Alois a Vilém Mrštíkové.			
„	„	228.	v řádce	23.	shora:	je obdivuhodná,
„	„	231.	Cliche obrázku zapůjčil Ústřední spolek učitelů moravských.			
„	„	236.	„	22.	shora:	Dr Josef Liznar
„	„	237.	„	9.	„	mlynář Eduard Kornyšl
„	„	249.	„	3.	zdola:	Kurdějov
„	„	253.	jméno autora: P. K. Podlezl, farář.			
„	„	271.	v nadpise: Příběh z Boleradic.			
„	„	294.	v řádce	8.	zdola:	Robert Florentin
„	„	320.	„	7.	„	„Šaratice“
„	„	323.	„	17.	„	se
„	„	348.	„	8.	„	podniky tyto

V článcích národopisných užívá se místo vžitého „slovácké nářečí“ jména „slovenské“ (při rozlišování „moravskoslovenské“) podle nového rozdělení moravských nářečí prof. Trávníčka.